

**Микола
Мудраченко**

**Пам'ятки історії
та пам'ятні місця
на Вінниччині:**

**Капинівський та
Оратівський райони**

Вінниця
2009

УДК 94(477.44)
ББК 63.3(4УКР-4ВІН)
М - 89

Державний архів Вінницької області
Красзнавче товариство «Поділля»

*Схвалено вченою радою інституту історії, етнології і права
Вінницького державного педагогічного університету ім. Коцюбинського.
Протокол № 12 від 30 червня 2009.*

Рецензенти:

І.С. Дровозюк, доктор історичних наук

Л.С. Калитко, кандидат історичних наук

Автор – науковий редактор робочої групи тому Зводу пам'яток історії та культури України у Вінницькій області.

При використанні матеріалів посилання на джерело обов'язкове.

Мудраченко М.Р.

М - 89

Пам'ятки історії та пам'ятні місця на Вінниччині:

Калинівський та Оратівський райони. – Вінниця:

ФОП Данилюк В.Г., 2009. – 316с.

ISBN 978-966-2190-10-6

У даному виданні вперше опубліковано науковий опис пам'яток історії на території населених пунктів Калинівського та Оратівського районів, який відповідає Методичним рекомендаціям з підготовки тому Зводу пам'яток історії та культури України.

УДК 94(477.44)
ББК 63.3(4УКР-4ВІН)

ISBN 978-966-2190-10-6

© Мудраченко М.Р., 2009

Передмова

Історія цивілізації на території України сягає тисячоліть. Вона залишила сліди існування та діяльності багатьох поколінь людей, що не зникли безслідно в глибині віків, а лишилися зафіксованими в нерухомих пам'ятках археології, архітектури та містобудування, монументального мистецтва.

Виявлення, вивчення, популяризація та охорона пам'яток є важливою частиною державної політики. З цією метою активно ведеться підготовка 28-томного видання Зводу пам'яток історії та культури України, що здійснюється згідно з Указами президента України від 11.12.2000 р. № 1328 «Про забезпечення підготовки і випуску багатотомного енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України» від 28.11.2007 р. № 1156 «Про додаткові заходи з підготовки і випуску багатотомного енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України» та відповідних рішень Кабінету Міністрів України.

Така праця як «Звод» стане науковою базою для складання нового державного Реєстру пам'яток України, відкриє можливість для внесення цінного довідкового матеріалу про історико-культурну спадщину України до вітчизняної та міжнародної бази даних, сприятиме розвитку туризму.

Видання «Зводу» спрямоване на відтворення у населення історичної пам'яті, виховання почуття патріотизму, глибокої поваги до історико-культурних надбань українського та інших народів, що проживають на території України.

Один із енциклопедичних томів буде присвячений нерухомих пам'яткам Вінниччини. Керівництво підготовкою до видання «Зводу пам'яток історії та культури Вінницької області» здійснює у масштабах області редакційна колегія (голова обласної ради Заболотний Г.М.). Функції оперативного керівництва роботою з підготовки матеріалів до обласного видання покладено на робочу групу у складі трьох наукових редакторів (керівник Калінчук А.О.). Робочою групою завершена робота по складанню Словника (реєстру) з усіх видів нерухомих пам'яток, який є основою

для підготовки «Зводу». За допомогою районних держадміністрацій до виявлення нових пам'яток на території області були залучені працівники музеїв, бібліотек, військкоматів, вчителі, місцеві красназвці тощо. Авторські колективи, визначені із науковців Інституту історії Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, приступили до роботи по вивченню, систематизації та науковому опису пам'яток. Кожний автор закріплений за конкретним районом або м. Вінницею.

Збірка статей, яку тримає в руках шанувальник читач, – результат численних поїздок автора по селах Калинівського та Оратівського районів впродовж 2005 – 2009 років з метою виявлення та візуального обстеження пам'яток культурної спадщини. Під час поїздок, зокрема, обстежено залишки городищ-укріплень в селах Глинськ, Гушинці, Комунарівка, Радівка, Черепашинці (Калинівський р-н); смт Оратів, селах Новоживотів, Балабанівка (Оратівський р-н). Археологічні розкопки на всіх цих історичних місцях не проводилися. Автор звернувся до писемних джерел, щоб розповісти про деякі пізньосередньовічні пам'ятки козацької доби. Поруч із відомими об'єктами описані нововиявлені пам'ятки тоталітарної доби: могили і пам'ятні знаки жертвам Голодомору 1932 – 33 рр. та жертвам політичних репресій, могили Героїв Соціалістичної Праці та учасників радянсько-афганської війни. Знайшли своє місце і пам'ятки природи. Найчисленнішу групу статей присвячено пам'яткам Великої Вітчизняної війни. Видання книги значною мірою стимулювалось підготовкою та відзначенням 65-ї річниці остаточного визволення населених пунктів Калинівського та Оратівського районів від німецько-нацистських окупантів у березні 1944 року. Передбачалось фінансове забезпечення випуску історико-меморіального видання, на сторінках якого будуть описані всі військові поховання воїнів-визволителів, могили Героїв Радянського Союзу, кавалерів ордена Слави, пам'ятні місця боїв, страт жертв фашизму, пам'ятні знаки на честь воїнів-земляків, полеглих в роки Другої світової війни тощо. Заслугують на увагу (особливо голів сільрад) наведені списки воїнів-односельців, полеглих мученицькою смертю в снігах Фінляндії (Суомі) під час радянсько-фінляндської війни 1939 – 1940 роках, пам'ять про яких, практично, не увічнена на меморіалах рідної землі.

Автор при написанні статей дотримувався принципу історизму та об'єктивізму, намагався надати читачеві всебічну й достовірну інформацію, що містилася в доступних архівних документах, історичних дослідженнях, а де вони були відсутні – свідчення очевидців подій.

При визначенні обсягу статей враховувалась наукова і історична цінність об'єкту, значення пов'язаних з нею подій та персоналій, а також ступінь її збереження й дослідження. Структура статей до певної міри ідентифікована, мова лаконічна, разом з тим зрозуміла для широкого кола читачів. Книга побудована за адміністративно-територіальним принципом, на початку представлені пам'ятки районних центрів за алфавітним принципом назв пам'яток, а потім населені пункти та пам'ятки в алфавітному порядку.

Цей випуск став першим і багато в чому пробним. Можливо якісь пам'ятки не вдалося виявити і автор лише буде вдячний, якщо хтось із читачів повідомить нові факти, щодо пам'яток районів.

Тепер традиційно – подяки. Насамперед адресую їх Калінчуку А.О., ідейному натхненнику та порадику, Ковальчуку Б.Т., кадровому військовому, фаховому консультанту та Браньку Я.А., безкомпромісному але справедливому критику в питаннях воєнних. Моїй дружині Мудраченко В.С. за терпіння, розуміння та допомогу. Врешті щиро дякую працівникам Державного архіву Вінницької області, Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Тімірязєва, Вінницького обласного та Оратівського районного краєзнавчих музеїв, головам територіальних громад Калинівського та Оратівського районів, всім хто мав причетність до цієї непростой та копіткої праці. Окрема, і то найсердечніше подяка голові Калинівськрї районної ради Нагребецькому Анатолію Івановичу, який постійно опікувався ходом підготовки матеріалів до цього видання.

*Усе, що не закарбоване в слові,
приречене на забуття.*

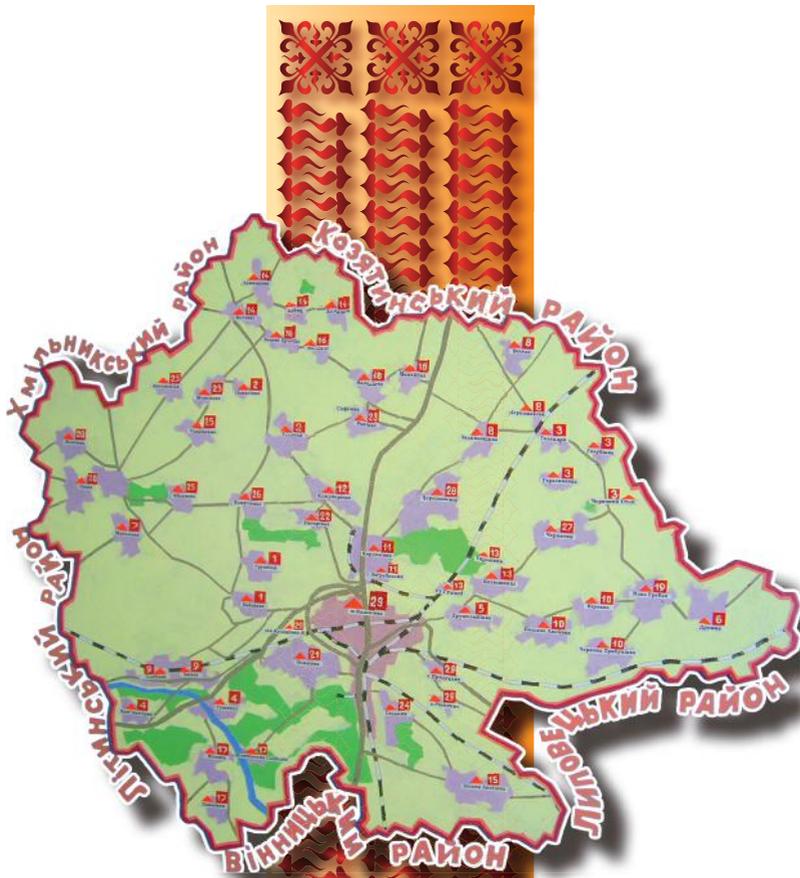
Григорій Сковорода

До 65-річчя визволення населених пунктів Калинівського та Оратівського районів від німецьких окупантів.

Історія живе пам'яттю. Людство є її носієм. Власне, людство, пам'ять, людяність – поняття не роздільні. Вилуч з цієї нероздільності одну ланку і все розсиплеться. І стане зрозумілим: щось у нас не в порядку.

Якщо у селі нема могили того, хто в ньому жив і не вернувся з війни, то це означає, що його могила повинна бути на тому кінці світу, де воював. А якщо нема й там і ніхто не знає, де вона, то це означає, що живим бракне совісті: вони не подбали про те, щоб в людини був останній причал, щоб до неї було куди прийти.

Життя нині сущих – це продовження життя тих, хто переступив поріг вічності, віддав своє життя в ім'я свободи Вітчизни. Саме тому вогонь Пам'яті вищий від усіх обелісків. Бо то вогонь Серця.

Калінівський район

м. Калинівка, центр міської ради

Братська могила
червоноармійців, радянських
воїнів та партизанів.

У центрі міста на
розі вулиць Леніна та Дзер-
жинського поховано 13 бійців
Вінницького комуністичного

батальйону, які загинули в боях з 2-ю, 9-ю та 10-ю бригадами Української Галицької армії 15 – 17 серпня 1919, захищаючи підступи до Козятина, де зосередилось багато ешелонів з хлібом, цукром та військовим майном для відправки до Росії. У ході боїв, що розгорнулись між селами Сальником та Калинівкою, загинуло більше 30 членів Вінницької міської партійної організації та губчека, серед них секретар Вінницького міському КП(б)У, командир батальйону М.Ф. Гойхер. Прізвища 9 похованих відомі. Тут також поховано 432 радянських воїна 305-ї стрілецької дивізії, які загинули 14 березня 1944 у боях за звільнення Калинівки від німецько-нацистських окупантів. У 1954 в могилу підпоховано з навколишніх сіл: Байківки, Глинська, Жигалівки, Заливанщини, Комунарівки, Павлівки, Писарівки, Ст.Пикова, Радівки, Хомутинець прах воїнів 117-ї гвардійської, 183-ї, 24-ї стрілецьких дивізій, які визволяли ці села від німецьких окупантів 8 – 15 березня 1944. Окремі воїни померли від ран у військовому 146 урологічному очному польовому евакуаційному шпиталі в Калинівці упродовж другої половини березня 1944. Прізвища воїнів відомі. 1971 в могилу перенесено прах 5 підпільників та партизанів: керівника підпільної більшовицької групи при Калинівському відділенні Кордильвського цукрокомбінату Архиповича М.П. (1916-1943), розстріляного поліцейськими 5 березня; партизанів загону ім.Леніна – Волинця С.К. (1925-1943), який загинув у бою з нацистськими загарбниками 14 квітня в с. Майдан-Бобрик; Каверіна Михайла (– 1943) – уродженця м. Москви, військовослужбовця, партизана загону ім.Леніна, закатованого жандармами 26 лютого в с. Мізяків; Томчука І.П. (– 02.04.1943) – власника явочної квартири, партизана.

Серед похованих – Герої Радянського Союзу П.Волинець та І.Першутов.

Волинець Петро Каленикович (21.01.1924, с. Павлівка Калинівського р-ну, Вінницької обл. – 02.04.1943) – Герой Радянського Союзу (1965, посмертно), комісар партизанського загону ім. Леніна. Закінчив сім класів та курси підготовки вчителів початкової школи. У

Червоної армії з червня 1941. Помічник політрука протитанкової батареї, був поранений у боях за Київ, потрапив у полон. Втік з Дарницького табору військовополонених. У червні 1942 повернувся в рідне село, створив підпільну організацію, яка переросла в партизанський загін. Волинець активно працював над створенням підпільної районної комсомольської організації. У бою в селі Мізяків був тяжко поранений. Виданий зрадником, загинув у нерівному бою з нацистськими карателями.

Першутів Іван Васильович (08.09.1920, с. Бабенки, Ковровського р-ну, Володимирської обл. Російської Федерації – 09.01.1944) – Герой Радянського Союзу (1944, посмертно), лейтенант. У Червоній армії з 1940. Закінчив Балашовську військову авіаційну школу пілотів (1941). Учасник Великої Вітчизняної війни з травня 1942. Заступник командира ескадрильї 525-го штурмового авіаційного полку (227-а штурмова авіаційна дивізія, 2-а повітряна армія, 1-й Український фронт). Першутів здійснив 98 бойових вильотів на штурмування живої сили, бойової техніки та інших важливих об'єктів ворога. У повітряному бою збив ворожий літак. Загинув у районі Калинівки (тепер місто Вінницької обл.) під час атаки на аеродром. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Червоної Зірки. В одному літаку з Першутівим І.В. загинув повітряний стрілець Агафонов Володимир Андрійович.

1955 на могилі на приземкувальному стилібаті чотиригранному постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 6,0м). З лицьового боку на постаменті – бронзова зірка. Перед скульптурою на стилібаті під нахилом вмонтована плита з написом рельєфними бронзовими літерами. Перед написом, на забрукованому гранітними плитами майданчику, у колі з бронзовим вінком, з зірки палає Вічний вогонь. 1965, потім у 1971 на Меморіалі під нахилом укладено 21 меморіальну плиту (1,1 x 0,6м) з вирізьбленими прізвищами 371 воїнів та присвятними написами.

Виконано майстрами Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1613, оп. 2, спр. 34. – Арк.. 21, 23, 24; – ф. 1322, оп. 2, спр. 14. – Арк.. 9, 12 14; – ф. 1433, оп. 2, спр. 31. – Арк.. 5, 13, 16; – ф. 1396, оп. 1, спр. 29. – Арк.. 5, 7, 12, 31; – ф. 1098, оп. 2, спр. 2. – Арк.. 40 зв. – 43; – ф. 20213, оп. 1, спр. 16. – Арк. 10.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 2243, оп. 6, спр. 68. – Арк.. 9, 9 зв., 10, 10 зв., 29, там само, – ф.П. 425, оп. 1, спр. 260. – Арк.. 35; спр. 265. – Арк.. 11, 27, 27 зв., 37, 57, 59, 61, 63; там само, – ф.Р. 6110, оп. 1, спр. 136. – Арк.. 1, 2.
3. Вінницький ОВК – від. 1. – Облікова картка військового поховання 315.
4. Герои Советского Союза Краткий биографический словарь. – Кн.1. – М., 1977.– С. 286; там само. – Кн.2. – М., 1988.– С. 250.
5. С.П. Цакун. Мужество непокоренных. – К., 2001. – С.62 – 63.

6. К.С. Москаленко *На Юго-Западном направлении. 1943 – 1945.* – Кн.2.– М., 1975.– С.288.
7. Довідка Вінницького обкому КП України № 13/523 від 14 грудня 1970.
8. *Вінниця: Історичний нарис.* – В., 1964. – С. 168.
9. Завальнюк О.М., Олійник С.В. *Українська Галицька армія на Поділлі.* – Кам. – Под., 2001. – С. 51.
10. *Вадим Вітковський. Ранок повсталого Поділля.* – Одеса., 1988. – С. 188 – 193.
11. *Вечная память павшим товарищам. Н. Гойхер // Подольский пролетарий.* – 1921. – № 12. – 25 мая.

Додаток:

Напис на плиті: «Их подвиг бессмертен, память о них вечна, они погибли ради жизни на земле».

1. Присвятні написи. Праворуч: «Здесь похоронены участники Гражданской войны Бидер, Гойхер, Эрлих, Кац, Коган, Меджибовский, Молочковский, Ниренберг, Первин».
2. Ліворуч: «Герой Советского Союза Першуттов Иван Васильевич 08.09.1920 – 09.01.1944. Командир звена 525 штурмового авиаполка. 1941 – 1945».
3. «Здесь похоронены воины Советской Армии: Герой Советского Союза Вольнец Петр Каленикович 1924 года рождения и его брат Вольнец Сергей Каленикович 1925 года рождения. 1941 – 1945».
4. «Руководитель Калиновской подпольной группы комиссар партизанского отряда «Большевик». Бывший секретарь Калиновского РКЛКСМУ Архипович Николай Павлович. 1916 – 1943».

м. Калинівка

Будинки, в яких містилися військові шпиталі.

Вул. Леніна, 22. У глибині двору ЗОШ № 1.

Будинок двоповерховий цегляний прямокутний у плані, споруджений у 1934 як школа. З 15.03 по 1.04. 1944

тут містився військовий 146 урологічний очний польовий евакуаційний шпиталь. На першому поверсі розміщувалося відділення для офіцерського складу Червоної армії, а на другому – для рядових червоноармійців. Санітарами набирались дівчата з місцевого населення. На відстані 50м на захід від шпиталю була відведена ділянка землі, на якій хоронили померлих від ран воїнів. 1954 їх прах перенесено до братської могили, що в центрі міста.

Вул. Леніна,13. Будинок двоповерховий, двосекційний з двома схо-

довими клітками, зведений у 1937 на замовлення військової авіаційної частини, що дислокувалася при Калинівському аеродромі. На першому поверсі будинку був лазарет замовника, на другому – проживали сім'ї офіцерів. Тут з 2.07. по 10.07.1941 дислокувався радянський військовий хірургічно-польовий шпиталь №324, у 1944 з 15.03 по 1.04 перебував евакуаційний пересувний шпиталь.

Джерела та література:

1. Вінницький обласний військовий комісаріат, від.–І. Перелік військових шпиталів, які дислокувались в населених пунктах Вінницької області під час Великої Вітчизняної війни.

Додаток:

При написанні статті використані спогади старожилів міста Калинівки.

м. Калинівка

Могила Антонюка С.В.

Вул. Дзержинського. Західна околиця міста. Ліворуч від другої алеї у 4 ряді.

Антонюк Степан Васильович (25.01.1919 – 05.07.1982) – Герой Радянського Союзу (1945), старший лейтенант. Народився в с. Голяки, (тепер село Грушківці) Калинівського р-ну Вінницької обл. Після закінчення неповної середньої школи працював рахівником у колгоспі. У Червоній Армії з 1939. Учасник Великої Вітчизняної війни з липня 1941. Закінчив курси молодших лейтенантів у 1942. Брав участь у боях на Південно-

Західному, Західному, Воронежському фронтах. Командир батареї 917-го артилерійського полку 350-ї стрілецької дивізії, 13 армії (1-й Український фронт). Відзначився в боях у січні – початку лютого 1945 під час форсування річки Одер, утримання плацдарму та розгрому нацистського гарнізону м.Штейнау (Сьцинава, Польща), де було взято в полон 600 солдатів та офіцерів ворога. Нагороджений орденом Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни 2-го ступеня, двома орденами Червоної Зірки.

У 1946 закінчив вищу офіцерську артилерійську школу. З 1964 полковник С. Антонюк у запасі. Працював начальником відділу кадрів маззаводу в м. Калинівка.

1985 на могилі на ромбоподібному постаменті встановлено із світло-сірої гранітної крихти стелу зі зрізом (вис.1,2м). На постаменті – дві рельєфні дошки з меморіальним текстом. На стелі закріплено поліровану гранітну плиту чорного кольору з портретом та присвятою (0,9 x 0,4м).

Джерела та література:

1. Герои Советского Союза. Краткий биографический словарь. – Т.1. – М., 1987. – С. 70.
2. Овеянные славой имена. – Одесса., 1989. – С. 19-21.

Додаток:

Меморіальний текст на постаменті:

1. Твоє надгроб'є – вечної слави щит»; «Ты живёшь в наших мыслях, делах и сердцах. Жена, дети, внуки».
3. Присвята: «Герой Советского Союза гвардии полковник Антонюк Степан Васильевич. 25.01 1919- 05.07 1982».

м. Калинівка

Могила Димінського І.Й.

Вул. Дзержинського. Західна околиця міста, 3-й квартал кладовища, у восьмому ряді третя.

Димінський Іван Йосипович (1915, с. Глинськ (тепер Калинівський р-н Вінницька область) – 1999). Освіта середня спеціальна. 1956 закінчив Вінницьку обласну середню школу по підготовці голів колгоспів за фахом агрономія. Трудову діяльність роз-

почав у місцевому колгоспі, потім працював трактористом Іванівської машино-тракторної станції Калинівського району. Під час німецько-нацистської окупації брав участь у русі опору, був партизаном загону ім. Леніна. Після закінчення війни обіймав керівні посади. З 1946 по 1974 працював головою колгоспу «Більшовик» смт Калинівка. За успіхи, досягнуті у підвищенні виробництва і заготівель цукрових буряків, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 31 грудня 1965 Димінському Івану Йосиповичу, голові колгоспу «Більшовик» Калинівського району Вінницької області, присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

У 2000 на могилі на подіумі на підставах горизонтально встановлено прямокутну стелу габро (0,65 X 1,5м) з написом, портретами Героя та його дружини.

Джерела та література:

1. Указ Президії Верховної Ради СРСР // *Вінницька правда*. – 1966. – 4 січня.
2. *Корецький В.Ф. Сила земного тяжіння*. – В кн. «Працю звеличені». – К., 1966. – С.95 – 101.
3. *Ситник П. Господар* // *Вінницька правда*. – 1966. – 4 січня.
4. *Корецький В.Ф. Ситник П.І. Іван Димінський*. – Одеса, 1966.

Додаток:

Напис: «Димінські Іван Йосипович 18.X.1915 – 21.XI.1999, Ніна Харитонівна 20. II.1920. – 3.05.1995. Тим хто дорогий був при житті. Слів не знайти, які могли б розповісти про нашу біль, скорботу і печаль».

м. Калинівка

Могила Рубеля П.І.

Вул. Дзержинсько-го. Західна околиця міста, 4-й квартал кладовища, ліворуч від алеї у першому ряді шоста.

Рубель Петро Іванович (1911, с. Деревичі, (Новоград-Волинський повіт Волинська губернія, тепер с. Великі Деревичі, Любарський р-н Житомирська область) – 2000). З 1929 почав працювати у новоствореному місцевому колгоспі. Після закінчення Полтавської середньої сільськогосподарської школи (1934) працю-

вав агротехніком, агрономом на сортодільницях Житомирської та Хмельницької областей. Учасник Великої Вітчизняної війни з 1942 по 1945. Нагороджений бойовими орденами і медалями. Після війни закінчив Харківський сільськогосподарський інститут (1950) і постійно працював у Вінницькій області на керівних посадах. За особливі заслуги у розвитку сільського господарства, досягненні високих показників у виробництві сільськогосподарської продукції і впровадження у виробництво досягнень науки та передового досвіду, Указом Президії Верховної ради СРСР від 26 лютого 1958 р. Рубелю Петру Івановичу – директору М'ястківської машино-тракторної станції Крижопільського району Вінницької області, присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот». З 1963 по 1974 заслужений агроном Української РСР Рубель П.І. працював головним агрономом Калинівського управління сільського господарства.

У 2001 на могилі на гранітному постаменті встановлено п'ятикутну стелу габро з портретом та написом.

Джерела та література:

1. Указ Президиума Верховного Совета СССР о присвоении звания Героев Социалистического Труда передовикам сельского хозяйства Украинской ССР. // *Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических республик.* – Вып.№5(900). – 1958. – 19 марта.– С.118.
2. У Президії Верховної Ради СРСР // *Вінницька правда.* – 1958. – 27 лютого.
3. *Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини 1795 – 2006 роки: довідник: офіційне видання.* / Голова редколегії Г.О. Рафальський / . – Житомир: Волинь. – 2007. С.220.
4. Мельник Г. *По справедливості вишановано його* // *Прапор перемоги.* – 1996. – 6 липня.
5. *Рубель Петро Іванович /некролог/* // *Прапор перемоги.* – 2000. – 8 листопада.

Додаток:

Напис: «Рубель Петро Іванович. 18.06.1911 – 2.11.2000».

м.Калинівка

Могила Кондратьєва П.І.

Вул. Леніна, навпроти будинку під № 18. Поховано Кондратьєва Павла Івановича (1899-1944) гвардії полковника, командира 15-ї гвардійської бомбардувальної Гомельської авіаційної дивізії дальньої дії.

16 листопада 1944 група офіцерів на чолі з Кондратьєвим проводила рекогносціровку угорських аеродромів у прифронтовій

смузі. На зворотньому шляху німецькі винищувачі підбили літак, тяжко пораненого командира було доставлено до шпиталю м. Сегед (Угорщина), де він і помер. За бажанням дружини останки Кондратьєва перепоховано у м. Калинівка.

1945 на могилі встановлено з шліфованого граніту чотиригранний двоступінчастий обеліск (вис. 2,4 м) з написом: «Гвардії полковник Кондратьев П.И.». На другому ступені закріплено сталеву меморіальну дошку (0,5 x 0,5 м) з анотаційним написом.

Виготовлено місцевими майстрами.

Джерела та література:

1. Вінницький ОБК, від. 1. – Облікова картка військового поховання 317.

Додаток:

1. Анотаційний напис: «Командир п'ятнадцятої гвардейской бомбардировочной Гомельской Авиационной дивизии дальнего действия гвардии полковник Кондратьев Павел Иванович, рождения 1899года, член ВКП(б) с 1940г. Погиб 16.11.1944 от прямого попадания атакующих истребителей противника МЕ-109 при рекогносцировочном облёте прифронтовых аэродромов на самолёте СН-47 в районе города Сегед (Венгрия). Похоронен в городе Калиновка 21.11.1944г.».

При написанні статті використані спогади Ратнікова А.Є., однополчанина Кондратьєва П.І.

м. Калинівка

Могила Степового М.Ф. та могили радянських воїнів.

Вул. Шевченка. Ліворуч від траси Вінниця – Житомир біля районного військового комісаріату перша у ряді. Степовий Микола Федотович (22.02.1924, с. Варшиця, тепер у межах м. Калинівки – 24.07.1944) – Герой Радянського Союзу (1944), лейтенант. Після закінчення семи класів Калинівської середньої школи навчався в електротехнічному технікумі в Києві. З 1942 у Червоній армії. Учасник

Великої Вітчизняної війни. 1943 закінчив Подольське артилерійське училище. Воював у складі 1-го Прибалтійського фронту. Командир вогневого взводу 712-го винищувального протитанкового полку 17-ї винищувальної протитанкової бригади Калінінського фронту, відзначився в боях 6.10.1943. Лейтенант М. Степовий першим ввірвався в с. Жуково (Нєвельський р-н, Псковської обл., Російська Федерація) з двома гарматами відбив декілька контратак гітлерівців, завдав їм значних втрат у живій силі та техніці. Загинув у бою за село Капішкас (Литва). Нагороджений орденами Леніна, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Червоної Зірки. Спочатку був похований в м. Ушпалай (Литва). 29 грудня 1944 прах перевезено на батьківщину.

1945 на могилі встановлено чотиригранну двоступінчасту із полірованого лабрадориту стелу чорного кольору (вис. 1,8м). У горишній частині вирізьблено зірку, нижче – фотографія, присвятний напис та орден Золота Зірка.

Друга у ряді братська могила. Поховано чотирьох воїнів із складу 117-ї гвардійської та

24-ї стрілецьких дивізій, які загинули в боях за звільнення сіл району. Прізвища їх відомі: капітан Голога, капітан Землянухов, капітан Биков, старшина Старинський Анатолій Ілліч. Поховано 19 березня 1944.

1946 на могилі встановлено обеліск, 1995 замінено на стелу із лабрадориту чорного кольору у вигляді вітрила (вис. 1,8 м). У верхній її частині – зірка та напис, нижче – стилізоване зображення вічного вогню. На двох надгробних плитах чорного кольору (1,2 x 0,7 м) викарбовано прізвища похованих.

Третя у ряді братська могила. Поховано льотчиків-випробувачів: Строганова Г.І. (15.02.1919 – 23.07.1947), Баскакова В.М. (13.07.1922 –

23.07.1947), із складу 32-го винищувального авіаційного полку, які загинули під час тренувального польоту на літаку «Як-9».

1955 на могилі встановлено із сірого граніту чотиригранний конічний обеліск, увінчаний зіркою (вис. 2,3м) з фотографіями та прізвищами похованих.

Перша у другому ряді братська могила. Поховано двох воїнів 1002-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, які загинули у бою з нацистськими окупантами 15 березня 1944 під час звільнення залізничної станції Калинівка-1. Прізвища їх невідомі. Спочатку були поховані на території хлібоприймального підприємства, 15 листопада 2002 прах перенесено до місця поховання.

2003 на могилі покладено з чорного граніту плиту (1,2 x 0,7 м) з зіркою та написом: «Вічна слава героям».

Друга у другому ряді. Могила курсанта М. Кікота. У 1955 на могилі покладено гранітну плиту чорного кольору (1,2 x 0,7 м) з фотографією та написом: «Курсант Кикоть Николай Спиридонович 12.05.1921 – 1944».

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1002 стр. полку 305 стр. дивізії, оп. 64999, спр. 12.*
2. *Вінницький ОВК, від.1.–Облікова картка військового поховання 315.*
3. *Герой Советского Союза: Краткий биографический словарь.- Т.2. М., 1988.–С.524.*
4. *Радянська енциклопедія історії України. – Т.4. – К., 1972.С. – 213.*
5. *Овеянные славою имена. – Одесса., 1989. – С.251.*
6. *Ситник П. Ім'я його безсмертне. // Вінницька правда. – 1971. – 30 жовтня.*

Додаток:

Тексти написів.

1. На могилі М. Степового: «Вечная слава Герою Советского Союза Степовому Н.Ф. 22.02.1924 – 24.07.1944».

2. Друга братська могила. Напис на стелі: «Слава воинам, погибшим за Родину».

3. Рішенням Вінницького обласного виконавчого комітету могила Героя Радянського Союзу Степового М. Ф. занесена до списку пам'яток республіканського значення (1950).

4. При написанні статті використані спогади командира ескадрильї 32-го винищувального авіаційного полку Мшвідбадзе З.С.

м. Калинівка

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

2008 в центральній частині міста на подвір'ї церкви в пам'ять про жителів селища (понад 21 чол.), які померли під час Голодомору

1932 – 33, встановлено на постаменті, облицьованому плинфою, гранітний моноліт, увінчаний хрестом (вис. 3,5м) як сакральний символ православно-християнської віри, страждань та пам'ять про визначні події в житті народу. З чоловічого боку прикріплено гранітну меморіальну дошку чорного кольору (1,7 x 1,2м) з різьбленим зображенням матері та мертвою дитиною на руках. Напис: «Пам'яті жертв Голодомору».

Джерела та література:

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 33 в Україні. Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДКФ». – 2008. – С.336.

м. Калинівка

Пам'ятне місце масових страт громадян та могили жертв фашизму.

Західна околиця Калинівки. На полі у двох ямах (18,5 x 8м) на відстані 300м одна від одної.

30 травня та в середині липня 1942 тут було знищено майже 700 жителів Калинівки та навколишніх сіл єврейської національності, яких рано вранці зігнали до колгоспної конюшні. У першій половині дня, за наказом начальника нацистської жандармерії Лобріна, місцевими поліцейськими були вишикувані люди в колони і конвойовані до місця страти. Жінки несли на руках дітей, а молодші чоловіки підтримували старих. Перед стратою всіх було роздягнуто, по 5 чоловік заводили до ями і вкладали обличчям донизу, потім із автоматів стріляли в потиличну частину голови. Серед страчених – 12 українців, членів ВКП(б) та радянських активістів, 6 із яких у цей день було повішено. Відомі прізвища 4 – х мешканців села Павлівки Калинівського району: Гуменчука Василя Йосиповича, Гуменчука Федора Йосиповича, Гуменчука Сидора Максимовича, Наборського

Григора Самійловича. У розстрілах брали участь: німецько – нацистська жандармерія, поліцаї та 8 нацистських катів із м. Вінниці , а керував – гебіткомісар Паклес. Прізвища 529 закатованих занесено до Книги Скорботи України Вінницька область.

1960 на могилах встановлено пам'ятні знаки. На першій – чотиригранний конічний обеліск із темно-сірого граніту, увінчаною зіркою Давида (вис. 4,5 м). На високому двоступінчастому постаменті – присвятний напис. На другій – встановлено об'ємний двоступінчастий чотиригранний пам'ятник із темно-сірого шліфованого граніту, увінчаною чашею (вис. 3,5 м). Під чашею з лицьового боку барельєфне зображення лаврового вінка та закріплено гранітну меморіальну дошку з присвятним написом. Поховання обнесні мурованою огорожею.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. –Р.Ф. 1683, оп.1, спр. 13. – Арк.5 – 5зв.
2. Книга скорботи України Вінницька область. – Т.2. – Вінниця., 2002. – С.20 – 49.

Додаток:

Присвятний напис на могилах ідентичний: «Память погибшим от рук немецко-фашистских оккупантов в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годы. Калиновка. От детей, братьев, сестер, родных ».

м. Калинівка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Залізнична станція Калинівка – 1. Вул. Шмідта. Поруч «Будинок Молитви».

1974 на невисокому штучному пагорбі встанов-

лено бетонну скульптурну групу – воїн, хлопчик та дівчинка (вис.2,8м). Лівий схил пагорба обрамляє бетонна стела з прізвищами 117 воїнів-односельців, які загинули на фронтах Другої світової війни та напис на подіумі-постаменті: «Вічна слава героям».

Джерела та література:

1. *Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. – К., 1987. – С.50.*

м. Калинівка

Пам'ятник партизанам.

Вул. Леніна. Відкритий 1982. Автор – ск. А. Довженко. Заг. вис.- 5,1м.

Присвячений молоді, яка брала участь у партизанському русі на тимчасово окупованій нацистськими за-

гарбниками території під час Великої Вітчизняної війни.

Фігура юнака уособлює легендарного Данко з палаючим серцем у високо піднятій руці. Пластика бетонної скульптури характеризується узагальненням, чіткістю планів, композиція – яскравою експресією. На лицьовому боці невисокого подіуму-постаменті – напис, присвячений партизанам.

Джерела та література:

1. *Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. – К., 1987. – С. 50.*

Додаток:

Напис на постаменті: «Партизанам, які діяли в роки Великої Вітчизняної війни на території Калинівського району».

**с. Байківка,
центр сільради**

Могила Бездушного В.І.

Південна околиця села у північно-східній частині кладовища, біля церкви.

Бездушний Володимир Іринейович (14.06.1968, с. Байківка Калинівського р – ну – 18.04.1988) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, рядовий. Народився в селянській родині. Після закінчення Грушковецької 8-річної школи навчався в будівельному технікумі м. Вінниці. 11 травня 1987 призваний до армії, з листопада у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Загинув при виконанні бойового завдання. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

1989 на могилі на одноступінчастому постаменті встановлено гранітну стелу чорного кольору у вигляді паруса (вис.1,5м) з зображенням портрета та меморіальним написом.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.І. – Облікова картка військового поховання 303.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тюльпан». Книга пам'яті про загиблих воїнів-«афганців» Вінницької області. – Вінниця.,1998. – С.27 – 28.
3. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т.1. – М., 1995. – С.123.
4. Бовкун В. Біль Афганістану завжди житиме в наших серцях. // Прапор перемоги. – 1999. – 25 грудня.
5. Мельник Г. Таким пам'ятають Володю Бездушного. // Прапор перемоги. – 1990. – 27 січня.

Додаток:

Меморіальний напис: «Бездушный Владимир Иринеевич 14.06.1968 – 18.04.1988. Погиб при исполнении интернационального долга. Вечно скорбящие отец, мать, родные».

с. Байківка

Могили Наумець М.А. та Чайчука Г.С.

Південна околиця села, західна частина кладовища. Тут похована Наумець Марія Андріївна (1916 – 1943) – українка, вчителька, член

підпільної групи с.Байківки з 1943 року. Розстріляна гітлерівцями в грудні 1943.

Поруч могила Чайчука Григорія Савича (1915 – 1943) – українець, робітник, член ВКП(б), командир диверсійної групи партизанського загону ім. Леніна з липня 1943 року. Розстріляний гітлерівцями в грудні 1943.

1975 на могилах встановлені металеві пірамідальні обеліски без меморіальних написів, у 2009 замінені на металеві хрести (вис. 2,0м) з написами на табличках.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф. П.425, оп. 1, спр.38. – Арк. 119; – ф.Р. 6110, оп.1, спр.224. – Арк.84.
2. Книга пам'яті України Вінницької області. – Т.3. – К., 1994. – С.23, 25.
3. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. – К., 1972. – С.191.

Додатки:

Написи: «Наумець Марія Андріївна. Вчителька. Загинула від рук фашистів. Світла пам'ять»;

«Чайчук Григорій. Командир партизанського загону. Загинув під час війни. Світла пам'ять».

Хрести встановлені рідними Наумець М.

с. Байківка

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1993 у східній частині кладовища біля церкви в пам'ять про жителів села (понад 109 чол.), які померли під час Голодомору, встановлено дерев'яний хрест (вис.2,5м). На табличці меморіальний напис:

«Шановні громадяни. Зупиніться. Перехрестіться та вклоніться цим людям, життя яких забрав Голодомор 1932 – 33 рр. Хай їм буде царство небесне, земля пухом і вічна пам'ять».

2007 біля церкви споруджений новий пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932-33 рр. у вигляді об'ємної цегляної тинькованої стели з напівциркульним завершенням, увінчаної гранітним хрестом (вис. 2,5 м). З чолового боку прикріплено табличку (0,6 x 0,5 м) з меморіальним написом: «Односельчанам села Байківки жертвам Голодомору 1932-1933р. Від колективного сільськогосподарського підприємства «Дружба». На постаменті під нахилом по бокам стели укладено чотири гранітні плити чорного кольору (1,3 x 0,5 м) з викарбованими прізвищами померлих.

Джерела та література:

1. *Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. ДП «ДКФ». – 2008. – С.318 – 319.*
2. *Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та Матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2007. – С.276,315,470.*

с. Байківка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-визволителів та воїнів-земляків.

Під час звільнення Байківки 10 березня 1944 у бою з німецькими окупантами загинуло 70 воїнів із складу 117-ї гвардійської стрілецької дивізії, які були поховані на кладовищі в

семи братських могилах. 1954 прах воїнів частково було перенесено в братську могилу м. Калинівки. На кладовищі нині могили не локалізовані.

У центрі села на відстані 100 м на північ від сільради. Тут у 1974 на постаменті встановлено бетонну скульптурну групу – молода жінка та воїн тримають над головою лаврову гірлянду, перев'язану стрічкою (вис. 4,5м). Біля підніжжя – обладнано символічну могилу, на якій під нахилом укладено бетонну плиту (1,0 x 0,8 м) з написом: «Невідомому солдату 1941-1945». Ліворуч від скульптури – пам'ятна стела з рельєфним зображенням скорботної матері та меморіальним текстом. Поруч – стіна з присвятним написом та прізвищами 100 воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. У центрі постаменту – накладний муляж ордену Перемоги в сяйві променів. Справа та зліва – контррельєфні кольорові зображення орденів Вітчизняної війни.

Меморіал Відкрито 29 грудня 1974.

Джерела та література:

1. Державний архів Міністерства оборони Російської Федерації.– Ф. 1322, оп. 2, спр. 14, 8, 7, 10.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 2243, оп. 6, спр. 68. – Арк. 1.
3. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.20–24; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.62.
4. Побережний П. Пам'ять про визволителів житиме у віках. // Прапор перемоги. – 1994. – 27 квітня.

Додаток:

Меморіальний текст:

«Тужить матінка по своїх синках.
Не вернулися з фронту миленькі.
Де ж ви, рідненькі ?- все питається,
в тяжкій розпачі знемагається.
Ой, пливуть роки, біль-туманами...
І навік синки в серці ранами.»

Присвятний напис на стіні: «Вечная слава воинам–односельчанам, которые погибли в боях за Советскую Родину».

с. Великі Кутища, Люлинецька сільрада

Могили селян – жертв Голодомору.

На східній околиці села в старій частині кладовища в індивідуальних могилах поховано 21 житель Великих Кутищ, які померли протягом 1932 – 33 голодною смертю.

На місці масових поховань 2008 встановлено дерев'яний хрест (вис. 2,2м) з меморіальним написом: «Односельчанам – жертвам Голодомору 1932 – 1933 років».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.123 – 130;там само. – Арк.131 – 137.
2. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та Матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2007. – С.377.
3. Довідка Люлинецької сільради № 2-19-108 від 28.05.2009.

с.Весела, Заливанщинська сільрада

Могила радянського воїна.

За 500 м на південь від села у північно-східній частині кладовища поховано воїна 117-ї гвардійської стрілецької дивізії, який загинув у бою за звільнення села від нацистських окупантів 8-го березня 1944. Спочатку був похований на одній із селянських садиб. 1991 прах перенесено на кладовище. Прізвище його невідоме.

У цьому році на могилі встановлено двоступінчастий металевий обеліск, увінчаний хрестом (вис. 1,4 м) без меморіального напису.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання 320.
2. Боярчук М. Ховали солдата // Прапор перемоги. – 1991. – 25 травня.

с. Герасимівка, Голубівська сільрада

Братська могила радянських воїнів.

За 800м на південь від села на кладовищі біля входу поховано 7 воїнів 1002-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, які загинули 8 лютого у позиційному бою та 8–9 березня 1944 під час звільнення села від нацистських окупантів. Прізвища їх відомі: Артеменко М.Н., Вермінський Ф.М., Воронков О.А., Карманюк П.В., Килинчук А.Й., Тесперов Б.С., Федоришин С.Ф.

1946 на могилі встановлено дерев'яну піраміду, у 1984 замінено на металевий пірамідальний двоступінчастий обеліск, увінчаний зіркою (вис. 1,4м). На обеліску закріплено меморіальну дошку з написом (0,2 x 0,3 м). Могилу обнесено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації.* – Ф. 305 стр. . дивізії 1002 стр. полку, оп. 64999, спр. 12. – Арк. 21, 23, 28, 41.
2. *Державний архів Вінницької області.* – Ф.Р. 2243, оп. 6, спр. 68. – Арк. 11.
3. *Вінницький обласний військовий комісаріат. Робочий зошит, інвентарний № 81.* – С. 73, 75, 78 зв., 85 зв.
4. *В сражениях за победу. Боевой путь 38-й армии в годы Великой Отечественной войны 1941–1945.* – М., 1975. – С.343.

Додаток:

1. Напис на меморіальній дошці: «Тут похований Федоришин Сергій Федорович народився 11.09.1904 – загинув 8.02.1944р. і шість його товаришів, котрих прізвища невідомі».

2. Братська могила не перебуває на обліку військових поховань Обласного військового комісаріату. Прізвища воїнів, похованих у селі Герасимівка, увічнено на меморіалах с. Голубівки та м. Калинівки.

3. Село Герасимівка до 1946 мало назву Еразимівка.

с. Глинськ, центр сільради

Городище – укріплення (замок), кінець XVI – XVII ст. (археол., іст.).

Вул. Басса. Північно-східна частина села, урочище Бурти.

Інтенсивний розвиток привілейованого землеволодіння у Подільському краї супроводжувався боротьбою феодалів за межі своїх володінь і став чи не головним чинником у будівництві приватних замків та містечок. 1598 на лівому березі річки Постолової власниками Глинська князями Друзькими-Горськими був побудований оборонний замок. У першій половині XVII ст. містечко, яке було обнесене палями, належало князю Янушу Острозькому.

У військовому відношенні замок був дерев'яно-земляним укріпленням прямокутним у плані загальною площею 5га і оточений ровом та насипним валом. Він мав дві в'їзні брами з оборонними баштами. Підступи до замкових та міських фортифікацій були захищені річкою та ставком.

На сьогодні збереглися замкові вали, з внутрішнього боку висотою 2м. Простежуються залишки ровів. Охоронна дошка відсутня. Міські укріплення знищені повністю.

Пам'ятка укріпленого поселення пізнього середньовіччя козацької доби.

Джерела та література:

1. Сіцінський Ю.Й. *Археологічна карта Подільської губернії. – Кам'янець – Подільський. – Оіом. – 2004. – С.36.*
2. Мальченко О. *Укріплені поселення Брацлавського, Київського і Подільського воєводств (XV – XVII ст.). – К., 2001. – С.125 – 126.*
3. Дорош І.А. *Боротьба шляхти за земельні володіння // Подільська старовина Науковий збірник. – Вінниця., 1998. – С.65 – 66.*

с. Глинськ

Могили радянського воїна, Басса О.К. та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У боях за звільнення села від нацистських окупантів 9 березня 1944 загинули воїни 117 – і гвардійської стрілецької дивізії, які були поховані в одній братській та семи одиночних могилах. 1954 прах воїнів із відомих поховань перенесено в братську могилу м. Калинівки.

4 червня 1944 загинув голова колгоспу Басс О.К. у сутичці з групою бійців «УПА-Південь» (командир – Омелян Грабець), які переховувались на горіщі сільської хати.

1969 у центрі села біля будинку культури споруджено меморіал Слави і Скорботи на честь загиблих воїнів – земляків. На невисокому постаменті встановлено чотиригранний конічний обеліск, увінчаний муляжем ордена Перемоги (вис. 7,0м). Справа та зліва до обеліску прилягають дві бетонні стіни (1,7 x 3,0м), на яких прикріплено по 3 чавунні плити (1,7 x 0,8м) з прізвищами 198 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. 1984 перед обеліском встановлено

бетонну скульптуру воїна (вис. 2,5м), на постаменті якої вмонтовано плиту чорного кольору з посвятою. У тому ж році до меморіалу було перепоховано прах радянського воїна, останки якого знайдено під час проведення земляних робіт на території колгоспного двору, а також – прах Басса О.К. Ліворуч від стіни на могилі воїна укладено надгробну плиту та встановлено стелу з чорного полірованого граніту (вис. 2,0м). На стелі вирізьблено зірку, абрис вічного вогню та напис. Праворуч — могила Басса Олексія Карповича (1901 – 1944), на якій – надгробна плита та стела з чорного полірованого граніту (вис.

2,0м). На чоловому боці стели – портрет похованого та напис.

Автор проекту – скульптор Максим П.М. (м. Львів).

Джерела та література:

1. Архів Міністерства оборони Російської Федерації.–Ф.371, оп.8821, спр.6. – Арк. 208; ф.1322, оп.1, спр.10. – Арк.59.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп.6, спр.68. – Арк.3;- ф.Р.4422, оп.1, спр.13. – Арк.15,17,45; – ф.П.425, оп.1, спр.38. – Арк.117,120.
- 3.Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.(Хроніка подій). – К.,1965. – С.59.
4. Денарьов Г.І. З історії національно—визвольного руху на Вінниччині в роки Другої світової війни. // П'ята Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція. – Вінниця., 1987.—С.59 – 60.
5. Довідка Глинської сільради № 88 від 14.08.2002.

Додаток:

Тексти меморіальних написів:

Посвята на постаменті: «Вічна слава воїнам-односельчанам, полеглим в боях за свободу і незалежність нашої Багьківщини 1941-1945».

Напис на могилі воїна: «Могила невідомого солдата. Тут той лежить, хто смерттю врятував життя тобі».

Напис на могилі Басса О.К.: «Басс Алексей Карпович. 15.04.1901-04.06.1944. Председателю колхоза, партизану, погибшему от рук врагов народа».

с.Глинськ

Могили селян – жертв Голодомору.

На двох сільських кладовищах: на одному, що на східній околиці села, братська могила знаходиться в центральній частині кладовища; на другому, що на західній околиці, братська могила знаходиться у північно-західній частині кладовища. В могилах поховано 252 жителі Глинська, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

2003 на могилах встановлені дерев'яні хрести (вис.2,5 м) з меморіальними написами: «Жертвам Голодомору 1932-1933 років».

Джерела та література:

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.319 – 322.
2. Довідка Глинської сільради від 14.08.2002.

с. Голубівка, центр сільради

Братська могила радянський воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центрі села біля сільради. Тут поховано 232 воїна 27-ї гвардійської

мотострілецької бригади, 68-ї гвардійської, 305-ї стрілецьких дивізій та 337-ї штрафної роти. Вони загинули 1 – 3 січня 1944 року у боях за звільнення залізничної станції Голендри та с. Голубівки від нацистських окупантів, у позиційних боях з 3 січня по 7 березня та під час подолання оборонної смуги гітлерівців 8 березня 1944 уздовж лінії фронту, яка проходила на південь від села. Відомі прізвища 227 воїнів.

1973 на могилі встановлено з гранітної крихти стелу у вигляді чотиригранного стовпа, увінчаного викарбуваною датою: «1941-1945» (вис.3,5 м), у нижній частині стели напис: «Слава героям». З чолового боку та торців – прізвища загиблих воїнів – визволителів та 61 прізвище воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Праворуч розташована гіпсова скульптура молодої жінки, яка покладає квіти до могили (вис. 2,0 м). 2005 до меморіалу перенесено прах трьох воїнів, знайдений під час проведення земляних робіт в садибі по вулиці Щорса, 21. На цьому місці в січні – початку березня 1944 був розташований пересувний шпиталь. Автор проекту – скульптор Євген Дзиндра (м. Львів).

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської федерації. – Ф. 58, оп. 18002, спр. 194; 68 зв.стр.дивізії, 202 зв.стр.полку. – Ф.ОК 38А, оп. 9039, спр.46. – Арк.87 – 88; –ф.305 стр.дивізії, 1002 стр. полку оп.64999, спр.12.-Арк. 18-23, 25 – 27,31 – 32; – ф. 305 стр. дивізії, 1004 стр. полку оп.66001, спр.4.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р 4422, оп.1, спр.13. –Арк.41.
3. Вінницький ОВК, від.1.- Облікова картка військового поховання 277.
4. В сражениях за победу. Боевой путь 38-й армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. –М., 1975. –С.238.

Додаток:

1. Перенесення праху загиблих воїнів з братської могили с. Голубівка до м.Калинівка не підтверджено документально. Братська могила 277 перебуває на обліку військових поховань Обласного військового комісаріату.

2. Прізвища воїнів, похованих у с. Голубівка, увічнені на меморіальних плитах братської могили м. Калинівки.

3. С. Голубівка до 1946 мало назву Леонардівка.

с. Грушківці, Байківська сільрада

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центральній частині села біля будинку культури поховано 17 воїнів 335-го гвардійського стрілецького полку 117-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули у боях з нацистськими окупантами за звільнення села та прилеглих територій 10 – 13 березня 1944. 1955 в цю могилу перенесено прах воїнів із двох братських могил, що знаходились уздовж дороги Байківка –Калинівка навпроти лісу «Хоминки». Прізвища воїнів відомі.

1956 на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна в глибокій скорботі (вис. 1,9м). На постаменті закріплено дві фотографії та чавунну меморіальну дошку (0,3 x 0,5м) з посвятою. Перед скульптурою з фасадної сторони під нахилом до могили укладено бетонну плиту з написом та 13 прізвищами похованих (1,1 x 1,0м). Праворуч та ліворуч від неї встановлені дві бетонні стіни (2 x 3,5м) з прізвищами 88 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни та текстом: «Вечная слава воинам, павшим в боях за Родину 1941-1945 гг.»

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художньо-го фонду.

Джерела та література:

1. Державний архів Міністерства оборони Російської Федерації. –Ф.1322, оп.2,спр. 14,8,7,10; оп. 1, спр 10. –Арк. 28.
2. Державний архів Вінницької області. –Ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 13. –Арк 43; –ф. Р. 2243, оп. 6, спр. 68. –Арк. 4; – ф.Р.4971, спр. 10. –Арк. 242.
3. Вінницький ОВК, від. 1. –Облікова картка військового поховання 302.
4. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. –К.,1994. – С.25 – 30; там само. – Т.8. – К., 1995. – М. – С.62.
5. Довідка Байківської сільради № 87 від 23.04.2007.

Додаток:

1. Посьята: «Українська Радянська Соціалістична республіка. Пам'ятник Великої Вітчизняної війни СРСР 1941 – 1945. Братня могила бійців та офіцерів Радянської Армії, які загинули 11 березня 1944 року в бою за звільнення Капинівського району від німецько-фашистських загарбників. Охороняється державою. Пошкодження карається законом».

2. Напис на меморіальній плиті: «Здесь похоронены: рядовой Алахбардиев Меламед 1895, рядовой Берков Семён Иванович 1899, ст. лейтенант Зайцев, рядовой Кривчук Павел Б.1908, гв. лейтенант Колесник Алексей Прокофьевич, рядовой Кортушин Алексей 1900, гв. мл. лейтенант Кушнарёв Алексей Алексеевич 1925, рядовой Лещенко Никифор Кондратьевич 1903, гв. лейтенант Овчинников М., рядовой Почасов Матвей 1923, рядовой Рахинский Степан 1923, Капитан Телегин Иван Александрович 1914, рядовой Шостак Владимир Игнатьевич 1901.

Погибли в марте 1944 года в селе Грушковцы».

3. Село Грушківці до 1964 мало назву Голяки.

с. Гущинці, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Вул. Леніна. У центрі села біля сільської ради поховано 48 воїнів 565-го, 575-

го стрілецьких полків 161-ї стрілецької дивізії та 335-го гвардійського стрілецького полку із складу 117-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули в боях з нацистськими окупантами за звільнення села Гущинці та прилеглих територій 12 – 15 березня 1944. Відомі прізвища 45 воїнів.

1958 на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 2,5 м) з посвятою на постаменті: «Вічна слава воїнам, які кров'ю і життям захистили нашу Батьківщину у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.». 1972 перед скульптурою покладено під нахилом три гранітні плити (1,2 x 1 м). У центрі –плита з меморіальним написом та п'ятьма прізвищами похованих воїнів, справа та зліва від неї укладено плити на честь 116 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. У 2002 встановлено металеві дошки (0,45 x 0,3 м) з вирізьбленими 32-ма прізвищами визволителів села.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1396, оп., 1, спр. 29. – Арк.19; оп.2, спр.32. – Арк.6, 8, 13 – 15; – ф.1322, оп.2, спр.8.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп.6, спр.68. – Арк.5, 40; – ф.Р.4422, оп. 1, спр.13. – Арк.46; – ф.П.425, оп.1, спр. 274. – Арк.24.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 293.
4. Смольный М.К. 7000 км в боях и походах. Боевой путь 161-й стрелковой Станиславской Краснознамённой, ордена Богдана Хмельницкого дивизии 1941 – 1945. – М., 1982. – С.122.
5. Гальчак Сергій. Визволення Вінниччини від нацистських загарбників. – Вінниця., 2005. – С.253,254.
6. Довідка Гуцинецької сільради № 82 від 31.08.2006.

Додаток:

Тексти меморіальних написів на плитах:

1. «Тут поховані воїни, які віддали своє життя за звільнення від німецько-фашистських загарбників с. Гуцинець, Березень 1944: Бабич Василь Олександрович, Глушко Микола Іванович, Лагутін Василь Федорович, Суслін Василь Іванович, Петух Євген Ісакович та 6 невідомих воїнів.
2. «Воїнам – односельчанам, які віддали своє життя за Батьківщину». «Вічно житиме Ваш подвиг в серцях наших поколінь».
3. На меморіальних плитах вибито прізвища 103 воїнів-земляків, в списки сільради занесено 116 воїнів-земляків

с. Гуцинци

Могила Зозулі А.А.

Вул. Леніна. На території Гуцинецького ВПУ-32, у південно-східній частині парку поховано Зозулю Андрія Антоновича – воїна 161-ї стрілецької дивізії, який загинув у боях за звільнення села від нацистських окупантів 12-15 березня 1944.

1945 на могилі встановлено цегляний обеліск, 1976 його замінено на стелу з чорного полірованого граніту (вис.2,0м), меморіальним написом на лицьовій стороні та вирізьбленою п'ятикутною зіркою. На могилі укладено чорну гранітну плиту (1,1 х 0,5м). Майданчик навколо поховання обгороджено невисокими гранітними стовпчиками, скріпленими металевими ланцюгами.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1396, оп.1, спр. 29. – Арк. 19.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп.6, спр. 68. – Арк. 5.
3. Вінницький ОВК, від.1. –Облікова картка військового поховання 292.
4. Смольный М.К. 7000км в боях и походах. Боевой путь 161-й стрелковой Станиславской Краснознамённой, ордена Богдана Хмельницкого дивизии 1941 – 1945гг. – М., 1982. – С.122.

Додаток:

Меморіальний напис: «Зозуля Андрей Антонович. Погиб при освобождении с. Гушинцы в марте 1944».

с. Гушинці

Могили радянських воїнів.

Північно-західна околиця села. У лісовому урочищі «Янівська дача» квартал № 15 Іванівського лісництва державного підприємства «Вінницьке лісове господарство». Тут у двох одиночних могилах (на відстані 250-300м одна від одної) поховано воїнів 161-ї стрілецької дивізії, які загинули в бою з нацистськими окупантами 12 березня 1944 під час наступу з плацдарму на правому березі р. Південний Буг на село з метою його звільнення. Прізвища їх невідомі.

1985 на могилах встановлено ідентичні металеві обеліски, увінчані зірками (вис.1,5м). На обелісках закріплені сталеві пластини (0,25 x 0,3м) з вирізьбленими написами-посвятами: «Вічна пам'ять героя м, загиблим при визволенні села Гушинці». Поховання обнесені дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1396, оп.1, спр.29. – Арк.19.
2. Смольный М.К. 7000 км в боях и походах. Боевой путь 161-й стрелковой Станиславской Краснознамённой ордена Богдана Хмельницкого дивизии 1941 – 1945гг. – М., 1982. – С.121.

Додаток:

Могили не перебувають на обліку військових поховань ОВК.

с. Гушциці

Могила радянського воїна.

У лісовому урочищі «Гушинецька дача» квартал № 67 Іванівського лісництва державного підприємства «Вінницьке лісове господарство». На відстані 50м праворуч дороги Калинівка – Хмільник поховано воїна, який загинув у бою з нацистськими окупантами 12 – 15 березня 1944. Прізвище його невідоме.

1983 на могилі встановлено металевий чотиригранний обеліск, увінчаний зіркою (вис.1,6м). У нижній частині обеліску напис накладними металевими літерами: «Невідомому солдатові». Могилу обгороджено металевою огорожею. Автор та виконавець – Гушинецьке ВПУ № 32.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1322, оп. 1, спр. 1. – Арк.8; – ф.371, оп. 6367, спр. 407. – Арк.8.
2. Вінницький ОВК, від. 1.- Облікова картка військового поховання 294.
3. Довідка Гушинецької сільради № 82 від 31. 08. 2006.

Додаток:

Місце поховання воїна співпадає з оборонною смугою 117-ї гвардійської стрілецької дивізії. Цей рубіж утримувався гвардійцями з 12 по 13 березня, з 13 по 15 березня 1944 – 161-ю стрілецькою дивізією.

с. Гушциці

Могили селян та меморіальний комплекс жертвам Голодомору.

На двох сільських кладовищах: на одному, що по вул. Зелена, на північному заході, братська могила знаходиться у південній частині кладовища; на другому, що на східній околиці села, братська могила в центральній частині кладовища. В могилах поховано 321 житель Гушинець, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. В травні

2008 на могилах встановлені дерев'яні хрести з написами на табличках: «Масове поховання жертв Голодомору 1932 – 1933 років».

На перехресті вулиць Зелена та Радянська в листопаді 2008 року відкрито

меморіальний комплекс в пам'ять про жертв Голодомору 1932 – 33. На багатоступінчастому подіумі, облицьованому червоною плиткою встановлено гранітну стелу (вис. 2м) з рельєфним зображенням хреста, на перехресті якого білий голуб. Біля підніжжя стели укладено під нахилом об'ємну плиту чорного кольору розколоту по діагоналі з написом: «Вічна пам'ять. 1933». Ліворуч від стели встановлена ажурна металева стела (вис. 2,5м) з аплікаціями сонця, житніх колосків, біля підніжжя якої обладнана могила та напис: «Це моя Україна, а життя продовжується». Праворуч – ажурний металевий хрест, біля підніжжя могила та напис: «Упокой, Господи, їх душі. Вічна пам'ять 1933». З трьох сторін по периметру подіуму встановлені металеві фарбовані стовпчики (вис. 1м), скріплені ланцюгами. Обабіч – встановлено дерев'яний хрест (вис. 4м). Меморіал споруджений на місці дитячих поховань 1932 – 33.

Автор проекту – Цимбалюк Б.Р., місцевий майстер.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.32 – 48; там само. – Арк.131 – 137; там само. – Арк.123 – 130; там само. – Спр.69. – Арк.12 – 25; там само. – Спр.330. – Арк.6а,6б,6в.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.324 – 328.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2007. – С.161 – 162.
4. Довідка Гушинецької сільради № 02-18-86 від 01.06.2009.

Додаток:

У відповідності з архівними даними в Гушинцях за 1932 рік померло 79 чоловік, станом на 16 березня 1933 – померло 60 чоловік. У березні – травні місяці щоденно в селі помирало 12 – 15 чоловік. Особливо велика смертність була серед дітей.

Залізнична станція Гулівці, Котюжинецька сільрада

Братська могила жертв фашизму та радянських воїнів.

Вул. Привокзальна, 42. Біля вокзалу поховано сім чоловік: з них – четверо мирних жителів, розстріляних гітлерівцями 1943, та три воїни із складу 1000-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, які загинули при звільненні залізничної станції Гулівці від нацистських окупантів 13 березня 1944. Серед похованих відоме ім'я Кривошиї Беті (1919 – 1943), єврейка, вчителька с. Черепашинці. Спочатку останки жертв фашизму та воїнів лежали в окремих братських могилах на південь від станції уздовж залізничного насипу.

1968 їх прах перепоховано в одну братську могилу і встановлено цегляний обеліск, який 1985 замінено на металевий триступінчастий пірамідальний обеліск, увінчаний зіркою (вис. 1,8 м). На другому ступені закріплено металеву пластину (0,3 x 0,4м) з меморіальним написом. Поховання обнесено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1000 стр. полк 305-ї стр. дивізії, оп. 66001, спр.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 2243, оп.б. спр. 68. – Арк.7; – ф.П. 425, оп.1, спр.274. – Арк.24.
3. Книга скорботи України Вінницька область. – Т.2.– Вінниця., 2002.– С.32.

Додаток:

Меморіальний текст: «Вічна пам'ять полеглим героям за визволення станції Гулівці 1941 – 1945».

Залізнична станція Гулівці

Місце, де знаходилась ставка Германа Герінга «Каменяря».

На північ від залізничної станції Гулівці Південно-західної залізниці.

У лісовому масиві «Черапашинецька дача» на території кварталів № 45,44 Козятинського лісництва державного підприємства «Хмільницьке лісове господарство Вінницької області».

Будівництво об'єкта велось з грудня 1941 підрозділами німецької військово-будівельної організації «Тодт». На земляні роботи залучались радянські військовополоненні та мешканці навколишніх сіл. До складу комплексу входили дерев'яні бараки, будинки загальною площею 3882 кв.м, залізобетонне бомбосховище площею 42,5 кв.м. Була підведена залізнична колія завдовжки 2800м з пероном, облаштовано міні-аеродром, розгалужену мережу телефонного зв'язку, резервну силову установку, автономне водопостачання, очисні споруди та ін. Територія об'єкту була ретельно замаскована.

З липня 1942 по грудень 1943 тут розміщувалася ставка командувача військово-повітряних військ нацистської Німеччини («Люфтваффе»), рейхсмаршала Германа Герінга. Ставка носила назву «Steinbruch» («Каменяря»). Охорону ставки Герінга несла група таємної поліції «Ост», яка була підпорядкована начальнику служби безпеки при ставці Гітлера Гансу Раттенхуберу. У грудні 1943 було прийнято рішення про знищення об'єкта. В систему охорони ставок Гітлера та Герінга входив і військовий аеродром біля селища Калинівка, побудований у 1930 – х роках для радянських військово-повітряних сил. Під час німецької окупації тут базувалися літаки, які забезпечували прикриття ставок «Вервольф» та «Штайнбрух» з повітря.

Сьогодні від ставки нацистського злочинця № 2 Германа Герінга залишилися уламки бетону та триметрові перекриття бомбосховища, частково зберігся залізничний насип.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області, ф. П. Р– 425, оп.1, спр.110. – Арк. 5 – 7.
2. Franz W. Seidler, Dieter Zeigert. Die Fuhrerhaupt – quartiere Anlagen und Planungen im Zweiten Weltkrieg Mit 158 Abbildungen, Faksimiles, Karten und Übersichtstabellen. – Munchen., 2000. – S.226 – 228.
3. Бранько Я., Мудраченко М. У нас була ще ставка Герінга // 33 – й канал. – 1 листопада.

**Микола Мудраченко
Ярослав Бранько**

с. Дружелюбівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та мирних громадян.

У центрі села біля будинку культури поховано 9 воїнів 183-ї стрілецької дивізії, які загинули у бою за звільнення села від нацистських окупантів 13 березня 1944. Прізвища їх відомі.

1944 у цю могилу перепоховано двох жителів села Новоселиця Літинського району з місця масових розстрілів мирних громадян по вул. Пролетарській. Прізвища їх відомі.

1968 на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.5,0м). На лицьовому боці постаменту вмонтовано металеву плиту (0,5 x 0,7м) з посвятою. Перед скульптурою під нахилом покладено дві бетонні плити з меморіальними текстами.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.393, оп. 9005, спр. 167. – Арк.193.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп. 6, спр. 68. – Арк. 37;-ф.П. 425, оп.1, спр. 274. – Арк. 24.
3. Архівний відділ Калинівської районної державної адміністрації. – Ф.41, оп.1, спр.6. – Арк. 3.
4. Вінницький ОВК, від.1.-Облікова картка військового поховання 314.
5. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С. 62.
6. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.4. – К., 1994. – С.44, 47.
7. Дудинов П. Через всю війну! Военно-исторический очерк о боевом пути 183-й стрелковой Харьковской ордена Ленина, Красного знамени, Суворова и Богдана Хмельницкого дивизии. – М.,1995. – С.55.

Додаток:

1. Посвята: «Вечная слава воинам, отдавшим свою жизнь за освобождение села Дружелюбовки от фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годы.»

2. Меморіальні тексти на плитах: «Боевые знамёна склоните у священных могил дорогих. Не забудет народ – победитель беззаветных героев своих». «Схилим бо голову в жалобі і журбі, тут той лежить, хто смертю врятував життя тобі».

3. Воїни, поховані в братській могилі:

1. Апільчук Ф.
2. Близнюк Юхим Михайлович.
3. Буркацький Василь Валерійович.
4. Вавілов Олександр Олексійович.
5. Господаренко
6. Єрмішин Степан Іванович.
7. Олійник Микола Романович.
8. Охотніков Петро Іванович.
9. Поліщук Григорій Якович.

Мирні громадяни:

1. Бойчук Сергій Митрофанович.
2. Попадюк Матвій Семенович.

Прізвища похованих воїнів подаються за обліковою карткою військового поховання Обласного військового комісаріату та акту комісії Куравської сільради по організації поховання загиблих воїнів від 20 березня 1944.

с. Дружелюбівка

Могила Мушенко М.І.

На східній околиці села, у південно-східній частині кладовища.

Похована Мушенко Марія Іларіонівна (1917, с.Курава (тепер с. Дружелюбівка Калинівський р-н Вінницька область) – 1992). Виростала сиротою. Після закінчення 7 класів працювала у буряківничій комсомольсько-молодіжній ланці, потім ланковою, а з 1966 бригадиром. Очолювана нею бригада у 8 – й

п'ятиріччі підвищила середню врожайність зернових на сім центнерів, збирала тридцятицентнерні врожаї пшениці й чотирьохсотцентнерні врожаї цукрових буряків на всій площі.

За видатні успіхи, досягнуті у розвитку сільськогосподарського виробництва і виконанні п'ятирічного плану (1966 – 1970) продажу державі продуктів землеробства, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 квітня 1971 р. Мушенко Марії Іларіонівні, бригадирів рільничої бригади колгоспу імені «ХХІІ з'їзду КПРС», присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

1993 на могилі встановлено стелу з рожевого лабрадориту у вигляді вітрила (вис. 1,5м). З чолового боку вгорі вибито хрест, вмонтовано фотографію та напис. Поховання обгороджене парапетом.

Джерела та література:

1. Указ Президії Верховної Ради СРСР. // Сільські вісті. – 1971. – 8 квітня.
2. Поздоровляємо з високою нагородою! // Прапор перемоги. – 10 квітня; там само. Ситник П.І. Все життя – горіння в роботі.
3. Швець О. Ватажок. Золоті зірки Вінниччини. // Вінницька правда. – 1971. – 10 липня.

Додаток:

Напис: «Мушенко Марія Іларіонівна (1917.28.08 – 1992.10.12.)».

с. Дружелюбівка

Пам'ятне місце страти мирних громадян.

Південна околиця села за межами садиб під №№ 80 – 84 по вулиці Пролетарській та урочищі «Глибокий яр». За даними Надзвичайної державної комісії з встановлення та розслідування злочинів німецько – нацистських загарбників на цьому місці з 4 січня по 11 березня 1944 страчено 205 мирних громадян з навколишніх сіл Калинівського та Літинського районів. Вони були звинувачені у підтримці партизанів, у відмові їхати до Німеччини на каторжні роботи та в порушенні вимог окупаційного режиму. Після допитів і катувань – розстрілювали в ямах у полі. Розстріли здійснював підрозділ нацистської польової жандармерії, який дислокувався в селі.

Прізвища 14 – ти закатованих відомі. 11 з них занесені до «Книги пам'яті України. Вінницька область», а троє – до «Книги скорботи України. Вінницька область.»

9 травня 2004 у центрі села біля школи встановлено пам'ятну стелу жертвам фашизму з червоного лабрадориту (вис. 1,9 м) у вигляді палаючого полум'я на фоні металевого хреста чорного ко-

льору (вис. 3,5 м). На стелі закріплено дві плити з полірованого чорного граніту (0,35 x 0,45 м; 0,35 x 0,50 м) з написами.

Автор проекту – В. Житовоз. Виконано місцевими майстрами.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп. 1, спр. 274. – Арк.21, 22; спр. 244. – Арк. 22.
2. Архівний відділ Калинівської районної державної адміністрації. – Ф.41, оп. 1, спр. 6. – Арк. 1, 2, 6; спр. 3. – Арк. 16.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3.– К., 1994.– С. 118; – Т.4. – К., 1994.– С. 44, 45, 47.
4. Книга скорботи України Вінницька область. – Т.2. – Вінниця., 2002.– С. 26, 28, 42.

Додаток:

Написи на плитах:

1. «В січні – лютому 1944 в с. Курава (с. Дружелюбівка) німецькими окупантами розстріляно 205 громадян Калинівського та Літинського районів : с.Курава (с. Дружелюбівка) , с. Котюжинці , с. Бруслинів , с. Супрунів, с. Пеньківка, с. Новоселиця, с. Яцківці (с. Бруслинівка)».

2. «Перед пам'яттю смерть безсила!

Встановлено до 60 – річчя визволення України та перемоги у Великій Вітчизняній війні».

3. З'ясувати обставини масових розстрілів допомогли розповіді старожилів села.

4. Село Дружелюбівка до 1964 мало назву Курава.

с. Дружелюбівка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центрі села біля сільради встановлено бетонну скульптурну групу – воїн та молода жінка, які коліноуклібно покладають вінок до Вічного вогню. На Т-подібному бетонному постаменті викарбувано прізвища 106 воїнів – односільчан та меморіальний напис.

Меморіал споруджено у 1974. Автор та виконавець проекту – майстерня Одеського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. –К., 1994.–С.51 – 56; там само. – Т.8. – К., 1995.– С.64.
2. Довідка сільради № 236 від 30. 10. 2006.
3. Недбай Л. Ніхто не забутий, ніщо не забуто // Прапор перемоги. – 1991. – 26 лютого.

Додаток:

Меморіальний напис: «Вічна слава воїнам – односільчанам, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.».

с. Дружне, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Північна частина села біля сільради. Тут поховано 85 воїнів 237-ї та 183-ї стрілецьких дивізій, які загинули 3 – 8 січня 1944 у боях за звільнення села від нацистських окупантів та під час позиційних боїв уздовж лінії фронту, яка проходила південно-західними околицями села з 3 січня по 8 березня. Відомі прізвища 69 воїнів.

1950 на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 4,5м), біля ніг якого – металевий щит із рельєфною зіркою і написом: «Вечная слава героям». На постаменті з чолового боку закріплено 6 фотографій, серед яких 4 з написами. 1965 на могилі покладено бетонну надгробну плиту під нахилом (1,3 x 2,5м) з 46 прізвищами похованих воїнів та меморіальним текстом. Праворуч та ліворуч від неї – 6 плит (1,2 x 1,6 м) з прізвищами 163 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни та текстами.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1518, оп.2, спр.25. – Арк. 64, 65, 67; – ф.1433, оп.2, спр.31. – Арк. 10-12,17; – ф.285 стр. полку 183 стр. дивізії, оп.283836, спр.4; – ф.295 стр. полку 183 стр. дивізії, оп. 283842, спр. 4.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.38. –Арк. 2, 27; – ф.Р. 4971, оп.1, спр.10. –Арк. 254.
3. Вінницький ОВК, від. 1. –Облікова картка військового поховання 318.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994.–С.56 – 63; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.64.
5. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. –К., 1987. – С.51.

Додаток:

Тексти меморіальних написів:

1. На фотографіях: «Есман І.А. 1910-1944»; «Василий Семёнович Поляков 1917 – погиб 05.01.1944»; «Гужев Александр Васильевич 14.10.1913 –08.01.1944»; «Игнашкін Евгений Петрович 10.01.1901 – 05.01.1944»;
2. На надгробній плиті: «О, поклоніться, люди, цим могилам. Це пам'ять, біль і квіти покоління. Їх оживити ви уже не в силах. Ця пам'ять в серцях вічно буде жить».
3. На плитах воїнів-земляків, ліворуч: «Пам'ять про воїнів-односільчан буде жити в віках»; «Вони загинули за свободу і незалежність рідної Батьківщини»; «Ніхто не забутий, ніщо не забуто». Праворуч: «Ніколи не вмирають ті, хто подвигом своїм завоював безсмертя»; «Честь і слава воїнам-визволителям»; «Вічна слава творцям перемоги».
4. с. Дружне до 1964 мало назву Овечаче.

с. Дружне

Могили селян – жертв Голодомору.

На східній околиці села на кладовищі, ліворуч від центрального входу, у братській та індивідуальних могилах поховано 30 жителів села Дружне, які померли протягом 1932 – 33 голодною смертю.

2008 на могилі встановлено дерев'яний хрест (вис.2,5м) з меморіальним написом на табличці: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 років».

Джерела та література:

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.232.
2. Довідка Друженської сільради № 02-14-87 від 01.06.2009.

с. Дружне

Могила Семенова Б.П.

На східній околиці села в центральній частині кладовища праворуч від головної алеї поховано Семенова Бориса Павловича (1916 – 1944) – лейтенант 237-ї стрілецької дивізії, який загинув у позиційному бою з нацистськими окупантами 8 лютого 1944.

1946 на могилі встановлено двоступінчастий пірамідальний металевий обеліск, увінчаний зіркою (вис.1,4). З чолового боку закріплено фотографію та металеву пластину (0,2 x 0,3м) з написом. «Лейтенант Семенов Борис Павлович інженер 835 стрелкового полка 237стрелковой дивизии. Рождён 10.12.1916, погиб 8.02.1944». Могила обгороджена металеву огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1518, оп.2,спр.25. – Арк.64.
2. Довідки сільради № 79 від 18. 11. 2002; № 36 від 26. 07. 2006.

Додаток:

1. Напис: «Лейтенант Семенов Борис Павлович інженер 835 – го стрелкового полка 237 – й стрелковой дивизии. Рожден 10.12.1916, погиб 8.02.1944».
2. Могила Семенова Б.П. не перебуває на обліку військових поховань Обласного військового комісаріату. Прізвище лейтенанта увічнено на меморіальних плитах братської могили с. Дружне.

с. Жигалівка, центр сільради

Могила Нечипорука С.М.

Вул. Проданова.
Південна околиця села у північно-західній частині кладовища.

Нечипорук Сергій Миколайович (10.02.1965, с. Жигалівка Калинівського р – ну – 18.01.1984) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, рядовий. Народився в селянській родині. Закінчив Жигалівську

8-річну школу та перший курс Тульчинського культпросвіттехнікуму (1983). 6 травня 1983 призваний до армії, з жовтня у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Помер від важкого захворювання.

1985 на могилі встановлено у вигляді вітрила гранітну стелу, увінчану зіркою (вис. 2,2м). На стелі вгорі зображення портрета у військовій формі, меморіальний напис, внизу викарбувано абрис береги. На зворотньому боці – портрет на повний зріст в цивільному одязі.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №290.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тюльпан». Книга пам'яті про загиблих воїнів «афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С.255 – 256.
3. Книга пам'яті о советских воинах, погибших в Афганистане. – М., 1995. – Т.2. – С.143.
4. Гончарук М. І нам не забувати про це. // Прапор перемоги. – 1988. – 19 грудня.
5. Бовкун В. Біль Афганістану завжди житиме в наших серцях. // Прапор перемоги. – 1999. – 25 грудня.
6. Мельник Г. Повернулися в «чорних тюльпанах», повернулися інвалідами, повернулися з бойовими відзнаками. // Прапор перемоги. – 2001. – 14 лютого.

Додаток:

Меморіальний напис: «Нечипорук Сергей Николаевич 10.02.1965 – 18.01.1984. Погиб при исполнении интернационального долга в Д.Р.А. Никакие слова не выразят нашего горя, вечная боль утраты останется в наших сердцах. Помним, любим, скорбим. Мама, отец, бабушка, родные».

с. Жигалівка

Могили селян – жертв
Голодомору.

Вул. Проданова.
На південній околиці села
у західній частині кладовища,
в братських та індивідуальних
могилах поховано 181 жителя

Жигалівки, які померли 1932 – 33 від голодної смерті. Більшість серед померлих – діти. У селі траплялися випадки людоїства.

2008 біля обеліску на честь загиблих воїнів – земляків, що в центрі села, встановлено дерев'яний хрест та стелу із чорного

полірованого граніту (вис.1,5м) з присвятою: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. с. Жигалівка».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр. 80. – Арк. 32 – 48.; там само. – Арк.131 – 137; там само. – Спр.69. – Арк.12 – 25; там само. – спр.330. – Арк.6а,6б,6в.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.332 – 334.
3. Довідка Жигалівської сільради № 148 від 28.05.2009.

с. Жигалівка

Пам'ятний знак на честь воїнів – визволителів та загиблих воїнів–земляків.

У бою за звільнення Жигалівки від німецько-нацистських окупантів 9 березня 1944 загинули воїни 24 – ї стрілецької дивізії 18 – ї армії. Відомі прізвища 15 воїнів. 1954 прах їх перенесено до братської могили м. Калинівки.

У центрі села навпроти будинку культури на стилобаті встановлено чотиригранний обеліск із шліфованого лабрадориту (вис.7,0м). У горишній частині з чолового боку горельєфна зірка та контррельєфне зображення ордена Вітчизняної війни, долішня – облицьована гранітними полірованими плитами з викарбуваними прізвищами 118 воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни 1939 – 1945 та меморіальним написом. Виготовлено майстрами Гніванського гранкар'єру. Відкрито 9 травня 1972.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1098, оп.2, спр. 2. – Арк. 40 зв.- 43.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп.6, спр 68. – Арк. 35 ; –ф.Р. 4422,оп. 1, спр. 13. – Арк. 44.
3. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.59.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3.– К.,1994.–С.63 – 69; там само. – Т.8. – К., 1995.– С.64.
5. Довідка Жигалівської сільради № 94 від 23.04.2007.

Додаток:

Текст меморіального напису: «Вечная слава защитникам и освободителям Жигаловки, землякам своим, которые погибли в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 и в войне с Финляндией 1940. От трудящихся с. Жигаловки. Павшим за Отчизну, но живыми в памяти живих».

**с. Заливанщина,
центр сільради**

Братська могила радянських воїнів та могила Дзвонка Т.Н.

За 700м на північний захід від села в центральній частині кладовища похова-

но 2 воїнів 338-го гвардійського стрілецького полку 117-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули під час звільнення села від нацистських окупантів 8 березня 1944. Прізвища їх відомі: рядовий Гошля Іван Микитович (1923 – 1944), рядовий Пиндир Клим Олексійович (1910 – 1944).

1980 на могилі встановлено металевий пірамідальний обеліск (вис. 1,5 м) увінчаний зіркою, без меморіального напису.

Навпроти – могила Т. Дзвонка.

Дзвонко Трохим Никифорович (01.06.1905, с. Заливанщина

Калинівського району 15.11.1978) – Герой Радянського Союзу (1944), гвардії ефрейтор. Українець. Працював у колгоспі шофером. У Червоній Армії з липня 1941. Учасник Великої Вітчизняної війни з серпня 1941. Брав участь у боях на Південно-Західному, Північно-Кавказькому фронтах. Навідник гармати 247-

го гвардійського артилерійського полку 110-ї гвардійської стрілецької дивізії Степового фронту.

Відзначився в жовтні 1943 під час боїв по утриманню плацдарму на правому березі Дніпра в районі села Куцеволівка (Онуфріївського району Кіровоградської області). Його гарматна обслуга разом з піхотою відбила 20 контратак гітлерівців, що сприяло розширенню плацдарму та переправі наступаючих частин. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни 2-го ступеня, Слави 3-го ступеня.

Після війни жив і працював у рідному селі.

1979 на могилі встановлено стелу із полірованого граніту (вис. 2,2 м) з портретом та меморіальним написом.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1322, оп.2, спр.10.
2. Вінницький ОВК, від.1 – Облікова картка військового поховання 319.
3. Герои Советского Союза. Краткий биографический словарь. – Т.1.–М., 1987.– С. 541.
4. Овеянные славой имена. – Одесса, 1989. – С. 103-105.

Додаток:

1. Меморіальний напис: «Герой Радянського Союзу Звонков Трохим Никифорович 01.06 1905р. – 15.11.1978 р. Від урядних земляків і рідних».

2. В нагороджувальному листі про присвоєння звання Героя Радянського Союзу допущена прикра помилка в написанні прізвища Дзвонка. Відповідно з рішенням Калинівського районного суду справа № 2-799 від 19 червня 2001 – прізвище Героя не Звонков Т.Н., а Дзвонко Т.Н.

с. Заливанщина

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1993 на кладовищі ліворуч від входу в пам'ять про жителів села (понад 175 чол.), які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено ажурний металевий хрест (вис.4,5м). Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.32 – 48; там само. – Спр.69. – Арк.12 – 25; там само. – Спр.330. – Арк.6а,6б,6в.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.334 – 336.

с. Заливанщина

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-визволителів та воїнів-земляків.

Вул. Калініна. Навпроти будинку культури у сквері. Тут 1972 на чотиригранному цегляному тинькованому постаменті встановлено скульптурну групу – жінку, що символізує Батьківщину – матір та коліноуклінного воїна з піднятим догори мечем (вис.3,0м.). За скульптурою – пам'ятна бетонна стіна (10 x 1,8м), в лівій частині якої викарбовано присвятний напис, прикріплено дві мармурові плити (0,9 x 0,8м) з меморіальними текстами. В правій – прізвища 5 воїнів 117 – ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 8 – го березня 1944 під час звільнення села від нацистських окупантів. Тут же наведені списки прізвищ 152 воїнів – односельчан, полеглих на фронтах Другої світової війни. Перед стіною вмонтовано розетку з Вічним вогнем та встановлено металевий хрест. Меморіал обгороджено декоративною бетонною огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.322, оп. 2. спр. 14,8,7,10.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп.6. спр. 68. – Арк. 36.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.69 – 75; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.64; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.15 – 16.
4. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник.- К.,1987.-С.51.
5. Довідка Заливанщинської сільради № 90 від 02.04.2007.

Додаток:

1. Присвятний напис:
«Вічна слава воїнам – односельчанам, які своєю кров'ю і життям захистили нашу Вітчизну від німецько-фашистських загарбників 1941-1945».
2. Меморіальні тексти типові.
3. Прізвища ім'я по батькові воїнів- визволителів.
Гошля Іван Микитович (1923 – 1944), рядовий.
Пильнов Павло Петрович(1921 – 1944), гв. мол. лейтенант.
Пиндир Клим Олексійович (1910 – 1944), рядовий.
Калінін Олексій Прокопович (1911 – 1944), гв. лейтенант.
Шевченко Василь Петрович (1924 – 1944), гв. лейтенант.
4. За даними ЦАМО РФ у боях за звільнення села загинув і був похований на сільському кладовищі гв. ст. лейтенант Васильєв В.А.
За даними ДАВО на території сільради знаходилося чотири братські та дві одиночні могили, в яких було поховано 29 радянських воїнів.

с. Іванів, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Леніна, 16. У сквері поховано 136 воїнів 161-ї стрілецької дивізії 18-ї

армії, яка з 8 березня 1944 діяла в напрямку с. Іванів з метою захоплення плацдарму на правому березі р. Південний Буг. Бійці загинули в боях за звільнення села від німецько-нацистських окупантів 10 березня та під час форсування та утримання плацдарму 11–12 березня 1944. 1958 відбулось перепоховання в братську могилу праху загиблих воїнів, які були виявлені на території сільради. Прізвища похованих відомі.

1959 (2009 реконструйовано) на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 2,6 м). На чоловому боці постаменту горельєфне кольорове зображення ордена Вітчизняної війни та меморіальний напис. З двох боків до постаменту примикає горизонтальна стела (3,0 x 1,0м) на якій вмонтовано чотири гранітних плити чорного кольору (0,6 x 0,8м) з викарбуваними прізвищами похованих.

Автор та виконавець проекту – Запорізька виробнича майстерня Дніпропетровського міжобласного комбінату.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації – Ф. 1396,ол.1, спр. 29. – Арк. 17-20; оп. 383914, спр. 1; оп. 383917, спр. 4; оп. 115079, спр. 6; оп. 445067, спр. 9; оп. 2, спр. 32 – Арк. 15, 16, 22, 24; – ф. 33, оп. 690155, спр.2037. – Арк. 161, 155, 148.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. – 4422, оп. 1, спр. 13. – Арк. 38; ф.Р. – 2243, оп. 6, спр. 68. – Арк. 31, 30.
3. Вінницький ОВК. – від. 1. – Облікова картка військового поховання 289.
4. Смольный М.К. 7000 километров в боях и походах. Боевой путь 161-й стрелковой Станиславской Краснознаменной ордена Богдана Хмельницкого дивизии 1941 – 1945г.г. – М., 1982. – С. 117 – 122.
5. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С. 60.

Додаток:

1. Текст меморіального напису: «Вечная слава героям, павшим при освобождении села Иваново Калиновского района Винницкой области от немецких оккупантов.

Куда б ни шел, ни ехал ты,
Но здесь остановись.
Могиле этой дорогой
Всем сердцем поклонись.
1941 – 1945».

2. Село Іванів до 1946 року мало назву Янів.

с. Іванів

Могила Свиная П.Г.

Вул. Вчительська. У центрі села. На кладовищі праворуч від головного входу у дев'ятому ряді. Свиная Панас Гнатович (16.04.1916 с.Іванів Капинівського р – ну — 09.07.1979) –Герой Радянського Союзу (1943), гвардії молодший сержант. Після закінчення початкової школи працював на станції Холоневська Південно-Західної залізниці. З 1939 у Червоній армії. Учасник Великої Вітчизняної війни з жовтня 1942, служив навідником гармати 5-го гвардійського артилерійського полку 10-ї гвардійської повітряно-десантної дивізії 37-ї армії Степового фронту. В ніч на 1 жовтня 1943 серед перших у складі обслуги переправився через Дніпро в с. Перевалочна (тепер Світлогірське, Кобеляцького р-ну Полтавської обл.), учасник захоплення плацдарму. Обслуга підбила 10 танків ворога. 14 жовтня, відбиваючи контратаки гітлерівців у районі с.Ганнівка (Верхньодніпровського р-ну Дніпропетровської обл.), підбив 6 танків.

Нагороджений орденом Леніна. У 1945 закінчив курси молодших лейтенантів.

З 1946 у запасі. Жив у рідному селі і працював головним кондуктором на залізничній станції.

1980 на могилі встановлено поліровану гранітну стелу у формі паруса, увінчану зіркою Героя, присвятою та портретом (вис.2,2м). Основу стели утворює невисокий гранітний цоколь. Могилу обгороджено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Герои Советского Союза Краткий биографический словарь. – Т.2. –М., 1988. – С.425.
2. Овеянные славою имена. – Одесса., 1989. – С. 224-226.

Додаток:

Присвята: «Герой Советского Союза Свиляр Афанасий Игнатьевич 10.04.1916 – 09.07.1979. Дорогому мужу, отцу и дедушке от вечно скорбящих жены, детей и внуков».

с.Іванів

Поховання німецьких солдатів.

На південь від с. Іванів, на правому березі річки Південний Буг, праворуч від дороги до с. Гущинці в лісовому урочищі «Янівська дача», квартал №14 Іванівського лісництва державного підприємства «Вінницьке лісове господарство».

Тут у двох братських могилах, розмічених перед бруствером траншеї бувшої німецької оборони на відстані 15-20м одна від одної, поховано близько 150 німецьких солдатів, які загинули 11 – 12 березня 1944 року під час боїв на плацдармі, захопленого радянськими воїнами 161 – ї стрілецької дивізії 52 – го стрілецького корпусу 18 – ї армії. У квітні місяці останки гітлерівців були знесені жителями села Іванів до місця поховання.

Могили локалізовані, але не упорядковані.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.33. – Оп.690155. – Спр.2037. – Арк.148.
2. Смольний М.К. 7000 кілометрів в боях и походах. Боевой путь 161 – й стрелковой Станиславской краснознаменной, ордена Богдана Хмельницкого дивизии 1941 – 1945 гг. – М., 1982. – С.119 – 122.

Додаток:

Стаття написана за свідченням Черногуза Григорія Федоровича, жителя с. Іванів 1932 року народження.

**с. Кам'яногірка,
Гушинецька сільрада**

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центрі села біля будинку культури. На стилобаті, невисокому масивному постаменті встановлено бетонну скульптурну групу –

молода жінка підтримує за плечі напівлежачого важкопораненого воїна (вис. 3,0м). На постаменті з фасадного боку присвятний напис: «Вічна слава воїнам-односільчанам, які віддали своє життя за радянську Батьківщину 1941 – 1945».

Ліворуч – бетонна стела (4,5 x 2,0м) з прізвищами 80 воїнів-

земляків, які загинули на фронтах Другої світової війни. Поруч скульптури – знак придорожнього, поклінного або пам'ятного дерев'яного хреста як символа поборності. Меморіал відкрито 6 травня 1972.

Джерела та література:

1. *Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С. 48-51; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.63.*
2. *Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. К., 1987. – С. 51.*
3. *Ніхто не забутий, ніщо не забуто // Прапор перемоги – 1991. – 14 березня.*

с. Кіровка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

На північно-східній околиці села на кладовищі праворуч від входу поховано 250 воїнів 183-ї стрілецької дивізії, які загинули в боях за звільнення села від нацистських окупантів 9 – 14 березня 1944 та померли від ран у 13 медсанбаті. Прізвища 78 воїнів відомі.

1967 на могилі встановлено гранітну прямокутну стелу (вис. 2,0м) з накладним муляжем ордена Вітчизняної війни та меморіальним написом: «Здесь похоронены 250 неизвестных воинов Советской Армии, павших смертью храбрых в боях за Родину 14 марта 1944». У центрі могили покладено три меморіальні плити (1,4 x 1,1м) під нахилом з 69 прізвищами похованих воїнів.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.393, оп. 9005, спр. 167. – Арк. 193; – ф.1433, оп. 2, спр.31. – Арк.1 – 5, 13 – 17.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп. 1, спр. 38. – Арк. 17,35; – ф.П. 425, оп. 1, спр. 274. – Арк. 24.
3. Вінницький ОВК, від. 1. –Облікова картка військового поховання 274.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.62.

Примітка:

Село Кіровка до 1934 мало назву Псярівка.

с. Кіровка

Могили Макєєва Я.Н. та Мессароша В.М.

На північно-східній околиці села в центрі кладовища поховано Макєєва Якова Никаноровича (1918-1941) — молодший сержант 132-го швидкісного бомбардувального авіаційного полку, повітряний стрілець-радист. Загинув 14 липня 1941 у повітряному бою з німецько-нацистськими загарбниками в районі м. Чуднова (Житомирська область). Екіпаж літака АР-2 здійснив вимушену посадку на полі біля села Кіровка, в якому і похований смертельно поранений воїн.

1944 на могилі встановлено чотиригранну дерев'яну піраміду з зіркою, 1970 замінено на металевий пірамідальний обеліск з написом: «Макєєв Яков Никанорович» (вис.1,4м).

У південно-західній частині кладовища поховано Мессароша В'ячеслава Миколайовича (1902—1943) – перший командир партизанського загону ім. Леніна, один із організаторів підпілля. Росіянин. Член ВКП(б) з 1919. Спецпрацівник за досвідом роботи. Убитий мешканцями села за підозрою в співпраці з німецькими окупаційними властями. 1980 на могилі встановлено гранітну стелу у формі вітрила (вис.1,5м) з фотографією та меморіальним написом. Обгороджено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації: – Ф.132 сбп, оп. 28960, спр.1. – АРК.24.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.6110, оп. 1, спр.147,224; – ф.П.425, оп.1, спр.266. – Арк.1,2,9.
3. Вінницький ОВК, від.1.- Облікова картка військового поховання 276, 275.
4. Сповідення-Дублікат Великонаримського об'єднаного районного військового комісаріату Східно-Казахстанської області про загибель Макєєва Якова Никаноровича від 22.02.1982.

5. Гивчук О. Тернові події в історії села Кіровка // Погляд.– 2006.– 11 – 17 травня.
6. Довідка Управління Комітету Державної Безпеки при Раді Міністрів Української РСР по Вінницькій області від 30 грудня 1956 р.

Додаток:

1. Меморіальний напис: «Мессарош Вячеслав Николаевич 1902- август 1943гг. Организатор подпольной партизанской борьбы против немецко-фашистских оккупантов в Калиновском и Турбовском районах».

с. Кіровка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Гагаріна, 1а. У сквері біля сільради. 1974 тут на трапезіподібному постаменті, складеному із бетонних брил, встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.4,5м), який на піднятих руках тримає дитину. У горішній частині – напис: «Слава героям», нижче, з чолового боку, вирізьблено 71 прізвище воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Автор та виконавець проекту – майстерня Львівського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994.– С.89 – 93; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.15.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. – К., 1987. – С.51.
3. Довідка Кіровської сільради № 2.10.157 від 31.08.2006.

с. Комунарівка, центр сільради

Городище – укріплення (замок), друга чверть XVII ст. (археол., іст.).

Центральна частина села. Вул. Кутузова.
Місто Гулівці (після 1601 р., тепер с. Комунарівка Кали-

нівського р-ну) лежало на прикордонних землях, тому його власник-польний Коронний гетьман Марцін Каліновський (Kalinovski) побудував міські укріплення (1638 – 1646) на півострові, утвореному зламом річки Постолової. З 1647 місто віддано у заставу Михайлу та Катерині Аксакам.

Центральною частиною гулівецьких укріплень був дерев'яно-земляний замок, побудований, напевне, на давньому городищі, яке являло собою штучно насипаний пагорб (бург) на похилому березі річки. У плані укріплення мало прямокутну форму, загальною площею близько 1,4 га. Городище було оточене ровом та високим земляним валом, по периметру якого проходив палісад з однією в'їздною брамою зі східного боку. Залишки валу зберігаються у південній частині довжиною 10 – 12м.

Міські укріплення були першою лінією оборони поселення. Центр міста був оточений оборонним валом з дерев'яним частоколом, який повторював конфігурацію лівого, місцями обривистого, берега річки. Перешийок півострова був перекопаний ровом, імовірно, з внутрішнім валом та міською брамою. Фортифікаційні споруди мали оборонне та житлове призначення.

Сьогодні територія городища зайнята двома садибами тагородами. Рови засипані. У 1970-х рр. частину насипу вибрано для будівництва ставкової греблі. У південно-західному куті встановлена охоронна дошка, як пам'ятки археології, але архелолгічні розкопки не проводились. Випадкові знахідки фахівцями не вивчались. Міські укріплення знищені.

Гулівецькі укріплення – пам'ятка міста-укріплення пізнього середньовіччя козацької доби.

Джерела та література:

1. Сіцінський Ю.Й. *Археологічна карта Подільської губернії. – Кам'янець-Подільський. – Оіом. – 2004. – С.36.*
2. Мальченко О. *Укріплені поселення Брацлавського, Київського і Подільського воєводства (XV – серед. XVII ст.). – К., 2001. – С.132.*
3. Мудраченко Микола, Горячкун Катерина. *Про що мовчать Черепашинецькі бастіони. // Вінницький край. – 2004. – № 3. – С.112 – 120.*
4. *Архив Юго-Западной России. – Ч.VII. – Т.2. – К., 1890. – С.401.*

Додаток:

Напис на охоронній дошці: «Українська РСР. Пам'ятка археології. Городище. Охороняється державою. Пошкодження карається законом».

с. Комунарівка

Могили селян – жертв Голодомору.

На північно-східній околиці села в центральній частині кладовища, в чотирьох братських могилах поховано 186 жителів Комунарівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

На місці масових поховань у 2006 році встановлено дерев'яний хрест (вис. 2,5м) з написом: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.32 – 48.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.337 – 339.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2007. – С.161 – 162.
4. Довідка Комунарівської сільради № 02-10-133 від 01.06.2009.

с. Комунарівка

Пам'ятний знак на честь воїнів – визволителів та загиблих воїнів – земляків.

У сквері біля школи. На багатоступінчастому чотиригранному постаменті, верхня частина якого покрита блоком, що виступає з масиву постаменту, встановлено гранітний пірамідальний обеліск (8,4м). У верхній частині обеліску з чолового боку контррельєфом вирізьблено зображення

ордена Вітчизняної війни, нижче – посвята. На блоці та постаменті – меморіальні написи та прізвища 20 воїнів – визволителів із складу 117 – ї

гвардійської стрілецької дивізії, які загинули в бою з нацистськими окупантами під час звільнення села 13 березня 1944 та померли від ран у хірургічному польовому пересувному шпиталі 4391, який дислокувався в селі 15.03. З торців викарбувані прізвища 161 воїна – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Відкрито у 1967. Виготовлено майстрами Жежелівського гранкар'єру.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1322, оп. 2, спр. 14, 8, 7, 10.
2. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.96–104; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.65.
3. Довідка Комунарівської сільради № 153 від 30.08.06.

Додаток:

Тексти меморіальних написів.

1. Посвята: «Нашим рідним, дорогим батькам, синам і братам, нашим землякам-односільчанам від вдячних потомків-громадян села Комунарівки».
2. На блоці: «Вічна слава воїнам, які загинули за свободу і незалежність нашої Батьківщини у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945рр.».
3. На постаменті: «Воїни, котрі загинули в період Великої Вітчизняної війни і захоронені на території Комунарівської сільської ради».
4. На постаменті з торців: «Односельчани, котрі загинули у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945».
5. Прах воїнів – визволителів перепоховано в братську могилу, що в центрі м. Калинівки.
6. В списку воїнів – визволителів прізвище Сусліна Михайла Кузьмича помилково викарбувано двічі.

с. Корделівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центрі села біля сільради. Тут поховано 125 воїнів із складу 117-ї гвардійської та 305-ї стрілецьких дивізій, які загинули 10 - 13 березня 1944 у боях за звільнення села, через яке

проходив другий оборонний рубіж німецьких військ. Прізвища їх відомі.

1961 на могили встановлено скульптурну групу. 1968 перед скульптурою покладено три бетонні меморіальні плити з прізвищами похованих (2 x 1,0м; 1,8 x 0,8м). 2003 скульптурну групу замінено бетонною скульптурою воїна (вис.3,0м). На постаменті з лицьового боку – присвятний напис, з торців викарбувано прізвища 188 воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації.-Ф.1322,оп.2, спр. 14,8,7,10; –ф. 1613,оп.2, спр.34. –Арк. 21,22,23,24.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 2243, оп.6, спр.68. –Арк.6; – ф.Р. 4422, оп.1 спр.13. –Арк.50.
3. Вінницький ОВК, від .1. – Облікова картка військового поховання 308.
4. Москаленко К.С. На юго-западном направлении. – Кн.2. – М., 1975. –С. 275.
5. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. –К., 1994. –С.104 – 114; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.66.
6. Довідка Корделівської сільради № 25 від 21.02.2002.

Додаток:

Присвятний напис: «Вічна слава воїнам – односілчанам, які своєю кров'ю і життям захистили нашу Батьківщину у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.».

с.Корделівка

Братські та одиночні могили радянських воїнів та могила Бохонка С.Т.

У центрі села. У західному секторі парку цукрового заводу біля стадіону. У 2-х братських могилах поховано 70 воїнів 117-ї гвардійської та

305-ї стрілецьких дивізій. Бійці померли від ран у хірургічному польовому пересувному шпиталі № 399, який дислокувався з 10 березня 1944 на території Корделівського цукрового заводу у дерев'яних бараках. Прізвища їх невідомі.

1956 на братських могилах встановлено бетонні стели у вигляді розгорнутих прапорів з ідентичними меморіальними текстами та п'ятикутними зірками (вис.1,7м).

1945 між братськими могилами поховано прах партизана Бохонка Степана Трохимовича, уродженця с. Корделівки, який загинув у бою з нацистськими загарбниками в районі міста Житомира 18 вересня 1943. 1946 на могилі встановлено із сірого граніту пам'ятник у вигляді трибуни (вис.1,5м). На верхній площині – горельєфне зображення розгорнутої книги з написом, нижче викарбувано червону зірку та меморіальний текст.

У другому ряді. В 3-х одиночних могилах поховано радянських воїнів, які загинули 10 – 13 березня 1944 у боях за звільнення села. Прізвища їх невідомі. 1985 та 1995 їх прах перенесено із садиб мешканців села. У ці роки на могилах встановлено металеві надгробки без меморіальних написів.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп. 6, спр.68. – Арк.7; – ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 13., – Арк. 50; – ф.Р. 4971, оп. 1, спр. 10. – Арк. 242.
2. Вінницький ОВК. – від.1. – Облікова картка військового поховання 307; там само. – Військові госпіталі, які дислокувалися в населених пунктах Вінницької області в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945рр.
3. Памятники истории и культуры Винницкой области Каталог – справочник. – К., 1990. – С.223.

Додаток:

Тексти меморіальних написів.

1. На стелах: «Слава Вам, храбрые, слава бесстрашные.
Вечную славу поёт Вам народ.
Доблестно жившие, смерть сокрушившие,
Память о Вас никогда не умрёт!».
2. На пам'ятнику: «Вечная память отважному партизану Бохонко Степану, что геройски погиб 1943г.».
3. На книзі: «Світлий образ твій назавжди залишиться в наших серцях».
4. Стаття написана за свідченнями старожилів села, які на той час працювали санітарами в шпиталі.

с. Корделівка

Братська могила радянських воїнів та могила Копкалюка А.Т.

На південній околиці села у східній частині кладовища в двох братських могилах поховано 36 воїнів 335-го та 338-го гвардійських стрілецьких полків 117-ї гвардійської стрілецької дивізії 18-ї армії, які загинули 9 – 13 березня 1944 у боях за звільнення південної околиці села від німецьких окупантів. Прізвища їх відомі.

Між братськими могилами поховано Копкалюка Андрія Трохимовича (1908—1944) – рядовий 1000-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, який загинув 15 березня 1944.

1975 на могилах встановлено металеві пірамідальні обеліски, увінчані зірками без меморіальних написів (вис.1,2м).

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1322, оп.2, спр. 14, 8, 7, 10; оп.1, спр. 10. – Арк.28.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2244, оп. 6, спр.68. – Арк. 6.
3. Вінницький ОВК, від.1.— Облікова картка військового поховання 309,305.

Додаток:

Прізвища воїнів, похованих на кладовищі, увічнено на меморіальних плитах, що містяться на братській могилі в центрі села.

с. Корделівка

Могила Столярського О.В.

Південна околиця села.У центральній частині кладовища.

Столярський Олег Всеволодович (20.05.1958, м. Саратов (Російська Федерація) – 14.08.1982) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, сержант. Народився в родині військовослужбовця. Українець. Після закінчення Корделівської середньої школи навчався в Одеському гідрометеорологічному інституті за фахом інженера-океанолога. Працював інженером Середньо-

Іртишської басейнової інспекції в м. Павлодар (Казахстан). 20 квітня 1981 призваний до армії, з березня 1982 у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Командир відділення Олег Столярський загинув при виконанні бойового завдання.

1983 на могилі на кубоподібному постаменті встановлено гранітний чотиригранний конічний чорного кольору обеліск, увінчаний зіркою (вис.2,5м). На лицьовому боці обеліску вгорі зображення портрета у військовій формі та меморіальним написом, внизу – фотографія в овалі та посвята. Поховання огорожено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 306.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тільпан». Книга пам'яті про загиблих воїнів –«афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С.343 – 344.
3. Книга пам'яті о советских воинах, погибших в Афганистане. – М., – Т.2. – С.418.
4. Бовкун В. Біль Афганістану завжди житиме в наших серцях. // Прапор перемоги. – 1999. – 25 грудня.
5. Оберемок І. Крізь призму материнської сльози. // Прапор перемоги. – 1990. – 9 січня.

Додаток:

Меморіальний напис: «Сержант Столярский Олег Всеволодович рождения 20.05.1958 года. Выполняя боевое задание верный воинской присяге, проявив стойкость и мужество, погиб 14.08.1982 года. Дорогому и любимому внуку, сыну, брату, отцу от бабушки, родителей, сестры, жены, дочери».

с. Корделівка

Місце загибелі та братська могила партизанів.

За 3 км на схід від околиці села. В лісовому урочищі «Черепашинецька дача» на території кварта-

лу 39 Козятинського лісництва державного підприємства «Хмільницьке лісове господарство». Тут поховано бійців із складу партизанського кавалерійського з'єднання генерала Наумова М. І. Кількість похованих у даній могилі та їх прізвища невідомі.

Група вершників на чолі з комісаром Алферовим І.Н., виходячи з оточення після бою з гітлерівцями в с. Станіславове Ульяновського району Кіровоградської області, опинилася в Черепашинецькому лісі в районі ставки Герінга. Тут 22-го березня 1943 відбувся бій між партизанами та ворожими військами, в ході якого загинуло 24 партизани. З оточення пощастило вийти Цибульову І. К.

1975 на могилі встановлено металевий пірамідальний обеліск (вис.1,5м). На обеліску закріплено залізну пластину з написом «Вечная слава партизанам».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р. 2243, оп. 6, спр. 68. – Арк. 6; - ф. Р. 6110, оп. 1, спр. 447. – Арк.2, 3, 4, 5; – спр.585; – спр.366; – ф.П.425, оп. 1, спр. 269. – Арк.75 зв. 84, 260, 261, 263.
2. Михайл Наумов. Степной рейд документальная повесть. – К., 1990. – С. 210 – 211, 253 – 257, 362 – 363.
3. Історія міст і сіл УРСР Вінницька область. – К., 1972. – С.52- 53.

Додаток:

1. За довідкою Корделівської сільради від 17.05.1946 загинуло і поховано 27 партизанів у парку цукрозаводу, біля ставка.
2. На сьогодні відомо 19 прізвищ партизанів, які загинули в урочищі «Черепашинецька дача».
3. Село Станіславове до 1960-х років мало назву Станіславчик.

с. Котюжинці, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Північна околиця села. На кладовищі біля входу поховано 43 воїни із складу 1000-го та 1002-го стрілецьких полків 305-ї стрілецької дивізії, які загинули в боях за звільнення території Котюжинецької

сільради від нацистських окупантів 10 – 13 березня 1944. Прізвища їх відомі.

1946 на могилі встановлено цегляний обеліск, 1985 замінено на металеву стелу (вис.1,2 м), на лицьовому боці якої закріплено металеву пластину з написом (0,20 x 0,35 м). Могилу обгороджено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. –Ф. 305 стр. дивізії, 1000 полку, оп.66001, спр. 4; 1002 стр. полку, оп.64999, спр. 12. –Арк.11, 14, 29, 30, 33 – 35.*
2. *Державний архів Вінницької області. –Ф.Р. 2243, оп.б. спр. 68. –Арк. 7; – – ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 13. – Арк.53.*
3. *Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання 304.*
4. *Гальчак С. Визволення Вінниччини від нацистських загарбників. – Вінниця., 2005. – С.211.*

Додаток:

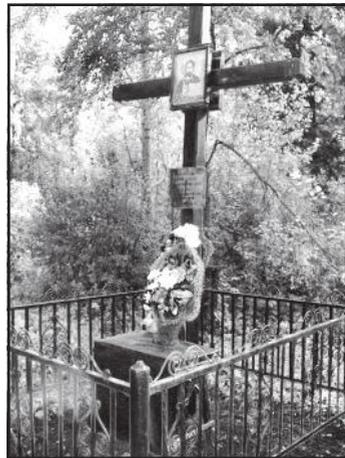
Текст напису на меморіальній дошці: «Хвала героям! Що загинули при звільненні с. Котюжинці 1941 – 1945».

с. Котюжинці

Могили селян – жертв Голодомору.

На північно-східній околиці села у східній частині кладовища в братських та індивідуальних могилах поховано понад 1530 жителів Котюжинець, які зазнали страшною трагедії Голодомору 1932 – 33. У селі була одна з найбільш масових смертностей у Калинівському районі як серед селян одноосібників, так і колгоспників. Голодуючі їли падлю, траплялися випадки людодівства. Локалізовано місце однієї братської могили.

1992 на кладовищі біля входу встановлено дерев'яний хрест з меморіальним написом на табличці: «Вечная память рабам божим, умерших от голода в 1933 году. Помним, скорбим, поминаем».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.32 – 48; Там само. – Арк.131 – 137; там само. – Арк.123 – 130; там само. – Спр.69. – Арк.12 – 25.
2. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та Матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2007. – С.161 – 162.
3. Довідка Котюжинецької сільради № 02-22-145 від 29.05.2009.

с.Котюжинці

Пам'ятний знак на честь воїнів-визволителів та загиблих воїнів-земляків.

Вул. Леніна. 1974 біля будинку культури встановлено бетонну скульптуру воїна. За скульптурою, праворуч, розташована стела

– складена з трьох бетонних плит (0,8 х 2 м), укладених горизонтально на постаменті. На плиті зліва – меморіальний напис: «Воины Советской Армии и партизаны, которые погибли за освобождение территории Котюжинецкого сельсовета». Нижче викарбувано прізвища 23 воїнів – визволителів та трьох партизанів – підпільників. На двох плитах викарбувано напис – присвяту та наведено список 86 воїнів – односельчан, загиблих на фронтах Другої світової війни. У верхній частині стели виступає карнизом горизонтальний об'єм з текстом: «Никто не забыт, ничто не забыто. 1939 – 1945».

Автор та виконавець проекту – Львівська скульптурно-керамічна фабрика.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.114-118; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.66.
2. Ніхто не забутий, ніщо не забуто. // Прапор перемоги. – 1991. – 19 лютого.
3. Довідка Котюжинецької сільради № 2-22-67 від 25.07.2006.

Додаток:

1. Напис-присвята: «Односельчане, погибшие в период Великой Отечественной войны и в войне с белофиннами в 1939 – 1940».

2. За даними Котюжинецької сільради в списки загиблих воїнів-земляків занесено 116 прізвищ.

с. Лісова Лисіївка, центр сільради

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Вінницька. Біля школи. На трьохступінчастий цегляний постамент з шорсткою поверхнею бетону (вис. 5,0м) встановлено бетонний пірамідальний обеліск, увінчаний хрестом (вис. 1,3). На другому ступені постаменту, з чолового боку, вмонтована плита із чорного полірованого лабрадориту з меморіальним текстом та прізвищами загиблих. На третьому ступені в нішах з чотирьох боків вмонтовані плити світло-сірого кольору (1,6 x 0,8м) з викарбуваними прізвищами 227 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Перед обеліском укладено плиту з розеткою Вічного вогню.

Виготовлено місцевими майстрами. Відкрито 9 травня 1969. (Реконструйовано у кінці 1990-х рр.)

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С. 132 –141; там само. –Т.8. – К., 1995. – С.67; там само. – Т.9. – Вінниця.– С.16.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С. 51.

Додаток:

Меморіальний текст: «Вічна слава героям, які загинули в боях за свободу і незалежність нашої Батьківщини 1941 – 1945.»

с. Лемешівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Шевченка. У сквері поховано воїнів, які загинули 8 березня 1944 у бою за звільнення села від німецько-нацистських окупантів. Кількість та прізвища похованих невідомі.

1946 на могилі встановлено із сірого граніту двоступінчастий обеліск (вис. 2,1м). Вгорі на чоловічому боці обеліску рельєфне зображення червоної зірки, нижче – меморіальний напис: «Слава героям, павшим в 1944 при звільненні с. Лемешовки от немецко-фашистских захватчиков».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, спр. 15. – Арк. 2.
2. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 281.

Додаток:

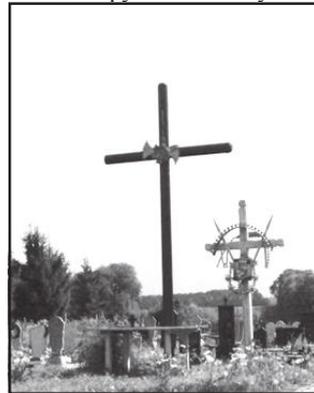
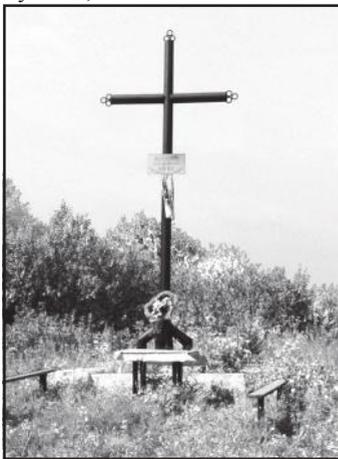
Час і обставини загибелі воїнів на сьогодні чітко не з'ясовані. За свідченнями старожилів села в могилі прах 3 – 4 воїнів, які в липні 1941 були тяжко поранені і залишені відступаючою радянською частиною у колгоспній клуні, де вони і померли. Були поховані в канаві колгоспного подвір'я. По звільненню села останки воїнів перенесено в братську могилу.

У ході вивчення архівних матеріалів та відповідної літератури автором було з'ясовано, що в селі Лемешівка 15 липня 1941 дислокувався штаб 49-го стрілецького корпусу 6-ї Червоної армії.

с. Лемешівка

Пам'ятні знаки жертвам Голодомору.

До складу Лемешівської сільради входять чотири села: Адамівка, Малі Кутища, Лемешівка та село Райки. Під час Голодомору 1932 – 33 у цих

селах від голоду померло 180 чоловік: Адамівка – (– ?), Малі

Кутища – 59, Лемешівка – 78, Райки – 39, із них 12 дітей.

У 1999 та 2006 на сільських кладовищах у місцях масових поховань жертв Голодомору встановлені металеві хрести (вис.4м) з меморіальними написами: «Жертвам Голодомору 1932-1933 рр.».

Джерела та література:

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.341,342,343...
2. Довідка Лемешівської сільради № 51 від 1.06.2009.

с. Лемешівка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

1970 біля будинку культури споруджено об'ємну стелу у вигляді стіни, фасадний бік якої під нахилом. У центрі стіни на п'єдесталі, що виступає з її масиву, встановлено бетонну скульптурну групу – воїна та літню жінку, яка зображена уклінно із скорботно притиснутими руками до грудей. З чолового боку п'єдесталу прикріплено плиту з присвятним написом: «Вечная слава воинам села Лемешовки, погибшим в боях за свободу и независимость Родины. 1941 – 1945гг.». На стіні, праворуч та ліворуч від скульптури, вмонтовано 12 плит (0,65 x 0,75) з прізвищами 110 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Автор проекту – скульптор Ю.Пурич (м. Київ).

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.119 – 123.
2. Ніхто не забутий, ніщо не забуто. // Прапор перемоги. – 1991. – 26 лютого.
3. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. – К., 1987. – С. 51.

с. Люлинці, центр сільради

Поховання Йонка Карла та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Леніна. Біля будинку культури. На високому постаменті встановлено бетонну скульптурну групу – сидяча жінка з дитиною та воїн (вис.3,5м).

Праворуч від скульптури – меморіальна бетонна стіна з присвятою. У праву її частину із зворотнього боку вмуровано прах Йонка Карла, із лицьової сторони меморіальний напис: «Тут покояться останки чекіста Йонка Карла, уродженця м. Лодзя (Польща). Загинув у 1922 році за Владу Рад». Біля підніжжя стіни на невисокому постаменті під нахилом укладено вісім білих бетонних плит (0,6 x 0,85м) з прізвищами 146 воїнів – односільчан сіл Люлинець та Великих Кутищ, які загинули на фронтах Другої світової війни. Меморіал споруджено 1968.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.4. – К., 1994. – С.141 – 148; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.67; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.15.
2. Довідка Люлинецької сільради: № 160 від 28.02.2002; № 131 від 01.12.2006.
3. Ніхто не забутий, ніщо не забуто // Прапор перемоги. – 1991. – 4 квітня.

Додаток:

1. Текст присвяти: «Вічна слава односельчанам, які загинули за свободу і незалежність нашої Батьківщини».
2. Дані про діяльність Йонка Карла в Державному архіві Вінницької області та літературі відсутні.

с. Малі Кутища, Лемешівська сільрада

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

1968 (1982 реконструйовано) біля будинку культури споруджено стелу у вигляді стіни, фасадний бік якої під нахилом. У центрі стіни на п'єдесталі, що виступає з її масиву, встановлено бетонну скульптуру воїна в шинелі без головного убору з каскою в руці (вис. 3,0м). З чолового боку п'єдесталу прикріплено поліровану плиту (0,8 x 1,1м) з присвятним написом: «Вічна слава воїнам, які загинули за свободу і незалежність нашої Батьківщини. 1941-1945рр.». На стіні закріплено чотири плити (0,8 x 1,1м) з прізвищами 105 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.124 – 128; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.67.
2. Ніхто не забутий, ніщо не забуто. // Прапор перемоги. – 1991. – 28 лютого.

с. Мізяків, центр сільради

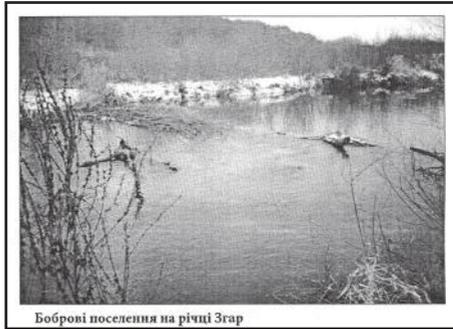
«Боброве поселення» – зоологічна пам'ятка природи місцевого значення.

Об'єкт оголошений природоохоронним згідно рішення облвиконкому № 371 від 29.08.1984 р. Розташований на ділянці річки Згар – притоки р. Південний Буг, біля західної околиці с. Мізяків Калинівського району. Площа природоохоронного об'єкта становить 2,0 га.

Глибоке вривання в осадочні породи мандруючого русла р. Згар та порівняно низький уріз води по відношенню до зарослої кущами та чагарниками берегової лінії створили сприятливі умови для поселення в берегових норах цінної групи у складі 3 сімей рідкісних в області хутрових звірів – бобрів. Сприяє також свіжий приток води через витікання підземних вод та близькість деревних форм (верби, вільшняки).

Нори досить добре помітні в холодний період року.

Заповідний об'єкт Охоронним зобов'язанням переданий під особливу охорону землекористувача – Мізяківської сільради в особі сільського голови.

Боброві поселення на річці Згар

Джерела та література:

1. Рішення Вінницького облвиконкому № 37 від 29.08.84. Про створення ентомологічного заказника місцевого значення «Боброве поселення».
2. Рішення Мізяківської сільської ради Калинівського району Вінницької області № 225 від 18.10.2008. Про погодження створення заказника місцевого значення «Боброве поселення».
3. Міністерство Екології та Природних Ресурсів України. Охоронне Зобов'язання на пам'ятку природи місцевого значення «Боброве поселення» № 67/ 555 БЗМ від «--» 2003.
4. Перлини Східного Поділля / За ред.. Г.І. Денисика: – Вінниця: ПП «Видавництво «Тезис», 2008. – С.141.

с. Мізяків

Братські могили
підпільників.

На північній околиці села у північно-західній частині кладовища, в двох могилах поховано 17 підпільників.

3 липня 1942 на лісопильному заводі в селі Городище Літинського району діяла підпільна антифашистська група із 19 чоловік. Члени групи брали участь у проведенні агітації проти окупаційного режиму: розповсюджували повідомлення радянського інформбюро, виводили з ладу устаткування підприємства. У лютому 1944 на території, прилеглій до заводу, партизанами було вбито

німецького солдата. Нацистський каральний загін оточив завод і схопив усіх чоловіків, які на той час були в своїх помешканнях. 23 лютого заарештовані були конвойовані до села Мізякова і розстріляні.

1973 на могилі, що ліворуч від дороги із села Мізякова до Гущинець, встановлено дво-

ступінчастий металевий пірамідальний обеліск (вис.1,8м), увінчаний зіркою. На обеліску викарбувані прізвища похованих та меморіальний напис: «Бахін О.Г., Ференець М.І., Франчук М.Г., Трусюк А.І., Погорелов М.А. Підпільники Городищенського лісопильного заводу, розстріляні фашистами».

2005 на могилі, що праворуч від дороги, встановлено із світло-сірої гранітної крихти стелу (вис. 1,2 м), в яку вмонтовано з лицьового боку меморіальну плиту із чорного шліфованого граніту (0,35 x 0,60 м). На плиті викарбувані прізвища похованих та меморіальний напис.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф. П. 425, оп.1, спр. 300. – Арк. 1, 6 – 8, 11–12, 15, 17–19.
2. Вінницький ОБК, від. I. – Облікова картка військового поховання 282, 283.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.4. – К., 1994. – С. 180, 182–186.

Додаток:

1. Прізвища та меморіальний напис на могилі праворуч: «Бахін М.Г., Бондар А.М., Вовк В.В., Джога М.І., Дороганов В.Ф., Дралінський І.В., Дралінський В., Шевченко П.П., Мамот А.Ф., Самійленко М.К., Шевченко А.С., Яцишин М.Я. Підпільникам Городищенського лісопильного заводу, розстріляних фашистами. Від учнів школи с.Мізяків 2005 р.».

2. В списках членів підпільної групи не числяться прізвища Бахіна М.Г., Вовка В.В., Дралінського В.

3. Відповідно з даними Книги Пам'яті України Вовка Василя Васильовича 1915р. народження с. Слобідка Калинівського району страчено в січні 1944 і поховано в с. Брусилів Літинського району. Допущена помилка в імені та по батькові Шевченка. Він Анатолій Савелійович, а записано Танасій Федорович.

с. Мізяків

Могили селян – жертв Голодомору.

На східній околиці села у північно-західній частині кладовища, в індивідуальних могилах поховано понад 45 жителів Мізякова, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

2008 на місці масових поховань встановлено гранітну стелу чорного кольору (вис.1,8м), увінчану хрестом та з меморіальним написом: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. від жителів Мізяківської територіальної громади. 2008 р.».

Джерела та література:

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.343 – 344.
2. Довідка Мізяківської сільради № 44 від 01.06.2009.

Додаток:

Списки громадян, померлих під час Голодомору складені в 2008 році і зберігаються в сільраді.

с. Мізяків

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

1969 біля будинку культури встановлено бетонний пірамідальний обеліск (вис. 9,6м). З фасадного боку на трапецієподібному постаменті контррельєфом вирізьблено зображення орденів Вітчизняної війни, Перемоги та присвятний напис: «Вічна слава воїнам – односільчанам, які кров'ю і життям захистили нашу Батьківщину від німецько-фашистських загарбників. 1941-1945 рр.». На бокових та зворотній площинах постаменту викарбувано 123 прізвища односельців, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.148 – 154; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.67.
2. Ніхто не забутий, ніщо не забуто. // Прапор перемоги. – 1991. – 21 травня.
3. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. – К., 1987. – С.50.
4. Довідка Мізяківської сільради № 449 від 25.07.2006.

Додаток:

За даними Мізяківської сільради в списки загиблих воїнів – односільчан занесено 155 прізвищ.

с. Мончинці, Нападівська сільрада

Братська могила радянських воїнів та могила І.Якубова.

Вул. Зелена. На південній околиці села ліворуч від алеї на кладовищі в братській могилі поховані гвардії рядові Зеленський Е.І.

і Зеньковський О.І. Навпроти – могила гвардії сержанта Ісраїла Якубова. Всі вони воїни 333-го гвардійського стрілецького полку 117-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 8 березня 1944 у бою за звільнення села від нацистських окупантів.

2001 на могилах встановлено двоступінчасті пірамідальні металевіobelіски (вис. 1,4м). На братській могиліobelіск, увінчаний хрестом, з лицьового боку закріплено металеву пластину (0,2 x 0,15м) з меморіальним написом. Одиночна могила без напису, обгороджена металевуюогорожею.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації.* – Ф. 1322, оп.2, спр. 14,8,7,10; –ф.1322, оп.1, спр.10. – Арк.. 255.
2. *Державний архів Вінницької області.* – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.15. – Арк.6.
3. *Вінницький ОВК, від. 1.* – Облікові картки військових поховань 287, 288.

Додаток:

1. Меморіальний напис: «Неизвестному солдату от благодарных жителей села Мончинцы. Вечная память героям 1941 – 1945гг.».

2. Імена полеглих воїнів відновлено за робочими зошитами, складеними на основі даних ЦАМО РФ, що зберігаються у Вінницькому Обласному військовому комісаріаті.

с. Мончинці

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Вул. Зелена. 1975 біля будинку культури на високому п'єдесталі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 2,3 м). Поруч розташована цегляна стіна, тинькована в рожевий колір, оформлена у вигляді розгорнутого прапора (2,5 x 6м). На стіні з фасадного боку прикріплено п'ять металевих дошок (0,85 x 1м) з вирізьбленими прізвищами 43 воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. *Книга пам'яті України Вінницька область.* – Т.3. –К., 1994. –С.158 – 161; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.67.
2. *Довідка Нападівської сільради № 02-15-147 від 30.11.2006.*

с. Нападівка, центр сільради

Могила селян – жертв Голодомору.

На південно – західній околиці села північно – східної частини кладовища в братській могилі поховано 154 жителі Нападівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. В їх числі – понад 47 дітей.

1991 на могилі встановлено металевий хрест (вис.3м) з меморіальним написом на табличці: «Жертвам Голодомору 1933 від сумуючих односільчан».

Джерела та література:

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. ДП «ДКФ». – 2008. – С.343 – 345.
2. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2007. – С.237.
3. Довідка Нападівської сільради №61 від 28.05.2009.

с. Нападівка.

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Першотравнева.
У 1968 біля сільради встановлено бетонну скульптурну групу – два воїни, один з них підтримує свого пораненого товариша, котрий спирається на його плече (вис. 2,8 м). Праворуч, на невисокому постаменті під нахилом укладено три бетонні плити (1,2 x 1,2м) з присвятним написом та викарбованими прізвищами 70 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Праворуч, розташовано два чотиригранні п'єдестали, облицьовані чорною плиткою (вис.1,0м). На одному з них – зображення погруддя уродженця села Нападівки Героя Радянського Союзу Козака С. Л. та посвята, на другому – гранітний чорний хрест – сакральний символ православно-християнської віри, боротьби, страждань та пам'ять про визначні події у житті народу.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С. 155 – 158; 158 – 161; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.67.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С. 51.
3. Довідка Нападівської сільради № 02-15-147 від 30.11.2006.

Додаток:

1. Присвятний напис: «Вічна слава воїнам села Нападівки та Мончинець, які загинули у боях за незалежність нашої Батьківщини під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945рр.».

2. Посвята: «Герой Радянського Союзу Козак Степан Лаврович 1923 – 1945».

с.Нова Гребля, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

У центрі села біля сільради. Поховано 127 воїнів із складу 45-ї гвардійської танкової бригади 1-ї танкової армії, 237-ї, 305-ї та 183-ї стрілецьких дивізій, які загинули з 31 грудня 1943 по 13 березня 1944 у боях за звільнення села від нацистських окупантів. Прізвища їх відомі.

1955 на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.3,0м) з меморіальним написом на постаменті. Праворуч від скульптури укладено під нахилом три плити чорного кольору (1,7 x 0,7м), на яких викарбувані прізвища похованих та увічнених воїнів. Між плитами – гранітна стела чорного кольору (1,7 x 0,7м) з посвятою на чоловому боці.

Автор та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 3138, оп.1, спр.5. – Арк.55,58 – 60; – ф.1518, оп.2, спр.25. – Арк. 66,67,75; – ф.1613, оп.2, спр. 34. – Арк. 21 – 24; – ф.1433, оп. 2, спр. 31. – Арк.10 – 15.

2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр. 38. – Арк. 24.
3. Вінницький ОВК. 1. – Облікова картка військового поховання 272.
4. В сражениях за победу. Боевой путь 38-й армии в годы Великой Отечественной войны. – М., 1975. – С. 339.

Додаток:

Тексти меморіальних написів:

1. На постаменті: «Вечная слава героям, павшим за свободу и независимость нашей Родины».
2. Посвята на стелі: «Павшие военнослужащие и партизаны в период Великой Отечественной войны и захоронены в братской могиле на территории Новогребельского сельского совета».

с. Нова Гребля

Братські могили радянських воїнів.

За 8 км на південь від села біля насипу залізниці Погребище – Дружне. У двох могилах поховано воїнів, які загинули 31 грудня 1943. Кількість та прізвища похованих невідомі. Могили упорядковані, обгороджені металевою огорожею, меморіальні написи відсутні.

Джерела та література:

Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання 273.

с. Нова Гребля

Братська могила радянських воїнів.

На південно – західній околиці села (Соболівка) поховано трьох воїнів 838 – го стрілецького полку 237 – і стрілецької дивізії, які загинули під час позиційних боїв з німецько – нацистськими військами 3 березня 1944. Прізвища їх невідомі.

1944 на могилі встановлено дерев'яну піраміду з зіркою. На даний час обеліск відсутній, могила безіменна.

Додаток:

1. Стаття написана за спогадами учасника боїв за звільнення села старшого лейтенанта 838-го стрілецького полку 237-ї стрілецької дивізії Ковалю Олексія Савовича.
2. Могила на обліку військових поховань в Обласному військовому комісаріаті не перебуває.

с. Нова Гребля

Братська могила радянських воїнів.

У південно – східній частині села на кладовищі праворуч від входу поховано 6 воїнів – офіцерів із складу 841 – го стрілецького, 691 – го артилерійського полків 237 – ї стрілецької дивізії та 45 – ї гвардійської танкової бригади, які загинули в кінці грудня 1943 – початку січня 1944 у боях за звільнення східної частини села від німецько – нацистських окупантів. Прізвища похованих відомі: Добронравов О.В., Кудрявцев О.В., Ковальов Г.І., Левчук І.А., Рахматулін А.С., Сидоров М.Г.

1985 на могилі встановлено двоступінчастий пірамідальний металевий обеліск (вис. 1,5 м), увінчаний зіркою без меморіального напису.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1518, оп.2, спр.25. – Арк.66. – Ф.45 зв.т.бр. 3138, оп.1, спр.5. – Арк.55.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.38. – Арк. 24.
3. Вінницький ОВК. 1. – Облікова картка військового поховання 271.

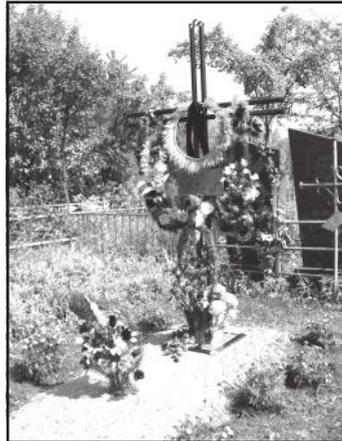
Додаток:

1. Прізвища похованих воїнів увічнено на меморіальних плитах братської могили, що в центрі села.

с. Нова Гребля

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

2008 у південній частині кладовища в пам'ять про жителів села (27 чол.), які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено металевий хрест (вис. 2,5м) з меморіальним написом на табличці: «Хоч кусник хліба, хоч зеринку вмираючій душі. 1932-33 рр.».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.74. – Арк.1 – 2.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. ДП «ДКФ». – 2008. – С.345.
3. Довідка Новогребельськьї сільради №02-14-86 від 01.06.2009.

с. Павлівка, центр сільради

Братська могила
жертв червоного терору.

Вул. Мізяківська. На
кладовищі, ліворуч від вхо-
ду у першому ряді, поховано

7 чоловіків призовного віку, які під виглядом боротьби з дезертирством були засуджені і розстріляні радянськими карними органами 12 лютого 1920 року (на день Трьох Святих). Насправді, юнаки заплатили своїм життям за активну участь односільчан в антирадянському повстанні селян Пиківської волості влітку 1919 року, а деякі з павлівчан служили в армії УНР Директорії. Цього було достатньо, щоб без будь-якої додаткової перевірки притягнути людей до покарання. Прізвища похованих відомі: Гуменчук Іван Павлович, Дичук Мирон, Довгополюк Антін Андрійович, Криворучко Прокіп Михайлович, Панасюк Макар Родіонович, Харитинич Павло Іванович, Цимбал Роман Аврамович.

У 1980-х рр. на могилі укладено бетонний подіум, на якому встановлено цегляну тиньковану усічену піраміду (вис.0,8 м) та металевий ажурний хрест (вис.4 м). Меморіальний напис відсутній.

Додаток:

Стаття написана за свідченнями старожилів села, спогади яких про ці страшні події передаються в селі від покоління до покоління.

Примітка:

1. У ці трагічні для села дні лютого 1920 р. було убито на порозі церкви священика Цанукевича, який клопотав перед владою за хлопців.
2. Помилування на невинно розстріляних надійшло на другий день після виконання вироку.

с. Павлівка

Братська могила радянських воїнів та могила Федотова Д.Г.

На східній околиці села у східній частині кладовища поховано двох радянських льотчиків з підрозділу 5-го штурмового

авіакорпусу 2-ї повітряної армії, які загинули 11 березня 1944 під час ведення розвідки та штурмовки військ нацистських окупантів парними екіпажами Іл-2 в районі м. Калинівки. Літак упав на східній околиці села від прямого попадання снаряда німецьких зеніток. 1950 прах загиблих перепоховано на сільське кладовище. Прізвища воїнів відомі: Прохоренко Л.Є. та Нагнієнко Г.Ф.

На могилі встановлено двоступінчасту дерев'яну піраміду, увінчану зіркою без меморіального напису (вис. 3,0 м.). Поруч – могила сержанта 569-го стрілецького полку 161 – ї стрілецької дивізії Федотова Д.Г. (1920 – 1944 , який загинув у бою при звільненні села від німецько-нацистських загарбників 15 березня 1944.

1974 на могилі встановлено металевий пірамідальний обеліск (вис. 1,0 м) з написом: «Невідомому солдату».

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 5 ШАК, оп.1, спр. 20. – Арк.17; – ф. 161 стр. дивізії 569 стр. полку, оп. 445079, спр. 6.
2. Вінницький ОВК, від. – 1. – Облікова картка військового поховання 311.
3. Чорний К. Сокіл із синіх гір. // Комсомольське плем'я. – 1982. – 16 грудня.

Додаток:

Прізвище Федотова Д.Г. увічнено на меморіальних плитах братської могили м. Калинівки.

с. Павлівка

Могила Бабія А.А.

Вул. Леніна. На кладовищі в районі церкви у першому ряді.

Бабій Анатолій Антонович (05.02.1968, с. Павлівка Калинівського р-ну – 02.07.1988) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, сфрейтор. Народився в селянській родині. Після закінчення середньої школи навчався в Гушинецькому ПТУ за фахом механізатора широкого профілю. Працював трактористом у колгоспі ім. Леніна. 13 листопада 1986 призваний до армії, з травня 1987 у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Загинув при виконанні бойового завдання. Нагороджений медаллю «За бойові заслуги» (посмертно).

1989 на могилі встановлено прямокутну стелу із граніту чорного кольору (вис.1,8м) з зображенням портрета та меморіальним написом. На стелі вгорі абрис п'ятикутної зірки, внизу – дві гвоздики.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 312.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тюльпан». Книга пам'яті про загиблих воїнів-«афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С.15 – 16.
3. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т.1. – М., 1995. – С.93.
4. Мельник Г. Повернулися в «чорних тюльпанах», повернулися інвалідами, повернулися з бойовими відзнаками. // Прапор перемоги. – 2001. – 14 лютого.
5. Добровольський Н.І. Вічна пам'ять ... // Прапор перемоги. – 2002. – 9 лютого.

Додаток:

1. Меморіальний напис: «Гв. рядової Бабій Анатолій Антонович 05.02.1968 – 02.07.1988. Погиб при исполнении интернационального долга. Вечно скорбящие сестра и родные».

с. Павлівка

Могила Гуменчука В.Р.

Вул. Леніна. На кладовищі праворуч від входу у другому ряді біля вікового дуба.

Гуменчук Василь Родіонович (10.01.1961, с.Павлівка Калинівського р-ну – 29.07.1980) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, сержант.

Народився в селянській родині. Після закінчення школи навчався в Гушинецькому СПТУ на тракториста. Працював трактористом в Калинівському міжколгоспбуді. 8 листопада 1979 призваний до армії, з березня 1980 у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Командир бойової машини піхоти Василь Гуменчук загинув при виконанні бойового завдання. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

1981 на могилі встановлено стелу із світло-сірої гранітної крихти у вигляді паруса (вис. 2м) з фотографією та присвятним написом.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №310.
2. Гончар Анатолій. «Чрний тюльпан». Книга пам'яті про загиблих воїнів-«афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С.91 – 92.
3. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т.1. – М., 1995. – С.313 – 314.
4. Гунько Н. Йому було лише дев'ятнадцять. // Прапор перемоги. – 1990. – 6 березня.
5. Мельник Г. Повернулися в «чорних тюльпанах», повернулися інвалідами, повернулися з бойовими відзнаками. // Прапор перемоги. – 2001. – 14 лютого.

Додаток:

Меморіальний напис: «Дорогому онуку, сину, племіннику від бабусі, мами, дядька, тітки. Нехай земля буде тобі, Васю, пухом. Спи спокійним сном, дорогий Васю, будеш жити вічно в пам'яті у наших серцях. 10.01.1961 – 29.07.1980».

с. Павлівка

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1993 на кладовищі, що в центрі села біля церкви, в пам'ять про жителів села (понад 244 чол.), які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено дерев'яний хрест з меморіальним написом на табличці: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 років від нащадків». У селі траплялися випадки людоїдства.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.32 – 48.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.345 – 348.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2007. – С.161 – 162.
4. Довідка Павлівської сільради № 02-17-140 від 29.05.2009.

с. Павлівка

Пам'ятне місце загибелі Волинця П.К. та Томчука І.П.

Вул. Суворова, 15.
Тут 2 квітня 1943 у бою з німецько–нацистським каральним загоном загинув комісар партизансько-

го загону ім. Леніна Волинець Петро Каленикович та партизан Томчук Іван Павлович. Після тяжкого поранення Петро Волинець лікувався в помешканні вчителя Івана Томчука. Карателі вистежили комісара. Вони оточили будинок і закидали його гранатами. Прах загиблих перенесено до братської могили м . Калинівки.

1976 на місці загибелі партизанів, де стояв будинок І. Томчука, на постаменті встановлено із шліфованого граніту двоступінчастий чотиригранний конічний обеліск (вис.2,0м). У верхній його частині викарбувано червону зірку, в нижній – меморіальний напис.

Виготовлено Гніванським гранкар'єром.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області . – Ф. П. 425, оп. 1, спр. 265. – Арк. 11, 27, 27 зб., 28, 33.
2. С.П. Цакун. Мужество непокоренных. – К., 2001. – С.62 – 63.

Додаток:

Текст меморіального напису : «Тут загинули партизани загону ім. Леніна в нерівному бою з німецько-фашистськими загарбниками Герой Радянського Союзу Волинець Петро Каленикович (1924 – 1943), Томчук Іван Павлович (1909 – 1943). Вічна слава героям 1941 – 1945».

с. Павлівка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Леніна. У сквері біля сільради. 1969 на стилобаті, багатоступінчастому бетонному постаменті встановлено чотиригранний конічний

обеліск (вис.8,0м). У верхній частині обеліску контррельєфом вирізьблено п'ятикутну зірку. На постаменті викарбувано присвятний напис. З обох боків до обеліску прилягає дві бетонні стели (2,0 x 2,0м) з прізвищами 298 воїнів – односілчан та партизанів, які загинули на фронтах Другої світової війни. Серед увічнених – прізвище Героя Радянського Союзу, уродженця села Павлівки Волинця П.К. Справа та зліва від обеліску на стелах встановлено стилізовані бетонні зірки, на яких контррельєфом вирізьблено ордени Перемоги та Вітчизняної війни. Перед обеліском з фасадного боку у бетонній плиті – розетка Вічного вогню.

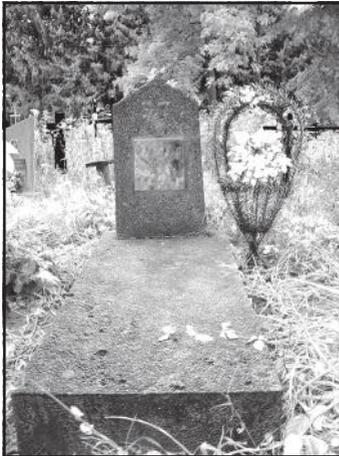
Автор проекту – скульптор Максим П. М. (м. Львів).

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.166 – 178; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.68 – 69.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.51.
3. Ніхто не забутий, ніщо не забуто // Прапор перемоги. – 1991. – 14 травня.
4. Довідка Павлівської сільради № 2- 17- 141 від 28.07.2006.

Додаток:

1. Присвятний напис: «Вічна слава воїнам – односільчанам, які своєю кров'ю і життям захистили нашу Україну у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.».
2. За даними Павлівської сільради в списки загиблих воїнів – земляків занесено 321 прізвище, станом на 2006.

**с. Пиків,
центр сільради**

Братська могила підпільників.

Вул. Зелена. На кладовищі за 30м від церкви поховано Ровнякова Андрія Олексійовича (1896 – 1944) – завідуючого сільської лікарні під час німецької окупації та Ровнякову Ніну Миколаївну, домогосподарку. З 1942 – учасники підпільної організації села Пиків. Вони активно саботували заходи окупаційних властей по відправленню людей до Німеччини, постачали медикаменти та надавали партизанам медичну допомогу. Розстріляні в м. Калинівка 13 березня 1944, у цьому ж році останки загиблих перенесено на кладовище с. Пиків.

1964 на могилі укладено із сірого граніту надгробну плиту і встановлено бетонну стелу (вис. 0,8м) На стелі викарбувано зірку та закріплено металеву меморіальну пластину (0,3 x 0,3м) з написом: «Ровняков Андрей Александрович, 1896, Ровнякова Нина Николаевна, 1902. Геройски погибли в 1944». На надгробній плиті напис ідентичний. Могилу обнесено декоративним чавунним парпетом.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.425, оп. 1, спр. 268. – Арк. 5, 9, 12, 60 зв., 72; – спр.270. – Арк.76, 84, 86.
2. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. –К., 1994.–С.178 – 193.

Додаток:

1. Напис на стелі: «Ровняков Андрей Александрович, 1896, Ровнякова Нина Николаевна, 1902. Геройски погибли в 1944».

2. У відповідності з архівними матеріалами Ровнякова по батькові Олексійович, а не Олександрович.

с. Пиків

Могила Валігури В.А.

Вул. Медична, 1. За межами селянської садиби на кладовищі.

Валігура Володимир Анатолійович (16.02.1964, с Пиків Калинівського р-ну – 29.09.1983) – воїн-

інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, рядовий. Народився в родині службовців. 1981 закінчив Пиківську середню школу, навчався у Запорізькому СПТУ-27 за фахом слюсаря. 27 березня 1982 призваний до армії, з червня у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Багато разів брав участь у бойових операціях. Під час служби важко захворів і помер. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

1984 на могилі на двохступінчастому постаменті встановлено із чорного граніту прямокутну стелу, увінчану зіркою (вис.1,3м). На стелі зображення портрета та присвята. На постаменті – меморіальний текст. Праворуч від стели на металевих підставах закріплено дошку із білого мармуру з написом. Поховання обнесено цегляним парапетом з декоративною металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 286.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тюльпан». Книга пам'яті про загиблих воїнів-«афганців» Вінницької області. – Вінниця.,1998. – С.49 – 50.
3. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т.1. – М., 1995. – С.198.
4. Бовкун В. Біль Афганістану завжди житиме в наших серцях. // Прапор Перемоги. – 1999. – 25 грудня.
5. Чумак Б. «Яким він добрим сином був ...». // Там само.

Додаток:

1. Присвята: «Валигура Владимир Анатольевич 16.02.1964 – 29.09.1983. Дорогому сыну, брату, внуку, племяннику, родственники и вечно скорбящая мать».
2. Меморіальний текст: «Никакие слова не выразят нашего горя. Вечная боль утраты в наших сердцах».
3. Напис: «Погиб при исполнении интернационального долга в Д.Р.А.».

с. Пиків

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

У 1993 на кладовищі, що на вулиці Зелена, біля церкви в пам'ять про жителів Старого Пикова (понад 228 чол.), які померли під час Голодомору 1932-33, встановлено дубовий хрест (вис. 4м). Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.32 – 48.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2008. – С.348 – 350.

с. Пиків

Могила Олійника М.М.

Вул. Тельмана. Західна околиця села в західній частині кладовища.

Олійник Микола Михайлович (08.06.1965, с. Пиків Калинівського р-ну – 12.07.1984) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, рядовий. Народився в селянській родині. Після закінчення Пиківської середньої школи навчався у Вінницькому ПТУ-1. Працював слюсарем у м. Кривому Розі. 27 жовтня 1983 призваний до армії, з березня 1984 у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Загинув при виконанні бойового завдання. Наго-

роджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

1985 на могилі на триступінчастому постаменті встановлено гранітну стелу у вигляді вітрила (вис.1,65м) з зображенням портрета та меморіальним написом. Вгорі на стелі викарбувано п'ятикутну зірку в обрамленні оливкової гілки, внизу – зламана квітка.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 284.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тольпан». Книга Пам'яті про загиблих воїнів-«афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С. 267 – 268.
3. Книга пам'яті о советских воинах, погибших в Афганистане. – М., 1995. – Т.2. – С.175.
4. Нікіфоров І. Він любив життя. // Прапор перемоги. – 1989. – 23 листопада.
5. Бовкун В. Біль Афганістану завжди житиме в наших серцях. // Прапор перемоги. – 1999. – 25 грудня.
6. Мельник Г. Повернулися в «чорних тольпанах», повернулися інвалідами, повернулися з бойовими відзнаками. // Прапор перемоги. – 2001. – 14 лютого.

Додаток:

Меморіальний напис: «Олейник Николай Михайлович 08.06.1965 – 12.07.1984. Дорогому сыну от скорбящих отца, матери, братьев и сестер».

с. Пиків

Могила Шкорби А.П.

Вул. Тельмана. Західна околиця села в західній частині кладовища.

Шкорба Анатолій Петрович (02.03.1964, с. Пиків Калинівського р-ну – 22.11.1982) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, рядовий. Народився в селянській родині. 1981 закінчив Пиківську середню школу і вступив до Вінницького будівельного технікуму. 22 березня 1982 призваний до армії, з жовтня у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Механік-водій танка Анатолій Шкорба загинув при виконанні бойового завдання.

1983 на могилі на триступінчастому постаменті встановлено стелу із полірованого граніту у вигляді паруса (вис.1,3м) з зображенням портрета та меморіальним написом.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання 285.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тюльпан». Книга Пам'яті про загиблих воїнів «афганців» Вінницької області. – Вінниця, 1998. – С. 393 – 394.
3. Книга пам'яті о советских воинах, погибших в Афганистане. – М., – Т. 2. – С. 637.
4. Гончарук М. Було йому лише дев'ятнадцять. // Прапор перемоги. – 1989. – 11 листопада.
5. Мельник Г. Повернулися в «чорних тюльпанах», повернулися інвалідами, повернулися з бойовими відзнаками. // Прапор перемоги. – 2001. – 14 лютого.

Додаток:

Меморіальний напис: «Шкорба Анатолій Петрович 02.03.1964 – 22.11.1982. Дорогому вечно молодому сыну от скорбящих отца, матери, родных».

с. Пиків

Пам'ятне місце масових страт громадян та братська могила жертв фашизму.

Вул. Черняховського. Північна околиця села (Новий Пиків), на відстані 500 м від лівого берега річки Снівода. У ямі (40 x 15 м) в південній частині єврейського кладовища.

За даними Вінницької обласної комісії сприяння Надзвичайній державній комісії з встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників, яка працювала у 1944, тут, впродовж 30 травня, 6 та 11 червня 1942 було знищено 1080 жителів сіл Нового та Старого Пикова єврейської національності. Серед страчених – чоловіки, жінки та немовлята, яких живими кидали до ями. У масових страдах брали участь: нацистська жандармерія, місцеві поліцаї, а розстріли жертв безпосередньо виконували два нацисти-кати. Керували операцією гебіткомендант – Петерс, коменданти відділень – Штоль та Цімерман. Надзвичайна комісія встановила 720 прізвищ закатованих у Пикові.

На території пам'ятного місця у 2006 споруджено пам'ятний знак загиблим. На двоступінчастий цегляний тинькований постамент встановлено чотиригранний конічний обеліск, увінчаний п'ятикутною зіркою (вис. 3,2 м). На постаменті присвята: «Зверски убитые немецко – фашистскими варварами 30 мая 1942 г.». Пам'ятний знак розфарбовано

в чорний, синій, зелений кольори. Поховання обнесено металевою огорожею з вхідною аркою, увінчаною зіркою Давида та написами.

Джерела та література:

1. Державний архів Російської Федерації. – Ф.7021, оп. 54, спр.1274. – Арк. 165-165 зв.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 1683, оп. 1, спр. 13. – Арк.4 – 4 зв.

Додаток:

1. Написи на арці сврейською та російською: «Вечная память мученикам».
2. Село Пиків з 1960 об'єднує села Старий Пиків та Новий Пиків.

с. Пиків

Пам'ятний знак на честь воїнів – визволителів та воїнів – земляків.

Вул. Комуністична. У сквері навпроти церкви.

1969 тут споруджено меморіал на честь воїнів – визволителів села від нацистських загарбників та воїнів – земляків, які загинули на фронтах Другої світової війни. Село Пиків звільнено підрозділами 161 – ї, 129 – ї гвардійської та 24 – ї стрілецьких дивізій 18-ї армії 9 березня 1944. На триступінчастому стилобаті, багатоступінчастому постаменті, облицьованому тесаним гранітом, встановлено чотиригранний пірамідальний обеліск із шліфованого лабрадориту, увінчаного зіркою (вис. 20м). На обеліску з чолового боку зображення конррельєфом ордена Вітчизняної війни та присвятний напис. На постаменті з чотирьох боків у нішах вмонтовано гранітні меморіальні плити (1,85 x 0,85м). На трьох із них викарбувано прізвища 186 заги-

блих воїнів – односільчан. На плиті із зворотнього боку – 33 прізвища. Серед увічнених тут: Черкашин Павло Михайлович – капітан Червоної армії, який загинув у повітряному бою з нацистськими загарбниками над селом Пиків; 5 односельців, котрі були розстріляні гітлерівцями в грудні 1943 за підозрою у зв'язках з партизанами; 23 односільчанина, які в післявоєнний час померли від отриманих ран на фронтах Другої світової війни. Перед обеліском вмонтована чаша Вічного вогню.

Автор та виконавець проекту – майстерня Одеського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.371, п.6367, спр.407. – Арк.59; –ф.1396, оп.1, спр.29. – Арк.18.
2. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994.– С.178 – 193; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.69 – 70.
3. Довідка Пиківської сільради № 186 від 14.11.2006.

Додаток:

1. Присвятний напис: «Захисникам і визволителям рідного Пикова, землякам своїм, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 від трудівників с. Пикова».
2. У 1965 прах льотчика Черкашина П.М. перенесено до братської могили м. Калинівки.
3. За даними Пиківської сільради в списки загиблих воїнів – земляків по селах Пиків та Шепіївка занесено 349 чоловік станом на 01.08.2006.

с. Писарівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Щорса. У сквері біля школи поховано двох воїнів 338 – го гвардійського стрілецького полку 117 – ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули у боях за звільнення території Писарівської сільради 10 – 11 березня 1944. 1968 прах воїнів перепоховано з околиць до центру села. Прізвища їх невідомі.

У тому ж році на могилі покладено бетонну меморіальну плиту під нахилом з написом. За могилою споруджено меморіал на честь загиблих воїнів – земляків. На стилобаті встановлено чотиригранний конічний обеліск, увінчаний зіркою (вис. 6,5м), на постаменті викарбувано присвятний напис. Справа та зліва до обеліску примикають дві бетонні стели (2,4 x 1,4м) з меморіальними текстами та прізвищами 88 односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1322, оп. 2, спр. 14,8,7,10; – ф.1322, оп. 1, спр.10. – Арк.28.*
2. *Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 2243, оп.6, спр.68. – Арк.17,18.; –ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 13. – Арк. 58.*
3. *Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945рр. (Хроніка подій). – К., 1965. –С. 61.*

Додаток:

Тексти меморіальних написів.

1. Напис на плиті: «Невідомому солдату. Мати, мати, где свого солдата, а солдат спить вічним сном». «Ніхто не забутий, ніщо не забуто».

2. Присвятний напис: «Вічна слава воїнам – односільчанам, які своєю кров'ю і життям захистили нашу Батьківщину від німецько-фашистських загарбників в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945».

3. Тексти на стелах: «Ніколи не вмирають ті, що смертю завоювали право на безсмертя». «Мати-Вітчизна не забуде Вас, борці за волю й щастя, ми в серцях навіки збережемо Ваші світлі імена».

4. За архівними даними під час звільнення села Писарівки та прилеглих територій загинуло 33 воїни. 27 із них були поховані в 5 братських могилах у різних місцях. Прах воїнів перенесено до братської могили м. Калинівки.

5. Братська могила на обліку ОВК не перебуває.

с. Польва Лисіївка, Кіровська сільрада

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Молодіжна. У 1973 біля кладовища на постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна з автоматом у правій руці та оливковою гілкою у лівій (вис.4,0м). Праворуч розташована бетонна стела (6,5 x 1,5м), на чоловому боці якої контррельєфне зображення п'ятикутної зірки та присвятний напис. Нижче викарбувано 65 прізвищ – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. На майданчику, викладеному бетонними плитами, укладено плиту з розеткою Вічного вогню.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.93 – 96.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.51.
3. Довідка Кіровської сільради № 2.10.157 від 31.08.06.

Додаток:

Присвятний напис: «Вічна слава воїнам-односільчанам, які віддали життя за радянську Батьківщину. Їх подвиг живе у віках, їх мужністю горді нащадки».

с. Радівка, центр сільради

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Центральна, 1. 1974 на масивному трапецієподібному постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна з дитиною на піднятих руках (вис. 6,0м). З чоловічого боку постаменту напис: «Слава героям», нижче – контррельєфом вирізьблено зображення двох орденів Вітчизняної війни. З торців викарбувано 179 прізвищ загиблих воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Обабіч скульптури розташована пам'ятна стела у вигляді розгорнутого прапора (2,0 x 3,0м), в яку вмонтовано дошку з рельєфним зображенням голови скорботної матері та меморіальним текстом.

Автор та виконавець проекту – Львівська скульптурно – керамічна фабрика.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.193-2014; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.70.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. – К., 1987. С.51.
3. Ніхто не забутий, ніщо не забуто. // Прапор перемоги. – 1991. – 14 лютого.
4. Довідка Радівської сільради № 02 – 15 – 98 від 25. 07. 2006.

Додаток:

Меморіальний текст:

«Тужить матінка по своїх синках –
Не вернулися з фронту миленькі.

Де ж ви, рідненькі? Все питається
В тяжкім розпачі знемагається...

І навіки сини в серці ранами. 1941 – 1945».

с. Райки, Лемешівська сільрада

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села Райки поруч зі школою. 1971 тут споруджено об'ємну бетонну стелу у вигляді стіни, фасадний бік якої під нахилом. У центрі стіни на п'єдесталі, що виступає з її масиву, встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м). З чолового боку п'єдесталу прикріплено плиту з присвятним написом: «Вічна слава воїнам – односільчанам, які загинули у боях за свободу і незалежність нашої Батьківщини. 1941 – 1945 рр.». На стіні, справа і зліва від скульптури, вмонтовано 8 плит (0,65 х 0,9м) з прізвищами 76 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994.–С.128 – 132; там само. – Т.8. – К., 1995. –С.66,67.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. –К., 1987. – С.51.
3. Ніхто не забутий, ніщо не забуто. // Прапор перемоги. – 1991. – 26 березня.

с. Сальник, центр сільради

Могила Драбенюка В.П.

Вул. Вінницька, 1. На кладовищі праворуч від входу, 4-й квартал, у першому ряді дев'ята.

Драбенюк Віктор Пилипович (01.01.1962, с. Сальник Калинівського р-ну – 12.11.1981) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько-афганської війни, молодший сержант. Народився в селянській родині. Працював токарем на Калинівському машинобудівному заводі. 19 листопада 1980 призваний до армії, з березня 1981 р. знаходився у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Командир бойової машини піхоти розвідувальної роти Віктор Драбенюк загинув при виконанні бойового завдання. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

1982 на могилі встановлено гранітну прямокутну стелу чорного кольору (вис.1,6м) з зображенням портрета та меморіальним написом. На могилі укладено об'ємну гранітну плиту. Поховання обгороджено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 313.
2. Гончар Анатолій. «Чорний тюльпан». Книга Пам'яті про загиблих воїнів-«афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С.115 – 116.
3. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т.1. – М., 1995. С.362 – 363.
4. Гунько Н. Останній бій. // Прапор перемоги. – 1990. – 27 лютого.
5. Коломієць І. Там друга мого в чужих горах убито... // Подолія. – 1997. – 30 жовтня.

Додаток:

Меморіальний напис: «Сержант Драбенюк Виктор Филиппович 01.01.1962 – 12.11.1981. Погиб при исполнении интернационального долга».

с. Сальник

Пам'ятні знаки жертвам Голодомору.

Жителі Сальника зазнали страшною трагедію Голодомору 1932 – 33 років. За архівними документами в селі була найбільша смертність у районі: за 1932 рік голодною смертю померло 67 чол., за січень – першу половину березня 1933 року – 124 чол. У березні – травні щоденно в селі помирало по 12 – 15 чоловік. Селяни вмирили цілими родинами. Загальна кількість померлих не виявлена.

Поховання жертв Голодомору відбувалося на двох сільських кладовищах: одне на південно-західній, друге («Вітряки») на північно-східній околицях села. Братські могили не локалізовані. На місцях масових поховань у 1994 році встановлені дерев'яні хрести з меморальними написами: «Жертвам голодомору 1932 - 33».

У 1987 та 2006 роках на кладовищах та у центрі села, на меморіалі загиблих воїнів-земляків, встановлені дерев'яні хрести (вис.3,5м) з ідентичними написами.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.80. – Арк.32 – 48; там само. – Арк.131 – 137; там само. – Арк.123 – 130; там само. – Спр.69. – Арк.12 – 25; там само. – Спр.330. – Арк.6а,6б,6в.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. ДП «ДКФ». – 2008. – С.355 – 358.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ». – 2007. – С.161 – 162.

Примітка: До списків громадян, померлих під час Голодомору 1932 – 33 років занесено в 2008 році 235 осіб.

с. Сальник

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Вул. Жовтнева. Біля церкви. На двоступінчастому постаменті встановлено бетонну скульптурну групу – воїна та робітника, які тримають в руках меч (вис.3,0м). Зліва від скульптури – стіна з прізвищами 128 воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Праворуч – стела з рельєфним зображенням скорботної матері та меморіальним текстом (2,1 x 2,5м).

Автор проекту – скульптор Луцишин О. Г. Відкрито 9 травня 1974.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.201 – 206; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.70 – 71.
2. Ніхто не забутий, ніщо не забуто. // Прапор перемоги. – 1991. – 6 квітня.
3. Довідка Сальницької сільради № 1059 від 10.10.2006.

с. Слобідка, Іванівська сільрада

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Руданського. У центрі села навпроти школи.

У 1971 тут споруджено цегляний тинькований чотиригранний конічний обеліск (вис.9,5м) в пам'ять про 78 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Обеліск увінчаний червоною зіркою, з меморіальним написом рельєфними літерами: «Вічна слава героям Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945». Списки загиблих односільчан зберігаються в місцевій школі та Іванівській сільраді.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С.75 – 89; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.65; там само. – Т.9. – Вінниця. – С.16.
2. Довідка Іванівської сільради № 02-17- 33 від 14.03.2007.

с. Уладівське, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Шкільна. У сквері біля школи поховано 8 воїнів 565-го стрілецького полку 161-ї стрілецької дивізії, які загинули 8-9 березня 1944, відбиваючи контратаку розпочату гітлерівцями на центральну садибу селекційної станції. Були поховані в двох могилах у саду селекстанції. 1947 прах воїнів перенесено до однієї братської могили. Прізвища їх відомі: Васін М.П., Горбач Г.Й., Горобець І.Т., Єфимов І.М.,

Ігліхов С.Х., Лапін С.Т., Ничипорук В.М., Шевчук В.М.

У тому ж році на могилі встановлено сирій гранітний двоступінчастий пірамідальний обеліск, увінчаний зіркою (вис. 2,5 м). На лицьовому боці обеліску – присвятний напис: «Героям Советской армии, павшим при освобождении Селекстанции. 8.03.1944 от трудящихся Уладово-Люлинецкой селекстанции». Могилу обгороджено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.565, стр. полку 161 стр. дивізії (II формування), оп. 383914, спр. 1;
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 13. –Арк. 11, 30, 40, 59; – ф.2243, оп. 6, спр. 68. –Арк. 19; – ф.П. 425, оп. 1, спр. 274. –Арк. 25.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 279.
4. Швайко К. Вони визволяли наш край. // Прапор перемоги. – 1984. – 15 березня.

Додаток:

1. Прізвища воїнів відновлено за документами ЦАМО РФ та матеріалами Облвійськкомату: робочий зошит № 4, інвент. №282, від 23.11.1990 р.

с. Уладівське

Братська могила мирних громадян та радянських воїнів.

Вул. Варшавська. Південно-західна околиця села біля інженерного комплексу селекційної станції.

У кінці грудня 1943 до Уладово-Люлинецької станції було завезено 9 мирних громадян із Хмільницького району та розстріляно нацистськими окупантами. Прізвища їх невідомі. У цій могилі поховано 3-х воїнів із складу 569-го стрілецького полку 161 – ї стрілецької дивізії, які померли від ран 10 – 11 березня 1944. Прізвища їх відомі: Валюк Іван Гнатович (1913 – 1944), Ковальчук Микола Михайлович (1915 – 1944), Фещук Лукіян (Лук'ян) Панасович (1899 – 1944).

1947 на могилі встановлено двоступінчастий пірамідальний обеліск. (вис. 2,1м). На лицьовому боці вгорі – рельєфна червона зірка. На першому ступені вмонтовано плиту чорного кольору (0,55 x 0,35м) з меморіальним написом: «Здесь похоронены воины Советской Армии и жертвы фашизма 1943 – 1944 гг.». Могилу огорожено металевою ого-рожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 569 стр. полку 161 стр. дивізії (II формування), оп.445079, стр.6.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422,оп. 1, стр. 13. –Арк. 31; –ф. Р. 2243, оп. 6, стр. 68. –Арк. 19; – ф.П. 425, оп. 1, стр. 274. –Арк. 25.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання 280.

Додаток:

Прізвища воїнів відновлено за документами ЦАМО РФ та матеріалами Облвійськкомату.

с. Уладівське

Комплекс Уладово-Люлинецької дослідної станції: могила Семполовського Л.Л.

Вул. Радянська, 15. Розташована біля лабораторного корпусу Уладово-Люлинецької дослідно-селекційної станції, ліворуч від її центрального входу.

Семполовський Лев Людвигович (1868 – 1960) – селекціонер, один із засновників вітчизняної селекції цукрових буряків. Народився в с. Креорово Познанського воєводства (Зах. Польща). Закінчив Познанську гімназію. Навчався на філософських фа-

Факультету філософії та педагогіки Варшавського університету.

культетах університетів у Бреслау (1885 – 86), Берліні (1886 – 88) і Ростокі (1888 – 89). Отримав звання доктора філософії (1889). Водночас склав екзамен в Королівській інститут ґрунтів і Гірничу академію. Надалі протягом декількох років займався селекцією цукрових буряків в Німеччині та Італії.

1898 Семполовський Л.Л. був запрошений адміністрацією Уладівського цукрового заводу на посаду завідувача Уладівської селекційної станції, заснованої 1888 року. Тут він працював до самої смерті (у радянський час – на посаді директора з 1921, а з 1930 по 1950 рік – завідувачем бурякової секції та заступником директора з наукової роботи).

Семполовський Л.Л. відомий як творець багатьох сортів цієї культури. Уже на початку ХХ ст. в Уладівці були виведені високопродуктивні сорти цукрового буряка з максимальним виходом цукру з одиниці площі, а 1910 року один з уладівських сортів посів І місце за урожайністю коренів у південно-західних губерніях Російської імперії. У 1925 – 27 рр. ним виведений сорт Супереліта III, названий стандартом першої п'ятирічки (1928 – 1933). 1930 р. методом індивідуального відбору був виведений високоврожайний сорт 29 – 21; у 1933 – 37 роках – сорти М – 4, У – 1030, У – 1722; У – 1018 та ін. За 52 роки своєї праці Семполовський вивів і передав виробництву 76 високопродуктивних сортів цукрових буряків. У липні 1938 р. Уладово – Люлинецьку станцію відвідав провідний радянський генетик Вавілов М.І., який дав високу оцінку діяльності Семполовського. На всесоюзній Виставці досягнень народного господарства в Москві Семполовський Л.Л. отримав дві золоті (1940, 1954) та одну бронзову (1939) медалі. 1948 Президія Верховної Ради Союзу РСР нагородила Семполовського Л.Л. орденом Трудового Червоного Прапора, 1946 медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945», а з 1958 він – кавалер ордена Леніна.

Семполовський Л.Л. – автор низки наукових праць, зокрема «Руководство к разведению семян и улучшению возделываемых растений», (СПб., 1897); «Исторический очерк Уладовско-Люлинецкой селекционной станции», (К., 1930).

1961 на могилі встановлено об'ємну прямокутну стелу, з чоловічого боку, облицьовану полірованою гранітною плитою чорного кольору (вис. 2 м). Вгорі – фотографія вченого та напис. Поховання огорожене металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області – Ф. П 29, оп.1, Спр. 410. – Арк.113 – 123.
2. Колесник Вікторія. Відомі поляки в історії Вінниччини Біографічний словник. – Вінниця, 2007. – С.673 – 676.

3. Енциклопедія українознавства. – Т.7. – Львів, 1998. – С.2752.
4. Семполовский Л.Л. Исторический очерк Уладовско-Люлинецкой селекционной станции // Труды Уладівсько-Люлинецької селекційної станції (1888 – 1928). – Вып.І. – К., 1930. – С.5-13.
5. Швайко К.П. Уладово-Люлинецкая опытно-селекционная станция: Хронологический справочник 1888 – 1978. – 1978. – С.17,21,22,27,40. / Архив Уладово-Люлинецкой опытно-селекционной станции /.

Додаток:

Напис: «На Уладово-Люлинецкой опытно-селекционной станции с 1898 по 1960г. жил и работал известный ученый селекционер Лев Людвигович Семполовский. 1868 – 1960».

с. Уладівське

Погруддя Семполовського Л.Л.

У центрі клумби перед фасадом наукового корпусу Уладово – Люлинецької станції встановлено у 1998 р. погруддя Семполовського Лева Людвіговича (1868 – 1960), визначного селекціонера селекції цукрових буряків. Автор – М. Нечипорук.

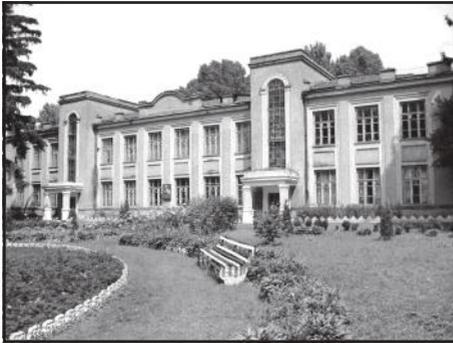
Погруддя встановлено на цегляному тинькованому фарбованому у чорний колір постаменті висотою 1,65м. Висота погруддя – 1,0м, матеріал – гіпс, фарбований під бронзу. На ньому зображено чоловіка середнього віку з густим волоссям зачесаним назад, високим чолом, на носі пенсне з високою вигнутою дужкою, одягнутий в костюм, краватка, на піджаку в лівій частині – орден Леніна, в правій частині – дві медалі лауреата Всесоюзної сільськогосподарської виставки. На лицьовій стороні постаменту табличка з написом: «Лев Людвигович Семполовський.1868 – 1960 рр.».

Погруддя має художню цінність і його варто перевести в тверді матеріали (бронза, граніт).

Примітка:

Напис на табличці наведено мовою оригіналу.

с. Уладівське.

Уладово-Люлинецька дослідно - селекційна станція (іст.)

Вул. Радянська, 5.
с.Уладівське Капинівського району, напроти сільського будинку культури.

Тут споруджений у 1934(?) – 1939 рр. науковий корпус – двоповерхова пофарбована цегляна споруда, покриття даху – шиферне, перекриття – пласкі залізобетонні. Композиція фасадів симетрична, входи акцентовані 2 – х колонними портиками з спрощеним дорійським ордером. Внутрішнє планування коридорне двобічне з двома входами до двомаршевих сходів з боку головного фасаду. На першому поверсі знаходиться кабінет заступника директора з наукової роботи, відділ селекції цукрових буряків, лабораторія захисту рослин, на другому поверсі – агрохімічна лабораторія, метеостанція, відділ технології вирощування цукрових буряків, музей станції та меморіальна кімната Семполовського Л.Л.

У центральній частині фасаду між віконними прорізами прикріплено барельєфне зображення стели (1,46 x 1,0м), де чеканим способом на алюмінієвій пластині виготовлено у верхній частині погрудний портрет (барельєф) ученого селекціонера Семполовського Лева Людвіговича. У нижній частині стели контррельєфними літерами викарбувано напис: «На Уладово-Люлинецькой опытнo-селекционной станции с 1898 по 1960 гг. жил и работал известный ученый-селекционер Лев Людвигович Семполовский».

Уладівська дослідно-селекційна станція заснована 1888 р. при Уладівському рафінадно-цукровому заводі в маєтку графа Потоцького (нині – с. Уладівка Літинського р-ну Вінницької обл.). Першим її

організатором і керівником (1888-1898) був польський ботанік і агроном Ф.К. Куделька. З липня 1898 р. селекційну роботу станції очолює Л. Семполовський (1868-1960). До революції станція проводила селекцію лише цукрових буряків. За результатами сортовипробувань 1910 р. серед 15 сортів цукрових буряків сорт уладівської селекції посів перше місце за урожаєм коренів та четверте – за збором цукру. Перед Першою світовою війною Уладівка починає експортувати маточне насіння до Франції, Німеччини та інших країн. Постійний штат станції у цей період налічував 3-4 чоловіки.

1917 р. Уладівська селекційна станція була зруйнована, лише найголовніше обладнання та насінневу еліту Л. Семполовському вдалось вивезти на цукровий завод. 1921 р. Уладівська станція увійшла в систему Сортівничо-насінного управління Цукротресту, оригінальні уладівські сорти цукрових буряків послужили вихідним матеріалом для Верхняцької (Черкаська обл. Христинівський р – н, Україна) Рамонської (Воронежська обл. Р.Ф.) та інших дослідно-селекційних станцій. Протягом колективних сортовипробувань 1921-1927 рр. сорти, створені Л. Семполовським, виявили себе як високопродуктивні та дали найвищий урожай цукру. Вже у 1929 р. СРСР повністю відмовився від імпорту насіння цукрових буряків. Всього за 52 роки своєї праці Л.Л. Семполовський вивів 76 сортів багатонасінних цукрових буряків та один сорт кормової моркви.

1927 р. Уладівську селекційну станцію було об'єднано з Люлинецьким ключем насінневих господарств, звідки походить сучасна назва станції – Уладово-Люлинецька. У 1925-1926 рр. у с. Новому (нині – с. Уладівське) було побудовано насіннєвий елеватор. 1928 було створено відділи селекції зернових бобових культур та багаторічних трав.

У довоєнний час сорти Уладово-Люлинецької селекційної станції займали до 50 % площі посіву цукрових буряків у СРСР. Тут також були створені одні з перших вітчизняних сортів гороху (селекціонери І. Громик та О. Цейзик), сорти кормових культур. 1938 з роботою станції ґрунтовно знайомився академік Вавілов М.І. Велику увагу роботі станції приділяв нарком харчової промисловості Мікоян А.І.. З

початком війни, внаслідок швидкого просування німців по радянській території, лише частину працівників й елітного матеріалу селекційної станції вдалось евакуювати. Спеціалістам, що залишилися на станції, довелось продовжувати селекційну роботу в умовах окупації, завдяки чому вдалось зберегти її від руйнування та запобігти вивезенню до Німеччини елітних матеріалів. З приходом радянських військ навесні 1944 р., станція, хоча і зазнала величезних матеріальних збитків, одразу продовжила свою роботу і досить швидко відновила довоєнні обсяги селекції.

У 1960-і рр. на станції розпочалася селекція однонасінних цукрових буряків з використанням індивідуального добору і гібридизації, а трохи пізніше – створення однонасінних гібридів на базі цитоплазматичної чоловічої стерильності (Булін М.Д., Булін В.М. та ін.). Серед селекціонерів, які в різний час працювали на станції також слід відзначити Попова О.В., Шиманського А.Г., Шульгу П.М., Балана Є.Є., Котта М.Ф., Швайка К.П., Розвадовського А.М.

Сьогодні багатонасінні цукрові буряки уладівського походження широко використовують як вихідну форму при створенні запилювачів – компонентів однонасінних гетерозисних гібридів. Зусилля селекціонерів станції спрямовані на збагачення генофонду наявних вихідних матеріалів, їхнього удосконалення й оцінки, насичення новими властивостями, стійкістю до хвороб, шкідників та несприятливих факторів середовища, розвиток міжнародного співробітництва.

Джерела та література:

1. Орловский Н.И. *Этапы развития отечественной селекции сахарной свеклы / Н.И.Орловский; М – во сел. хоз. – ва СССР; ВНИС. – К., 1973. – 156 с.*
2. Орловский Н.И. *Старейший селекционер нашей страны: (к 90-летию со дня рождения Л.Л. Семполовского) // Бюллетень науч.-техн. информации / под ред. И.Ф. Бузанова. – К., 1958. – Вып.6. – С.106 – 109.*
3. *Уладовская сортоводная станция / [Л.Л. Семполовский] // Сортоводные станции Сахаротреста / ССУ Сахаротреста. – К. : Издание Сахаротреста., 1923. – С.329 – 333.*
4. Швайко К. *Уладово-Люлинецька селекстанція і її значення в розвитку вітчизняного сортівництва цукрових буряків: (із матеріалів музею Уладово-Люлинецької дослідно-селекційної станції) / К. Швайко // Прапор перемоги. 1983. – 14 червня; 18 червня; 30 червня.*
5. Швайко К.П. *Уладово-Люлинецькая опытно-селекционная станция. Хронологический справочник 1888 – 1978 [Рукопис] / К.П. Швайко. – [Б.м.], 1978. – 242 с.*

**Лариса Борисенко
Микола Мудраченко**

с. Уладівське

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Вул. Радянська. 1967 біля будинку культури на триступінчастому стилобаті, облицьованому темно-сірою гранітною плиткою, встановлено двоступінчастий обеліск у вигляді чотиригранного стовпа (вис.10,0м). У верхній частині обеліску, з чолового боку накладено муляж ордену Вітчизняної війни, у нижній на другому ступені – посвята: «Вечная слава героям, павшим в боях за Советскую Родину. 1941 – 1945гг.». Праворуч та ліворуч від обеліску розміщено дві плоскі гранітні стели (вис.3,1м), на яких викарбувано 150 прізвищ воїнів – односельчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. На майданчику вмонтовано гранітну плиту з розеткою Вічного вогню.

Виготовлено майстрами Жежелівського гранкар'єру.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С. 206–214. там само. – Т.8. – К., 1995. – С.71.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. –К., 1987. – С.51.
3. Довідка Уладівської сільради № 10 від 20.01.2007.

с.Уладівське

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

2008 у центрі с. Уладівське, біля обеліску воїнам – землякам, в пам'ять про жителів сіл Антонопіль та Жовтневе (понад 25 чол.), які померли під час Голодомору 1932 – 33, укладено гранітну плиту (1,5м x 0,5м x 0,6м) з викарбуваним меморіальним написом: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр.».

Джерела та література:

1. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2007. – С.362,373,377,396,604.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. ДП «ДКФ». – 2008. – С.318,334.
3. Довідка Уладівської сільради № 02-18-46 від 01.06.2009.

**с. Хомутиці,
центр сільради**

Могили селян – жертв Голодомору.

На південно-західній околиці села у північно-західній частині кладовища в одній братській та індивідуальних могилах поховано 68 жителів Хомутинець, які померли про-

тягом 1932 – 33 від голодної смерті. В їх числі 17 дітей.

2007 у центрі кладовища встановлено дубовий хрест (вис.2,5м) з написом на табличці: «Жертвам голодоморів».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.330. – Арк.6а,6б,6в.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. ДП «ДКФ». – 2008. – С.359 – 360.
3. Довідка Хомутинецької сільради № 02-17-86 від 03.06.2009.

с.Хомутиці

Могила радянського воїна та могила Павла Павлюка.

На південній околиці села у південно-західній частині старого кладовища поховано воїна, розстріляного нацистськими загарбниками 16 липня 1941. Прізвище його невідоме.

1962 на могилі встановлено металевий пірамідальний конічний обеліск (вис. 1,2м). Меморіальний напис відсутній.

У південно-східній частині старого кладовища поховано Павла Павлюка –воїна, який під час бою при звільненні села від німецько-

нацистських окупантів отримав поранення і помер.

1967 на могилі встановлено обеліск у вигляді бетонного стовпа (вис.1,3м) з меморіальним написом: «Перехожий, подумай: тут похований Павлюк Павло, який загинув від поранення 10.03.1944, захищаючи наше село від німецько-фашистських загарбників. 1967р.». Обеліск не зберігся. Могила безіменна.

Джерела та література:

1. Довідки Хомутинецької сільради № 173 від 04.11.2002; № 109 від 01.09.2006; № 129 від 10.10.2006.

Додаток:

1. Стаття написана за свідченням очевидця подій липня 1941 – Орла Віталія Васильовича, 1927 року народження. Воїн був родом із міста Синява. В селі поховання називають «могила танкіста»: був одягнений в синій комбінезон – уніформа радянських танкових військ того часу.

2. Могили не перебувають на обліку військових поховань Обласного військового комісаріату.

с.Хомутиці

Могила радянського воїна.

Вул. Руданського. На західній околиці села у південно-східній частині нового кладовища поховано льотчицю, яка загинула 8 березня 1944 над селом від прямого попадання снаряда гітлерівських зеніток в літак. Прізвище її невідоме. Надгробок не встановлено. Могила безіменна.

Джерела та література:

1. Довідки Хомутинецької сільради: № 173 від 04.11.2002 та № 129 від 10.10.2006.

Додаток:

1. Могила не перебуває на обліку військових поховань обласного військового комісаріату.

Стаття написана за свідченнями старожилів села, очевидців цих подій.

с. Хомутиці

Музей Руданського С.В.

Вул. Руданського, 3. Літературний музей Руданського Степана Васильовича (1834 – 1873) відкрито 7 січня 1959 року з нагоди 125 – річчя поета. Спочатку музей містився в одній з кімнат сільського клубу. 1965 з районного бюджету було виділено 7000 крб. на будівництво нового приміщення, відкриття якого відбулось 1967 року. Організатором і першим завідувачем музею була Грош Ю.В. 2006 за організацію музею і багаторічну популяризацію творчості Руданського С. В. їй було присуджено літературну премію його імені. Відчутну допомогу у створенні музею надали дослідники творчості поета, доктор філологічних наук Володимир Герасименко та син Івана Франка – Тарас. Відкриття музею вітали провідні діячі української культури: Олесь Гончар надіслав вітального листа, Іван Козловський – ноти пісні «Повій, вітре, на Україну» з автографом, відомий український співак Борис Гмиря – телеграму.

В експозиції та фондах музею зосереджені матеріали про життя і творчість Степана Руданського: одяг, речі народного побуту України XIX – поч. XX ст., твори образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема місцевих майстрів, присвячені поету та його творчості, видання творів Руданського С.В. різних років, книги про нього, книги з автографами українських письменників, подарунки тощо. Основу експозиції складають

розділи, що розповідають про дитячі та юнацькі роки поета, його навчання в Шаргородській бурсі, Кам'янець-Подільській духовній семінарії; петербурзький період – навчання в Петербурзькій медико-хірургічній академії, літературна діяльність; Ялтинський період життя; вшанування поета. Поряд з

музеєм С. Руданського – гранітне погруддя поету роботи заслуженого діяча культури УРСР Івана Гончара, відкрите у 1969 році.

Музей С. Руданського, пам'ятник поета, могили його батьків – Василя Івановича та Теодори Порфирівни, улюблені місця поета, де відпочивав і писав свої поезії – складають меморіально-культурний центр. Тут щорічно відбувається вшанування пам'яті Степана Васильовича Руданського, а з 1981 року проходять всеукраїнські Дні сатири та гумору.

Музей має постійні зв'язки з Вінницьким обласним краєзнавчим музеєм, музеєм Михайла Коцюбинського, Немирівським літературним музеєм, Ялтинською школою-гімназією № 15, в якій створено єдину в Криму музейну кімнату Степана Руданського та Вінницькою обласною організацією Спілки письменників України. За популяризацію творчості поета-земляка музей нагороджений грамотами Спілки письменників України, Обласного управління культури і туризму Облдержадміністрації.

Музею С. Руданського у 1994 році присвоєно звання Народного.

Завідувач музею Мудрик Світлана Іванівна.

Режим роботи: щоденно, тел. /8.233/ 39223.

Джерела та література:

1. Матеріали музею Руданського С.В. у селі Хомутиці.
2. Назаренко Ю. Хоменко Б. На батьківщині автора «Співомовок». (В музеї Степана Руданського). // Прапор перемоги. – 1968. – 1 жовтня; там само. – 10 жовтня; Грош Ю. Рік ювілей. – Там само. – 2009. – 6 січня.

**Василь Бабій
Микола Мудраченко**

с. Хомутинци

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – визволителів та воїнів – земляків.

Вул. Першотравнева. У сквері навпроти школи.

1974 на постаменті встановлено бетонну скульптуру сидячого воїна з піднятим догори смолоскипом (вис.1,8м). Праворуч від скульптури розташована чотиригранна стела (вис.1,8м), з чолового боку якої у верхній частині викарбувано посвяту та 113 прізвищ воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Нижче – меморіальний напис: «Воины, погибшие при освобождении с. Хомутинцы 9 марта 1944 года: Глушков И.Ф., Джумфдинов Г. Ж., Иванов В.Н., Шаихов М.Д., Рахимов А., Казимиров А.Е., Михайловский С.С.». Всі вони воїни 333-го гвардійського стрілецького полку 117-ї гвардійської стрілецької дивізії, які спочатку були поховані на сільському кладовищі, потім їх прах перепоховано в братську могилу, що у центрі м. Калинівки.

Автор проекту – скульптор І.Гончар (м. Львів).

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. –Ф. 1322, оп.2, спр. 7, 10.
2. Вінницький ОВК від. 1. – Облікова картка військового поховання 291.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. –К., 1994. – С. 215 – 220; там само. – Т.8. – К.,1995. – С.71.
4. Довідки Хомутинецької сільради № 173 від 04.11.2002; № 129 від 10.10.2006.

Додаток:

1.Текст посвяти: «Вечная слава воинам-односельчанам, которые отдали свою жизнь за Советскую Родину».

с. Червоний Степ, Голубівська сільрада

Братська могила радянських військовополонених.

За межами садиб по вул. Коцюбинського. У центрі кладовища поховано 8 радянських військовополонених, які померли влітку 1942 під час їх транспортування гітлерівцями залізницею у Козятинському напрямку. На станції Голендри Південно – Західної залізниці їх тіла були винесені на перон. Поховання здійснювали угорські військовослужбовці, підрозділ яких дислокувався на залізничній станції.

1991 на могилі встановлено металевий хрест (вис. 2,0м) як символ страждань, боротьби та пам'яті про визначні події у житті народу.

Додаток:

1. Стаття написана за свідченнями старожилки села Пальчак Марії Яківни 1928 року народження, яка мешкає за адресою: с. Червоний Степ, вул. Пархоменка, 7.

2. Могила на обліку військових поховань в обласному військовому комісаріаті не перебуває.

с. Черепашинці, центр сільради

Братська могила радянських воїнів, могили Бугера Є.Т. та Діденка А.О.

За 500м на північ від села на кладовищі ліворуч від входу поховано 96 воїнів 117-ї гвардійської та 305-ї стрілецьких дивізій, які загинули 9 – 13 березня 1944 в ході боїв під час визволення села та прилеглих територій від німецько-нацистських окупантів. Прізвища їх відомі.

1990 на могилі встановлено металеву призмоподібну стелу, увінчану чашею з палаючим полум'ям (вис.3,3 м). На фасадному боці викарбувано прізвища похованих та напис: «Слава воинам-героям».

На південь від головної алеї поховано Бугеру Євтиха Микитовича (1912 – 1944), рядового 1002-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, який загинув 13 березня 1944.

1991 на могилі встановлено металеву стелу (вис.1,0м). На чоловому боці викарбувано зображення воїна, який тримає на руках загиблого однополчанина та дата: «1941 – 1945».

На південний захід від головної алеї поховано Діденка Андрія Омеляновича (1912-1944), рядового 1000-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, який загинув 13 березня 1944. На чоловому боці викарбувано зображення голови воїна в касці, вгорі – орден Вітчизняної війни, нижче – стилізоване зображення вічного вогню та дата: «1941 – 1945».

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – ф. 1322, оп.2, спр.14, 8, 7, 10; – ф. 1613, оп.2, спр. 34. – Арк. 21, 23, 24.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.13. – Арк. 28, 65; - ф. Р. 2243, оп. 6, спр. 68. – Арк. 23.

3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання 301, 296, 297.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.59.
5. В сражениях за победу Боевой путь 38-й армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. – М., 1975. – С. 343.

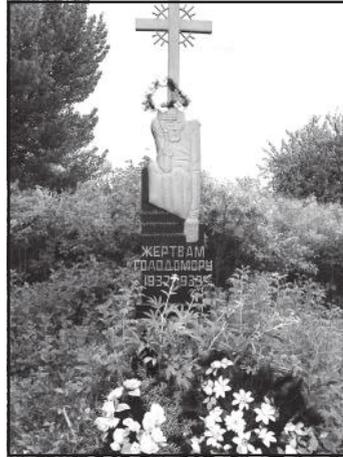
с. Черепашинці

Могили селян – жертв Голодомору 1932 – 33.

На двох сільських кладовищах: одне – на північній околиці села, друге – на сході села, по вул. Ломоносова. Тут у братських могилах поховано 288 жителів села Черепашинці, які померли протягом 1932 – 33 років від голодної смерті.

У травні, в поминальну суботу 1992 року на кладовищах встановлені ідентичні за художнім оформленням металеві стели (вис. 3,0 м). На долішній частині стел – меморіальні написи накладними металевими літерами «Жертвам Голодомору 1932 – 33» та в декілька рядів закріплено колючий дріт, вгорі – сидяча фігура чоловіка, виснаженого голодом у білому одязі. Стели увінчані православними поклінними хрестами з терновим вінцем на перехресті.

Автор та виконавець – місцевий майстер Семенчук В.П.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області, ф. Р. 53, оп.1, спр.311. – Арк.10.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 33 років в Україні. Вінницька область – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.360 – 363.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. / Обласна редакційна колегія науково – документальної серії книг «Реабілітовані історією Вінницька область». (Автори-упорядники: Р.Ю. Подкур, В.Ю. Васильєв, П.М. Кравченко, В.П. Лаціба, І.П.Мельничук, В.І. Петренко). – Вінниця: ДП «ДФК», 2007. – С.390 – 401.
4. Довідка Черепашинецької сільради № 39 від 29.01.2008.

с. Черепашинці

Земляні укріплення з бастионами (замок), перша третина XVII ст. (археол., іст.).

У центрі села біля сільради.

Замок побудовано вінницьким старостою Адамом Каліновським (Kalinovski) 1622 – 1638) між 1618 –

1629 роками на похилому березі ставка, утвореного річкою Постоловою. У першій третині XVII ст. село Черепашинці стало волосним центром північно-східних володінь магнатів Каліновських на території Вінницького повіту. Центрами волостей були, як правило, уфортифіковані населені пункти, які знаходились на татарських шляхах і зазнавали частих спустошень від міжусобних конфліктів та козацько-селянських повстань.

У військовому відношенні цей замок був невеликим дерев'яно-земляним бастионним укріпленням, мав прямокутну у плані форму. Він складався з насипного земляного валу, загальною довжиною понад 288 м, двома мурованими брамами та підйомними мостами зі сходу та заходу. Висота фортечного валу з внутрішнього боку становила близько 3 м, а зовнішнього, особливо північного та східного, насипи, які краще збереглися, близько 20 – 25 м. Бастиони збереглися з північно-східного та частково з північно-західного боків. Поверх валу був палисад (частокіл) з дубових палиць. Укріплення мало рів глибиною в 20 м, який добре зберігся з північного боку. Замок мав не аби-який оборонний потенціал: могутні п'ятикутні бастиони давали можливість захисникам контролювати усі підступи до фортеці та завдавати ворогові нищівну відсіч. Імовірно, що замок був ще укріплений зовнішньою лінією оборонних споруд, але повна реконструкція черепашинецьких укріплень у пер-

винному вигляді, в силу техногенних змін, на сьогодні є неможливою. Руйнація укріплень розпочалась в радянські часи і продовжується по сьогодні: повністю знищено південну дільницю валу та рову разом з брамою, засипані рови.

Черепашинецький замок, як унікальне земляне бастионне укріплення голландської системи пізнього середньовіччя, не перебуває в обліку пам'яток місцевої влади. Охоронна дошка відсутня. Археологічне обстеження захисних укріплень села Черепашинець не проводилось.

Джерела та література:

1. Сіцінський Ю. Й. *Археологічна карта Подільської губернії.* – Кам'янець-Подільський. – Оіом. – 2004. – С.36.
2. Мальченко О. *Укріплені поселення Брацлавського, Київського і Подільського воєводств (XV – середини XVII ст.).* – К., 2001. – С.284 – 285.
3. Мудраченко М., Горячкун К. *Про що мовчать Черепашинецькі бастіони. // Вінницький край.* – 2004. – № 3. – С.112 – 120.
4. *Архив Ю. – 3. России.* – Ч.VII. – Т.2. – К., 1890. – С.402.

с.Черепашинці

Могила Будякова А.М. та пам'ятний знак на честь загиблих партизанів.

За 3 км на південний захід від села біля селища Гранкар'єрне поховано Будякова Анатолія Максимовича (1922 – 1944), молодшого лейтенанта 256-ї винищувальної авіаційної дивізії 5-го штурмового авіаційного корпусу, збитий у повітряному бою з нацистськими окупантами 10 березня 1944 в районі с. Курава (тепер с. Дружелюбівка).

1968 на могилі встановлено із сірого граніту чотиригранний пірамідальний триступінчастий обеліск, увінчаний зіркою (вис.3,5м). На лицьовому боці викарбувано зірку, закріплено дві меморіальні дошки з фотографіями та написами. На другому ступені – анотаційний текст на честь загиблих партизанів із партизанського кавалерійського з'єднання генерала Наумова М.І.

1968 на відстані 500м на південь від могили, в 100м від прохідної підприємства ВАТ «Віні-Фрут», в лісі, на місці падіння

літака, встановлено металевий пірамідальний обеліск з зіркою (вис.2,0м) та написом: «А.М.Будякову г.Москва».

Джерела та література:

1. *Вінницький ОВК –від.1. – Облікова картка військового поховання 298.*
2. *Михаил Наумов. Западный рейд. – К., 1980. –С.5.*
3. *Довідки Черепашинецької сільради: № 302 від 28.11.2002; № 300 від 07.09.2006.*

Додаток:

1. Напис на меморіальних дошках з фотографіями:«01.10.1922-10.03.1944. Лётчик – лейтенант Будяков Анатолий Максимович. Погиб в воздушном бою, защищая Родину. Вечная память тебе от родных»;

«01.10.1922-10.03.1944. Будяков Анатолий Максимович, лейтенант, лётчик погиб в воздушном бою. Вечная память о тебе. Папа и мама».

2. Анотаційний текст: «У цьому лісі, в березні 1943 р. відбувся нерівний бій групи партизанського з'єднання генерала М.І.Наумова з гітлерівськими загарбниками, в якому 24 месники-партизани загинули смертю хоробрих. Шануйте пам'ять героїв, люди!».

с.Черепашинці

Могила Петренка П.К.

За 1км на південний захід від села, край лісу в районі селища Гранкар'єрне поховано Петренка Павла Кузьмовича (1899 – 1944), рядового 1004-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, який загинув у наступальному бою з нацистськими окупантами 14 березня 1944.

1985 на могилі встановлено призмоподібну металеву стелу (вис.1,3м). На чоловому боці по діагоналі зображення розгорнутого червоного прапора, на тлі якого вгорі –зірка та дата: «1941 – 1945 Партизану-герою». Могилу обгороджено дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1004 стр. полку 305 стр. дивізії, оп. 18002, спр. 227. –Арк.214.*
2. *Вінницький ОВК,від. 1 – Облікова картка військового поховання 299.*
3. *Довідки Черепашинецької сільради: № 302 від 28.11.2002; № 300 від 07.09.2006.*

Примітка: У написі на стелі міститься неточність стосовно похованого. Згідно з матеріалами Облвійськомату в могилі поховано радянського воїна, а не партизана.

с. Черепашинці

Могила Сочнева М.М.

За 1 км на південний захід від села, край лісу в районі селища Гранкар'єрне поховано Сочнева Микола Михайловича (1925 – 1944), сержанта 1004-го стрілецького полку 305-ї стрілецької дивізії, який загинув у наступальному бою з нацистськими окупантами 14 березня 1944.

1985 на могилі встановлено призмоподібну металеву стелу (вис.1,3м). На чоловому боці по діагоналі зображення розгорнутого червоного прапора, на тлі якого вгорі –зірка та дата: «1941 – 1945. Партизану-герою». Під написом – оливкова гілка. Могилу обгороджено дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1004 стр. полку 305 стр. дивізії, оп. 18002, спр. 227. –Арк. 214 зв.
2. Вінницький ОВК, від. 1 – Облікова картка військового поховання 295.
3. Довідки Черепашинецької сільради: № 302 від 28.11.2002; № 300 від 07.09.2006.

Примітка:

У написі на стелі міститься неточність стосовно похованого. Згідно з матеріалами Обласного військового комісаріату в могилі поховано радянського воїна.

с. Черепашинці

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Вул. Леніна. В центрі села.

На невисокому штучно насипаному пагорбі, багатоступінчастому цоколі встановлено із білого бето-

ну скульптурну групу – два воїни: один – важкопоранений, лежить, другий – готується піднятися з колін, тримаючи в піднятій правій руці розгорнутий прапор, у лівій – автомат (вис. 3,0м). Ліворуч до скульптури прилягає бетонна стіна (2,5 x 3,0м) з присвятою. Нижче наведено список 193 воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. На майданчику перед скульптурою у колі з чавунного вінка з середини зірки палає Вічний вогонь. Меморіал споруджено у 1973.

Автор та виконавець проекту – майстерні Львівської скульптурно – керамічної фабрики.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України. Вінницька область. – Т.3. – К., 1994. – С. 220 – 228; там само. – Т.8. – К., 1995. – С. 71 – 72.
2. Довідка Черепашинецької сільради № 300 від 07.09.2006.
3. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. - К., 1987. - С. - 51.

Додаток:

1. Присвята: «Вечная слава воинам-односельчанам, которые отдали свою жизнь за Советскую Родину. Погибли на фронтах Великой Отечественной войны 1941 – 1945». Викарбувано 178 прізвищ.
- 2 «Погибли на войне с Финляндией в 1939 – 1940». Викарбувано 15 прізвищ.

с. Черепашинці

Поховання німецьких солдатів.

Вул. Шкільна. Навпроти будівлі старої школи, на шкільному городі в братській могилі поховано від 30 до 90 німецьких солдатів, які померли від

ран впродовж січня – початку березня 1944 року у німецькому польовому шпиталі, що розміщувався в приміщеннях старої школи. Місце поховання локалізоване, меморіальний знак не встановлено.

Додаток:

При підготовці статті використані свідчення старожила села Матохнюка Аркадія Володимировича, 1930 року народження.

с. Чернятин, центр сільради

Братські та одиночні могили радянських воїнів.

Вул. Пушкіна. На північно-східній околиці села у південно-західній частині кладовища праворуч від входу у семи братських могилах поховано воїнів 841-го стрілецького полку 237-ї стрілецької дивізії, які загинули 3-8 січня 1944 у боях за звільнення східної частини села від німецько-нацистських окупантів та під час позиційних боїв упродовж січня – початку березня. Тут також поховані воїни 305-ї та 183-ї

стрілецьких дивізій, які загинули в ході наступальних боїв та подолання оборонної смуги гітлерівців у центральній частині села 8-15 березня 1944. Кількість похованих невідома, відомі прізвища 301 воїна.

У північній частині кладовища в двох одиночних могилах, розташованих поруч, поховано радянських воїнів, які загинули 3-8 січня 1944 у боях за звільнення села від нацистських окупантів. Прізвища їх невідомі.

1955 на братських могилах встановлено чотириступінчастий тинькований пірамідальний обеліск, увінчаний зіркою (вис. 2,5 м). На постаменті вмонтовано гранітну плиту чорного кольору з меморіальним написом (0,5 x 0,3 м).

На одиночних могилах встановлено металеві надгробки без меморіальних написів. Могили обнесено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1518, оп.2, спр.25. – Арк.7-9,66,68 – 70; – ф.305 стр. дивізії 1002 стр. полку, оп.64999, спр.12. – Арк. 23 – 25.

2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.2243, оп.6, спр.68. – Арк.24; – ф.Р.4422, оп. 1, спр. 13. – Арк.66.
3. Вінницький ОВК. Від.1. – Облікова картка військового поховання 278.
4. В сражениях за победу Боевой путь 38-й армии в годы Великой Отечественной войны 1941-1945. – М., 1974. – С. 321, 325, 339, 341, 347.
5. Довідка Чернятинської сільради № 670 від 25.10.2006.

Додаток:

1. Меморіальний напис: «Имя твоё – неизвестно, подвиг твой – бессмертен 1941 – 1945».
2. Братські та одиночні могили в східній частині села на обліку військових поховань Обласного військового комісаріату не перебувають.
3. У відповідності з довідкою сільради та свідченнями старожилів села прах воїнів із братських та одиночних могил східної частини села не було перепоховано до меморіалу, що в центрі Чернятина, але імена їх там увічнено.

Примітка:

с. Чернятин з 1960 об'єднує села Малий Чернятин та Великий Чернятин

с. Чернятин

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центральній частині села на відстані 200м на південний схід від сільради поховано 396 воїнів 183-ї, 305-ї стрілецьких дивізій, які загинули 8-15 березня 1944 у наступальних боях з німецько-нацистськими окупантами за звільнення західної частини села Чернятин та прилеглих територій. 1955 до спільної могили перенесено прах воїнів із братських та одиночних могил, які знаходились на старому і новому кладовищах, полях та селянських садибах. Відомі прізвища 196 воїнів.

У тому ж році біля могили встановлено бетонну скульптуру воїна, який рукою сперся на щит з написом: «Вечная слава героям 1941 – 1945» (вис.2,5 м). На постаменті з фасадного боку укріплено металеву дошку (0,5 x 0,3 м) з посвятою. 1964 перед скульптурою покладено під нахилом 10 плит з написами та прізвищами загиблих воїнів (1,5 x 1,1 м). Праворуч та ліворуч від постаменту – чотири пли-

ти на честь 181-го воїна-односільчанина, які загинули на фронтах Другої світової війни, з меморіальними написами. Автор проекту та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1433, оп.2, стр. 31. – Арк.7,38,40,46,50; – ф.285 стр. полку 183 стр. дивізії, оп. 283836, стр. 4; - ф. 830 арт. полку, 305 стр. дивізії 1613, оп. 2, стр. 34. – Арк.8.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р 2243, оп. 6, стр. 68. – Арк. 26, 26 зв.; – ф.Р 4422, оп.1, стр. 13. – Арк. 55.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання 278.
4. В сражениях за победу Боевой путь 38-й армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. – М., 1974. – С. 341.
5. Довідка Чернятинської сільради № 63 від 27.10.2006.

Додаток:

Тексти меморіальних написів.

1. Посвята: «Пам'ятник Великої Вітчизняної війни СРСР 1941-1945.Братня могила воїнів та офіцерів Радянської Армії, які загинули 8 березня 1944 р. в бою за звільнення Калинівського району від німецько-фашистських загарбників. Охороняється державою, пошкодження карається державою».

2. На плитах написи типові.

3. На плитах воїнів-односільчан: «Воїнам-односельчанам, які віддали своє життя за Батьківщину»; «Пам'ять про вас завжди збереже Чернятин благодарний»; «Спить спокійно, односельчани, ми ваш спокій бережемо».

4. На постаменті встановлено фотографію з написом: «Свиридюк Андрей Моисеевич (1913 – 1943). Любимому мужу и отцу от жены и детей».

5. Згідно з довідкою Малочернятинської сільради від 1.06.1946. на її території знаходилося 10 братських та 7 одиночних могил часів Великої Вітчизняної війни, в яких було поховано 293 воїни.

с. Чернятин

Могила радянського воїна.

Вул. Леніна. Західна частина села. На кладовищі біля входу поховано воїна, який загинув 14-15 березня 1944 у боях за звільнення західної частини села від нацистських окупантів. Прізвище його невідоме.

1985 на могилі встановлено ме-

талеvu стелу у вигляді вітрила (вис. 1,4м.). Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р 2243, оп.6, спр.68. – Арк. 26,26зв.
2. Довідка Чернятинської сільради № 31 від 08. 08. 2006.

Додаток:

1. Могила не перебуває на обліку військових поховань Обласного військового комісаріату.

**с.Шепіївка,
Пиківська сільрада**

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. 8 Березня. Південна частина села. На стилобаті встановлено бетонний чотиригранний пірамідальний обеліск (вис.10м). На п'єдесталі у вигляді усіченої піраміди по периметру розміщено сім горельєфних бетонних плит (1,4 x 1,1м). З лицьового боку на плиті присвятний напис. Праворуч та ліворуч від неї – дві бетонні дошки стилізовані під п'ятикутні зірки, на яких вирізьблено контррельєфом зображення орденів Вітчизняної війни та Перемоги. На шести плитах викарбувано прізвища 80 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Меморіал відкрито 7 листопада 1969 р.

Автор проекту – скульптор Максим П.М.

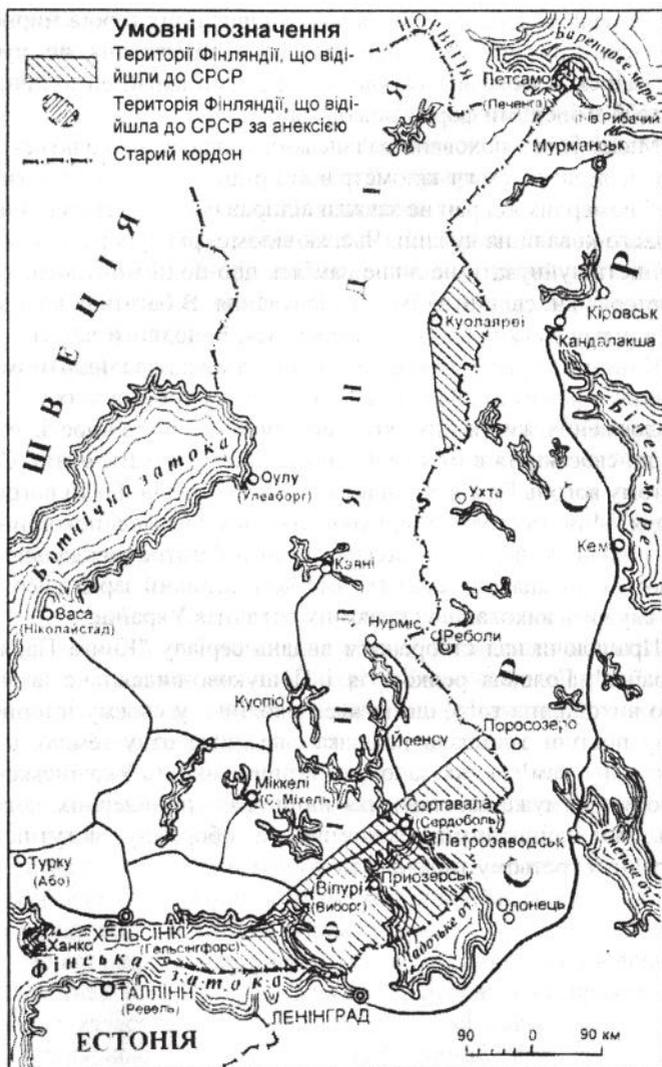
Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.3. –К., 1994. – С.178 – 193; там само. – С. 69 – 70.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог-справочник. –К., 1987. –С.51.
3. Довідка Пиківської сільради № 186 від 14.11.2006.

Додаток:

1. Присвятний напис: «Вічна слава воїнам – односільчанам, які кров'ю і життям захистили нашу Батьківщину від німецько-фашистських загарбників».

ДОДАТКИ

ВОНИ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ФІНЛЯНДСЬКОЇ ВІЙНИ 1939-1940 рр.

с. БАЙКІВКА

1. Абрамович Євсевій Євсевійович (1912 – 1940)
2. Абрамович Євтихій Євтихійович . Загинув 1940 р.
3. Воронюк Каленик Антонович (1909 – 1940)
4. Воронюк Юліан Панасович (1903 – 1939)
5. Нагода Іван Тимофійович (1906 – 1940)
6. Пендек Іван Григорович (1919 – 18.04.1942)
7. Ткачук Микита Остапович (1901 – 1940)

с. ВАРШИЦЯ (тепер м. Калинівка)

8. Нушкар Назар Сергійович (1906).
Пропав безвісти.
9. Темчук Степан. Загинув 14.02.1940.
Похований у р-ні м. Пітк'яранта, Р.Ф.

с. ВІЛЬХІВКА

10. Копецький Леонід Іванович (1908 – 1939).
Похований у м. Санкт-Петербурзі Р.Ф.
11. Павлищук Федір Антонович (1912).
Пропав безвісти.

с. ГЛИНСЬК

12. Бабій Андрій Степанович (1913 – 1940)

13. Випонюк Іван Несторович. Загинув 1940 р.

Похований у р-ні м.Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

Зал. ст. ГОЛЕНДРИ (с. Червоний степ)

14. Покотило Іван Григорович. Загинув 14.02.1940.

15. Шевчук Лавр Олександрович (1914). Пропав безвісти.

с. ГРУШКІВЦІ

16. Івашук Никифор Прокопович (1922 – 1940).

Похований у м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

17. Мельник Василь Іванович (1912 – 1940)

с. ГУЩИНЦІ

18. Самсонюк Карпо Павлович. Загинув 15.02.1940.

Похований у м. Пітк'яранта.

19. Усатий Олександр Захарович. Загинув 15.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта, Р.Ф.

20. Яцюк Іван Павлович. Загинув 16.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта, Р.Ф.

с. ДРУЖНЕ

21. Горбатюк Василь Семенович (1906 – 1939)

22. Яцишин Семен Ісакович (1909 – 1939)

с. ДРУЖЕЛЮБІВКА (Курава)

23. Плихун Іларіон Гор... (1911). Пропав безвісти.

с. ЗАЛИВАНЩИНА

24. Буняк Олександр Власович (1912). Загинув у бою.

25. Гречанюк Федір Соловейович (1912 – 1940)

26. Татарчук Семен Степанович (1901). Пропав безвісти.

с. ІВАНІВ (Янів)

27. Король Юстим Іванович (1908). Загинув у бою.

28. Макошиба Антон Іванович (1907 – 1940)

29. Постоянко Терентій Трохимович (1909 – 1940)

30. Ремез Микола Федорович (1904 – 1940)

31. Чернуха Андрій Михайлович (1910 – 1940)

32. Чернуха Лук'ян Якович (1914 – 1940)

33. Підлуцький Федір Іванович (1901). Пропав безвісти.

м. КАЛІНІВКА

34. Байзер Юхим Еммануїлович. Загинув 1940р.

Похований у братській могилі м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

35. Тилюк Володимир Трохимович. Загинув 17.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта.

сел. КАЛИНІВКА ДРУГА

36. Пилипчук Федос Спиридонович (1909 – 03.1940).

37. Пончарук Василь Маркович. Загинув 14.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта.

м. КАМ'ЯНОГІРКА

38. Борисюк Федір Панасович (1902 – 1940). Пропав безвісти.

39. Пилипончук Нестор Васильович (1911). Загинув у бою.

40. Тимощенко Іван Лук'янович (1912). Загинув у бою.

с. КІРІВКА (Псярівка)

41. Діхтярук Олексій Тодорович (1900). Загинув у бою.

42. Залуцький Федір Станіславович (1921 – 1939)

с. КОМУНАРІВКА (Гулівці)

43. Тагунь Павло Сидорович (1901). Пропав безвісти.

44. Ференець Феодосій Данилович. Загинув 23.02.1940.

Похований за 3 км на півн. захід від м. Пітк'яранта, Р.Ф.

с. КОРДЕЛІВКА

45. Васновник Омелян Т. (1901 – 1940).

(Подається у відповідності з оригіналом).

46. Восковнюк Омелян Тодосійович (1901 – 1940).

Похований на братському кладовищі м. Сальмі.

(Подається у відповідності з оригіналом).

47. Раменний (Ременний, Ремінний) Іван

Захарович (1907 – 11.04.1940). Похований на

Великоохтинському клад. В м. Сан.-Петербурзі, Р.Ф.

48. Свєргун Петро Якович. Загинув 14.02.1940.

Похований у р-ні Пітк'яранта.

49. Синиця Степан Федорович. Загинув 14.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта, Карелія, Р.Ф.

50. Шелек Василь Іванович. Загинув 14.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта.

с. КОТЮЖИНЦІ

51. Антонюк Онуфрій Михайлович (1911 – 1940)

52. Крук Клим Петрович (1915). Загинув 1940р.

Похований у р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

53. Король Улян Никифорович (1912 – 3.04.1942).

54. Пенделя Павло Андрійович. Загинув 15.02.1940.

55. Печевистий Петро Олексійович (1919). Пропав безвісти.

56. Фесюк Василь Іванович (1919). Загинув 19.03.1942.

57. Ястремський Олексій Тимофійович (1904 – 1940)

с. МІЗЯКІВ

58. Андрущенко Василь Захарович (1905 – 1940).
Похований у братській могилі в р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
59. Білоус (Белоус) Семен Федорович (1903 – 1940).
Похований у братській могилі в р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
60. Вознюк Григорій Пантелійович (1913). Пропав безвісти.
61. Гончаренко Дмитро Кузьмич (1912 – 1940)
62. Гончаренко Дмитро Павлович (1911 – 1940)
63. Гончаренко Лука Костянтинович (1913 – 1939)
64. Грабовський Йосип Семенович (1907 – 1940)
65. Гуменюк Павло Юхимович (1906 – 1939)
66. Козинчук Яків Хомич (1906 - 1940). Пропав безвісти.
67. Король Микита Давидович (1914 – 1940)
68. Кушніренко Василь Макарович (1910 – 1940)
69. Кушніренко Степан Арєфович (1902 – 1940)
70. Кушніренко Степан Аристович (1908 – 1940)
71. Луценко Кирило Арєфович (1902 – 1940)
72. Ляшко Василь Іванович (1911 – 1940)
73. Мусієнко Федір Тихонович (1912 – 1939)
74. Марценюк Кирило Володимирович (1920 – 23.01.1942)
75. Осовалюк Василь Олексійович (1910 – 1940)
76. Павленко Микола Юхимович (1905). Пропав безвісти.
77. Слободяник Лука Васильович (1908). Загинув у бою.
78. Слободянюк Володимир Васильович. Загинув 21.02.1940.
Похований у р-ні м. Пітк'яранта, Р.Ф.
79. Ткачук Олексій Тодосович (1913). Пропав безвісти.
80. Шевчук Василь Павлович. Загинув 15.02.1940.
Похований у р-ні м. Пітк'яранта, Р.Ф.
81. Харченко Тихін Ілліч (1902 – 1940)

с. МІЗЯКІВСЬКА СЛОБІДКА

82. Крот (Кріт) Олександр Федорович (1918- 1939)
83. Міщенко Петро Мусійович (1910 – 1940)
84. Музика Федір Тихонович (1912 – 1939)
85. Осовалюк Іван Миколайович (1910 – 1940)
86. Слободянюк Володимир Васильович (1902 – 1940)
87. Слободянюк Лука Васильович (1909 – 1940)
88. Ткачук Аверкій Оникович (1903 – 1940)
89. Ткачук Олексій Федорович (1910 – 1940)
90. Ткачук Роман Йосипович (1909 – 1940)
91. Федчишин Федір Кузьмич (1904). Пропав безвісти.
92. Чорнуха Андрій Михайлович (1910 – 17.02.1940.)

93. Чорнуха Лук'ян Якович (1914 – 1940).

с. НОВА ГРЕБЛЯ

94. Войтенко Андрій Кирилович. Загинув 1940р.

Похований за 3 км на північ від м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

95. Рибачук Назар Назарович (1903 – 1939)

96. Семенчик Іван Григорович (1916 – 28.12.1939). Похований у братській могилі № 55 у Піткярантському р-ні, Карелія. Р.Ф.

с. ПАВЛЕНКИ

97. Павленко Кузьма Васильович (1910 – 1939)

98. Павленко Микола Юхимович (1914 – 1939)

с. ПАВЛІВКА

99. Білий Павло Омелянович (1921 – 1940)

100. Братков Степан Андрійович (1914 – 1940)

101. Бугай Клим Никифорович (1900 – 1939)

102. Вдовиченко Сергій Андрійович. Загинув 1940р.

Похований поблизу м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

103. Волинець Леонід Федорович. Загинув 1940р.

Похований у р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

104. Дичук Андрій Панасович (1908 – 1940)

105. Ковальчук Прокіп Антонович (1900 – 1939)

106. Козюк Микола Семенович (1905 – 1940).

Похований у р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

107. Козюк Петро Іванович. Загинув 1940р.

Похований у р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

108. Коцюбинський Антон Костянтинович (1911).

Загинув у бою.

109. Кугай Трохим Григорович. Загинув 1940р.

Похований у р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

110. Лопатинський Дем'ян Герасимович (1903 – 1940)

111. Любчик Федір Трохимович (1897 – 1940)

112. Подзик Опанас (Афанасій) Олексійович. Загинув 18.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта.

113. Слободянюк Петро Іванович. Загинув 15.02.1940.

Похований у р-ні м. Пітк'яранта, Р.Ф.

с. ПИКІВ

114. Бадрак Василь Корнійович (1919). Пропав безвісти.

115. Бадрак Іван Михайлович (1902). Загинув у бою.

116. Барилюк Степан Івнович (1904 – 1940)

117. Волосенко Федір Пилипович (1899). Загинув у бою.

(Пропав безвісти).

118. Гладченко Іван Васильович (1901 – 1940)

119. Гожий Федір Мефодійович (1910 – 1940).
Похований у м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
120. Гуменний Костянтин Олександрович (1909 – 1940)
121. Калінчук Петро Федорович (1906 – 1940)
122. Ковальчук Іван Павлович (1907 – 1939)
123. Кодвисоцький Н.І. (1911 – 1940).
Похований за 3 км на північ від м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
124. Кравчук Захар Євдокимович (1900 – 1939)
125. Кукуріка Іван Йосипович (1914 – 1940).
Похований за 3 км на північ від м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
126. Максимчук Яків Якович (1915 – 1939)
127. Мальований Яким Михайлович (1915 – 1940)
128. Маринчук Іван Михайлович (1912 – 1940)
129. Мельничук Михайло Костянтинович (1914 – 1940)
130. Олійник Петро Семенович (1911 – 1940)
131. Паламарчук Андрій Павлович (1914 – 1940).
Похований за 3 км на півн. від м. Пітк'яранта.
132. Паламарчук Мусій (Мойсей) Григорович (1906 – 1940).
Пропав безвісти.
133. Паламарчук Олексій Порфирович (1904 – 1940)
134. Поліщук Григорій Олександрович (1911 – 1940)
135. Сивак Павло Степанович (1907 – 1940)
136. Сивак Павло Васильович. Загинув 1.03.1940.
Похований за 3 км на півн. схід від м. Пітк'яранта, Р.Ф.
137. Серсер Арон Йосифович (1907). Пропав безвісти.
138. Скічко Хома Васильович (1909 – 1940)
139. Татарчук Абрам Юхимович (1906). Загинув 23.02.1940.
Похований за 3 км на під. від м. Пітк'яранта, Р.Ф.
140. Тачук Андрій Федорович (1909). Загинув 23.02.1940.
Похований за 3 км на півд. від м. Пітк'яранта.
141. Ткачук Андрій Федорович (1909 – 1940)
142. Туз Михайло Андрійович (1909 – 1940)
143. Чалов Василь Леонтійович (1909 – 1940)
144. Ше(а)кера Никифор Іванович (1910) 1906 – 1940).
Пропав безвісти.
145. Шекера Тимофій Порфирович (1915 – 1940)
- с. ПИСАРІВКА**
146. Гах Климент Архипович. Загинув 1940 р.
- с. ПРИЛУЦЬКЕ**
147. Крижанівський (Крижановський) Йосип
Пилипович (1904 – 1940). Пропав безвісти.

с. РАДІВКА

148. Вигонюк Іван Несторович (1902 – 1940)
149. Вовк Панас Андрійович (1904 – 1940)
150. Гаврилюк Павло Петрович (1900). Пропав безвісти.
151. Зинвалюк Порфирій Савич (1914 – 1940)
152. Тисенюк Опанас (Афанасій) Терентійович. Загинув 17.02.1940.
Похований у р-ні м. Пітк'яранта.
153. Шевчук Андрій Антонович (1911). Пропав безвісти.

с. САЛЬНИК

154. Вовк Кирило Остапович (1917 – 1940)
155. Галюк Матвій Кирилович (1917 – 1940).
Похований у м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
156. Зубко Іван Омелянович (1905 – 1940)
157. Ковальчук Каленик Михайлович (1901 – 1940)
158. Михальчук Сава Корнійович (1905 – 1940)
159. Тарасюк Андрій Якович (1903). Пропав безвісти.
160. Тарасюк Володимир Тимкович (1906). Пропав безвісти.

с. СЛОБІДКА

161. Гаврилюк Андрій Романович. Загинув 1940р.
Похований у м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
162. Гаврищук Іван Петрович. Пропав безвісти 1940р.
163. Гаврищук Федір Антонович (1914). Загинув у бою.

с. УЛАДІВСЬКЕ

164. Поліщук Василь Наумович (1918 с. Попівка – 9.03.1940).
165. Філіпович Роман Наумович (с. Антонопіль).
Загинув 12.02.1940. Похований у м. Пітк'яранта, Р.Ф.

с. ЧЕРВОНА ТРИБУНА

166. Комарницький Андрій Павлович (1910).
Пропав безвісти.

с. ЧЕРЕПАШИНЦІ

167. Безкоровайний Корній Микитович (1903 – 1940)
168. Безкоровайний Олексій Іванович. Загинув 1940р.
169. Кожушний Денис Кирилович (1905).
Пропав безвісти.
170. Коливошка Опанас С. Загинув 1940р.
Похований у м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.
171. Коливошко Танас Миронович. Загинув 1939р.
Похований у м. Санкт-Петербурзі, Р.Ф.
172. Костюк Макар Корнійович (1913 – 1940)
173. Олійничук Олексій Якович (1907). Пропав безвісти.
174. Пацула Микола Іванович (1909). Пропав безвісти.

175. Ремінний Іван Захарович (1907). Загинув у бою.
176. Слободянюк Петро Устимович. Загинув 1940.
177. Ткаченко Іван Юхимович. Помер від ран 23.02.1940.
178. Хамлай Танас Іванович (1910). Загинув у бою.

с. ЧЕРНЯТИН

179. Гуревич Микола Олександрович (1909 – 1940)
180. Зоря Роман Миколайович (1914 – 1940)
181. Ковалишин Йосип Іванович (1903 – 1940)
182. Коломієць Павло Якович (1913 – 1940).

Похований за 3 км на північний схід від м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

183. Кравчук Федір Михайлович. Загинув 1940р.

Похований у р-ні м. Пітк'яранти, Карелія, Р.Ф.

184. Лисюк Григорій Петрович (1901 – 1940)
185. Мейдич Олександр Йосипович (1905 – 1940)
186. Уманчук Яків Івнович (1904 – 1939)
187. Яковчук Пилип Васильович (1904). Пропав безвісти.
188. Яшук Пилип Іванович (1900). Пропав безвісти.

с. ШЕПІВКА

189. Дух Пантелеймон Якович (1903- 1940).
190. Самилюк Яків Андрійович (1909). Загинув у бою.
191. Синюшко Іван Прокопійович (1909). Загинув у бою.
192. Скічко Хома Васильович (1909 – 28.02.1940).
193. Щур Іван Лаврентійович (1908).

БЕЗ ВИЗНАЧЕНОГО МІСЦЯ НАРОДЖЕННЯ

1. Боцюра Сергій Михайлович (1920). Загинув 26.05.1943.
2. Бурковський Василь Данилович (1914 – 3.10.1940).
(Можливо с. В. Кутища чи М. Кутища...).
Технік-інтендант 1 рангу, нач. відділу.
3. Томчук Семен Арсентійович (1906). Загинув у бою.

Література:

1. Книга пам'яті України. Полягли в снігах Суомі. – Т.2. – К. – Пошуково-видавниче агентство: «Книга пам'яті України». – 2004. – 965с.

Таблиця №1

**Дані
про військові поховання на території Капінівського р-ну
станом на 01.07.2009р.**

№ п/п	Населені пункти	Кількість братських могил	Кількість похованих	Відомі прізвища	Кількість одиночних могил	Відомі прізвища	Всього поховано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	м. Капінівка	3	438	436	3	3	441	
2	Байківка				3	2	3	Поховання не перебувають на обліку обласного військового комісаріату. Надалі ОВК.
3	Весела				1		1	
4	Герасимівка	1	7	7			7	Прізвища похованих увічнінені на меморіалах с.Голубівки та м.Капінівки. Могила не перебуває на обліку ОВК.
5	Глинськ				1		1	На меморіалі поховано воїна. Могила на обліку ОВК не перебуває.
6	Голубівка	1	232	227			232	Прізвища похованих увічнінені на меморіалах с.Голубівки та м.Капінівки.
7	Грушківці	1	17	17			17	
8	с-ще Гулівці (зал.станція).	1	3				3	Могила не перебуває на обліку ОВК.
9	Гушинці	1	48	45	4	1	52	Дві одиночні могили не перебувають на обліку ОВК.
10	Дружелобівка	1	9	9			9	
11	Дружне	1	85	69	1	1	85	Прізвище воїна увічнінено на меморіалі в центрі села. Могила на кладовищі на обліку ОВК не перебуває.
12	Заливанщина	1	2	2			2	
13	Іванів	1	136	136			136	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
14	Кіровка	1	250	78	2	2	252	
15	Корделівка	6	234	161	5	2	239	Могила партизанів з сідання Наумова М.І. та три одиначні могили на обліку ОВК не перебувають.
16	Котожинці	1	43	43			43	
17	Лемешівка	1	3				3	
18	Мізяків	2	17	17			17	
19	Мончинці	1	2	2	1	1	3	
20	Нова Гребля	5	136	133			136	Братська могила на околиці села ("Соболівка") на обліку ОВК не перебуває.
21	Павлівка	1	2	2	1	1	3	Братська могила на обліку ОВК не перебуває.
22	Писарівка	1	2				2	На меморіалі поховано 2-х воїнів. Могила на обліку ОВК не перебуває.
23	Уладівське	2	11	11			11	
24	Хомутинци				2	1	2	За даними сільради прах 22 воїнів перенесено в братську могилу м. Калинівки. На обліку ОВК не перебувають дві одиначні могили радянських воїнів.
25	Червоний Степ	1	8				8	Братська могила радянських військовополонених на обліку ОВК не перебуває.
26	Черятин	8	697	457	3		700	7 братських та 3 одиначні могили на обліку ОВК не перебувають. Прізвиська воїнів увічнені на меморіалі, що в центрі села (Мал. Черятин).
27	Черепашинці	1	96	96	4	4	100	
ВСЬОГО:		43	2471	1941	31	18	2508	

Додаток:

На території Калинівщини нині 74 військових поховань, в них покояться більше 2508 тис.воїнів, імена більше ніж 549 не встановлені. Серед названих поховань 43 братських і 31 одиночна могили. 22 могили залишаються на сьогодні безіменними (9 братських і 13 одиночних), на обліку Обласного військового комісаріату не перебувають 14 братських та 14 одиночних могил. Крім того, Вінницька обласна комісія сприяння у роботі Надзвичайної державної комісії з виявлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників у роки Великої Вітчизняної війни в актах по Калинівському району записала, що розстріляно – 2696 мирних жителів. Повішено – 4. Померло після катувань – 11. Убито бомбами та снарядами – 75. Загинуло військовополонених – 232. Всього загинуло – 3018. Підлягали арештам – 370. Вивезено в рабство до Німеччини – 3613 осіб.

(ДАВО. – Ф.Р.1683. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.11).

Дані
по Калинівському району про воїнів-
земляків, які загинули на фронтах
Другої світової війни
1939-1945 станом на 01.01.2007 р.

№ п/п	Населені пункти	Кількість загинлих	Примітки
1	2	3	4
1	м.Калинівка	278	Списки загинлих воїнів-земляків в міськраді відсутні. За даними «Історії міст і сіл УРСР Вінницька область». –К.1972.-С.277 загинуло 548 чол. До «Книги пам'яті України. Вінницька область» -Т.Т.3,8,9 по місту занесено 278 чоловік.
2	Адамівка та Райки	76	Довідка сільради..
3	Байківка	100	Довідка сільради.
4	Глинськ	198	Викарбувано на меморіалі.
5	Голубівка	61	Довідка сільради.
6	Грушківці	88	Викарбувано на меморіалі.
7	Гущинці	116	Довідка сільради.
8	Дружне	163	Довідка сільради.
9	Дружелюбівка	106	Довідка сільради.
10	Жигалівка	118	Довідка сільради.
11	Заливанщина	152	Довідка сільради.
12	Іванів	396	Довідка сільради.
13	Кам'яногірка	80	Викарбувано на меморіалі.
14	Кіровка	71	Довідка сільради.
15	Комунарівка	161	Довідка сільради.
16	Корделівка	188	Довідка сільради.
17	Котюжинці	116	Довідка сільради.
18	Лемішівка	110	Довідка сільради.
19	Лісова Лісівка	227	Викарбувано на меморіалі.
20	Люленці та Великі Кутища	146	Довідка сільради.
21	Малі Кутища	105	Довідка сільради.
22	Мізяків	110	«Книга пам'яті України. Вінницька область».
23	Мізяківська Слобідка	33	«Книга пам'яті України. Вінницька область».
24	Мончинці	43	Довідка сільради.
25	Нападівка	70	Довідка сільради.
26	Нова Гребля	107	Довідка сільради.

1	2	3	4
27	Павленки	12	Довідка сільради та «Книга пам'яті України. Вінницька область».
28	Павлівка	298	Довідка сільради.
29	Пиків	269	Довідка сільради.
30	Писарівка	88	Довідка сільради.
31	Польова Лисіївка	65	Викарбувано на меморіалі.
32	Радівка	179	Довідка сільради.
33	Сальник	128	Довідка сільради.
34	Слобідка (Іванівська с/р)	78	Списки загиблих воїнів-земляків зберігаються в місцевій школі.
35	Уладівське	150	Довідка сільради.
36	Хомутинці	113	Довідка сільради.
37	Черепашинці	193	Викарбувано на меморіалі.
38	Чернятин	181	Довідка сільради.
39	Шепіївка	80	Викарбувано на меморіалі.
ВСЬОГО		5239	

Додаток:

На честь загиблих воїнів-земляків на території району встановлено 36 пам'ятних знаків.

Списки загиблих воїнів-земляків не склалися по наступним селам: Весела, Панасівка, с-ще Первомайське, тощо.

Воїни-земляки, які загинули під час радянсько-фінляндської війни (30.11.1939 – 12.03.1946) подаються окремим списком у додатках.

С Л О В Н И К
пам'яток археології
Калинівського району

№ ш/п	Назва населеного пункту	Назва пам'ятки, датування	Місце знаходження пам'ятки	Характеристика ілюстративного матеріалу	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.	с.Байківка, центр сільради	Поселення двоярове: енеоліт, трипільська, IV-III тис. до н.е. та зарубинецька II ст. до н.е. – II ст. н.е. культури	У центрі села.		
2.	с.Байківка	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	Західна околиця села.		
3.	с.Байківка	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	За 0,4 км на захід від села.		
4.	с.Байківка	Поселення, середньовіччя, слов'янське, VIII – X ст.	Північна околиця села.		
5.	с.Глинськ, центр сільради	Городище – укріплення, пізнє середньовіччя, козацька доба, XVI ст. (археол., іст.).	У північно-західній частині села, ур. "Бурги".		
6.	с.Глинськ, центр сільради	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	Ур. "Заруда".		
7.	с.Глинськ	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	Ур. "Отрудок".		
8.	с.Глинськ	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	За 1,5 км на схід від села.		
9.	с.Глинськ	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI – VII ст.	Південно-східна околиця села.		
10.	с.Глинськ	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI – VII ст.	За 2 км на схід від села.		
11.	с.Грушківці, Байківська сільрада	Поселення, енеоліт, трипільська культура, VI -III тис. до н.е.	Південна околиця села.		
12.	с.Грушківці	Городище, розвинуте середньовіччя, давньоруське, XI – XII ст.	Південна околиця села.		
13.	с. Гушинці, центр сільради	Курганий мотильник (>40).	В лісі, квартал П11 Іванівського лісництва.		
14.	с. Гушинці	Укріплене поселення, пізнє середньовіччя, козацька доба, XVI-XVII ст.	У лісі «Черешашинецька дача», квартал 78.		
15.	с. Гушинці	Урониче «Білий камінь».	Правий берег р. П. Буг на 3 км дороги Гушинці-Мізяків.		

1	2	3	4	5	6
16.	с. Жигалівка, центр сільради	Поселення, енеоліт, трипільська культура, IV-III тис. до н.е.	За 0,5 км на південь від села.		
17.	с. Жигалівка	Поселення, епоха бронзи, XVI – XIV ст. до н.е.	Урочище "За окопом", за 3 км на південь від села.		
18.	с. Жигалівка	Поселення раннє середньовіччя, слов'янське, VI – VII ст.	У центрі села, ур. "Горб за волоком".		
19.	с. Жигалівка	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI – VII ст.	Південна околиця села, ур. "Тончарівка".		
20.	с. Іванів, центр сільради	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	Ур. «Янівське».		
21.	с. Іванів	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI – VII ст. н.е.	За 400 м на схід від села.		
22.	с. Іванів	Курганна група (2).	За 2 км на північ від села.		
23.	с. Кам'яногірка, Гушинецька сільрада	Поселення, енеоліт, трипільська культура, IV-III тис. до н.е.	За 2 км на схід від села.		
24.	с. Кам'яногірка	Поселення, ранній залізний вік, VIII – VII ст. до н.е.	За 1 км на захід від села.		
25.	с. Кам'яногірка	Поселення, раннє середньовіччя, давньоруське, X – XI ст.	За 3 км на схід від села.		
26.	с. Кам'яногірка	Курганна група (3).	За 4 км на південь від села.		
27.	с. Комунярівка, центр сільради	Городище, розвинуте давньоруське та пізнє середньовіччя, козацька доба, IX – XI ст.; XVII ст. (археол., іст.).	У центрі села, вул. Кутузова.		
28.	с. Мізаків, центр сільради	Поселення, енеоліт, трипільська культура, IV- III тис. до н.е.	У дельті р. Згар.		
29.	с. Мізаків	Курганний могильник (32), скіфський час, V – IV ст. до н.е.	Ур. "Хомів Яр".		
30.	с. Нова Гребля, центр сільради	Курган.	За 2 км на південь від села.		
31.	с. Павлівка, центр сільради	Курган.	За 3 км на південний-захід від села.		

1	2	3	4	5	6
32.	с. Пиків, центр сільради	Поселення, ранній залізний вік, VIII – VII ст. до н.е.	У центрі села.		
33.	с. Пиків	Поселення, енеоліт, трипільська культура, IV–III тис. до н.е.	У центрі села.		
34.	с. Пиків	Поселення, черняхівська культура, III–IV ст. н.е.	Ур. “За окопом”.		
35.	с. Пиків	Поселення, черняхівська культура, III–IV ст. н.е.	У центрі села.		
36.	с. Пиків	Поселення, ранне середньовіччя, слов'янське, VI – VII ст.	Південно-західна околиця села.		
37.	с. Писарівка, центр сільради	Поселення, черняхівська культура, III – VI ст. н.е.	За 3 км на південь від села.		
38.	с. Радівка, центр сільради	Городище, пізнє середньовіччя, козацька доба, XVII–XVIII ст.	За 3 км від села, ур. “Рудавка” (“Рудня”).		
39.	с. Хомутинці	Курган.	Північна околиця села, вул. 8-го Березня.		розорюється
40.	с. Хомутинці	Поселення, епоха бронзи, XIII – IX ст. до н.е.	Південна околиця села.		
41.	с. Хомутинці	Поселення, енеоліт, трипільська культура, IV – III ст. до н.е.	Східна околиця села.		
42.	с. Хомутинці	Поселення, черняхівська культура, III–IV ст. н.е.	Південно-східна околиця села.		
43.	с. Хомутинці	Поселення, ранне середньовіччя, слов'янське, VI –VII ст. н.е.	У центрі села, на правому березі ставу.		
44.	с. Черепашинці	Земляне укріплення з бастіонами, пізнє середньовіччя, козацька доба, поч. XVII ст. (археол., іст.).	У центрі села, біля сільради.		
45.	с. Черепашинці	Могильник: черняхівської культури, III–V ст. н.е.	Північна околиця села (вул. Жовтнева).		
43.	с. Шепівка, Пиківська сільрада	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	Західна околиця села.		
44.	с. Шепівка	Поселення, черняхівська культура, III – IV ст. н.е.	За 1 км на схід від села.		

С Л О В Н И К
пам'яток архітектури
Калинівського району

№ п/п	Назва населеного пункту	Назва пам'ятки, її адреса, датування	Категорія	Характеристика ілюстративного матеріалу	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.	м.Калинівка, центр міської та районної рад.	Комплекс споруд . Калинівського спиртзаводу,1901, вул. Держинського,1: – виробничий цех, – склад, – житловий будинок управляючого та головного технолога, – потріб.	М		
2.	с. Гуцинци, центр сільради.	Церква Успіння Пресвятої Богородиці,1905-1907, вул. Леніна.	М		
3.	с. Гуцинци	Винокурний завод , II пол.18 ст., за 2 км на пд.-зх. від села.			
4.	с. Гуцинци	Млин водяний, 1882, на р. Пд.Буг, центр села , вул. Леніна.			
5.	с. Гуцинци	Садібний комплекс:			
5.1.		Палац, I пол.19 ст, вул Леніна.			
5.2.		Будинок управляючого, I пол. 19 ст.	М		
5.3.		Конюшня, I пол. 19 ст.	М		
5.4.		Комора, I пол. 19 ст.	М		
6.	с. Дружче, центр сільради.	Комплекс споруд Овечачького винокурного заводу,1850-1907, вул.Жовтнева.			
6.1.		Головний корпус : бродильня, варочне відділення, дріжджове відділення, апаратне відділення, солодовня , котельня;			
6.2.		Спиртосховище , вул. Жовтнева.			
6.3.		Будинок управляючого , 1907, вул. Жовтнева , 5.			
6.4.		Водокачка, 1850, в 150 м від спиртзаводу.			
7.	с. Житалівка, центр сільради.	Будинок зернохосвища, кінець 19 ст., на території СВК «Синвола».			
8.	с. Житалівка	Млин водяний, 1912, у зх. частині села на р. Синвола.			
9.	с. Житалівка	Церква Святої Параскеви, 1913, у центрі села, вул. Леніна.			

1	2	3	4	5	6
10.	с. Заливаницьина, центр сільради.	Свято-Троїцька церква, 1852, 1869, у центрі села.			
11.	с. Іванів, центр сільради.	Замок, серед .18 ст., вул.Гагаріна.	М		
12.	с. Іванів	Комплекс споруд монастиря Бернардинів:	М		
12.1.		Будинок ксьондза, 18 ст.	М		
12.2.		Келії, 1780.	М		
12.3.		Костьол Дви Марії, 1780.	М		
13.	с. Іванів	Римо-католицька каплиця, II пол.18 ст., на римо-католицькому кладовищі, вул. Шкільна.			
14.	с. Іванів	Комплекс споруд станції Холоневська, 1900-1907, 200 м на пн. від залізничного полотна.			
14.1	с. Іванів	Будинок депо, 1900-1907.			
14.2.	с. Іванів	Водокачка, 1900-1907.			
14.3.		Будинок залізничного вокзалу, поч. 20 ст			
14.4.		Будинок залізничної лікарні, поч. 20 ст.			
15.		Будинок управліночного, кінець 19 ст, вул. Свинаря.			
16.		Будинок міністерського двокласного училища, 1902-1912, вул. Шкільна, 1			
17.	с. Комунарівка, центр сільради	Млин водяний, 1883, центр села, біля грєблі через р. Постолову.			
18.	с. Кордєльва, центр сільради	Цукровий завод, 1845, траса Київ-Одеса, вул. Київська.			
19.	с. М'язків, центр сільради	Церковно-приходська школа, 1914, вул. Садова, 41а.			
20.	с. М'язків, центр села	Церква Святого Феодосія Чернігівського (дер.), 1906, при в'їзді в село з боку с. Гушинці.			
21.	с. М'язків	Млин водяний, 1914, центр села.			
22.	с. Лемешівка, центр сільради	Палац, 19 ст., центр села.			
23.	с. Лемешівка	Церква Святого Іоанна Богослова, 1800, центр села, вул. Шкільна.			

1	2	3	4	5	6
24.	с. Нова Гребля, центр сільради	Михайлівська церква (мур.), 1701, центр села.	Н		
25.	с. Первомайське, Заливанцівська сільрада	Комплекс споруд Заливанцівського цукрового заводу, 1883, 1903: Складське приміщення («лаковня»); Складське приміщення (фундамент та стіни). Складське приміщення Будинок заводської лікарні, 200м від заводу на пн.-зх. Костьол Пресвятої Трійці, 1777, вул. Леніна.			
25.1.					
25.2.					
25.3.					
25.4.					
26.	с. Пиків, центр сільради		М		
27.	с. Пиків	Каплиця (храм – усипальня) Я.Романського, 1888, на римо-католицькому кладовищі. Комплекс будівель панської економії, кінець 19 – початок 20 ст., вул. Комуністична: – Коношня, – Будинок економа, – Будинок для прислуги, – Складське приміщення (комора), – Літній будинок пана Сафонова, – Господарський корпус невідомого призначення, – Мур.			Перший директор Уладівського цукрового заводу, нині Літвинського р-ну Вінницької обл.
28.	с. Пиків				
28.1.					
28.2.					
28.3.					
28.4.					
28.5.					
28.6.					
28.7.					
29.	с. Сальник, центр сільради	Церква Хрестовоздвиженська (дер.), 1747, 1893, у центрі села біля будинку культури.	М		
30.	с. Червона Трибулівка, Кірська сільрада	Будинок залізничного вокзалу, 1897, пд. околиця села.			
31.	с. Черепашинці, центр сільради	Дворова усипальниця (костьол), сер. XIX ст. у центрі села біля сільради.			
32.		Церква Святої Покрови Богородиці (кам.), 1888, у центрі, вул. Ломоносова.			
33.		Гребля, к. 19 ст., при в'їзді в село з с. Корделівки.			
34.		Склад «Магазин» з погрібом П п. 19 ст., в. Леніна на подвір'ї місц. госп-ва.			

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СЕЛА ЧЕРЕПАШИНЦІ

Історія пам'яток – історія краю.

Черепашинці – село Калинівського району Вінницької області, центр сільської ради, розташоване на північному сході за 17,5 км від районного центру і 7 км від залізничної станції Гулівці та за 3 км від автомагістралі Вінниця – Житомир, з населенням 1478 чоловік. Храмове свято – 14 жовтня, на Покрову Пресвятої Богородиці.

У селі немало об'єктів нерухомих пам'яток культурної спадщини різних періодів існування цього давнього поселення. За станом збереження, автентичністю, науковим та історичним значенням вони не можуть претендувати на загальнонаціональне визнання, але деякі з них заслуговують включення до реєстру пам'яток місцевого значення. Серед них особливе місце посідає могильник черняхівської культури III – V ст. н. е., земляне бастионне укріплення голландської системи поч. XVII ст., залишки дворової усипальниці сер. XIX ст., господарчі будівлі панської економії, храм Пресвятої Покрови Богородиці кін. 80-х років XIX ст.

ЧЕРЕПАШИНЦІ – ВІД СЛОВА

Розпочну з топоніміки – Черепашинці. Словники, як вітчизняного так і іншомовного походження не дають тлумачення назви села, тому звернемось до переказів старожилів Черепашинець. Уродженка села, вчителька місцевої школи (нині покійна) Галина Андріївна Ткачук писала, що за переказами раніше село називалось Селищем, яке було знищене татарами. На думку автора, за словом «селище» треба розуміти не назву села, а саме місце, де колись було село. Ця назва, ймовірно, з'явилась після того, як уже не існувало самого села. Таке трактування відповідає археологічному значенню слова – «СЕЛИЩЕ». За іншими переказами це селище називалось Вишенькою. Можливо, що воно так і було, але нас цікавить походження слова – Черепашинці. Надалі подається мовою оригіналу: «Нове село, – писала Галина Андріївна, – забудоване на місці давніх побоїщ (чит. давнього кладовища – М.М.). Свідченням цього є залишки могили-кургану (на присадибній ділянці Безкаравайного) і те, що і тепер люди, копаючи погребі, знаходять у землі останки своїх пращурів, їх військові обладунки. Ці факти дали першу версію про походження назви села, яке нібито на людських черепах збудоване – Черепашинці.

Інший народний переказ доводить, що ... нове поселення розташувалося поміж боліт-трясовини, які боронили селян від раптових наскоків татар. У цих болотах водилось багато панцирних **черепах**, що і **дало назву** новому селу – Черепашинці» (1).

Остання народна версія відносно назви села є найбільш вірогідною, але і те, що «нове село» було забудовано на кладовищі («на черепах») сьогодні має наукове підґрунтя. Про це і піде нижче мова.

МОГИЛЬНИК ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.

В одному із номерів часопису «Пам'ятки України: історія та культура» надрукована стаття київського відомого археолога Максима Левади «Могильник Черепашинці: спроба архівної реконструкції досліджень археологічної пам'ятки», якою вчений відхиляє завісу таємниці з далекого минулого Черепашинець і ми читаємо нову, невідому до цього часу, сторінку з історії нашого краю: «... що в 1920-ті роки був частково досліджений великий могильник черняхівської культури поблизу села Черепашинці. Могильник існував протягом тривалого періоду, від III до V ст. н. д. Деякі комплекси в ньому супроводилися речами центрально-

або північноєвропейського походження. Серед інвентаря є знахідки, характерні для найпрестижніших поховань варварської еліти: бронзовий казан ..., металеве окуття відра і, можливо, комплект скляних жетонів».

До речі, історія цього дослідження розпочалась із двох давніх світлин з Вінницького обласного краєзнавчого музею, які були зроблені ще до 1941 року. На знімках зафіксовано фрагменти музейної експозиції з археологічними знахідками римського часу. На жаль, більшість із цих речей не збереглися. У 1943 році під час окупації німецькі вчені вивезли із музею значну частину експонатів, серед яких, зокрема, й дуже рідкісний експонат – бронзовий казан римських легіонерів, що його видно на одній із світлин (2).

Слід зазначити, що професійний археолог з Німеччини К. Раддац під час війни детально вивчав експонати Вінницького краєзнавчого музею, робив малюнки.

Грунтове наукове дослідження архівних документів провів М. Левада, зробив порівняльний аналіз знахідок з черепашинського могильника із пам'ятками інших могильників черняхівської культури римського часу на теренах України та Європи.

Як пошуковець, черговий раз відправляюсь до села Черепашинці, щоб локалізувати могильник безпосередньо на місцевості та з'ясувати сучасний стан пам'ятки, а точніше, того, що від неї залишилося.

Мною було встановлено, що могильник черняхівської культури знаходиться на північній околиці села (вул. Жовтнева), на правому березі річки Постолова. Перепад висот над рівнем річки від 3 до 20м. Зі сходу старовинне кладовище обмежене заболоченою заплавою річки, з півночі та заходу – полем та сільськими садибами.

Площа могильника займає більше 10 га, але межі не виявлені. У північній його частині зберігається глибока западина від старого сільського «глинища», дно якої покрито чисельними давніми ямами. З півдня на північ через могильник пролягає ґрунтова дорога. Праворуч дороги в садибі місцевого мешканця (Безкаравайний В.К., південно-східна частина могильника) зберігається фрагмент кургана-могильника висотою 1,0 – 1,5м, в діаметрі до 10м. За словами господаря садиби напис був прямокутний у плані і зорієнтований із заходу на схід. Могильник частково зруйновано «глинищем», руйнується щорічною оранкою та присадибним будівництвом. Останніми роками стали навідуватися сюди «шукачі скарбів», адже пам'ятка не має статусу і не знаходиться під охороною держави.

Вперше могильник відкритий і частково досліджений директором Вінницького музею Брилінгом Г.В. у 1925 (можливо 1927).

Описи поховань та поховального інвентаря, знайденого Брилінгом Г.В., наведені у праці М. Левади: «...Тут в цьому селі (Черепашинцях) є «глинище», де селяни, копаючи глину для своїх потреб, викопували разом з кістками людей різний посуд, залізні і мідні речі, скляні посудини ... Г.В. Брилінг розкопував в тім місці два похорони, де було по одному кістяку і різні горшки. Крім того, він зібрав у селян кілька штук посуду, викопаних в тім «глинищі»»; «...поховання там не такі,

як у християн: кістяки лежать на боці. Поруч з тими кістяками завжди знаходять уламки гончарного посуду, навіть гривни на шиях. ... У головах часто знаходили глиняну посуду, де колись була їжа для небіжчика на тому світі. В одного в головах знайшли обруч з міді, який колись скріплював щось подібне до маленької діжечки. У тому місці, де належало бути пряжці від паска, знаходили її рештки або відбиток у ґрунті. Були й залишки зброї». (2, с.13,14). Житель села Безкаравайний розповів автору цих рядків, що під час оранки навколо кургану-могильника вириваються кістяки, часом дитячі, покриті червоною охрою.

Як стверджує М. Левада, всі знахідки «немісцевого» походження. Щодо бронзових посудин і, зокрема, казана, то вони принесені до наших країв першими переселенцями з Рейну, Одери або Вісли під час перших «готських походів» (серед. III ст. н. д.).

Хто все ж таки є носіями черняхівської археологічної культури: скіфи, сармати, протослов'яни, можливо готи? Тепер слово за археологами.

ПРО ЩО МОВЧАТЬ ЧЕРЕПАШИНЕЦЬКІ БАСТІОНИ

Вперше в своєму житті земляні фортифікаційні споруди я побачив у нашому краї – в самому центрі села Черепашинці, поруч з сільською радою. Походив по древніх валах, оглянув засипані рови, місце, де колись стояла в'їзна брама. Комусь знадобилося спорудити тут сільський стадіон. Бульдозером остаточно зрівняли залишки південного валу та рову, плугом зорали майдан укріплення, заволочили боровами та розрівняли котками культурний шар ґрунту, що позбавляє дослідників можливості провести археологічні розвідки у майбутньому.

Бульдозер – пам'ятколам гуляє у різних куточках нашої області, під його гусениці потрапляють давні культові споруди, будинки видатних людей, а про археологічні пам'ятки годі й казати, бо земля пішла під паювання і перед цими вітрами нового часу виявилися беззахисними древні бастіони.

Спробуємо ретроспективно поглянути на історію села Черепашинці, тільки щоб дати відповідь на питання: коли, хто, про що думав, зганяючи сотні підневільних людей на будівництво укріплень?

Люстрації (описи) Вінницького замку 1545 та 1552 років, зроблені урядом Великого князівства Литовського, у яких містяться

дані про навколишні села, не дають ніякої інформації про село Черепашинці (3, с. 328-332; 598-611), але це не означає, що його тоді не було. Справа в тому, що люстрації охоплювали тільки ті поселення у Вінницькому повіті, які мали певні обов'язки та своє місце в оборонно-військовій системі краю і знаходились під юрисдикцією Брацлавських та Вінницьких старост. Якщо село не могло виконувати повинностей, то на те, напевно, були вагомі причини. Дійсно, у 1541 році «татари страшенно спустошили Вінницький повіт...», багато сіл було зруйновано, «...лежали в пустці селища біля Чорного шляху Гулівці та Байків» (4, с.46). Їх долю розділили й Черепашинці. Спустошене, обезлюднене село не могло сплачувати податки своєму власнику.

Були причини й іншого порядку. Траплялося, що пани відмовлялися подавати інформацію про свої села, щоб не обтяжувати себе податками на користь держави.

Перша письмова згадка про село Черепашинці відноситься до більш пізнього часу. З достовірністю можна сказати, що історія села тісно пов'язана з родиною місцевих землян (дворян-М.М.) Микулинських. Рід Микулинських відомий з часів великого князя Литовського Вітовта (1392- 1430), який покінчив з автономією Подільського князівства братів Коріатовичів і призначив свого першого Вінницького старосту.

Місцеві бояри поспішно перейшли на службу більш сильною та войовничого Вітовта, адже військова служба князеві дозволяла зберегти свій соціальний стан та набути нові маєтності. Обов'язком чоловіків роду Микулинських була охорона південно-східних кордонів Литовського князівства, а пізніше і польсько – литовської держави Речі Посполитої. Земляни Микулинські були найдавнішими відомими землевласниками Вінницького повіту. Про побутові подробиці та історію землеволодіння панів Микулинських дізнаємося з листа Жигмонта I від 5 серпня 1531 року, якого він надав Олехнові Микулинському. Звертаючись до князя з проханням ствердити успадкування родинних маєтків, Олехно пред'явив документи на володіння своїх батьків (5, с.15,16 ; 2, с. 61).

Найдавнішим відомим документом про Микулинських є привілей великого князя Литовського Свидригайла від 1431 року. З нього дізнаємося, що Вітовт поставив Богдана Микулинського на чолі великого загону свого війська і послав його проти татар. Богдан загинув. Татари вдерлися в Брацлавський повіт (1430), а Вінницький замок спалили. Було захоплено в полон Богданового сина Івана з дружиною, а відтак вони втратили привілей на успадковані від батька села

Микулинці, Борків, Новоселиця, Ріг (давно не існує) та Почапінці. За наказом Свидригайла було викуплено Івана Богдановича з татарської неволі та повернуто йому і нащадкам вищеназвані села (5, с.15).

Наступного листа (1440-1441) від короля Казимира IV Ягеллончика отримав Богданів онук Супрун Іванович Микулинський. Цей привілей стверджував йому Свидригайлові надання та додав ще «за вірні послуги» село Супрунів та половину села Мізяків» (5, с.15; 2, с. 61-62). Брат Супруна Карпо Іванович при розподілі спадщини отримав село Почапінці (5, с.16- 17). Збереглися письмові свідчення про належність Черепашинець до маєтностей Микулинських. У жовтні 1580 року згорів Вінницький замок . Разом з ним вогонь знищив всі акти як урядові , так і приватні, серед яких і привілеї на земельну власність. Бажаючи відновити свої права, земляни звернулися до короля на сеймі в лютому 1581 року з проханням занести в книги королівської канцелярії їх заяви про втрату документів. Серед усіх була і заява Микулинських «про згорання прав і привілеїв, також листів і ceroграфів, найперше привілею на маєтки спадкові Микулинці, Почапінці та присілки тих маєтків: Ріг, Борків, Новоселиця Микулинська, розташовані в повіті Брацлавському над рікою Згар'ю, привілеї на маєтки Супрунів та половину Мізякова, розташовані в повіті Брацлавському над тією ж рікою Згар'ю, привілеї на маєток Черепашинці, квітун з побору вибраного та інших багатьох квітунів, ceroграфів і записів, щодо маєтків» (6, с. 344). (Подається за опублікованими регестами актів Руської (Волинської) метрики).

В кінці XVI століття рід Микулинських розділювався на дві гілки: Микулинську та Почапинецьку. В першій гілці представників роду був Ян Микулинський, який хотів усякими правдами й неправдами приєднати до своїх володінь більшу половину Микулинської спадщини. Представником другої лінії Микулинських був Іван Микулинський, писар земський Брацлавський, який загинув під час повстання Северина Наливайка (7, с.285). Подальші чвари між рідними за перерозподіл маєтків призвели до втрати права власності на село Черепашинці.

Нам відомо, що Олександр Микулинський впродовж 1629 – 1638 років побудував замок у своєму почапинецькому маєтку (3, с.18). Це була остання звістка про панів Микулинських. У Черепашинцях вони не будували укріплення.

Пани Микулинські мають повне право ввійти в історію села Черепашинці, як його засновники. На погляд автора, рід Микулинських володів черепашинецькими землями приблизно з 1441 року, коли розпочиналось Казимирове князювання. В Литовській державі йшла жорстока боротьба за престол. Казимир надав своєму прибічнику Супруну

Микулинському село Супрунів та половину села Мізяків. Мізяківські землі займали величезні простори і на північному сході простягалися до верхів'я річки Десна та до Чорного шляху, включаючи землі сучасних Черепашинець. На той час ці землі були вкриті лісами, в яких повсюди розташовувались Мізяківські пасіки (6, с. 394, 395).

«Пасіки» – займанщини були дрібним індивідуальним землеволодінням, де постійно мешкав власник з родиною, вів господарство і захищав своє лісове урочище від зазіхань сусідів. Він утримував пасіки, загачував та зариблював ставки, займався рільництвом, городництвом, садівництвом та різними дрібними промислами. Власники таких заїмок селилися в прикордонні на свій страх та ризик і поклалися лише на природну захищеність лісовими масивами, адже тут не було ніяких укріплень.

Ймовірно, умовою надання половини села Мізякова у приватну власність входило заселення земель уздовж Чорного шляху, їх господарське освоєння на правах документального землеволодіння. Власники «пасік», не маючи письмових прав на землю, у II половині XV століття потрапили в залежність до нових землевласників.

Село заселялось утікачами з північно – західних українських земель, де закріпачення селян відбулось раніше. На свої поселення земляни приваблювали людей «слободами», які на Брацлавщині надавались на 20-30 років. Залюднення села Черепашинці та «слободи» поселенців затягувались у часі, оскільки на II половину XV століття та I чверть XVI століття припадають інтенсивні напади татар на Брацлавщину. У 70-х роках XVI століття у селі Черепашинці вже існував фільварок.

На початку XVII століття власником Черепашинець був Стефан Залеський, який походив з місцевої православної шляхти. Відомо, що з 1611 по 1616 роки він обіймав посаду Брацлавського підсудка (помічника судді –М.М.).

Наш герой діяв у новій політичній ситуації, яка склалася в Речі Посполитій в останній третині XVI – першій половині XVII століть. Під тиском польського панства внутрішній устрій Литовського князівства переорганізовується на польський лад. Так, у 1565- 1566 роках на Україні засновано три воєводства : Київське, Волинське та Брацлавське і введено поділ їх на повіти. Одночасно були ліквідовані державні кордони між Польською Коронаю і Великим Князівством Литовським, зняті заборони на придбання мешканцями корони земель на колишній литовській частині України. В свою чергу, Другим Литовським Статутом 1566 року надається дозвіл на вільне відчуження землеволодінь усіх рангів, що дало поштовх до перерозподілу поземельної власності.

Останньою ланкою в об'єднувчому процесі Литви з Польщею була Люблінська унія і утворення єдиної польсько – литовської держави Речі Посполитої. Після Унії 1569 року розпочався масовий наплив польської шляхти на Східне Поділля та Південну Київщину. Чужинці шукали на прикордонні з Диким полем не військових пригод, а земельних володінь «підрайської землиці», яка в їхній уяві текла «молоком і медом». Було покладено початок жорстокої боротьби за перерозподіл земель Брацлавщини, якою вже володіли місцеві шляхетські родини та корінне населення. Друга половина XVI – перша половина XVII століть – це формування на теренах Брацлавщини великих магнатських землеволодінь та розвиток фільваркового господарства, заснованого на праці підневільного українського селянства. Земельна лихоманка купівлі та продажу сіл і навіть цілих волостей супроводжувалась межуванням земель, постійними судовими тяжбами, наїздами та згонами.

Так, у 1602 році Єжи Струсь насилає з свого села Гулівці та старостинського села Мізякова людей на ґрунти черепашинецькі, власником яких був Стефан Залеський, і учиняє в селі пограбування та вбивства людей (8, s.419). Хто такий цей нападник Єжи Струсь? Це не розбійник з великої дороги, а державний муж, який іменем короля правив Брацлавським та Вінницьким староствами (1579 – 1604), до речі, перший староста – католик. Струсова епоха в історії Брацлавщини вписана низкою судових процесів проти різних панів, гвалтовними наїздами та пограбуваннями маєтків української шляхти, свавільним накладанням повинностей і данини на населення.

Та повернемося до подій навколо Черепашинець. 1603 року Стефан Залеський насилає на село Павлицю (село Павлівка, Калинівського району) вже своїх підданих, які «гвалтовно» розібрали будинки і разом з їх мешканцями вивезли до Черепашинець. Так, Стефан відшкодував заподіяні збитки і при цьому не поніс покарання, адже Адам Гумінський, який видавав себе за власника Руської Павлиці, ніяких прав на неї не мав, і кривдник, безумовно, про це знав. Суд виніс вердикт: жодна із сторін прав на той ґрунт (Павлицю) не подала, через те позваного (Залеського) від тієї справи звільнено (там само, s.456). Думка заволодіти Павлицею не покидала Стефана Залеського. Він втрутився в судову справу Адама Гумінського, вигнаного із Павлиці князем Збараським (власником м. Прилуки). На суді Стефан робить гучну заяву, що «те урочище Руська Павлиця є його власним ґрунтом Черепашинецьким, і що утримую його правом діличним (спадковим), і що мав на нього привілей», але в дорозі був пограбований, а привілей було відібрано. Суд відхиляє претензії

будь-якої сторони на передачу села Павлиці в посесію (тимчасове володіння – М.М.) (там само, s.452).

Стефан Залеський прагнув зробити черепашинецький масток залюдненим та високоприбутковим господарством, тому різними способами заманює до свого володіння селян сусідів. Так, у 1609 році Залеського позиває до суду пан Вітовський, піддани якого з села Гулів, названого Немиринцями (сьогодні село Козятинського району), втекли до мастку Черепашинець (там само, s. 544). Отже, за короткий проміжок часу, завдяки своїй практичності, а також посаді, Стефан Залеський перетворив Черепашинець в помітну осаду північно-східної частини Вінницького повіту. Всі його зусилля були направлені на придбання нових маєтностей. На будівництво фортифікацій він не мав ні матеріальних можливостей, ні часу.

1618 року Стефан Залеський помирає, а дружина та сини не зуміли утримати за собою село Черепашинець, яке перейшло до наступних власників.

Помітний слід на черепашинецькій землі залишили нові власники полонізованого давнього руського шляхетського роду герба «Калінова», який походив із Червоної Русі – Каліновські. Основоположником відомої гетьманської лінії Каліновських був Марцін Каліновський, який вже в 1565 році володів кількома мастками під Кам'янцем-Подільським. Знаменитими збирачами українських земель були спадкоємці Марціна. Єдиний його син Валенти Александр Каліновський укладає вигідний шлюб з донькою Єжи Струся, який на користь зятя зрікає посади у старостах Брацлавському, Вінницькому та Звенигородському, а також мастків у тих старостах. Практично з 1604 року над Вінницьким і Брацлавським староствами встановився контроль клану Каліновських, що з незначними перервами тривав до XVIII століття включно (1761 р.). Адміністративний контроль над Брацлавщиною дозволяв Каліновським інтенсивно скуповувати мастки дрібної та середньої місцевої шляхти. У другому десятиріччі XVII століття Валенти Александр купив Клебань (Славгород), Тростянець (Адамгород), Тульчин (Нестервар). З 1616 по 1618 роки село Черепашинець було куплено у Залеських, як пише польський дослідник Генріх Литвин, «для округлення володінь...» (9, s.225). Адам Каліновський, старший син Валенти Александра, на суді (1618 рік) з Фрідріхом Тишкевичем за біглих селян черепашинецьких до Махнівки, виступав уже як власник цього села (8, s.283). Після загибелі Валенти Александра у битві під Цецорою (1620 рік), його сини Адам, Єжи та Марцін поділили батьківську спадщину. Ада-

му Каліновському дістались Нестервар, Краснопіл (нині Кирнасівка), Адамгород, Устя, Скамгород, Адампіл, Крижинці, Холодівка, Білоусівка, Журавлівка (10, с.3) та села Черепашинецької волості. До цієї волості входили: міста Гулівці та Янів, села Бернашівка, Черепашинці, Федьківка, Гушинці, Яцківці, Калічинці, Кам'яногірка, Корделівка, Козинці, Орлівка, Пеньківка, Писарівка, Приборівка, Радівка, Стрижавка, Заливанщина. Деякі села Черепашинецької волості були докуплені Каліновськими від Збаразьких, Стрижавських, Кохановських, Братковських, Шашкевичів (9, s.182).

Адаму Каліновському, до смерті матері, належали села Черепашинці та Орлівка. У 1629 році він сплачував з Черепашинець подимне (вид податку) за 106 димів, а з Орлівки за 6 димів, всього 56 злотих (11, s.401-403). Як бачимо, вже в першій чверті XVII століття село було достатньо заселене, в ньому проживало на той час приблизно шістсот тридцять шість чоловік, якщо рахувати пересічно по шість осіб на дим. В податковій реєстри не вносились козаки та «люзні» (гулящі-М.М.) люди. У цілому, за розмірами свого землеволодіння родина Каліновських стає одним із найбільших латифундистів в усій Речі Посполитій.

Історик Нейман Чеслав Гермогенович (1852 – 1906) у своїй праці «Старая Брацлавщина и её люди» викриває «мирні надбаня польського плуга на східних пустирях держави» на прикладі Адама Каліновського. Він писав : «В то время Винницким старостой был Адам Калиновский, богатый и сильный магнат, досадивший беспардонными наездами, грабежами и насилиями всем земьянам, имевшим несчастье быть его соседями как в старостинских, так и в его частных имениях. Найти защиту против пана старосты являлось на деле почти невозможным, и все его проделки, в конце концов, оставались безнаказанными. Некоторые владельцы вынуждены были продать ему свои права за пустую цену, лишь бы избавиться от постоянных неприятностей и нашествий» (12, с. 105 – 106).

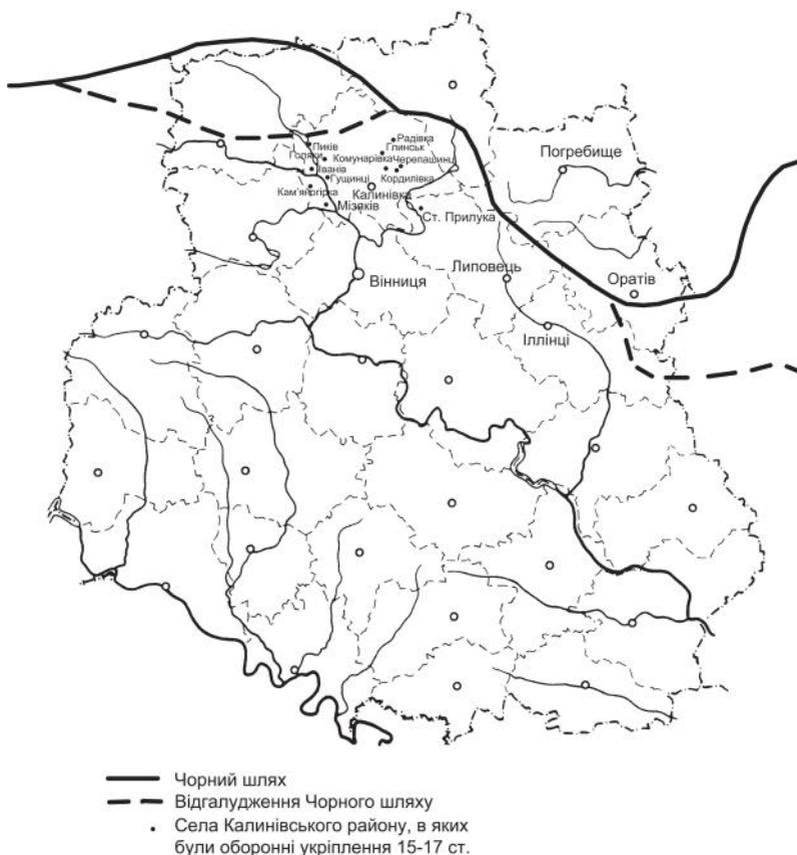
Наїзди Каліновських поклали початок цілому ряду процесів не тільки з панами українського походження, а й з польськими родами Кохановських, Пшеродовських та інших. Суперників та відвертих ворогів у Каліновських було більше, ніж достатньо, окрім ображеної шляхти. Не слід забувати, що поруч роїлися князівські роди Збаразьких, Острозьких, Заславських, Четвертинських. Найбільшу економічну експансію здійснювали і набирали сили, крім Каліновських, польські магнати Замоїські, Любомирські та Потоцькі (13, с.26). Ці «Kresowy Krolewiata» мали свої двори знаті, замки, озброєні загони шляхти та козаків, які відігравали певну роль в обороні державних кордонів, але

нерідко застосовувались в міжособних конфліктах. Тому було перед ким тремтіти і Капінівським. Це був суттєвий важіль, який примушував їх будувати укріплення в своїх маєтках, але не єдиний.

Адам Капінівський був військовою людиною. Починав службу королівським ротмістром, а потім обіймав, як відомо, посади Брацлавського та Вінницького, а згодом і Любецького та Лоївського старост (1632 – 1638). Він був учасником битв з турками, татарами, шведами, а

Картосхема № 1

Чорний шлях на Вінниччині

також проливав і українську кров (10, с.3). Навесні 1625 року, очолюючи загін брацлавської та вінницької шляхти, Адам вирушає на Подніпров'я, де бере участь у придушенні козацького повстання гетьмана Жмайла під Куруковим та Медвежими Лозами.

Безумовно, Адам Каліновський тримав «руку на пульсі українського життя» (М.С.Грушевський) і не міг не відчувати наближення грози 1648 – 1657 років. Політична нестабільність на українських землях навівала в душі магнатів та шляхти непевні настрої щодо свого майбутнього. Тому не випадково пік приватного фортифікаційного будівництва на Брацлавщині припадає на першу половину XVII століття.

Більшість маєтків на північно-східному порубіжжі знаходились на татарських шляхах і зазнавали частих спустошень. Землевласникам потрібна була неабияка енергія в будівництві оборонних споруд. Концентрація великих магнатських латифундій в руках небагатьох родин, розвиток фільваркової системи господарства – все це забезпечувало фінансові можливості у зведенні фортифікацій і заснуванні нових поселень. За короткий період з кінця XVI – першої половини XVII століть виростають у прикордонні сотні поселень з укріпленнями, побудованими на кошти власників – князів Збарзьких, Острозьких, Синявських, Корецьких, Ружинських і, безумовно, магнатів Каліновських.

Старости Каліновські були наділені державною владою у низці старост в Україні, що давало їм змогу маніпулювати не тільки тисячами підданих людей, а й вирішувати долю цілих регіонів держави, тому можливості у будівельно – фортифікаційній діяльності в своїх маєтках у них були величезні. Каліновські побудували замки в Гусятині, Умані, Маньківці, Клебані, Тростянці, Тульчині, заснували та укріпили місто Гайсин. «...Каліновські у різні роки першої половини XVII століття звели замки у Браїлові, Верхнячці, Івангороді, Калинівці, Краснопільці, М'ясківці, П'ятничанах, Янові – загалом понад 20». (14, с.53).

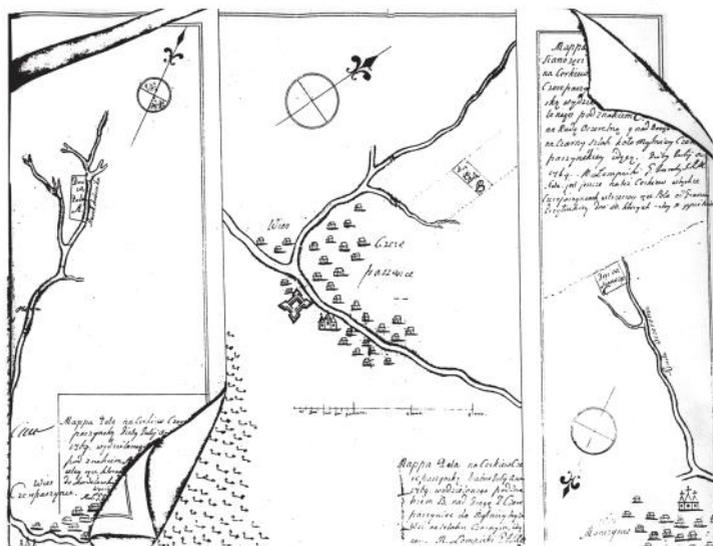
На превеликий жаль, на сьогодні немає документальних свідчень, які могли б дати однозначну відповідь на питання щодо побудови Черепашинецького укріплення, але все ж таки останнім часом з'явилися дослідницькі праці українських вчених, які дозволяють зробити переконливий висновок, що ці фортифікації були побудовані за Каліновських, а найвірогідніше Адамом Каліновським. По-перше, володіння латифундистів складалися з волостей, а центрами волостей, як правило, виступали укріплені населені пункти: міста – укріплення, маєтки – замки, до яких прилягали навколишні села магната. До придбання Черепашинець Адамом Каліновським (1618) в маєтках Єжи Струся, а потім Валенти Александра волосним центром було місто Гулівці

(після 1601 року). Сьогодні село Комунарівка Калинівського району (9, s.186). Проте гулівецький маєток не мав на той час укріплень. Новий власник села Адам Калинівський збудував укріплення і Черепашинці стали волосним маєтком володінь Калинівських. Тому в джерелах 1629 року вже подається не Гулівецька, а Черепашинецька волость (там само, s.182).

По-друге, Адам мав вагомі причини щодо спорудження укріплень в селі. Праця варта того, адже «татари були небезпечними для Вінницького повіту навіть ще у першій половині XVII століття» (4, с.47). За висловом сучасника, татари «заглядали сюди, наче собаки на кухню» (15, с.136). Села Черепашинецької волості лежали уздовж Чорного шляху і в цьому була їхня трагедія. Чергове спустошення повіту сталося в 1616 році, а потім і в 1626. Татар під час нападів більше приваблювали люди, яких вони брали в полон з їх майном, а не штурм укріплень.

Черепашинецьке укріплення побудоване на похилому березі ставка, утвореного річкою Постолювою. У військовому відношенні цей замок був невеликим дерев'яно-земляним бастионним укріпленням, мав прямокутну у плані форму. Він складався з насипного земляного валу, загальною довжиною понад 288м, двома мурованими брамами та підйомними мостами зі сходу та заходу. Висота фортечного валу

Картосхема № 2

План-схема с. Черепашинці 1764 р.

з внутрішнього боку становила близько 3м, а зовнішнього, особливо північного та східного, насипи, які краще збереглися, близько 20 – 25м. У північному валі, вірогідно, був тасмний хід, який йшов у підземелля (у другій половині XIX століття пани Здзеховські використовували його частку як погріб). На території фортеці було декілька будівель, які розміщувались між валом та проїжджою частиною. Серед них могли бути казарми, які вміщали невеликий гарнізон вояків, склад із зброєю та будинок адміністрації (урядника). Bastіони збереглися з північно-східного та частково з північно-західного боків. Поверх валу уздовж крутин міг бути палісад. Укріплення мало рів глибиною в 10м, шириною – 30м, який добре зберігся з північного боку. Над в'їзними брамами могли стояти башти, на яких приймали сигнали небезпеки степових постів спостереження, або прикривали захисників від ураження. Замок мав не аби-який оборонний потенціал: могутні п'ятикутні bastіони давали можливість захисникам контролювати всі підступи до фортеці та завдавати ворогові нищівну відсіч. Імовірно, що замок був ще укріплений зовнішньою лінією оборонних споруд, але повна реконструкція черепашинецьких укріплень у первинному вигляді, в силу техногенних змін, на сьогодні є неможливою. Руїнація укріплень розпочалась в радянські часи і продовжується по сьогоднішній день.

Обслуговували замок надвірні війська місцевої старостинської команди, у складі яких були шляхтичі, привілейовані слуги магната, що були «його руками й очима». В старостинській команді були і козаки, які наймались за гроші, несли польову сторожову службу, використовувались під час придушення опору селян, виконання екезекуцій та збору податків.

В його володіннях були ще такі категорії населення, як «побережники» (лісові сторожі – М.М.), стрільці, гайдуки, обов'язком яких була охорона маєтків.

Військово-оборонну систему в замку та усій магнатській волості очолював замковий урядник, якого можна порівняти з сучасним комендантом. Він стежив за порядком у волості, справністю замкових укріплень, контролював несення служби всіма підрозділами військової команди.

Постійно охороняли замок вартові із 2 – 3-х солдатів біля воріт або на вежі. Поза замком несла службу так звана «польна сторожа» (польова – М.М.). Ці вартові були кінними у складі трьох, чотирьох і більше осіб. Польова сторожа стояла на курганах або на вежах («на сохах») біля Чорного шляху і умовними сигналами попереджала людей в замку про небезпеку. Таке чергування проводилось не цілий рік, а лише на час загрози нападу з боку ворогів та під час проведення польових робіт.

В укріпленні на озброєнні могли бути мортири (артилерійська гармата з коротким дулом – М.М.), гаківниці (довга і важка рушниця з гаком на прикладі – М.М.) та рушниці.

В обороні маєностей магнатів брали участь і селяни «пахолки» (ополчення – М.М.), які мали коня, рушницю, шаблю або тесак (холодна зброя з широким двосічним клинком – М.М.).

В час вінницького старостування Адама Каліновського в Черепашинцях знаходилась волосна господарська адміністрація, яка мала свою канцелярію у межах замку.

Таким чином, Черепашинецький замок на певний час став оборонним та волосним центром володінь Каліновських у північно-східній частині Вінницького повіту та сприяв подальшому заселенню села.

Помер Адам Каліновський бездітним у віці 36 років (в 1638 р.) у Тульчині. Там він і похований в домініканському кляшторі. Дуже давно відспівали Адамові подільські солов'ї, та фортечні вали і рови стоять і тепер, нагадуючи нам чи то про панську розгнуданість, чи, можливо, про його дії за велінням обставин свого часу на благо краю.

Після смерті братів Марцін залишився єдиним власником усіх маєтків клану Каліновських. До його рук перейшли і села Черепашинецької волості з містом Гулівці, яким він володів з 1638 по 1648 роки (12, с.182). Марцін продовжив фортифікаційну діяльність своїх попередників. З 1638 по 1646 роки він будує в Гулівцях міські укріплення з дерев'яно-земляним замком, а уже в 1647 році місто віддано в заставу Михайлу та Катерині Аксакам (14, с.132).

Хочеться наголосити, що Гулівецька фортифікаційна споруда, пам'ятка козацької доби, продовжує руйнуватися і сьогодні. Археологічні розкопки на городищі не проводились, випадкові знахідки не вивчалися фахівцями. Якщо не вжити термінових заходів для охорони цих пам'яток, то невдовзі вони назавжди зникнуть з української землі. Уже сьогодні жителі села Комунарівки навіть не здогадуються, що на території їхнього села біля чотирьохсот років тому було місто, в якому вирувало життя.

На превеликий жаль, сьогодні тільки в письмових джерелах згадується, що в першій половині XVII століття за наказом Коронного гетьмана Марціна Каліновського в селі Корделівка (Калинівського району) споруджувались земляні укріплення в пологій долині річки Постолова (14, с.173).

Назавжди втрачене місцезнаходження земляних укріплень Каліновських 20 – х років XVII століття, які стояли на березі річки Жерді в районі сучасного міста Калинівка (15, с.155). Чекають на свого дослідника земляні вали в селі Глинськ (Калинівського району),

споруджені князями Друзькими-Горськими в 1598 році на березі річки Постолова, урочище «Бурти» (14, с.125 – 126).

У західній частині Калинівщини на сьогодні зберігся недоторканим ландшафтний ареал із слідами давніх цивілізацій. Сама топоніміка цієї місцевості – Білий камінь, Замчисько, Паланка, Чопова криниця – має зацікавити вчених – археологів, істориків, етнографів, та, на жаль, сюди поки що навідуються лише шукачі скарбів, так звані «чорні археологи». Древні укріплення, що захищали наш край протягом століть, безслідно зникають, забираючи з собою ще не розгадані таємниці. Вони знищуються не тільки багаторічною оранкою, а й землевпорядними та кар'єрними роботами, а то й просто руйнуються людьми, байдужими до справи збереження пам'яток історико-культурної спадщини країни. Це серйозна проблема, вирішення якої можливо тільки при єдності дій науковців, широкої громадськості та влади, за умови суворого дотримання законодавства в сфері охорони культурної спадщини України.

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА

На початок XVIII ст. село Черепашинці належало внукові коронного гетьмана Речі Посполитої Марціну Адаму Каліновському, останньому представнику роду гетьманської лінії. В шлюбі з Кристиною Зебжидовською він мав доньку Гелену, яка й успадкувала родинні маєтності. Бездітна Гелена на схилі років, у 1726 році, записала Уманщину та Тульчин на спадкоємців Станіслава Потоцького, які мали родинні зв'язки з Каліновськими по жіночій лінії (16, с. 805). Це, зокрема, засвідчує біографічний словник Вікторії Колесник „Відомі поляки в історії Вінниччини” (1). А Черепашинецький маєток перейшов до рук польського князівського роду Любомирських, які мали значні земельні володіння на Україні (17, с. 55). Вірогідно, Черепашинці ввійшли до власності Станіслава Любомирського. Вельможний пан після невдалої спроби зайняти трон польського короля (1764), розтринькав свої величезні маєтності. Придбав Черепашинці Адам Мишка-Холоневський – власник Янева (с. Іванів, Калинівського району). Дбаючи про майбутнє своїх дітей, а їх було восьмеро, він повсюди скуповував маєтки, поповнюючи свої володіння. У 1772 його сини здійснили поділ батькової спадщини. Четвертий син Адама – Францішек Ксавери отримав села Черепашинецької волості: Черепашинці, Ледухівку, Корделівку, Заливанщину, Радівку, а потім Сальник та Калинівку. Ксавери Холоневський (народ. 1748 або 1751) служив Польській короні на різних посадах. У 1789 отримав орден св. Станіслава,

1793 – Білого Орла. Після поділу Речі Посполитої був також таємним цісарським радником і командором Ордену св. Щепана, разом з братами Ігнаци та Рафалом отримав (1798) австрійський спадковий графський титул. Під час повстання Тадеуша Косцюшка (1794) Холоневський перебував за кордоном, тому за повелінням російської імператриці Катерини II-ї його маєтки (як і іншої польської знаті, яка не повернулася до Росії 1-го січня 1795 року) підлягали секвесту на користь казни. Однак після повернення в свої володіння Ксавери зумів довести свою непричетність до повстання і повернути свої маєтності (16, с. 807-808). На рубежі 80-х рр. XVIII ст. у Черепашинцях поряд з давнім оборонним укріпленням на похилому березі річки Постолова він зводить собі житловий будинок у комплексі з господарчими будівлями.

В «Камеральном и топографическом описании Винницкого уезда Подольской губернии» (бл. 1797 року) записано: «Господский каменный дом простой архитектуры, при котором находится и сельский господский каменный дом с конским заводом...» (19, с. 68-71). Та, імовірно, спорудження черепашинецького палацу тривало упродовж першої чверті XIX ст., адже він мав відповідати вимогам класичного архітектурного стилю, модному на той час в Росії. Тому до головного двоповерхового житлового будинку було добудовано на одній лінії два бічні двоповерхові павільйони, з'єднані одноповерховими коридорами в єдине ціле. В головному корпусі центральний вхід було визначено портиком на чотирьох важких тосканських колонах, встановлених на квадратних постаментах. Ці опори утримували трикутний фронтон, взятий в рамку карниза. Стіни переднього фасаду покриті гладенькою штукатуркою. Поверхи розділяв подвійний карниз. Ідентичний декор отримав садовий фронтон

При північній (садовій) частині палацу містилася широка кам'яна тераса, що вела до парку. Польський автор Роман Афтаназі висловлював

Передній фасад палацу, бл. 1914.

думку, що парк цей закладено знаменитим садівником, ірландцем за походженням, Міклером (Маклером 1762 – 1853). Палац оточували давні вали та оборонні яри, що утворювали обширний квадрат (17, с. 55-69). За часів Ксавери Холоневського до двору під'їжджали липовою алеєю, яка перетинала оборонні вали і доходила до мурованої брами та рову, че-

рез який було перекинуто кам'яний міст. Пізніше, за часів Здзеховських, під'їзд до двору пролягав біля дворової усипальниці, а в чотирикутнику оборонних валів містився розкішний квітник.

Відомо, що граф Холоневський прожив у своєму палаці до глибокої старості. Дітей він не мав, а в похилому віці його опікував племінник. У 1830 році Францішек Ксавери Мишка-Холоневський помер у Львові, похований в Лопатині Бродського повіту. Успадкував маєток племінник Ксавери граф Владислав Холоневський (син Ігнаци та Юзефи Гриневицької). У грудні 1832 року, імовірно, за вимогою інших претендентів на спадщину, в с. Гущинці (Калинівський р-н) відбулася родинна рада Холоневських по розподілу прибутків від продажу маєтку покійного (21). Придбав черепашинецький маєток разом з селом Ледухівка Чеслав Ярошинський, предводитель дворянства Вінницького повіту (1796 – 1802), кавалер ордена св. Станіслава, власник значних маєтностей. 24 березня 1833 року поміщик Ярошинський став повноправним вотчинником сіл Черепашинці та Ледухівки разом з «усадьбожилым каменным домом», селянами, кількістю у вісімсот ревізьких душ (селяни чоловічої статі, яким належало сплачувати подушну подать та відбувати військову повинність), усім, що було на землі, над землею та під землею. За всі ці багатства Ярошинський заплатив 112 тисяч 900 рублів сріблом (22).

Права і вольності російського дворянства дозволяли на свій розсуд розпоряджатися долями кріпаків. Так, Владислав силоміць переселив 145 черепашинецьких селян з усім їхнім майном до свого маєтку в містечко Уланів (22). У Державному архіві Вінницької області знайдено копію інтромісії: «ввода в имение селений Черепашинцы и Ледуховку помещика Цеслава Ярошинского 1833 года. Апреля двадцять пятого дня» (24). Тут наведено список селян, мешканців села Черепашинці, яким заявили, що вони належать уже Чеславу Ярошинському і «по тому исполняли бы Ему во всем законное повиновение».

Вважаю за необхідне навести іменний список, адже це прямі предки сучасних мешканців села, в якому дехто впізнає свого давнього пращура. Список наводиться мовою оригіналу.

„Именной Список

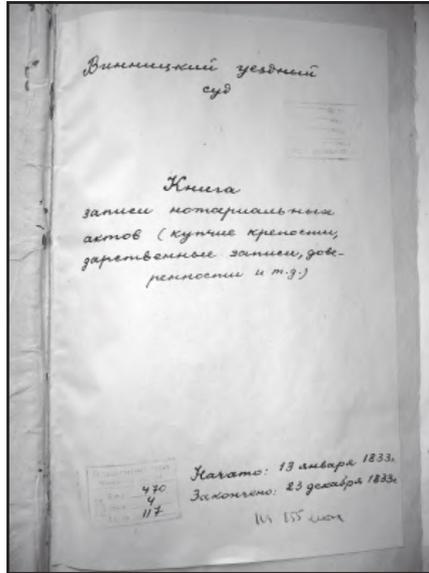
Крестьянам и жителям села Черепашенец и Ледуховки при введении оных, а равно и прочих по покупке Г. Помещиком Цеславом Ярошинским у Г. Владислава Графа Мышки Холоневского ученен 30 марта 1833 года”.

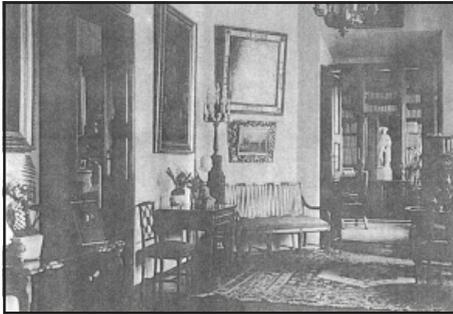
Число людей	Імена і прозвання	Скільки лет	Число людей	Імена і прозання	Скільки лет
1	Кость Корнилишин	70	42	Іван Алексюн	40
2	Дорош Коновський	60	43	Тодось Шевчук	30
3	Іван Бамох	60	44	Никита Броварській	20
4	Антон Сжецишин	60	45	Никон Силита	40
5	Ігнат Федоришин	30	46	Яким Калун	40
6	Прокоп Марцинюк	60	47	Онуфрій Гриченко	30
7	Гаврило Якубов	70	48	Конон Балок	50
8	Гаврило Олексин	70	49	Дмитро Довбиш	30
9	Семен Хомняк	40	50	Петро Красний	30
10	Данило Присяжнюк	40	51	Грицько Беломанка	30
11	Федько Щербатой	40	52	Мирон Зайцов	30
12	Сердій Прядун	50	53	Лазор Тымчишин	30
13	Яков Совинський	60	54	Додось Найчук	50
14	Іван Кирилов	60	55	Тихон Мартинюк	40
15	Федько Плахотнюк	30	56	Ничипор Пилипоша	30
16	Яким Скляр	30	57	Каленик Цышура	26
17	Іван Зеленний	50	58	Хведько Ременкин	60
18	Василь Кривенчук	50	59	Карпо Тарасюк	35
19	Данило Кирилук	30			
20	Степан Безсмертний	50			
21	Іосифь Колеснюк	30		Ледуховські	
22	Юхтим Мандибур	40			
23	Талимон Гриченко	50	1	Іван Калачнюк	60
24	Остап Татчин	60	2	Осип Маслій	40
25	Терентій Присяжнюк	30	3	Трохим Чорняк	40
26	Ісько Романчук	50	4	Степан Комисарюк	40
27	Данило Ісьчук	40	5	Ігнат Жук	33
28	Василь Серый	40	6	Семен Киричишин	35
29	Коваль Семенов	70	7	Василь Домон	35
30	Демян Гаврилов	40	8	Грицько Бурлака	40
31	Грицько Безверхій	60	9	Мойсей Лихолат	70
32	Хведько Возний	30	10	Трохим Дулюк	70
33	Савва Перенчук	50	11	Данило Олейничук	70
34	Грицько Зализняк	70	12	Осип Олексин	70
35	Герасим Черниш	70	13	Іван Кирилук	30
36	Іван Черниш	27	14	Іван Штокалюк	46
37	Іван Марцинюк	35	15	Яков Олейничук	30
38	Андрей Цицора	60	16	Дмитро Мандибур	40
39	Ничипор Пророк	48	17	Грицько Гринчишин	30
40	Кондрат Солонський	70	18	Грицько Кирилишин	50
41	Никита Смаль	50	19	Семен Демчук	50

Але невдовзі селяни отримали нового дідича. Чеслав Ярошинський у цьому ж таки році (1833) дарує куплені села своїй доньці Міхаліні, яка після смерті першого чоловіка вдруге виходить заміж за Владислава Купріяновича Здзеховського (17, с. 55). З цього часу родина Здзеховських панує в Черепашинцях до встановлення влади більшовиків на Поділлі.

Владислав Здзеховський походив із польсько-литовського панства, яке процвітало на білоруських землях, мати його була з відомого магнатського роду графів Тишкевичів. Владислав разом з молодшим братом Фортунатом отримали неабияку спадщину, що надавало їм можливість займати провідні посади в середовищі помісного дворянства: Владислав був предводителем дворянства Літинського повіту (1829 – 1832), а Фортунат відповідну посаду займав у Мінському повіті (26). Міхаліна та Владислав Здзеховські, окрім Черепашинець та Ледухівки, незабаром купили містечко Липовець (525 ревізьких душ), а потім і містечко Стара Прилука (675 ревізьких душ) (27).

«Ясновельможний» пан Владислав, окрім того, що мав лиху вдачу, виявився нечистим на руку. В архіві зберігся цікавий документ, в якому розповідається про те, як Владислав Купріянович поцупив з російської державної скарбниці гроші. У 1829 році предводителю дворянства Літинського повіту Здзеховському скарбниця надала кошти в сумі 1739 руб. на закупівлю дров для війська та інших потреб повіту. З названої суми Владислав поклав до власної кишені 497 руб. 34 коп., сподіваючись, що «кінці» крадіжки приховав добряче. Пройшли десятиліття. Пан Владислав давно почив у бозі, а злочин все ж був викритий. Скірту збіжжя з урожаю 1862 року села Черепашинці було оцінено в 500 крб., продано, а гроші повернуто до скарбниці (28). Щоправда, пани Здзеховські вміли господарювати: всі дільниці його господарства давали прибутки. Сама лише винокурня приносила їм щорічно 50 000 крб. (1880). Добрі доходи мали пани з пивоварні, кінного заводу, двох млинів, ставків, садів тощо.

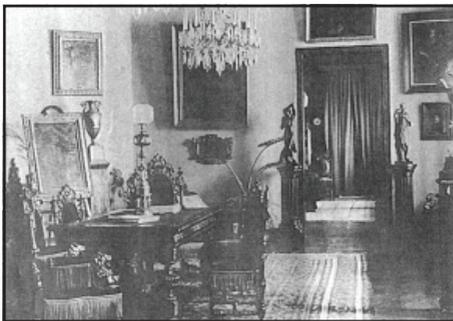

Салон «Ампірний», бл. 1914.

Бібліотека, бл. 1914.

Фрагмент салону «Дубового», бл. 1914.

Не дивно, що Здзеховські із покоління в покоління вкладали значні кошти в облаштування свого помешкання, обставляли його предметами розкоші. Досить детально внутрішній інтер'єр палацу поч. ХХ ст. описали в своїх працях польські автори Антоні Урбанський та Роман Афтаназі (29, s. 73-76). Згідно їхньої інформації палац мав двотрактову, анфіладову компоновку: кімнати були з'єднані дверима, розташованими на одній осі. При цьому, права та вся городня сторони середнього будинку були показовими. Тут містилися парадні кімнати-салони: «Ампір», «Великий», «Дубовий», бібліотека, кабінет господаря, ідальня тощо. Парадні «покої» мали особливий, неповторний антураж, який вражав відвідувачів своєю розкішшю, мистецькими вподобаннями їх мешканців. Варта уваги колекція творів мистецтва, яка збиралася сімейством Здзеховських з усієї Європи. Черепашинецька картинна галерея нараховувала близько 250 полотен італійської, французької, німецької, голландської, фламандської та російської

шкіл. Серед них твори видатних майстрів: Веласкеса, Рембрандта, Рубенса, Тиціана, Ван Гога, Юліуша Коссака або їхніх учнів. Господарі пишалися також своєю бібліотекою, де в шафах зберігалися тисячі томів літератури

переважно з історії, мистецтва, а також художні твори. Нині у відділі рідкісних та цінних видань обласної бібліотеки ім. Тимірязєва зберігається близько 70 томів із Черепашинецької книгозбірні Фелікса Здзеховського. Майже кожна книга має екслібрис (книжковий знак власника), виконаний в техніці конгревного (рельєфне зображення) тиснення у вигляді латинських літер FZ увінчаних графською короною.

До уваги шановного читача пропоную світлини, розміщені в праці Романа Афтаназі та виконані автором, які надають можливість зробити екскурсію салонами Черепашинецького палацу перед Першою світовою війною.

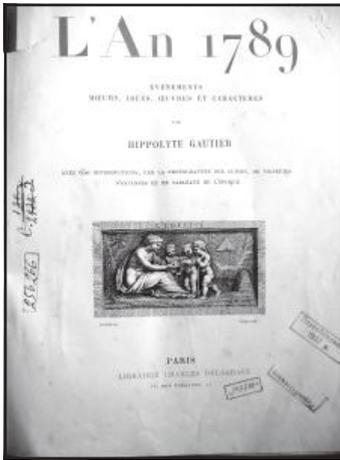
Настав 1917-й рік. Під впливом більшовицьких ораторів розкладалася головна опора Російської держави – армія. Солдати цілими корпусами залишали бойові позиції на Румунському фронті і прямували подільськими селами до рідних осель. Солдати-дезертири громили поміщицькі садиби. До них приєднувалися селяни. У січні 1918 року черепашинецькі чоловіки-фронтовики зробили першу спробу пограбувати панський палац, та Фелікс Здзеховський разом з сім'єю та прислугою поляків їх «гаківницями» з горища. Розуміючи, що маховик революції набирає шалених обертів і зупинити його неможливо, частину майна, найцінніші пологна картинної галереї, господарі відправили до Польщі, а самі Здзеховські темної ночі пішки вибралися з села й подалися до Варшави. Більше пан Фелікс у селі не з'являвся. Але зведені його коштом та під його керівництвом споруди досі служать людям. Серед таких – ставкова гребля, яка єднає жителів села із світом.

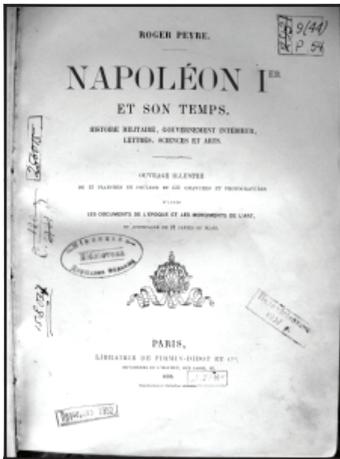
**Ніколас де Ларгільєр
Портрет чоловіка.**

**Фра Бартоломео.
Мадонна з немовлям.**

**Дещо із книгозбірні
Фелікса Здзеховського.**

Побудована вона між 1907 – 1914 роками. Стіни водоскиду, муровані гранітними глибами, які ось уже майже сторіччя омиває своїми водами річка Постолова, зберігають автограф її творця: на південно-східному крилі водоскиду вмуровано бетонну табличку, на якій вибиті все ті ж ініціали латиною – FZ (Фелікс Здзеховський).

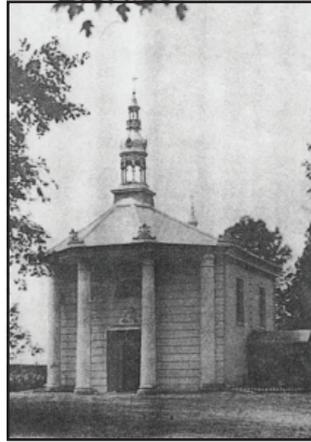
Доля самого палацу сумна. За свідченням старожила села Лавріна Митрофановича Семчука (1908 року народження, тепер уже покійного) масток Здзеховських навесні 1918 року пограбували спочатку черепашинецькі селяни, а потім уже потягнулися валки возів із сусідніх сіл: Заливанщини, Писарівки, Радівки та інших. Невдовзі в палаці залишилися обдерті стіни з порожніми віконними прорізами. З приходом до влади в Україні гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня 1918 року), землевласники за допомогою німецьких і австрійських військ робили спробу повернути своє майно, що примушувало селян гноїти його в земляних схованках. Сам палац зруйновано остаточно у 1919-1920 роках, коли Україна роздиралась фронтами ворогуючих сторін, жорстокою внутрішньою міжусобицею, розгулом анархії. Проглядаємо «Акт 1922 г. 9-го февраля дня. По распоряжению Уполномоченного по проведению двухнедельного учета всех построек нетрудового хозяйства помещика Здзеховского села Черепашинцы», де записано, що будинок поміщика зруйновано, і ремонту не підлягає (30). За словами Лавріна Митрофановича, залишки панського палацу місцева влада пустила у вільний продаж селянам на злам. Так Черепашинецький палац пішов на селянські хліви. На місці палацу тепер міститься будинок Черепашинецької сільради.

А от дворова усипальниця середини XIX століття збереглася.

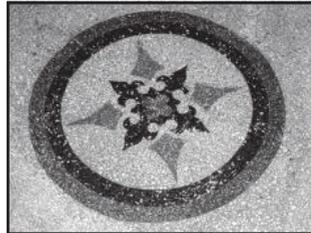
Побудована усипальниця за часів Владислава Купріяновича напередодні його кончини восени 1855 року. Фелікс Адамович у 1905-07 роках капітально її реконструював і вона набула архітектурної досконалості (17, с. 68). Фасадом усипальниця була повернута до палацу. Вхід, акцентований портиком у чверть кола, складався з чотирьох доричних колон, що стояли на округлих постаментах, підпираючи капітелями легенький дах, увінчаний маленьким куполом з дзвоном. Над вхідними дверима виділялася різьблена фігура ангела з розправленими крилами. Фасадна стіна була покрита горизонтальним рустом, а бічні оздоблені рустованими пілястрами штукатурки. Будівлю накривав двосхилий дах, який увінчувала струнка вежа з маленькими білими колонами. Підмурки усипальниці мали поперечні кріплення, підлога – з мармурової крихти. На ній дотепер зберігся геральдичний знак, нанесений фарбами у вигляді двох концентричних кіл: зовнішнє – червоне, внутрішнє – чорне, у центрі кола – стилізовані лілії в чорних та світлосиніх кольорах.

Усипальниця використовувалася і як костюль, який відносився до парафії Янева. У селі в 1890 році проживало 161 римо-католик за віросповіданням, які і були парафіянами черепашинецького костюлю. Богослужіння проводилось два рази на місяць, але дні його не визначались. В підземеллях містилися родинні труни Здзеховських. Усипальницю пограбовано та спотворено одночасно з палацом, а втрати і перебудови цього рідкісного зразка римо-католицької храмової споруди розпочались в часи воєнничого атеїзму і продовжуються по цей день. В архіві зберігається проект (1929 року) перебудови усипальниці під радянську трудову школу та, імовірно, Господь Бог відвів таку наругу над невинними дітьми. Сьогодні в приміщенні усипальниці продають сільчанам продукти харчування, у підземелля сторонні доступу не мають.

Із господарчих будівель панської економії збереглося небагато: льох та комора з льохом. Відомо, що пани Здзеховські утримували

**Дворова усипальниця,
бл. 1914.**

**Геральдика на підлозі
дворової усипальниці.**

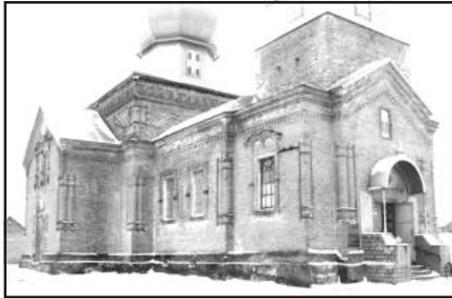
винокурний завод (засновано бл. 1845 року), який вони постійно здавали в оренду свреям-купцям (32). Так, по контракту від 24 жовтня 1869 року, підписаного уповноваженим за дорученням поміщика Адама Здзеховського управляючим маетком Станіславом Геронімовичем Яроцьким, про оренду винокурного заводу з «двумя подвалами и посудом для хранения вина...» (30). Зберігся один із названих льохів, який знаходиться на подвір'ї житлового будинку.

У північній частині подвір'я місцевого господарства СТОВ «Промінь» приваблює господарча будівля кін. XIX- поч. XX ст. – комора, яку споруджено для зберігання збіжжя, овочів, солінь, діжок з горілкою тощо. Цей зразок споруди господарчого призначення являє собою одноповерховий цегляний будинок, прямокутний в плані, витягнутий по поздовжній осі (бл. 40,0 x 13,0 м), з льохом та високим горіщем. Видовжені фасади розчленовані на рівні частини рустованими пілястрами та прорізані трьома нішами з напівциркульними вікнами і чотирма дверними прямокутними отворами. Причількові фасади завершені високими трикутними фронтонами з напівциркульними вікнами та вікнами посередині фасадів. По периметру проходить частково зруйнований цегляний карниз. Має бутовий цоколь висотою біля метра. Двері з причілків дають можливість заїзду безпосередньо в льох, накритий новітнім бетонним плоским перекриттям. Дах двосхилий, по дерев'яних кроквах накритий азбестоцементним листом. За переказами, будівля постраждала під час Великої Вітчизняної війни, ремонтні роботи проведені у 70-і роки XX століття.

Певне уявлення про найдавнішу церкву на селі надає нам план-схема церковних угідь, датована 1764 роком (33). У Черепашинцях на цей час була стара дерев'яна парафіяльна церква невідомо ким і коли побудована. У 1770 році будівлю продали разом з іконостасом в сусіднє село Заливанщину. Натомість у 1772 році на кошти парафіян куплено дерев'яну однопрестольну церкву, поіменовану на честь Pokрови Пресвятої Богородиці. Друга церква, побудована тиврівськими теслярами-старовірами, освячена уніатами у 1774 році (34, с. 265-266). У 1794 в селі налічувалося 270 селянських дворів та проживало 921 чоловіків і 818 жінок, які й були парафіянами. Першим православним настоятелем черепашинецької церкви з 1796 року став протоієрей Савва Гороневич. Минали роки, чисельно зростала сільська громада, її матеріальні можливості, тому було прийнято рішення розібрати дерев'яну церкву і на її місці побудувати новий мурований храм. (Стару церкву продано до села Антонопіль) (33).

У центрі села на високому пагорбі споруджено у 1888 коштом парафіян за проектом архітектора Калашникова Івана Петровича у ха-

рактерному для часу неорене сансу неоросійському стилі одnobанну церкву (35, с. 170). Хрещата в плані (32,0 x 21,3м.), має бабинець, наву та тригранчасту апсиду, перекриті склепіннями. Четверик дзвіниці над бабинцем (притвором), судячи з цегляної кладки – новітній, третій ярус дерев'яний з шатровим завершенням. Восьмерик

Свято-Покровська церква побудови 1888 року. Фото2008 р.

центральної бані також новітній, дерев'яний, покрівля з оцинкованого заліза. Центральна нава по ширині та висоті виділяється з загального об'єму церкви. По відношенню до бабинця центральна нава ширша, що створює в плані зовнішній уступ, також уступи створені центральним об'ємом, кути яких оздоблені декоративними спареними напівколонками зі спрощеними базами та капітелями. Фасади церкви збереглись до нашого часу практично без змін та переробок (над абсидою піднято кілька рядів цегляної кладки). Бокові та головний фронтони декоровані над вікнами килеподібними сандриками. Вікна прямокутні, обрамлені наличниками та стояками у вигляді вузьких пілястр. На центральному об'ємі є фриз з нерозвинутим карнизом. У 1922 церкву передано в користування Українській Автокефальній Православній Церкві. З 1922 священником був Рішняк Карпо Пантелеймонович, дяком та регентом хору – Осій Іван Васильович, титором – Зелений Іван Кирилович. Українську парафію тут розпущено 1930 року. Рішняк Карпо Пантелеймонович репресований, засуджений до розстрілу, який було замінено засланням до північних районів країни на 5 років. Подальша доля його невідома (36).

У 1930 будівля зазнає наруги: було розібрано баню, дзвіницю, знищено первинне оздоблення інтер'єрів та п'ятиярусний іконостас старовинного письма, узятого із старої церкви, конфісковано церковне майно. Восени 1941, під час німецької окупації, богослужіння було відновлено. Настоятелем храму був священник Гнатюк. По війні, імовірно з 1949 року, знову було закрито, приміщення використовувалось місцевим колгоспом під хімсклад, а потім зерносховище. Реставраційні роботи розпочато з 1991 і продовжуються по сьогоднішній день. Освячено у 1992 та 1998. Тепер – діючий храм УПЦ Московського патріархату.

Споруда – зразок парафіяльних храмів у неоросійському, або т. зв. цегляному стилі.

Довідка: Калашников Іван Петрович (24.10.1861 – 1915) закінчив Петербурзьке Будівельне училище, де навчався з 1880 – 1885 рр. здобув звання цивільного інженера і чин X класу.

З наступного 1886 р. працював молодшим інженером будівельного відділення Подільського губернського правління, в 90-і роки – спархіяльний архітектор. Застосував стильові форми неоренесансу, необароко неросійського напрямку. У 1886 – 1888 рр. виконав цілу низку робіт в Кам'янці-Подільському, Тульчині, Гайсині, селах Черепашинці та Павлівка (в 1890 – 1891 рр. тут була побудована дерев'яна церква).

Будувалася церква під керівництвом Сазонова Василя Васильовича (1850 – ?). У 1873 році закінчив Петербурзьке Будівельне училище зі званням архітекторського помічника і чином X класу. 1877 р. одержав звання інженера-архітектора.

З 1883 губернський архітектор у Кам'янці-Подільському, а наступного року став спархіяльним архітектором. До 1888 р. у формах неоренесансу і неросійського стильового напрямку збудував ряд споруд в Тульчині, Мурованих Курилівцях, у селах Брацлавського, Гайсинського, Могилів-Подільського, Ямпільського повітів (36, с.333).

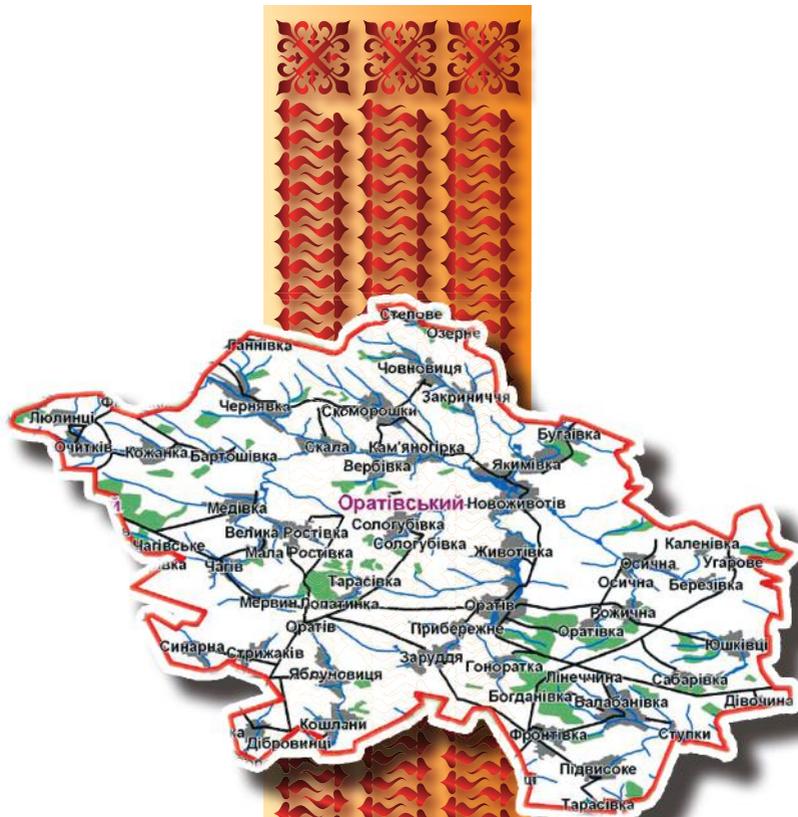
Таке історико-культурне надбання отримало молоде покоління черепашинчан від своїх дідів та прадідів. Більшість історико-культурних об'єктів села незворотно і назавжди втрачено: палацо – парковий комплекс, водяні та вітрові млини, чисельні конюшні, воловні, клуні, корчми, винокурний завод тощо. Зникли з обличчя черепашинецької землі римо-католицький некрополь, курганні могильники, сторожові кургани, копці, старезні дуби та липи, які виконували роль межових знаків. Безумовно, не тішить стан пам'яток археології та архітектури, які дожили до сьогоднішнього дня. Але маємо те, що маємо. Треба не тільки цінувати, зберігати, а й пишатися тим, що в селі є пам'ятки, яким по 100, 150, 400 та навіть 1700 років. Не кожне село має такий спадок.

Пам'ятки – це носії закодованої інформації про далеке минуле села Черепашинець, як осад на Чорному шляху, про події, свідками і учасниками яких вони були, про людей, які мали відношення до них. Пам'ятки села впродовж віків разом з усією сільською громадою жили, страждали, переживали трагедії, раділи злетам. Бережіть пам'ятки!

Хочу висловити щиру подяку архітектору Миколі Олександровичу Кушніру за надану допомогу в описанні пам'яток архітектури.

Джерела та література:

1. Ткачук Г.А. Славна історія села Черепашинець. // Прапор перемоги. – 1993. – 1 вересня.
2. Левада М. Мозильник Черепашинці: реконструкції досліджень археологічної пам'ятки. // Пам'ятки України: історія та культура, №4. – 2003. – С.12 – 19.
3. Архив Юго-Западной России. – Ч.7. – Т.1. – К., 1886. – 647с.
4. Отамановський В.Д. Вінниця в XVI-XVII століттях. – Вінниця: Континент-Прим, 1993. – 462с.
5. Антонович В.Б. Несколько данных о землевладении в Южной Украине в XV столетии // КС. – Т.55. К., 1896. – С.1 – 19.
6. Руська (Волинська) метрика: Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства): 1569 – 1673. – К., 2002. – 983с.
7. Леп'яко С. Козацькі війни кінця XVI століття в Україні. – Чернігів, 1996. – 284с.
8. Jablonowski A. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemia Ruskie, Ukraina (Kijom-Braclaw) – Warszawa, 1894. – Т.21.(10) – 654s. – (Zrodla dziejowe).
9. Nienryk Litwin. Napływ szlachty hjskiej na Ukraini 1569 – 1648. Wydawnictwo naukowe Semper. – Warszawa, 2000. – 224s.
10. Завальнюк К.В. Доба ланатів Калиновських // Панорама, 22, 26 березня, 2 квітня 2003. – С.3.
11. Архив Юго-Западной России. – Ч.7. – Т.2. К., 1890. – 644с.
12. Нейман Ц. Старая Брацлавщина и ее люди // КС. – Т.27. – К., 1889. – С.103 – 120.
13. Дан О.Ю. Козацтво Брацлавщини за свободу і незалежність (1648 – 1676 рр.). – К., 2004. – 287с.
14. Мальченко О. Укріплені поселення Брацлавського, Київського і Подільського воєводств (XV-середина XVII ст.). – К., 2001. – 378с.
15. Компан О.С. Міста України в II половині XVII сторіччя. – К., 1963. – 377с.
16. Вікторія Колесник. Відомі поляки в історії Вінниччини. Біографічний словник. –Вінниця, 2007. – С.805.
17. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. – Wyd. drugie przejrzone i uziupelnione. – Т.10. Wojewodztwo braclawskie. – Wr., 1996.-S.55.
18. В. Колесник, зазн.. праця. – С.807 – 808.
19. Державний архів Вінницької області (надалі ДАВО), ф.Р 5022, оп.1, спр.178. – С.69 – 71.
20. Aftanazy, t. 10. – S.55 – 69.
21. ДАВО, ф.470, оп.1, спр.63. –Арк.210 – 221.
22. Там само, спр.68. –Арк.6 –11зв.
23. Там само.
24. ДАВО, ф.470, оп.4, спр.117. –Арк.267 – 268 зв.
25. Aftanazy, t. 10. – S.55.
26. ДАВО, ф.470, оп.1, спр.68. – Арк. 336 – 336зв.
27. ДАВО, ф.200, оп.1, спр.131. –Арк. 50 – 51,81.
28. ДАВО, ф.470, оп.1, спр.566.
29. Urbanski A. Podzwonne na zgliszczach Litwy i Rusi. – W., 1928. – S. 73 – 76.
30. ДАВО, ф.Р 3002, оп.1, спр.1. – Арк.3.
31. ДАВО., ф.262, оп.1, спр. 66. – Арк. 11зв. – 12.
32. Несторенко О.О. Розвиток промисловості на Україні. – Ч.1. Ремесло. Мануфактура. – К., 1959. – С.461.
33. ДАВО, ф.470, оп.3, спр.27. – Арк.171.
34. Труды Подольского Епархиального историко-статистического комитета. Вып. Девятый. Под редакцией священника Ефимия Сецинского. – Кам. – Подольский., 1901. – С.265 – 266.
35. Тимофієнко В. Зодчі України XVIII – початок ХХ століть Біографічний – довідник. – К. – НДІПАМ – 1999. – С.170 – 333.
36. ДАВО, ф.Р.6023, оп.4, спр.6091.

Оратівський район

с-т Оратів, центр селищної ради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

На розі вулиць Леніна та Кірова. У трьох братських могилах поховано бійців 37 – го, 49 – го стрілецьких корпусів 6 – армії та 192 – ї, 72 – ї гірськострілецьких дивізій 12 – армії, які загинули в бою з передовими підрозділами 16 – ї німецької танкової дивізії в ніч з 21 на 22 липня 1941, прокладаючи собі шлях на схід через Оратів. Кількість загиблих невідома. Відомі прізвища чотирьох воїнів: Поліщука К.Н., Савченка І.М., Сербюгіна К.Е., Стаднікова Н.М. Тут також поховано 276 радянських воїнів 155 – ї, 135 – ї, 240 – ї, 70 – ї гвардійської стрілецьких дивізій, 268 – го окремого загороджувального загону 38 – ї армії та 66 – ї гвардійської танкової бригади, які загинули у боях при першому звільненні села 4 (7) січня, 27 – 28 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Оратів від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944. 1955 прах воїнів було перенесено з садиб, околиць і поховано в братські могили. Прізвища воїнів відомі.

1956 на багатоступінчастому постаменті встановлено тригранний бетонний обеліск (вис. 3,6м) та скульптуру воїна в бронзовому окутті (вис. 2м). На постаменті закріплено чавунну меморіальну дошку з присвятою. Поруч з скульптурою споруджено дві бетонні стели (2,4 x 1,6м), облицьовані плитами габро (1x 0,9м). Ліворуч на стелі контррельєфне різьблення ордена Слави, присвята та 145 прізвищ воїнів, загиблих у боях за с. Оратів. Праворуч – контррельєфне різьблення ордена Великої Вітчизняної війни, меморіальний текст та 144 прізвища воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Поховання обсаджено деревами та огорожено декоративною огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.10,11,12,23,25,26,27,57,126; ф.1358, оп.2, спр.21. – Арк.99; ф. 1521, оп. 2, спр. 27. – Арк. 62 – 70, 98; ф.1466, оп.2, спр.22. – Арк.236,237; ф.1617, оп.18002, спр.2 – 280. – Арк.167,168,169,170; ф.3167, оп.2, спр.6. – Арк.38.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.2,6.

3. Вінницький ОВК – від. І. – Облікова картка військового поховання № 475.
4. Лето 1941 Украина. Документальные материалы, хроника событий. – К. Изд. «Украина», 1991. – С.218.
5. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.7–16; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.116; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.
6. Исаев И.В. От Дубно до Ростова. Изд. Транзит книга. – М., 2005. – С. 374 – 381.
7. Долматовский Е. Зеленая Брами. Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны. – М., 1983. – С. 97,99,105.
8. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни в 1941–1945рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.48.
9. Пивоваров В. На підступах до Оратова. // Ленінський шлях. – 1984. – 21квітня.
10. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14,17 вересня.

Додаток:

1. Присвята на постаменті: «Подвигу павшим однополчанам 192-й горно-стрелкової дивізії 12- й армії в день розгрому фашистських військ генерала фон Клейста, здесь в Оратово – как начало пути к победе.

Через 50 лет. Совет Ветеранов дивизии и жители Оратова».

2. Написи на стелах: «Вечная слава воинам, павшим за свободу и независимость нашей Родины в Великой Отечественной 1941 – 1945 гг. в боях за освобождение с. Оратов».

«Слава Вам, храбрые, слава бесстрашные, вечную славу поет Вам народ.

Доблестно жившие, смерть сокрушившие, память о Вас никогда не умрет».

3. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із смт. Оратів на фронтах Другої світової війни загинуло 190 воїнів – односілчан.

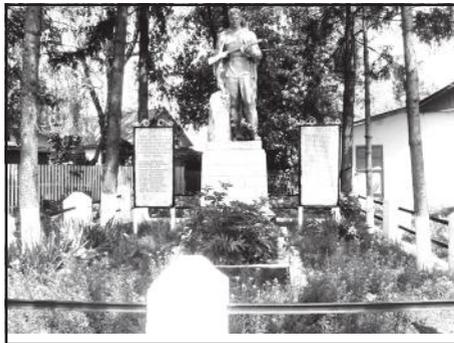
Примітка:

с. Оратів з 1984 – с-ще міського типу Оратів.

с. Прибережне, Оратівська селищна рада

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Перемоги, 2.
У центрі села поховано 43 воїни із складу 497 – го стрілецького полку 135 – ї стрілецької дивізії та 66-ї гвардійської танкової бригади, які загинули у бою при першому

звільненні села 6 січня, 28 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Прибережне від німецько – нацистських окупантів 12 березня 1944. Відомі прізвища шести воїнів: Бабійчук Є.В., Барінов П.В., Дудочкін В.П., Кравченко С.М., Лобанов І.М., Правдивий П.К.

1956 на постаменті, облицьованому керамічною плиткою, встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м) з автоматом на грудях та лавровою гілкою у лівій руці, яка спадає на камінь з написом: «Вічна слава героям». Ліворуч та праворуч від скульптури встановлено дві пофарбовані металеві стели на підставах (1,9 х 1,0м) з присвятами та прізвищами: ліворуч – на честь воїнів – визволителів; праворуч – на честь 42 воїнів – земляків, полеглих на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1358, оп.2, спр.19. – Арк.15,15зв.; ф.3167, оп.2, спр.6. – Арк.38.*
2. *Вінницький Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.3; ф.Р. 1683, оп.1, спр.13. – Арк.259.*
3. *Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №476.*
4. *Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.15,16.*
5. *Баскаков А. В боях за Іллінечину // Трудова слава. – 1974. – 17 вересня.*

Додаток:

1. Текст присвят на стелах: «Вічна слава воїнам Радянської армії, полеглим смертю хоробрих в боях за визволення села Прибережне в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945; «Односільчанам, які загинули в боротьбі з фашизмом: 42 прізвища».

2. За даними Книги пам'яті Вінницька область із с. Прибережне на фронтах Другої світової війни загинуло 47 воїнів – односільчан.

Примітка:

с. Прибережне з 1984 об'єднано з смт Оратів.

смт. Оратів

Братська могила жертв фашизму.

За 1км на схід від околиці смт. Оратів, ліворуч від дороги, на узліссі розстріляно і поховано 25 чоловік єврейської національності та 12 членів ВКП(б) і радянських активістів. Відомо 16 прізвищ. Розстріли проведено німецькою польовою жандармерією та місцевими поліціями 29 вересня 1943.

На могилі (5 x 2,5м) насипано невисокий земляний пагорб і посаджено черешню. Пам'ятний знак та меморіальний напис відсутні. Поховання обнесено дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.13. – Арк.6; ф. Р. 1683, оп.1, спр.13. – Арк.272,273.
2. Книга скорботи України Вінницька область. – Т.2. – Вінниця., 2002. – С. 297, 298, 302,304,306,308,311.

Додаток:

Прізвища похованих: Ахіл, Гестер, Глухий В.О., Краснянський Іван, Литвак, Ложков, Медвідь Аврум, Павлюк Тимко, Пасіченко У.Л., Савчук С.О., Ситник, Сірийцько, Сіра Сільва, Сливчак С.Е., Швець Михайло, Швець Олександр.

с. Прибережне, Оратівська селищна рада

Могила Лелеки Л.С.

Північна околиця села в центральній частині кладовища.

Лелека Лука Степанович (4.XII.1913, с. Заруддя (тепер Оратівський р – н, Вінницька обл.) – 2.01.1989) – повний кавалер орденів Слави (1944, 1945), гвардії сержант. Працював трактористом у рідному селі, з 1937- на будівництві гідроелектростанції у м. Рибінську Ярославська обл. (Російська Федерація).

Учасник Великої Вітчизняної війни з літа 1941, був захисником Москви, Сталінграда, брав участь у форсуванні Дніпра, визволяв Одесу, Білорусію, Польщу, штурмував Берлін.

У складі 100 – го гвардійського стрілецького полку 35 – ї гвардійської дивізії 8 – ї гвардійської армії 1 – го Білоруського фронту розвідник Лелека Л.С. був удостоєний ордена Слави 3 – го ступеня за те, що 1 серпня 1944 одним із перших форсував річку Віслу, першим увірвався у ворожі траншеї, вогнем автомата знищив трьох гітлерівців, ще одного взяв у полон.

26 березня 1945 сержант Лелека нагороджений орденом Слави 2 –

го ступеня за особисту відвагу і сміливість, проявлену під час проведення операції з групою бійців по захопленню контрольного полоненого.

31 травня 1945 вийшов Указ Верховної Ради СРСР про нагородження Лелеки Луки Степановича орденом Слави 1 – го ступеня. 18 квітня спостережний пункт командира полку, де знаходився і Лелека, потрапив в оточення. Зав'язався жорстокий бій. Завдяки мужності і відваги сержанта Лелеки було врятовано життя командира полку, розбито угруповання німців, полк став успішно просуватися уперед.

З 1945 у запасі, жив і працював у колгоспі с. Березівка, потім селі Прибережне.

1990 на могилі встановлено стелу (вис.1,3м) із сірого граніту у вигляді паруса. На чоловому боці – портретне зображення героя та меморіальний текст.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації.* – Ф.33, оп.690155, спр.1078. – Арк.237; ф.33, оп.686196, спр.3278. – Арк.93; ф.33, оп.686046, спр.10/172. – Арк.159.
2. Гальчак С. *Ступені мужності.* – Вінниця.,1995. – С.86 – 89.

Додаток:

«Лелека Лука Степанович 4.XI.1913 – 2.01.1989. Никогда нам не дождаться встречи, от того застыла боль в глазах. Памятью цвести ты будешь вечно в наших любящих сердцах. Помним. Скорбим. Жена, дети, внуки, правнуки».

сmt Оратів

Оратівський замок,
пер. пол. XVIIст. (археол.,іст.)

Замок в Оратові побудований панами Оратівськими та Клещівськими на початку XVII ст. і був розташований на пагорбі, де

річка Жива великими ставками створює півострів. Збоку ставка замкова гора різко обривається до води, а з трьох сторін оточена глибокими оборонними ровами та валами з урахуванням особливостей природного рельєфу. Функції замку мали оборонне та житлове призначення. Ци-

таделлю замку були фортифікації навколо житлових та господарських будівель власників містечка і займали його західний сектор, що прилягав до східного ставкового берега.

Влітку 1648 року козацько – татарське військо після п'ятиденного штурму спалило містечко і частково зруйнувало оборонні укріплення. Козацька залага, залишена в Оратові, відновила фортифікації, але у 1651 – 53 роках вдруге були знищені польськими військами і більше не відновлювалися.

На початку ХХ ст. ще можна було прослідкувати систему оборонних валів та ровів. До наших днів збереглася невелика ділянка рову (уздовж центральної селищної вулиці в районі дитсадка) довжиною понад 300м, глибиною та шириною близько 35м. Біля ставка рів переходить у природний яр з крутим північним схилом.

Оратівський замок, як пам'ятка укріпленого поселення пізнього середньовіччя, козацької доби назавжди втрачена.

Джерела та література:

1. Похилевич Л.И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. – Біла Церква, 2005. – С.266 – 267.
2. Мальченко О. Укріплені поселення Брацлавського, Київського і Подільського воєводств (XV – середина XVII ст.). – К., 2001. – С.220 – 221.
3. Broniglaw Chlebowski. Słownik Geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowjanskich. – Т. VІІ. – Warszawa., 1886. – S.572 – 573.
4. Жалоба п. Яна Оратовского об осаде и взятии татарами и козаками его м. Оратова...30 апреля 1649. Архив Юго – Западной России. – Ч.3. – Т.ІV. – К., 1914. – С.168.

сmt. Оратів

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1993 на західній околиці селища, в східній старій частині кладовища, насипано високий пагорб в пам'ять про 588 жителів селища, які померли під час Голодомору 1932 – 33. На його вершині, на бетонному трапецієподібному постаменті, встановлено металевий поклінний

хрест (вис. 4,0м). На постаменті вмонтовано плиту габро (0,7 X 0,6м) з меморіальним текстом: «1932 – 1933. В Оратові, в той рік голодний, вмирили люди без кінця, а попіл мертвих і сьогодні у наші стукає серця».

Автор та виконавці проекту – місцеві майстри.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108,65 – 71; спр.4. – Арк.29 – 38; спр.13. – Арк.158 – 163; спр.11. – Арк.129 – 131.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька обдасць. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.639 – 647.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр.Збірник документів та матеріалів. – Вінниця., 2007. – С.322 – 326.
4. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище. 2007. – С.62 – 63,68 – 77.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в селищній раді.

с. Прибережне, Оратівська селищна рада

Пам'ятний знак жертвам Голодомору та репресій.

Північна околиця села. 2007 ліворуч від входу на кладовищі в пам'ять про жителів села, які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено стелу із габро (1,5м), увінчану хрестом, пов'язаного стилізованою бетонною хусткою. На триступінчастому постаменті – чорна прямокутна плита, на чоловій площині якої зображення сонця на сході, поля, три житніх колоска, гілка калини та меморіальний напис контррельєфом: «Жертвам голодоморів та політичних репресій 20 – го століття в Україні».

Списки селян, загиблих під час Голодомору не складались, братські могили не локалізовані.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108.
2. Шульга І. Голод на Поділлі. – Вінниця., 1993. – С.47.

**с. Балабанівка,
центр сільради**

Братська могила радянських воїнів, жертв фашизму та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села навпроти будинку культури у сквері поховано 651 воїн із підрозділів 100 – ї, 240 – ї, 340 – ї стрілецьких дивізій, 12 – го повітряно – десантного полку і 250 – ї окремої армійської штрафної роти 4 – ї гвардійської повітряно – десантної дивізії, 324 – го гвардійського винищувально – протитанкового артилерійського полку та 66 – ї гвардійської танкової бригади, які загинули у боях з німецько – нацистськими окупантами за звільнення села на початку січня, 27 – 29 січня при обороні села і виході із «Балабанівського» оточення у північному напрямку та під час остаточного звільнення с. Балабанівка 10 березня 1944. Серед похованих 135 радянських військовополонених, які були захоплені в полон і закатовані нацистськими палачами в Балабанівському лісі. Після закінчення бойових дій тіла воїнів поховані селянами на місцях їх загибелі.

1955 останки воїнів перепоховано із сусідніх сіл Богданівки, Лінеччини, лісів, садіб у спільну могилу на шкільному подвір'ї, де вже було поховання 16 жителів села єврейської національності, розстріляних німецькими нацистами 23 лютого 1943. За рішенням сільради 1975, у зв'язку з будівництвом нової школи, прах воїнів та євреїв перепоховано у чотири братські могили на місці сучасного поховання. Відомі прізвища 576 воїнів.

1978 на могилі на масивному тинькованому постаменті встановлено скульптурну композицію: чотиригранний, складений із блоків обеліск огорнутого рельєфом червоного прапора з завершенням погруддя воїна (вис.3,5м) та написом. Біля підніжжя обеліску – скульптура жінки, яка опустилась на коліна і тримає вінок із дубового листя. На вінку прикріплено пластикову табличку з посвятою накладними літерами (0,3 X 0,6м). На

постаменті з трьох боків розміщено 16 металевих дошок (0,45 x 0,75м) з прізвищами 567 воїнів. На одній із плит меморіальний напис. Праворуч від скульптури на могилі жертв фашизму-металева прямокутна стела (1,0 x 0,5м) на підставах з прізвищами похованих.

1972, обабіч братських могил, відкрито пам'ятний знак на честь 274 воїнів – односілчан Балабанівки та Ступок, полеглих на фронтах Другої світової війни: чотиригранний блочний обеліск (вис.18,0м) з присвятим написом на ступінчастому постаменті по периметру – чотири меморіальні дошки (0,45 x 0,75м) з прізвищами.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.395, оп.9136, спр.318. – Арк.17; ф.1521, оп.1, спр.34. – Арк. 1; ф.1277, оп.2, спр.10. – Арк.6,9,14,45; ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.20,43,55,89,115,160,184; ф.1657, оп.2, спр.15. – Арк.12,14,25,33,34,87; ф.1307, оп.2, спр.9. – Арк.6,49,38,93,155,156,157; ф.324 зв. винищувального протитанкового арт. полку 286 стр. дивізії, оп.977525, спр.310. – Арк.136,138,142,175; ф.3167, оп.2, спр.6.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.9; ф.Р.1683, оп.1, спр.13. – Арк.257.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №460.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.17 – 24; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.116; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.
5. Мурадян В.А. Вірність обов'язку Документальна повість. – К., 1988. – С.193,194,195.
6. Фридман О.Я., Турченко М.М. Им в Харькове танк поручили вести Документальний очерк. – Х., «Прапор». – 1977. – С.88, 89,90, 91.
7. Бабаджанян А.Х., Н.К. Попель Н.К. Люки открыли в Берлине. – М.,1973. – С.115 – 128.
8. Довідка Балабанівської сільради № 266 від 08.08.2008.

Додаток:

1. Напис на обеліску: «Вечная слава героям Великой Отечественной войны, павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины».
2. Меморіальний напис на плиті: «Вечная слава воинам Советской армии, павшим смертью храбрых в боях за освобождение села Балабановка в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 (прізвища)».
3. Посвята на таблиці: «Герої Радянського Союзу: Жеребцов Іван Іванович, Таргыков Семен Володимирович».

Примітка:

У відповідності з виданням «Герои Советского Союза Краткий биографический словарь». – Кн.1. – М., 1987. – С.501; – Кн.2. – М., 1988. – С.563. Жеребцова ІІ. поховано в с. Княжа Криниця Монастирищенського р – ну Черкаської обл., Тартикова С.В. у смт Цибулів Монастирищенського р – ну Черкаської обл. На думку автора, виходячи з характеру подвигу Героїв, залишки їх останків не знайдено. Поховання є символічними.

с. Балабанівка

Балабанівський ліс – заповідне урочище (прир.).

Розташоване на території сільради Оратівського лісництва кв.№35, площа 20,0 га. Урочище представлене високопродуктивними штучно створеними насадженнями дуба черешчатого з участю дуба червоного віком 105 років.

Балабанівський ліс – унікальна ботанічна пам'ятка, яка з 1979 року занесена до реєстру природно – заповідних об'єктів області. Користувач – Іллінецьке державне лісне господарство.

Джерела та література:

1. Рішення облвиконкому № 580 від 29.12.79.
2. Денисюк Г.І., Любченко В.Є. Заповідне Поділля Серія Земля Подільська Краєзнавчі нариси. – Вінниця., 2001. – С.81,83.

с. Балабанівка

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

У центрі села біля церкви. В пам'ять про жителів села (понад 132 чол.), які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено (2008) дерев'яний хрест (вис.2,5м) з меморіальним написом на металевій табличці: «Жертвам голодомору 1932 – 33». Хоронили померлих на чотирьох сільських кладовищах. Могили не локалізовані. У селі траплялися випадки канібалізму та дітоїдства.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.22. – Арк.117 – 119; спр.10. – Арк.144 – 156.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.624 – 625, 1288 – 1289.
3. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.55 – 56.
4. Мудраченко М. Голодна весна в Балабанівці. // Вінниччина. – 2008. – 5 листопада.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

**с. Бартошівка,
Кожанської сільради.**

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Зої Космодем'янської біля будинку культури. 1990 тут на

кубоподібному цегляному тинькованому постаменті встановлено металевий чотиригранний пірамідальний обеліск (вис.2,0м), увінчаний червоною зіркою. Меморіальний напис відсутній. За обеліском закладено Алею пам'яті на честь 30 воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни: рядами стоять гранітні камені (вис.0,5 – 0,7м) з іменними табличками і висадженими деревами у відповідності з кількістю загиблих. Меморіал огорожено дерев'яною огорожею.

Автор та виконавець – місцеві майстри.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.50 – 52.
2. Згадаємо всіх поіменно Вони не повернулись у села Кожанку, Бартошівку з Великої Вітчизняної війни. // Ленінський шлях. – 1991. – 5 січня.
3. Довідка Кожанської сільради № 195 від 27.06.2008. .

с. Березівка, Угарівська сільрада

Братська та одиночна могили радянських воїнів.

На північно – східній околиці села в центральній частині кладовища поховано 28 воїнів 682 – го стрілецького полку 202 – ї стрілецької дивізії 27 – ї армії, які загинули 18 березня 1944 від прямого попадання німецької авіабомби в будинок, де містився військовий лазарет. Спочатку поховані на садибі. Після війни прах воїнів перепоховано в братську могилу на кладовищі. Відомі прізвища 7 воїнів: Беринський Віктор Станіславович, Греков Микола Костянтинівич, Жорніков Дмитро Захарович, Курбанов Феодосій Маркович, Косихін Петро Анісимович, Шаботін Кирило Вакійович, Ширманов Микола Андрійович.

1984 на могилі встановлено металевий пірамідальний конічний обеліск (вис. 2,0м), увінчаний зіркою. На обеліску прикріплено залізну меморіальну дошку (0,3 x 0,4м) з написом. Поховання огорожено металевою огорожею.

За 20м на південний схід від братської могили поховано воїна 682 – го стрілецького полку, якого було підібрано жителями села на полі бою на північ від села Угарове. Помер від ран у лазареті в березні 1944.

1984 на могилі встановлено пірамідальний обеліск (вис.1,3м), увінчаний зіркою. Меморіальний напис відсутній.

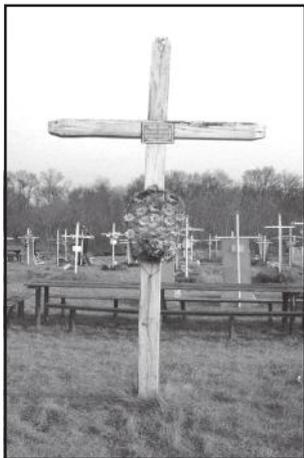
Автор та виконавці пам'ятних знаків – місцеві майстри.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1464, оп. 2, спр. 53. – Арк.46,47.
2. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 502.
3. Довідка Угарівської сільради № 150 від 25. 10. 2007.

Додаток:

1. Напис на меморіальній дошці: « Вічна слава героям. 1941 – 1945».
2. Стаття написана за свідченнями старожилів села, свідків цих подій.

с. Березівка

Могили селян – жертв Голодомору.

На північно – східній околиці села в південній частині кладовища в одиночних могилах поховано 33 жителів Березівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. Серед померлих – 9 дітей.

2007 в північному секторі кладовища встановлено дерев'яний хрест (вис.3,0м) з меморіальним написом: «Жертвам голодоморів та політичних репресій в Україні».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.8. – Арк.65 – 71.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.625.
3. Довідка Угарівської сільради № 245 від 24.06.2008.

Додаток:

1. Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.
2. Могили не мають пам'ятних знаків.

**с. Бугаївка,
центр сільради**

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків (іст.).

Вул. Космонавтів. У центрі села біля будинку культури в двох могилах поховано 76 воїнів, які загинули у боях при звільненні села від німецько – нацистських окупантів 6 січня 1944. Відомі прізвища двох воїнів – гвардії рядового 66 – ї гвардійської танкової бригади Гергеля С.С. та рядового Руденка В.І.

1957 на могилі на цегляному тинькованому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна в бронзовому окутті (вис.2,0м), який опустився на коліна і тримає автомат та дубову гілку. На постаменті прикріплено металеву дошку (0,6 x 0,4м) з меморіальним текстом накладними металевими літерами. Перед скульптурою на бетонних постаментах під нахилом укладено три металеві меморіальні плити (1, x 0,7м) з накладними датами «1941 – 1945», мініатюрними орденами Вітчизняної війни та прізвищами 73 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Поховання огорожено невисокими бетонними стовпчиками, скріпленими металевими ланцюгами.

Автор та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.3167, оп.2, спр.б. – Арк. – 37.
2. Вінницький ОВК, від.1 – Облікова картка військового поховання № 509.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.196,198 –201; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.122.
4. Баскаков А. В боях за Іллінеччину // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.

Додаток:

1. Меморіальний текст: «Куди не йшов, не їхав ти, а тут ти зупинись і цій могилі дорогій всім серцем поклонись».

2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Бугаївки на фронтах Другої світової війни загинуло 79 воїнів – односільчан .

с. Бугаївка, Якимівська сільрада

Пам'ятний знак жертвам політичних репресій.

Вул. Космонавтів. На кладовищі навпроти входу стоїть пам'ятна стела на вшанування 47 селян – колгоспників місцевого колгоспу «Перемога», які стали жертвами політичних репресій за участь

в т. зв. Українській військовій повстанській організації на території Оратівського р-ну і засуджених у поза-судовому порядку рішеннями Трійки управління НКВС по Вінницькій області від 10 та 19 квітня 1938 до розстрілу, вироки відносно яких виконувалися у Вінниці.

1986 на низькому постаменті встановлено стелу у вигляді зрізаної призми, увінчаної хрестом, – сакральним символом православної християнської віри (вис.2,0м). У верхній її частині з чолового боку вмонтовано дошку (0,4 x 0,3м) з рожевого лабрадориту з меморіальним написом контррельєфом: «Вічна пам'ять жертвам репресій 1937 – 1938 рр.». 1992 на стелу прикріплено металеву плиту (1,6 x 0,7м) з прізвищами репресованих, виготовлену на кошти жителів села. Напис виконано накладними літерами.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 6023, оп.4, спр.13032.–631аркуш.
2. Вінницький мартиролог книга пам'яті жертв політичних репресій на Вінниччині (20 – 50 – і рр. XX ст.) 1 / А – Г. – Вінниця., 2001. – С.173,270,288,283,303.

с. Бугаївка

Пам'ятний знак учасникам громадянської війни.

Вул. Космонавтів, 1. Навпроти будинку культури стоїть пам'ятний знак на честь червоних партизанів, активних борців за встановлення радянської влади в краї, мешканців сіл Теліжинець (Тетівський р-н Київська обл.) та Бугаївки (тепер Оратівський р-н Вінницька обл.), які були розстріляні німецько-австрійськими окупаційними

військами 2 червня 1918 у с.Теліжинці.

1957 на цегляному тинькованому кубоподібному постаменті встановлено металевий чотиригранний конічний обеліск (вис.1,0м), увінчаний червоною зіркою. На постаменті прикріплено металеву меморіальну дошку (1,0 x 0,6м) з написом та вісьмома прізвищами загиблих.

Джерела та література:

1. *Історія міст і сіл УРСР Київська область.* – К., 1971. – С.677 – 678.
2. *Пам'ятники історії и культури Украинской ССР Каталог – справочник.* – К., 1987. – С.57.

Додаток:

Напис: «Вони розстріляні німецькими окупантами в 1918 р.: Дзюба С.Т., Заїць С.Ф., Заріцький Д., Костюк Д.С., Лищук А.Т., Марищук Ф.З., Трачук Г., Чепур І.А.. Вічна слава полеглим в боротьбі за свободу нашої Батьківщини».

с. Велика Ростівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Садова. У сквері біля школи в двох братських могилах поховано 53 воїнів із 1031 – го артилерійського полку 100 – ї та 581 – го стрілецького полку 151 – ї стрілецьких дивізій 38 – ї армії, які загинули при звільненні села від німецько – нацистських окупантів 3 січня та у боях місцевого характеру впродовж січня – 11 березня 1944. Прізвища воїнів відомі.

1951 на цегляному тинькованому постаменті встановлено чотиригранний обеліск із бетонних блоків (вис. 3,5м). Вгорі – барельєфне зображення зірки. Біля підніжжя обеліску – скульптурна група: хлопчик та дівчинка в піонерських строях тримають лавровий вінок (вис.1,5м). На постаменті в окантовому обрамленні присвятний напис. Праворуч від надгробку у 1964 споруджено П-подібну цегляну меморіальну стіну (11,2 x 1,5м) на честь загиблих земляків: на всю площину фасадної сторони металевими накладними буквами – напис: «Ніхто не забутий, ніщо не забуте», на стіні прикріплено 12 металевих плит (1,0 X 0,7м) з посвятою, прізвищами 162 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. У центрі на плиті – наклад-

ний металевий муляж ордена Перемоги, дата «1941 – 1945» та напис «Слава героям».

Автор та виконавець проекту – майстерні Харківського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1277, оп.2, спр.10. – Арк.45,45зв.; ф.1382, оп.2, спр.39. – Арк.4,5,9,16.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.11.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 462.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.26 – 32; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.116 – 117; там само. – Т.9. – Вінниця. – С.29.
5. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.

Додаток:

1. Тексти присвятних написів: «Вечная слава героям Великой Отечественной войны, павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины 1941 – 1945 гг.»; «Вічна слава воїнам – односельчанам, полеглим у боях за свободу і незалежність нашої Батьківщини».

2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Велика Ростівка на фронтах Другої світової війни загинуло 167 воїнів – односельчан.

с. Велика Ростівка

Могили селян – жертв Голодомору.

На південно – східній околиці села в центральній частині старого кладовища, ліворуч від головної алеї, в 5 братських та одиночних могилах поховано 86 жителів Великої Ростівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

У 1988 на одній із братських могил встановлено металевий хрест (вис. 2,0м) з написом на табличці «Тут покоїться прах ЦАРУКІВ мама НАТАЛКА, сестри: ЯВДОХА, ГОРПИНА, МАРІЯ, брат ІВАН, внучка

МАРУСЯ умерли 1933 року».

Джерела та література:

1. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. – С.272 – 275,280 – 285.

2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.625.
3. Довідка Великоростівської сільради № 870 від 17.10.2008. .

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Велика Ростівка

Могила Чурсіна Д.З.

Південно-західна околиця села. У східній старій частині кладовища поховано воїна 436 стрілецького полку 155 – ї стрілецької дивізії, який загинув у бою з німецько – нацистськими окупантами 27 лютого 1944. Прізвище воїна відоме – Чурсін Дмитро Захарович (1907р.н.), рядовий.

1945 на могилі встановлено дерев'яний пірамідальний обеліск, увінчаний бляшаною зіркою(вис.1,2м). На меморіальній металевій табличці (0,2 x 0,3м) напис фарбою: «Військові». Поховання обгороджено дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1387, оп.2, стр.35. – Арк.10.
2. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 463.

с. Вербівка, Скоромошківська сільрада

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Травнева. Північна околиця села. На кладовищі праворуч від входу поховано 4 воїнів із складу 318 – го стрілецького полку 241 – ї та 396 – го стрілецького полку 135 – ї стрілецьких дивізій, які загинули в оборонному бою з німецько – нацистськими окупантами на підступах до села 5 січня 1944. Прізвища воїнів відомі: Абдулаєв Олександр Абдулович, Зайцев Микола Захарович, Кравпенюк Геннадій Олександрович, Манукян Михайло Казбарович.

1970 на могилі встановлено металевий пірамідальний обеліск (вис.1,2м) з металевою меморіальною дошкою без напису.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства Оборони Російської Федерації. – Ф.318 стр. полку 241 стр. дивізії, оп. 18002, стр.318. –Арк.173; ф.1358, оп.2, стр.21. – Арк.99.*
2. *Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 506.*
3. *Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945рр. (Хроніка подій). –К., 1965. –С.48.*
4. *Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.123.*

с. Ганнівка, Чернявська сільрада

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Колгоспна.
У центрі села. 1976 тут споруджено пам'ятний

знак на честь полеглих на фронтах Другої світової війни воїнів – односілчан. На цоколі, на цегляному тинькованому кубоподібному постаменті встановлено бетонний тригранний обеліск (вис.3,0м), облицьований з чолового боку плитою із полірованого рожевого лабрадориту. У верхній частині обеліску контррельєфом вирізьблено п'ятикутну зірку, дату: «1941 – 1945», напис – посвяту: «Односельчанам від вдячних нащадків. Вічна слава героям» та прізвища 24 воїнів – односілчан. З головного входу до обеліску веде доріжка з гравію, обрамлена зеленою огорожею з нестриженого чагарника – самшита, висадженого в один ряд. Меморіал огорожено дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. *Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994.– С.169 – 170; там само. – Т.9. – Вінниця.,1997.– С.29.*
2. *Довідка Чернявської сільради № 126 від 24.06.2008.*
3. *Згадаємо всіх поіменно Вони не повернулися в село Ганнівку з Великої Вітчизняної війни // Ленінський шлях. – 1990. – 1 грудня.*

с. Гоноратка, Зарудянська сільрада

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Центр села. У сквері біля акушерського пункту в двох могилах поховано 75 воїнів 786 – го стрілецького полку 155 – ї стрілецької дивізії та 12 – го гвардійського повітряно – десантного полку 4 – ї гвардійської повітряно – десантної дивізії, які загинули в жорстоких боях при першому звільненні села 8 січня, 27 – 28 січня при обороні села та під час остаточного звільнення села Гоноратки і прилеглих до нього територій від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944. Відомі прізвища 30 воїнів.

1959 (1979 реконструйовано) на могилі на цегляному тинькованому двоступінчастому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна в бронзовому окутті (вис.2,5м). Ліворуч від скульптури на підставах – металева стела (2,5 X 1,0м), на синьому полі якої білою фарбою написано присвятний напис та наведено 88 прізвищ, серед яких 77 прізвищ воїнів – односільчан, полеглих на фронтах Другої світової війни. Могили оточено бордюрами, облицьованими чорною керамічною плиткою. Поховання огорожено металевою огорожею.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1521, оп.1, стр.34. – Арк.1; ф.1387, оп.2, стр.35. Арк. – 25,26,57; ф.1307, оп.2, стр.9. Арк. – 87,155,156,159.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, стр.26. – Арк.14; ф.1683, оп.1, стр.13. – Арк.275, 276,281-283,286.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №467.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К.,1994. – С.42 – 46; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.117.
5. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.
6. Пам'ятники історії та культури Української ССР Каталог – справочник. – К.,1987. – С.57.

Додаток:

Присвятний напис: «За свободу і незалежність нашої Вітчизни в роки Великої Вітчизняної війни загинули наші односельчани і визволителі с. Гоноратки».

Примітка:

За архівними даними саме с. Гоноратка було звільнено 11 березня підрозділами 240 –ї стрілецької дивізії 40 – ї армії.

**с. Дібровиці,
Кошланівська сільрада**

Могила Бодрих Н.М.
та пам'ятний знак на честь
загиблих воїнів-земляків.

Вул. Ворошилова. У
центрі села поховано ря-
дового Бодрих Никифора
Марковича (1907 – 1944),

який помер від важкого поранення, отриманого в бою під час остаточного визволення села від німецько – нацистських окупантів 12 березня 1944.

1969 прах воїна із садиби мешканців села перенесено до сільського скверу. У цьому році тут споруджено меморіал на честь загиблих земляків. На високому цегляному тинькованому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна в бронзовому окутті (вис.3,0м). Праворуч до постаменту прилягає бетонна стела-стіна (1,6 X 4,0м), у центрі якої вмонтовано три плити із білого шліфованого бетону (1,2 X 0,9м) з прізвищами 75 воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Написи ідентичні.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.І. – Облікова картка військового поховання №470.
2. Вінницький ОВК. Алфавітна книга воїнів, загиблих в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945. – Т.1.
3. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 17 вересня.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.57 – 60.

с. Дівочина, Сабарівська сільрада

Братські могили радянських воїнів.

На північно – східній околиці села у східній частині кладовища в двох могилах, віддалених одна від одної на 15м, поховано 53 воїни, які загинули у боях під час звільнення села від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944. Після закінчення війни відбулось перепоховання праху воїнів у братські могили із садиб та які були виявлені на полях. Прізвища воїнів невідомі.

На одній із могил у 1975 р. на цегляному багатоступінчастому постаменті встановлено бетонний пірамідальний обеліск (вис.1,2м), увінчаний зіркою. Могила оточена бордюром. На другій – металевий обеліск з зіркою (вис.1,0м). Меморіальні написи відсутні.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від. 1. –Облікова картка військового поховання № 481.

с. Закриниччя, Човновицька сільрада

Могили селян – жертв Голодомору.

На східній околиці села в центральній частині кладовища у братських та одиночних могилах поховано 426 жителів села, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. У селі траплялися випадки людодїства.

На місці масових поховань у 1992 встановлено бетонний хрест (вис.3,0м) з написом: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 років».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П 136, оп.3, спр.13. – Арк.112.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні

- Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.626 – 630.
2. Синицький В. Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.59.
  3. Довідка Човновицької сільради № 216 від 01.07.2008.

Додаток:

Список громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Закриниччя

Могила Дрикопчука С.Т. та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центрі села біля господарства поховано Дрикопчука С.Т. – кавалера ордена св. Георгія. На могилі встановлено із чорного граніту чотиригранний обеліск, увінчаний залізним хрестом (вис.1,5м). На обеліску викарбувано посвяту: «Георгиевский кавалер штабс – капитан Дрикопчук Савва Трофимович, родился 1888 году, убитый на поле брани за Почаево Галицию. Мир праху твоему, дорогой сын».

Обабіч могили у 1967 споруджено меморіал на честь загиблих воїнів – земляків: у центрі майданчика на постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна в бронзовому окутті (вис.2,3м). На постаменті – меморіальна плита (0,8 x 0,6м) з написом. Праворуч і ліворуч від скульптури споруджено бетонні стели, на яких прикріплено чотири меморіальні плити (1.2 x 0,8м) з прізвищами 99 воїнів – односілчан, полеглих на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К.,1994.– С.177 – 181; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К.,1987. – С.57.

Додаток:

Напис на постаменті: «Вечная слава воинам, погибшим за свободу и независимость нашей Родины 1941 – 1945 гг.».

с.Заруддя, центр сільради.

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Вул. Центральна. У сквері біля будинку культури поховано двох воїнів із підрозділів 6 – ї армії – молодшого політрука Первозника П.Н. (1920 – 1941) та рядового 197 – ї стрілецької дивізії Поповиченка В.В. (1920 – 1941), який помер від ран, отриманих у бою з передовими підрозділами німецьких військ 22 липня в районі Оратова. Тут також поховано 40 воїнів 81 – го окремого мотоциклетного батальйону та 1 – ї гвардійської танкової бригади із складу 1 – ї танкової армії, які загинули у боях при першому звільненні села 6 – 7 січня, 28 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Заруддя від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944. Відомі прізвища п'яти воїнів: Гринюка Т.І., Криська П.С., Макеева О.А., Смірнова В.Ф., Ступака Василя.

1956 на багатоступінчастому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна, який схилився на коліно перед могилою (вис.1,7м.). По боках проходу на рівні бордюру під нахилом покладено 12 бетонних меморіальних плит у бронзовому окутті (0,65 X 0,4м) з викарбуваними посвятами, чотирма прізвищами похованих та прізвищами воїнів-земляків.

1985 біля будинку культури закладено Алею пам'яті на честь 120 воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Автор та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.3337, оп.2, спр.53. – Арк.167,167зв.; ф.3060, оп.2, спр.4. – Арк.93.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.2,17.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 466.
4. Пивоваров В.С. На підступах до Оратова. // Ленінський шлях. – 1984. – 21 квітня.
5. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994.– С.37 – 42,111; там само. – Т.8. – К., 1995.– С.117.

Додаток:

1. «Воины Советской Армии, павшие смертью храбрых в боях за Родину и похоронены в братской могиле с. Зарудье: фамилии и 35 неизвестных воинов»; «Воины – односельчане с. Зарудье, павшие смертью храбрых в боях за Родину в годы Великой Отечественной войны».
2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Заруддя на фронтах Другої світової війни загинуло 122 воїнів – односельчан.

с. Животівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Центральна. У центрі села біля сільради поховано 11 воїнів із 659 – го стрілецького полку 155 – ї, 836 – го стрілецького полку 240 – ї стрілецьких дивізій та 1700 – го зенітного артилерійського полку 9 – го гвардійського механізованого корпусу, які загинули у бою з німецько – нацистськими окупантами за звільнення села 6 січня 1944. 1955 прах воїнів перенесено з околиць села, садиб у спільну могилу. Прізвища похованих відомі: Гончар Г.М., Григорев О.Т., Золялов М.Н., Китаєв Л.С., Медведицький І.Д., Решетник А.Н., Садовий О.Г., Скурихін Г.О., Сухенко Т.О., Теняєв І.С., Тюрін М.В.

1956 на невисокому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,0м). Справа і зліва від скульптури споруджено дві стели з білої цегли (1,2 x 1,7м), на яких у нішах прикріплено по одній меморіальній плиті (0,9 x 1,1м) з прізвищами та присвятами на честь воїнів – визволителів та 112 воїнів – односельчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Поховання огорожено бетонною декоративною огорожею. Поруч з меморіалом закладено Алею пам'яті воїнам – односельчанам.

Автор та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.23,25; ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.38; ф.3443, оп.2, спр.20. – Арк.37.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.2,16.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 464.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.49.
5. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.32 – 37; там само. – Т.8. – К.,1995. – С.117; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.
6. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 17 вересня.
7. Довідка Животівської сільради № 191 від 25.06.2008.

Додаток:

1. Тексти присвят на стелах: «Воїни-визволителі, які загинули при визоленні с. Животівка в 1944 р.: 8 прізвищ »; «Воїни – односільчани, які загинули в Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945рр.: прізвища».

2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Животівки на фронтах Другої світової війни загинуло 118 односільчан.

с. Животівка

Могили селян – жертв Голодомору.

Вул. Горького. Північна частина села у південному секторі кладовища в одній братській та багатьох одиночних могилах поховано 88 жителів Животівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

1992 на братській могилі встановлено (2004 реконструйовано) прямокутну стелу з рожевого лабрадориту (вис.1,7м) з меморіальним написом: «Вічна пам'ять жертвам голодомору 1932 – 1933 рр. від односельчан с. Животівки».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р.6021, оп.1, спр.16. – Арк.8 – 11; ф.П.136, оп.3, спр.11. – Арк.1 – 7, 129 – 131; спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.625 – 626.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця., 2007. – С.322 – 326.

4. Синицький В. Страдницькі роки та долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.62 – 63.
5. Довідка Животівської сільради № 190 від 25.06.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли від Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Животівка

Могила Антонця М.С.

Вул. Горького. Північна частина села. На кладовищі праворуч від головної алеї у першому ряді десята.

Антонець Микита Степанович (15.09.1915, с. Животівка, (тепер Оратівський р – н, Вінницька обл. – 17.06.1965) – Герой Радянського Союзу (1943), гвардії лейтенант. Після закінчення 9 класів працював у колгоспі, потім головою сільради с. Ступки. 1936 – 39 служив у Червоній армії.

Учасник Великої Вітчизняної війни з червня 1941. Закінчив курси молодших лейтенантів (1941). Служив командиром взводу 12 – го гвардійського кавалерійського полку (3-я гвардійська кавалерійська дивізія., 2 – й гвардійський кавалерійський корпус, Центральний фронт). У березні 1943 під час оборонного бою у районі с. Вовна (Шосткінський р – н, Сумська обл.) гвардії лейтенант Антонець підбив ворожий танк, урятував багато життів, ризикуючи своїм. Будучи тяжко пораненим, вийшов із оточення. Нагороджений орденом Леніна, медалями. З кінця 1945 – в запасі. Жив і працював у рідному селі.

1966 на могилі встановлено із сірого шліфованого граніту конічний обеліск (вис.2,2м). У верхній частині – овальна фотографія, зірка Героя та напис: «Герой Советского Союза, гвардии капитан Антонец Н.С. 1915 – 1965.».

У сквері, навпроти сільради, встановлено Герою погруддя.

Джерела та література:

1. Герои Советского Союза Краткий биографический словарь. – Кн.1. – М., 1977. – С.67.
2. Овеянные славой имена Герои Советского Союза Уроженцы Винниччины. – Одеса., 1989. – С.16, 17,18.

с. Животівка

Могила Паламарчука І.Д.

Вул. Горького. Північна частина села. На кладовищі праворуч від головної алеї в тринадцятому ряді дев'ятнадцята.

Поховано Паламарчука Івана Дементійовича (22.09.1940, с. Животівка, Оратівський р – н Вінницька область) – 26.01.2009. Освіта 7 класів. У 1955 став доярем Животівського колгоспу. У роки 8 – і п'ятирічки Паламарчук І. застосовує систему заходів у своїй роботі, які забезпечують підвищення продуктивності корів. Так, у 1966 він надоїв від кожної корови по 4420кг молока. У 1967 – 5000кг, у 1968 – 5308кг, а у 1970 – му – 5626кг.

За видатні успіхи, досягнуті у розвитку сільського господарського виробництва і виконання п'ятирічного плану (1966 – 1970) продажу державі продуктів землеробства і тваринництва, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 квітня 1971 Паламарчуку Івану Дементійовичу, дояру колгоспу імені «Жданова» присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

На могилі надгробок не встановлено.

Джерела та література:

1. Указ Президії Верховної Ради СРСР. // Сільські вісті. – 1971. – 8 квітня.
2. Посвідчення Героя Соціалістичної Праці. Паламарчук Іван Дементійович. Ж №659264 від 23 квітня 1971 р.
3. Білий Л. Успіх приходить до працюючих з досвіду роботи дояра Животівського колгоспу (ім. Жданова). // Трудова слава. – 1971. – 9 лютого.
4. Левчишин Д. Плече друга Золоті зорі вінничан. // Вінницька правда. – 1971. – 8 липня.
5. Власенко Т. Зірка героя. // Трудова слава. – 1971. – 11 травня.

с. Животівка

Могила Хамараєва Амдумфрота.

Вул. Горького. Північна частина села. У південному секторі кладовища навпроти будинку № 2 поховано воїна 842 – го стрілецького полку 240 – і стрілецької дивізії рядового Хамараєва Амдумфрота (1909 – 21.01.1944).

1944 на могилі встановлено дерев'яну чотиригранну піраміду, увінчану бляшаною п'ятикутною зіркою (вис.1,2м). Меморіальний напис відсутній. Поховання огорожено металевією огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.43.
2. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 465.

с. Каленівка, Угарівська сільрада

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Садова. На північній околиці села в двох могилах поховано воїнів із підрозділів 6 – ї армії, які пораненими попали в полон і розстріляні нацистами 29 липня 1941. Кількість і прізвища бійців невідомі; 26 воїнів із 842 – го стрілецького полку 240 – ї стрілецької дивізії 40 – ї армії, які загинули у бою з німецькими окупантами за звільнення села 6 січня та у боях місцевого значення впродовж січня – 11 березня 1944. 1959 відбулось перепоховання у братську могилу праху воїнів, які були поховані в селянській садибі. Відомі прізвища двох воїнів – Ярового Ларіона Яковича та Кузнецова Миколи Даниловича.

У цьому році на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м). На постаменті прикріплено металеву меморіальну дошку (0,75 x 0,5м) з барельєфним зображенням зірки та написом. Могилу оточено бордюром. Поховання огорожено дерев'яною огорожею.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони російської Федерації. – Ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.43.

2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.1683, оп.1, спр.13. – Арк.291; ф.Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.19.
3. Вінницький ОВК, від.1 – Облікова картка військового поховання № 501.

Додаток:

Текст напису: «Вечная слава героям, павшим за Родину в Великой Отечественной войне 1941 – 1945».

с. Каленівка

Могили селян – жертв Голодомору.

Вул. Садова. У східній частині кладовища в братських могилах поховано 66 жителів Каленівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. Серед похованих – 42 дітей.

2007 на місці масових поховань встановлено дерев'яний хрест (вис.3,0м) з меморіальним написом: «Жертвам голодомору та політичних репресій в Україні».

Джерела та література:

1. Довідка Угарівської сільради №245 від 24.06.2008.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.631.
3. Синицький В.Страдницькі роки і долі Документи і матеріали про голодомор 1932 – 1933 років в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.62 – 63,79.

Додаток:

Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Каленівка

Могили Баштанного Ю.М. та Баштанного С.М.

Вул. Садова. У східній частині кладовища праворуч від входу поховано братів Баштанних Юхима Микитовича та Степана Микитови-

ча, які були розстріляні гітлерівцями 29 липня 1941 за переховування у своєму будинку поранених червоноармійців із підрозділів 6 – ї армії.

На могилі встановлено металевий хрест. Меморіальний напис відсутній. Поховання огорожено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.1683, оп.1, спр.13. – Арк.291.
2. Довідка Угарівської сільради № 150 від 25.10.2007; там само. № 69 від 23.04.2008.

с. Каленівка

Могила радянського воїна.

Вул. Садова. У західній частині кладовища під старою акацією поховано офіцера 842 – го стрілецького полку 240 – ї стрілецької дивізії, який за-

гинув 20 лютого 1944. Прізвище воїна невідоме.

1959 на могилі встановлено металевий хрест (вис.1,8м), поруч – пірамідальний металевий обеліск, увінчаний зіркою (1,2м). Меморіальний напис відсутній. Поховання обнесено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.65.
2. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №499.

с. Каленівка

Могила Баштанного В.Ю.

Вул. Садова. Східна частина села. На кладовищі праворуч від входу у другому ряді дрюга.

Баштанний Василь Юхимович (09.02.1963 (тепер Оратівський р – н) – 10.05.1984) – воїн – інтернаціоналіст, учасник радянсько – афганської війни, рядовий. Народився в селянській родині. 1979 закінчив Угарівську восьмирічну школу. Працював у м. Києві токарем на заводі «Арсенал». 1 квітня 1982 призваний до армії. 3 вересня служив у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Загинув при виконанні бойового завдання. Нагороджено орденом Червоної Зірки (посмертно).

1985 на могилі встановлено металевий хрест (вис.1,8м). На хресті прикріплено меморіальну табличку з посвятою.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 504.
2. Гончар А. «Чорний тюльпан». Книга пам'яті про загиблих воїнів-«афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С.25 – 26.
3. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т.1. – М., 1995. – С.121.
4. Синицький В. Їх поріднив Афганістан. – Монастирище., 2002. – С.4.
5. Гончар А. «Зберіг мені життя». // Вінницька газета. – 2001. – 11 жовтня.

Додаток:

Посвята: «Баштанний Василь Юхимович 9.02.1963 – 10.05.1984. Загинув у Афганістані, виконуючи інтернаціональний обов'язок».

с. Кожанка, центр сільради.

Могили селян – жертв Голодомору.

Вул. Щорса. На південно – західній околиці села у південній старій частині кладовища в братській та одиночних могилах поховано понад 365 жителів Кожанки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. В їх числі – 18 дітей.

1991 на братській могилі встановлено металевий поклінний хрест (вис.2,5м), на якому прикріплено металеву меморіальну дошку (0,40 X 0,35м) з написом на чорному полі білою фарбою: «Пам'яті жертвам голодомору 1932 – 33 рр.»

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38.
2. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. – Вінниця., 2007. – С.322 – 326.
3. Довідка Кожанської сільради № 196 від 27.06.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Кожанка

Могила Асташина П.М.

Вул. Щорса. Південно – західна околиця села, у південній частині кладовища під старою липою. Тут поховано гвардії рядового Асташина Павла Михайловича (1907 – 18.01.1944), який загинув у боях з нацистськими окупантами під час оборони с. Очитків.

1974 на могилі встановлено чотиригранний металевий обеліск (вис.1,2м). На обеліску – фотографія, меморіальна металева табличка (0,3 X 0,25м) та посвята.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.3337, оп.18002, спр.84. – Арк.185.
2. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №495.

Додаток:

Посвята: «Гвардии рядовой Асташин Павел Михайлович погиб в боях за свободу и независимость нашей Родины».

Примітка:

Гвардії рядовий Асташин П.М. занесений у списки загиблих с. Очитків.

с. Кожанка,

Могила Бурлаки І.О.

Вул. Щорса. Південно – західна околиця села у північній частині кладовища у другому ряді четверта.

Бурлака Іван Омелянович (9.10.1909, с. Кожанка (тепер Оратівський р – н) – 13.12.1994) – Герой Радянського Союзу (1945), старший сержант. Закінчив початкову школу. Працював у колгоспі. З червня 1941 у Червоній армії. Учасник Великої Вітчизняної війни з липня 1941. Воював на Західному, Південно – Західному, Південному, Північно – Кавказському та 4 – му Українському фронтах. Служив командиром кулеметної обслуги 897 – го гірського стрілецького полку (242-а гірська стрілецька дивізія, Приморська армія, 4-й Український фронт).

Відзначився у боях за Севастополь. 7 травня 1944 під час штурму укріплень висунувся з кулеметом у фланг ворожого підрозділу і знищив декілька десятків гітлерівців. У ніч на 8 травня вступив у рукопашний бій, знищив німця, а трьох взяв у полон. Цього ж дня влучним кулеметним вогнем знищив понад взвод солдатів противника і зірвав їх спробу вийти з оточення. Нагороджений орденами Леніна, Вітчизняної війни 1 – го ступеня, Слави 2 – го та 3 – го ступеня.

З 1945 старшина Бурлака був демобілізований. Жив і працював у рідному селі.

1995 на могилі встановлено металевий хрест, 2007 замінено на бетонну стелу у вигляді паруса (вис. 1,2м). На стелі в овальному окантуванні – фотографія, металева табличка (0,2 x 0,15м) з посвятою.

Джерела та література:

1. Герои Советского Союза Краткий биографический словарь. – Кн.1. – М.,1987. – С.220.

2. *Овеянныє славою имена Герои Советского Союза Уроженцы Винниччины.* – Одесса., 1989. – С.44,45,46.
3. *Переможці Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повосенний період, та ті, що проживають на території Вінницької області.* – Кн.1. – Вінниця., 2007. – С.19.

Додаток:

Посвята: «Герой Радянського Союзу Бурлака Іван Омелянович 9.10.1909 – 13.12.1994. Вічно живий в пам'яті односільчан».

с. Кожанка

Могила Мацюка В.О.

Вул. Щорса. На південно – західній околиці села у південній частині кладовища у шостому ряді четверта.

Мацюк Володимир Олександрович (13.07.1966, с. Кожанка (тепер Оратівський р – н) – 13.08.1985) – воїн-інтернаціоналіст, учасник радянсько – афганської війни, сержант, командир відділення парашутно-десантної роти.

Народився в селянській сім'ї. Після закінчення Очитківської середньої школи, навчався у Вінницькому ПТУ – 5. Працював фрезерувальником на Вінницькому Інструментальному заводі. 20 листопада 1984 призваний до армії. З квітня 1985 служив у військовій частині обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Під час виконання бойового завдання був важко поранений. Помер від ран. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

1986 на могилі встановлено стелу у вигляді паруса (вис.1,8м) з чорного полірованого граніту, на фасадному боці якої – портрет В.Мацюка та меморіальний напис.

Джерела та література:

1. *Вінницький ОВК, від.1.* – Облікова картка військового поховання № 469.
2. *Гончар А. «Чорний тюльпан» Книга пам'яті про загиблих воїнів – «афганців» Вінницької області.* – Вінниця., 1998. – С.233 – 236.
3. *Книга пам'яті о советских воинах, погибших в Афганистане.* – Т.2. – М., 1995.– С.56.

4. Синицький В. Їх поріднив Афганістан. – Монастирище., 2002. – С.8.
5. Бабенко В. Помстився за земляка і... // Вінниччина. – 1997. – 11 грудня.

Додаток:

1. Напис: «Мацюк Владимир Александрович 13.07.1966 – 13.08.1985.

Геройски погиб при исполнении интернационального долга. Живым тебя представить так легко, но в смерть твою поверить невозможно. Скорбящие родные».

с. Кожанка

Могила Рабця Ю.В.

Вул. Щорса. Південно – західна околиця села у західній частині кладовища у першому ряді сьома.

Рабець Юрій Володимирович (25.01.1969, с. Кожанка (тепер Оратівський р – н) – 27.06.1988) – воїн – інтернаціоналіст, учасник радянсько – афганської війни, єфрейтор. Народився в селянській родині. 1986 закінчив Очитківську середню школу, потім навчався у Вінницькому СПТУ – 16. 17 травня 1987 призваний до армії, з листопада у складі військової частини обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані. Загинув при виконанні бойового завдання. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

1989 на могилі встановлено стелу із чорного габро у вигляді паруса (вис.1,2м) з зображенням портрета та меморіальним написом. На постаменті абрис гвоздики та троянди.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1 – Облікова картка військового поховання №468.
2. Гончар А. «Чорний тюльпан» Книга пам'яті про загиблих воїнів – «афганців» Вінницької області. – Вінниця., 1998. – С.303.
3. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т.2. – М., 1995.– С.277.
4. Синицький В. Їх поріднив Афганістан. – Монастирище., 2002. – С.13 – 15.

Додаток:

Меморіальний напис: «Єфрейтор Рабець Юрій Володимирович 25.01.1969 – 27.06.1988. Геройски погиб при исполнении интернационального долга. Живым тебя представить так легко, что в смерть твою поверить невозможно. Вечно скорбящие родные».

с. Кожанка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Шкільна. 1990 закладено Алею пам'яті на честь загиблих 103 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової

війни: головний вхід до меморіалу акцентований бетонними сходами та двома металевими стелами на підставах. Перша стела у вигляді арки (вис.3,0м), на чоловому боці якої на червоному полі білою фарбою напис: «Алея пам'яті» та стилізовані малюнки солдатської каски та гвоздик. На другій (вис.2,7м) – у верхній частині дата «1941 – 1945» та прикріплено шість білих металевих табличок (0,6 x 0,3м) з прізвищами загиблих. За стелою рядами встановлені гранітні камені з іменними табличками, поруч висаджені дерева. Виготовлено місцевими майстрами.

По вул. Щорса, біля церкви, на призматичному цегляному тинькованому постаменті стоїть бетонна скульптура Невідомого солдата в бронзовому окутті (вис.2,5м). Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.46 – 50; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.117.
2. Загадамо всіх поіменно Вони не повернулися в село Кожанку // Ленінський шлях. – 1990. – 18 грудня.
3. Довідка Кожанської сільради №195 від 27.06.2008. .

с. Кошлани, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центрі села в трьох могилах поховано воїнів 786 – го стрілецького та 506 – го артилерійського полків 155 – ї стрілецької дивізії, які загинули у жорстоких боях при першому звільненні села 9 –

14 січня, 27 – 28 січня при обороні артилеристами полку рубежу: Кошлани – Дібровинці та під час остаточного звільнення с. Кошлани від німецьких окупантів 13 березня 1944. Тут також поховано 50 радянських військовополонених, закатованих нацистськими палачами в січні цього року. Кількість похованих воїнів та їх прізвища невідомі.

1980 на високому цегляному тинькованому постаменті встановлено скульптурну групу – воїн та молода жінка у військовому строї тримають лівими руками автомат (вис.2,5м). На постаменті у ніші вмонтовано металеву табличку з присвятою та прізвищами. До постаменту з обох боків прилягають дві бетонні стіни (2,0 x 2,0м), на яких прикріплені металеві меморіальні дошки і білою фарбою на чорному полі наведено прізвища 92 воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Присвятний напис відсутній. Могили обнесено бордюрами, поховання огорожено дерев'яною огорожею.

Автор та виконавець проекту – майстерня Вінницького художнього фонду.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.4422, оп.1, спр.8. – Арк.21,21 зв.
2. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14, 17 вересня.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.52 – 57; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.117.

Додаток:

1. Присвята на постаменті: «Они погибли в бою за село Кошланы: полковник Кобзев В.Г., полковник Филонович Ф.Я., ст. л – нт Пискун И.С., рядовой Амершов Г.». За даними Вінницького ОВК полковник Кобзев В.Г. загинув у с.Скитка (Липовецький р – н), ст. л – нт Пискун И.С. у с.Ободівка (Тростянецький р – н), а полковник Філонович Ф.Я. і рядовий Амершов Г. відсутні в списках.

2. Братська могила не перебуває на обліку військових поховань у обласному військовому комісаріаті.

3. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Кошлани на фронтах Другої світової війни загинуло 116 воїнів – односілчан.

с. Кошлани

Могили селян – жертв Голодомору.

На північно – східній околиці села у східній старій частині кладовища, в братській та одиночних могилах поховано понад 376 жителів села Кошлани, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. У селі траплялися випадки дітоїдства.

2007 на місцях масових поховань встановлено пам'ятний знак у вигляді

дерев'яного хреста (2,5м). Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38,15; спр.69. – Арк.172; спр.80. – Арк.150.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. ДП «ДФК». – 2008. – С.631 – 635.
3. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.62 – 63.
4. Довідка Кошланівської сільради № 172 від 01.10.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с.Лопатинка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Жовтнева. На території школи у двох братських могилах поховано 133 воїни, серед них 11 воїнів 6 – ї армії, які загинули у бою з німецько – нацистськими загарбниками під час оборони села в липні 1941. Тут також поховані воїни з підрозділів 155 – ї, 100 – ї стрілецьких дивізій 38 – ї армії, 340 – ї, 240 – ї стрілецьких дивізій 40 – ї армії та

109 – і танкової бригади із складу 2 – ї танкової армії, які загинули під час звільнення сіл Лопатники, Тарасівки, Лишави від німецько – нацистських окупантів 6 січня, 28 – 31 січня при обороні сіл та померлих від ран у полкових медичних пунктах впродовж січня – березня 1944. 1950 (потім у 1976) прах загиблих воїнів перенесено з околиць, садиб, лісів у спільну могилу. Прізвища воїнів відомі.

1956 на багатоступінчастому стилобаті, високому цегляному тинькованому постаменті, встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 2,5м). На постаменті прикріплено плиту (1,5 X 1,0м) з меморіальним написом рельєфними буквами та прізвищами. Праворуч від скульптури – металева стела (1,2 X 0,7м) з написом і прізвищами похованих.

Праворуч від меморіалу закладено Алею пам'яті на честь 84 воїнів – земляків, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1387, оп.2, спр.35. – Арк.23,116,137; ф.1277, оп.2, спр.10. – Арк.45,47,234; ф.1657, оп.2, спр.15. – Арк.34,67; ф.1521, оп.2, спр.27. Арк. – 55,89,115; ф.3142, оп.2, спр.10. Арк. – 65,70,76.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.2,25.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 471
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К. 1994. – С.60 – 64; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.118.
5. Швєбиг А.П. И снова в бой. – М.,1979. – С.116 – 117.
6. Баскаков А. В боях за Іллінеччину // Трудова слава. – 1974. – 17 вересня.

Додаток:

1. Меморіальні написи: «Вічна пам'ять воїнам, які віддали життя в боях з німецько – фашистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни.

Куди б не йшов, не їхав ти, а тут ти зупинись і цій могилі дорогій всім серцем поклонись.59 прізвищ і 61 невідомий воїн.с.Лопатинка»;

«Вічна пам'ять воїнам. Прізвища.с.Лопатинка».

2. При написанні статті використані спогади старожилів села.

3. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Лопатника на фронтах Другої світової війни загинуло 89 воїнів – односельчан.

с. Люлинці, Очитківська сільрада

Могила Клопова І.В.

Вул. Ватутіна. Північно – західна околиця села. На кладовищі ліворуч від входу поховано воїна 454 – го стрілецького полку 100 – ї

стрілецької дивізії Клопова Івана Васильовича, який загинув у бою з німецько – нацистськими окупантами під час звільнення села 5 січня 1944.

У 1974 на могилі встановлено бетонний конічний стовп , увінчаний зіркою (вис.1,2 м). Меморіальний напис відсутній, могила не упорядкована.

Джерела та література :

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1277, оп.2, спр.10. – Арк.47.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, спр.28. – Арк.19.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання №496.

с. Люлинці

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1992 на північно – західній околиці села у південній частині кладовища в пам'ять про 112 жителів Люлинця, які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено бетонний хрест (вис.2,0м). На нижній поперечці хреста меморіальний напис: «Жертвам голодомору 1932 – 1933 рр.». В числі померлих – 23 дітей. Братські могили не локалізовані.

Джерела та література:

1. Довідка Очитківської сільради № 120 від 20.06.2008.
2. Синицький В. Страдницькі роки і долі. Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.79.

Додаток:

Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені і зберігаються в сільраді.

с. Люлинці

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села біля церкви. 1967 тут споруджено меморіал на честь 43 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни: з обох боків алеї гравієм укладено бетонні площини на рівні бордюру, на яких вертикально встановлені білосніжні стели у вигляді паруса (вис.1,2м), розвернуті фасадною стороною до алеї. На кожній із них вмонтовано алюмінієву табличку (0,25 X 0,15м) з вигравіруваним прізвищем загиблого воїна.

Центром меморіалу є квадратний двоступінчастий стилобат, на якому призматичний тинькований чорного кольору постамент з металевим білосніжним чотиригранним пірамідальним обеліском, увінчаним червоною зіркою (вис.2,0м). На постаменті прикріплено три таблички з прізвищами. Навколо висаджені дерева.

Автори та виконавці проекту – місцеві майстри.

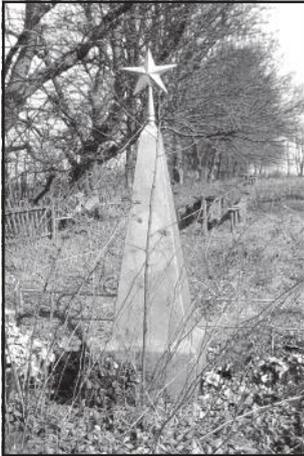
Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.89 – 91; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.119.
2. Згадаємо всіх поіменно Вони не повернулися в село Люлинці з Великої Вітчизняної війни. //Ленінський шлях. – 1991. – 14 березня.
3. Памятники истории и культуры Украинской СРСР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.

с. Мала Ростівка, Чагівська сільрада

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Польова. На південній околиці села у південній частині кладовища поховано трьох воїнів. Відомі прізвища двох похованих – Шевчука Василя Миколайовича (1918 – 00.08.1941) та Сутормена Петра

Васильовича (1925 – 11.02.1944), рядового 266 – го винищувального протитанкового артилерійського полку.

1945 на могилі встановлено дерев'яну чотиригранну піраміду з зіркою, 1985 замінено на металевий одноступінчастий обеліск, увінчаний зіркою. Меморіальний напис відсутній. Поховання огорожено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1358, оп.2, спр.19. – Арк.15; ф.266 ВПТАП, оп.158644, спр.11.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.27.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №493.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К.,1994. – С.155.

с. Мала Ростівка

Малоростівський гідрологічний заказник.

Південна околиця села. Розташований впритул до села в долині безіменного струмка і займає площу майже 35,0 га. Цінна ділянка сильно обводненого болота, зарослого високотрав'ям: рогіз, очерет, різні осоки, лепеха, болотні півники, іриси, калужниця болотна, коношина шарудлива, герань лучна, шавель кінський, дягель, солодко – гіркий пасльон та багато інших рослин. Серед різнотрав'я зростають стебла оману високого, пальчатокорінника широколистого, валеріани високої, цикуту отруйної.

Малоростівське болото є типовим для лісостепу, за рекомендацією ботаніків від 1999 року оголошено гідрологічним заказником місцевого значення. Користувач – фермерське господарство «Агроросток».

Джерела та література:

1. Рішення 5 сесії 23 скликання облради від 29.04.99.
2. Любчак О.О. Чарівне Поділля. – Вінниця., 1990. – С.63 – 65.

с. Мала Ростівка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села навпроти палацу. 1983 тут на високому постаменті встановлено бетонний чотиригранний конічний обеліск (вис.3,5м), у верхню частину якого в нішу вмонтовано скульптуру Божої Матері із білого бетону (вис.0,5м). До обеліску з фасадної сторони впридул прилягає бетонна стела (2,0 x 2,5м), на яку прикріплено три чорні гранітні меморіальні плити (0,7 x 1.0м). На центральній – контррельєфне різьблення ордена Вітчизняної війни і присвятний напис: «Вічна слава воїнам – односілчанам, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.», на інших плитах викарбувано 59 прізвищ загиблих воїнів – односілчан та абрис солдатської каски, автомата, гвоздик. Перед стелою покладено об'ємну чорну гранітну надмогильну плиту (2,0 X 1,0м) з контррельєфним зображенням зірки.

Автор та виконавець – майстерні Вінницького художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.153 – 155.
2. Згадаємо всіх поіменно, вони не повернулися в село Малу Ростівку з Великої Вітчизняної війни. // Ленінський шлях. – 1990. – 1 листопада.

с. Медівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Південна околиця села біля сільського кладовища. Тут поховано 219 воїнів із підрозділів 241 – ї, 155 – ї, 389 – ї, 151 – ї, 100 – ї стрілецьких дивізій, 32 – ї окремої винищувальної протитанкової артилерійської бригади Резерву Головного Командування та 51 – ї танкової бригади із складу 2 – ї танкової армії, які загинули під

час звільнення села від німецько – нацистських окупантів 3 січня, у жорстоких оборонних боях 24 – 31 січня на підступах до села. Протягом січня – першої половини березня 1944 у селі в різний час розміщувались 506 медико – санітарний батальйон, полковий медичний пункт 581-го стрілецького полку 151-ї дивізії та 228-й окремий медично-санітарний батальйон. Померлих від ран воїнів ховали на сільському кладовищі. 1950 прах воїнів перенесено у братську могилу. Відомі прізвища 193 воїнів.

1978 на могилі споруджено меморіал на честь загиблих воїнів – визволителів та воїнів – земляків: у центрі – бетонна стела у вигляді схилоного прапора, торцем до могили (вис.3,0м), під прапором на низькому подіумі, встановлено бетонну скульптуру воїна в бронзовому окутті (вис.2,2м). Ліворуч і праворуч – бетонні стели (5,0 x 2,0м) з накладними муляжами орденів Вітчизняної війни, написами та прикріпленими на них по шість меморіальних плит (1,0 x 0,8м). На першій із них напис накладними буквами: «Воинам – освободителям» і дата «1941», на плитах 155 прізвищ, на другій – напис: «Воинам – односельчанам» і дата «1945», на плитах посвята та 112 прізвищ воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Праворуч від меморіалу закладено Алею пам'яті на честь загиблих воїнів – односільчан: встановлено 148 табличок з прізвищами та висаджено стільки ж дерев.

Автор та виконавець проекту – майстерні Харківського художнього фонду.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1522, оп.2, спр.43. – Арк.13,16,18,24; ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.28; ф.1713, оп.2, спр.23. – Арк.17,18; ф.1382, оп.2, спр.39. – Арк.4,5,7,9,16,18; ф.1277, оп.2, спр.10. – Арк.7,8,9; ф. РГК, оп.18002, спр.160. – Арк.117; ф.58, оп.18002, спр.405. – Арк.51,52,53,54.*
2. *Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.28.*
3. *Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 472.*
4. *Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.64 – 71; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.118; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.*
5. *Полищук И. От Дніпра до Карпат. – г. Людиново., 1992. – С.44,45,46.*

Додаток:

1. Пoesвята: «Вечная слава героям, павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины».

2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Медівка на фронтах Другої світової війни загинуло 177 воїнів – односільчан.

с. Медівка

Криниця Гонти.

Вул. Агрономічна. На садибі мешканців села. Криниця Гонти – цінне джерело ґрунтової чистої води, яке живить р. Безіменну. Назва криниці походить від імені ватажка народного повстання 1768 року Івана Гонти. За місцевими переказами у дні «Коліївщини» загони гайдамаків на чолі з Гонтою проходили Медівкою і зупинялись на відпочинок біля криниці.

З 1984 криниця Гонти має статус гідрологічної пам'ятки природи місцевого значення. 2000 криницю впорядковано: вставлено бетонні пудла, зведено верх у вигляді альтанки.

Джерела та література:

1. Рішення Вінницького облвиконкому № 371 від 29.08.84 та № 594 від 17.11.81.
2. Денисик Г.І., Любченко В.Є. Заповідне Поділля Серія Земля Подільська Краєзнавчі нариси. – Вінниця., 2001. – С.76.

с. Медівка

Могили селян – жертв Голодомору.

На південно-західній околиці села в старій частині кладовища у одній братській (8 х 2м) та одиночних могилах поховано близько 200 жителів села Медівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

2007 на могилі встановлено дерев'яний хрест (вис.3м) з меморіальним написом: «МЕДІВЧАНИ померлі від Голоду (1932 – 1933 рр.)».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38; спр.22. – Арк.117 – 119.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.636.
3. Довідка Медівської сільради №273 від 27.06.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с.Мервин, Чагівська сільрада

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села біля управління колективного сільськогосподарського підприємства «Прогрес» поховано 63-х воїнів 100 – стрілецької дивізії, 15 – ї мотострілецької та 109 – ї танкової бригад із складу 2 – ї танкової армії, які загинули в оборонних боях, що точилися у прифронтовій смузі в районі села впродовж січня – лютого та під час остаточного звільнення с.Мервин від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944. Прізвища воїнів відомі.

1951 могилу обнесено бетонним бордюром, на який під нахилом укладено меморіальну гранітну поліровану плиту (1,0 X 0.5м) з викарбуваними прізвищами 50 воїнів, загиблих за звільнення села. Поруч на цегляному тинькованому кубоподібному постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,3м). На постаменті з трьох боків у нішах вмонтовано три меморіальні плити. З чолового боку викарбувано орден Вітчизняної війни та посвята, на бокових плитах – прізвища 106 воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1277, оп.2, спр.10. – Арк.41,46,47зв.; ф.439, оп.18002, спр.2438. – Арк.130; ф.3142, оп.2, спр.10. – Арк.76.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.4422, оп.1, спр.26. – Арк.3,31.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №492.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994.– С.156 – 160; там само. – Т.8. – К., 1995.– С.121.
5. Швєбиг А.П. И снова в бой. – М., 1979. – С.116 – 117.
6. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К.,1987. – С.57.

Додаток:

Текст посвяти: «Вічна слава воїнам, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.».

Примітка:

За архівними даними Мервин вперше було звільнено від німецьких окупантів 22 грудня 1943 (!?), а 4 лютого 1944 знову село було окуповано до його остаточного звільнення.

с. Мервин

Могила селян – жертв Голодомору.

На західній околиці села у південно – західній частині кладовища в братській могилі поховано жителів Мервина, які померли протягом 1932 – 33 років від голодної смерті. Кількість померлих невідома.

У 2005 на могилі встановлено стелу із чорного граніту (1,4м). На стелі викарбувано меморіальний напис «Тут захоронено більше 200 мервинчан, безвинних жертв сталінського голодомору 1932 – 1933 років. Вічна їм пам'ять».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.11. – Арк.129 – 131.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.636.
3. Довідка Чагівської сільради № 377 від 10.12.2008.

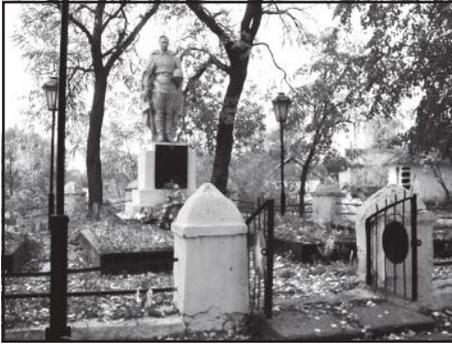
Додаток:

1. Неповні списки громадян, померлих під час Голодомору 1932 – 33, складено у 2008 і зберігаються в сільраді.
2. Пам'ятний знак встановлено на кошти уродженця Мервина Демчика В.А.

**с. Новоживотів,
центр сільради**

Братська могила радянських воїнів, 1944.

Вул. Перемоги. У центрі села в чотирьох могилах поховано 93 воїни 497 – го стрілецького полку 135 – ї, 836 – го стрілецького полку 240 – ї

стрілецьких, 4 – і гвардійської повітряно – десантної дивізії та 66 – і гвардійської танкової бригади, які загинули у боях при звільненні села від німецько – нацистських окупантів 2 – 3 січня та 27 – 28 січня 1944 в оборонних боях на підступах до села. Відомі прізвища 28 воїнів.

1958 на цегляно-му тинькованому двоступінчастому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м). На постаменті прикріплено металеву меморіальну плиту з присвятним написом (0,8 x 0,6м). Могили оточені бордюрами, облицьованих чорною керамічною плиткою.

Автор та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1358, оп.2, спр.19. – Арк.13,14,15; ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.20,36,38; ф.1307, оп.2, спр.9. – Арк.6,24,80,155; ф.3167, оп.2, спр.6. – Арк.35,36.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.32,50.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №473.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.48.
5. Баскаков А. В Боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.
6. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник – К., 1987. – С.57.

Додаток:

Присвятний напис: «В боях за свободу и независимость нашей Родины пали смертью храбрых: 18 фамилий.75 неизвестных. Вечная слава героям».

с. Новоживотів

Братська могила радянських воїнів, 1941.

Вул. Перемоги. У центрі села біля школи поховано 27 воїнів із підрозділів 49 – го стрілецького корпусу 6 – ї армії, які загинули у боях 21 – 23 липня 1941 під час нанесення контрудару у східному напрямку

по підрозділам 16-ї німецької танкової дивізії з рубіжу: Новоживотів – Оратів. У кінці липня 1941 мешканці села перенесли останки радянських воїнів із поля, що на північ від села і поховали в братській могилі. Відомі прізвища двох воїнів: полковник Геращенко, командир батальйону Стрілецький.

Могила (4,0 x 2,0м)

оточена бордюром із бетонних плит. Надгробок та меморіальний напис відсутні. Поховання огорожено невисокою бетонною декоративною огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 334, оп.5307, спр.11. Арк.289 – 294.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.4422, оп.1, спр.26. – Арк.32.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.73,78.
4. Лето 1941 Украина. Документальные материалы, хроника событий. – К., Изд. «Украина», 1991. – С.218,220.
5. Исаев А.В. От Дубно до Ростова. Изд. Транзиткнига. – М., 2005. – С.374 – 380.
6. Арушанян Б. Боевые действия 12 – й армии в начальный период войны. // Военно – исторический журнал, № 6. – М., 1973. – С.64.

Додаток:

1. Братська могила не перебуває на обліку військових поховань обласного військового комісаріату.

2. Стаття написана із слів старожилки села Бірчак Г.А. (1926 року народ.), яка приймала участь у похованні загиблих воїнів 1941.

с. Новоживотів

Животівська фортеця (замок), др. пол. XV – др. пол. XVIII ст. (археол. іст.).

Центр Старого Животова.

Животівські землі знаходилися в зоні інтенсивного оборонного будівництва, тому що у давнину тут проходив один із основних напрямків татарських нападів – Чорний шлях. З другої половини XVIст. на Поділлі розпочався процес становлення магнатського

землеволодіння, що посилювало політичну нестабільність в краї. Поселення Животів перекази відносять до часів татаро – монгольського панування, яке належало до годівних маєностей хана (XIII – XIVст.). У другій половині XVст. в Животіві на березі річки Роськи уже існував замок князів Четвертинських,

але був знищений татарами наприкінці століття (1482). 1564 (1574) поселення перейшло по жіночій лінії до князів Збаразьких. Біля 1599 року Януш Збаразький спорудив нову фортецю на високому півострові, оточеному з трьох сторін великими ставками, зібраних річкою Роською. Перешийок півострова був перекопаний ровом, заповненим водою, який утворив штучний острів. У військовому відношенні ця фортеця була дерев'яно – земляним укріпленням із значним оборонним потенціалом. По всьому периметру (понад 2700м) острів був оточений земляним валом з дубовим частоколом, який повторював його конфігурацію. Ймовірно, що за зовнішньою стіною йшло ще дві внутрішньоміські стіни з ровом між ними. Через рив з півночі та через річку з південно – східної сторони фортеці були побудовані підйомні на ланцюгах мости, які підіймалися на ніч. Біля мостів були влаштовані бійниці з гарматами. Площа фортеці становила майже 24га. Напевне, саме в цей час розпочалися роботи по спорудженню оборонних укріплень на високому східному березі Роськи навпроти острова (місце не локалізовано). Саме побудова цих фортифікацій значно зміцнювала обороноздатність животівської фортеці, готувало її до тривалої кругової оборони і проведенню контратак. На плацу фортеці розміщувались різні будівлі. Серед них могли бути, у різні періоди, житловий будинок феодала, сотенна канцелярія, церква, колодязь, льохи із запасами зброї, казарми. На кошти животівських власників утримувався гарнізон із найманих козаків (нерідко із волохів, татар і навіть циган), який ніс постійну охоронну службу як у фортеці, так і «польову сторожу» на навколишніх курганах.

У межах фортеці в кінці жовтня 1620 року перебував Петро Конашевич-Сагайдачний разом з Єрусалимським патріархом Теофаном, яких приймав поборник православ'я князь Четвертинський. У

Животові патріарх, під охороною козаків, висвятив на єпископа Паїсія Іполитовича – владику Холмського.

По смерті Єжи Збарзького 1631 укріплене поселення перейшло до князів Вишневецьких. 1633 Старий і Новий Животів з укріпленнями на обох берегах річки Роськи були подаровані князю Стефану Четвертинському.

В роки національно – визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького містечко постійно перебувало в центрі збройних та державотворчих подій. Животів став збірним пунктом козацьких полків Хмельницького з військом союзника козаків кримського хана Іслам-Гірея. На початку червня 1648 року фортеця була захоплена козацько – татарськими загонами. Перед походом на Збараж (1649) Богдан Хмельницький знову зупиняється на збірному пункті під Животівим. Після Зборівського договору 1649 Животів став сотенним містечком Української козацької держави. До реєстру війська Запорізького занесено 131 козака із мешканців містечка та передмість і сформована Животівська сотня, яка входила до складу Кальницького полку Федоренка Івана (Яцковського – Куницького) (? – 1649.04. – 10. – ?) та Богуна Івана (1650 – 1654. 12. – ?), а Федоренко Іван залишався наказним. Козаки з сотником Логвином (? – 1649 – ?) утримували та удосконалювали укріплення з впливом ситуацій і найновіших військових досягнень свого часу. Втретє Хмельницький розклав табір біля Животова перед нещасливою битвою під Берестечком 1651 року. Тут він прийняв двох послів з грамотою від турецького султана та водночас відіслав до султана своїх послів – Павла Колодницького та Івана Петрова. Восени 1654 «українний» Животів був спустошений війною і контролювався польськими військами.

Животівська фортеця разом з містечком немало зазнавала штурмів та руйнацій, але кожного разу відновлювалась. Так, з 1711 власником Старого і Нового Животова став Кароль Єжи Віжицький, який на острові на місці давніх укріплень звів фортецю з підйомними мостами, вежами з бійницями та гарнізоном вояків. Під час народно – визвольного повстання 1768 («Коліївщини») загін гайдамаків

під керівництвом ватажка Серединенка захопив містечко і побив ляхів, ксьондзів, уніатів, жидів, які ховалися за фортечними мурами. В тому ж році (1768) животівська фортеця витримала останній штурм татарської орди хана Керім-Гірея. В останній четверті XVIIIст. оборонні вали стали розкопувати, рови засипати, на сьогоднішній день вони зовсім зникли. Первісної забудови або об'єктів з будь – якого періоду розвитку містечка на замчищі не збереглось, за виключенням численних підземних ходів на острівній його частині. Сьогодні територія замкової гори зайнята садибами та городами. Практично форми фортечних укріплень, характер та розташування споруд можна з'ясувати шляхом пошуку нових історичних матеріалів та ґрунтового археологічного обстеження замчищ на берегах річки Роськи. По сьогодні центр Ст. Животова (тепер с. Новоживотів), як давня осада, пам'ятка козацької доби, цінний об'єкт археології, знаходиться поза увагою науковців, фахових археологів та краєзнавців.

Джерела та література:

1. Мальченко О. *Укріплені поселення Брацлавського, Київського і Подільського воєводства (XV – середина XVIIст.)*. – К., 2001. – С.141 – 142.
2. Похилевич Л.И. *Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах в пределах губернии находящихся*. – Біла Церква., 2005. – С. 365 – 367.
3. Яковенко Наталя. *Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України. Видання друге, перероблене та розширене*. – К., 2005. – С.242.
4. Володимир Недак. *Україна козацька держава ілюстрована історія українського козацтва у 5175 фотосвітлинах*. К., 2004.– С.270,601.
5. *Ресстр Війська Запорізького 1649 року*. – К., 1995. – С.269 – 270.
6. Фундуклей И. *Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии*. – К., 1848. – С.55.
7. Крип'якевич І. *Бутич. Документи Богдана Хмельницького*. – К., 1961. – С.383. (Док.280).

с. Новоживотів

Могила радянського воїна та кам'яний хрест «Домнікії».

На північній околиці села (присілок Правилівка), у старій частині кладовища праворуч від входу.

В кінці 1960-х рр. із садиби місцевої жительки було перенесено на кладовище прах радянського воїна, який загинув на початку січня

1944 року в боях при звільненні села від німецьких окупантів. Прізвище похованого невідоме.

На його могилі встановлено об'ємний кам'яний хрест (вис. 1,1м) з рельєфним написом церковно-слов'янською мовою: «В 1443 году месяца Июля 31 – го погребена раба Божія Домникія».

За письмовими джерелами та місцевими переказами цей хрест стояв на давній могилі, що знаходилась на центральній вулиці Правилівки (біля хати Марви Бондаренко). Тут була похована дівчина-воїн, яка загинула у бою з татарами, захищаючи підступи до Животівської фортеці.

У радянські часи на провідний тиждень біля могили інколи збирались дівчата, вквітали її вінками, обплітали стрічками, співали пісень.

У 1967 місцевим комсомольським активом могилу було знищено, хреста кинуту в річку.

Згодом хрест дістали з води і встановили на могилі перезахореного воїна.

Хрест «Домникія» – один з найдавніших відомих на сьогоднішній день кам'яних хрестів з епітафією на території Вінницької області.

Джерела та література:

1. Похилевич Л. І. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. – Біла Церква. – Видавець Олександр Пионківський. – 2005. – С.365 – 368.
2. Bronigława Chlebowskiego. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego I innych krajów słowiańskich. – Т.XIV. – Warszawa., 1895. – S.919.
3. Волошинюк І. С. Алло! Пришліть кореспондента. – Вінниця. – 1997. – С.65-68.

с. Новоживотів

Могила радянського воїна.

Вул. Степова. Північно – східна околиця села. У північно – східній частині Староживотівського кладовища біля огорожі поховано

радянського воїна. Прізвище його та рік загибелі невідомі. Прах воїна знайдено під час земляних робіт, пов'язаних з ремонтом дороги на захід від кладовища, у кінці 1940 – х років.

На могилі дерев'яний хрест, поруч встановлено (1965) металевий пірамідальний обеліск, увінчаний п'ятикутною зіркою (вис.1м). Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 474.

с. Новоживотів

Пам'ятні знаки жертвам Голодомору та політичних репресій.

Вул. Жовтнева. На північній, старій частині Новоживотівського кладовища та вул. Степовій на Староживотівському кладовищі в братських та одиночних могилах поховано близько 500 жителів села Новоживотів, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. Траплялися випадки дітоїдства.

1993 на кладовищах, на місцях масових поховань, укладено по надгробній плиті чорного кольору (1,1 X 0,7м) та встановлено із сірого граніту двоступінчасті прямокутні стели (вис.1.3м) з викарбуваними присвятними написами.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38; ф.Р.6023, оп.4, спр.13032. – Арк.179 – 180.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.636 – 639,1289.
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця., 2007. – С.322 – 326.
4. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище.,2007.– С.57 – 58.
5. Вінницький мартиролог книга пам'яті жертв політичних репресій на Вінниччині (20 – 50 – і рр. ХХст.) 1 / А – Г.– Вінниця.,2001. – С.117,153,210.

Додаток:

1. Присвятні написи: «Вічна пам'ять жертвам голодомору 1933р. від жителів с. Новоживотів»; «Вічна пам'ять жертвам голодомору 1933р. та репресій 1937 р. від жителів с. Староживотова».

2. Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені у 2008 і зберігаються в сільраді.

Примітка:

с. Новий Животів з 1966 о'беднано з бувшим селом Старий Животів в с. Новий Животів.

с. Новоживотів

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Перемоги. Центр села, у сквері. 1976 тут споруджено меморіальний комплекс на честь 185 воїнів – односельчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. На двоступінчастому стилобаті на високому цегляному тинькованому призматичному п'єдесталі встановлено чотиригранний блочний обеліск (вис.8,0м). Біля підніжжя обеліска – бетонна скульптура жінки – матері (вис.2,5м). Вона зображена уклінною з скорботно притиснутою до підборіддя правою рукою, ліва – спущена донизу. Силует постаті формує велика хустка, яка складками огортає її майже до половини. З лицьового боку на п'єдесталі в ніші вмонтовано меморіальну плиту (1,3 x 1,0м) із білого шліфованого бетону з написом – посвятою рельєфними літерами: «Вічна слава воїнам – односельчанам, які полягли в боях за свободу і незалежність нашої Батьківщини». З торців на плитах викарбувані імена загиблих. Біля підніжжя п'єдесталу до нижньої сходинки під нахилом покладено бетонну плиту з накладною зіркою, з якої палає Вічний вогонь, в обрамленні бетонного вінка з дубового листя. Майдан навколо пам'ятника вимощений бетонними плитами. За обеліском закладено Алею пам'яті на честь загиблих земляків.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.71 – 79; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.118.
2. Загадаємо всіх поіменно Вони не повернулись з Великої Вітчизняної війни в село Новожиловів. // Ленінський шлях. – 1991. – 2 лютого.
3. Памятники истории и культуры Украинской ССР. – К., 1987. – С.57.

Додаток:

За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Новожиловта на фронтах Другої світової війни загинуло 216 чоловік, на меморіальних плитах викарбовано прізвища 185 воїнів – односільчан.

с. Оратів, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Миру. Поруч вокзалу залізничної станції Оратів Одеської залізниці Козятин – Христинівка. Тут поховано воїнів із підрозділів 135-ї, 155-ї стрілецьких дивізій 38 – ї армії, 836 – го стрілецького полку 240 – ї стрілецької дивізії 40 – ї армії, 109 – ї танкової бригади 16 – го танкового корпусу 2 – ї танкової армії, які загинули у боях при першому звільненні с – ща 5 січня, 27 – 29 січня при його обороні та під час остаточного звільнення залізн. станц. Оратів від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944. Тут також поховано близько 100 радянських військовополонених, розстріляних гітлерівськими палачами, прах яких у 1956 перенесено у братську могилу. Відомі прізвища 209 воїнів.

У цьому році на багатоступінчастому стилібаті, на постаменті, встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 3,0м). Перед скульптурою на могилі під нахилом стоїть бетонна меморіальна плита (1,5 х 0,9м) з присвятою та прізвищами похованих. Автор та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1358, оп.2, спр.19. – Арк.15зв.,16,19,99; ф.135 стр. дивізії, оп.977525, спр.331. – Арк.67,87,91; спр.329. – Арк.421,460,461; ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.75,126,127,154,158; ф.1521, оп. 2, спр.27. – Арк.47,78; ф.3142, оп.2, спр.10. – Арк.65,70,76.
2. Вінницький ОВК – від.1 – Облікова картка військового поховання №477.

3. В сражениях за победу Боевой путь 38 – й армии в годы Великой Отечественной войны. – М., 1974. – С. 332,334,335,337,345, 349.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.49.
5. Полищук И. От Днепра до Карпат. – г. Людиново., 1992. – С. 77.
6. Швєбиг А.П. И снова в бой. – М., 1979. – С.116 – 117.
7. Баскаков А. В боях за Іллінеччину // Трудова слава. – 1974. – 17 вересня.
8. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.

Додаток:

1. Текст присвяти: «Вічна пам'ять воїнам, які віддали життя в боях з німецько – фашистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни. Куди б не йшов, не їхав ти, а тут ти зупинись і цій могилі дорогій всім серцем поклонись. 73 прізвища. Ст. Оратів. 119 невідомих воїнів. 1941 – 1945».

2. С-ще залізн. станц. Оратів з 1986 с. Оратів.

Примітка:

За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с – ща Оратів на фронтах Другої світової війни загинуло 17 воїнів – односельців.

с. Оратівка, Рожичнянська сільрада

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села біля будинку культури у трьох могилах поховано 195 воїнів із підрозділів 155 – ї стрілецької дивізії 38 – ї армії, 836 – го стрілецького полку 240 – ї стрілецької дивізії 40 – ї армії, які загинули у боях з німецько-нацистськими окупантами за звільнення села 6 січня та під час прориву ворожих оборонних укріплень на захід від села біля Сіракового лісу 10 березня 1944. Прізвища воїнів відомі. 1954 відбулось перепоховання у братську могилу праху воїнів, які були спершу поховані біля лісу.

1956 на могилі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,3м). Поруч споруджено дві стели із білої цегли (1,5 x 5,0м), на кожній з яких прикріплено по сім металевих плит (1,0 x 0,7м): праворуч – текст присвяти воїнам – визволителям та 90 прізвищ рельєфними літерами; ліворуч –

посвята та 42 прізвища воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Обабіч меморіалу закладено Алею пам'яті: на кожного загиблого воїна – односільчанина встановлено пам'ятний знак з фотографією та прізвищем.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1387, оп.2,спр.35.–Арк.27зв.,92,5,75; ф.1521,оп.2,спр.27.– Арк.20,36,75,76,77,83,85,89,160,184; спр.28. – Арк.7,98,130.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.3,34.
3. Вінницький ОВК,від.1.– Облікова картка військового поховання №479.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.102 – 104.
5. Баскаков А. В боях за Іллінеччину.// Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.
6. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.

Додаток:

Текст посьят: «Вечная слава воинам – освободителям, погибшим в борьбе за освобождение с. Оратовка»; «Вечная слава воинам – односельчанам, погибшим в боях за свободу и независимость нашей Родины».

с. Оратівка

Могили селян – жертв Голодомору.

Вул. Черняхівського. На кладовищі, праворуч від входу, в братських та одиночних могилах поховано 278 жителів села Оратівки, які померли протягом 1932 –33 від голодної смерті.

1992 на могилі встановлено дерев'яний хрест (вис. 4,0м) з меморіальним написом: «Жертвам Голодомору та невинноубитим».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3. спр.3. – Арк.158 – 163; там само. Спр.8. – Арк.103 – 108.
2. Довідка Рожичнянської сільради № 372 від 25.07.2008.

Додаток:

Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Осична, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Леніна, 20. У центрі села в двох могилах поховано 117 воїнів із підрозділів 155 – ї, 202 – ї, 240 – ї стрілецьких дивізій, які загинули у боях з німецько – нацистськими окупантами за звільнення села 6 січня та померли від ран в 396 медико – санітарному батальйоні впродовж січня – 11 березня 1944. 1950 відбулось перепоховання у братську могилу праху воїнів, які були виявлені в садибах, на полях, у Турському лісі. Відомі прізвища 98 воїнів. Серед похованих – Герой Радянського Союзу Ф. Крючков.

Крючков Федір Антонович (6.06.1913 с. Бібіково (тепер Даньківський р – н Липецька обл. Російська Федерація) – 06.01 1944) – Герой Радянського Союзу (1944), рядовий. Закінчив початкову школу. Працював на різних роботах. У Радянській армії з 1943.

Учасник Великої Вітчизняної війни з квітня 1943. Навідник станкового кулемету 659 – го стрілецького полку (155 – а

стрілецька дивізія, 27 армія, Воронезький фронт). Крючков відзначився у жорстоких боях на Букринському плацдармі в період 3 – 12 жовтня 1943 біля с. Григорівка (Канівський р – н Черкаська обл. Кулеметним вогнем сприяв захопленню та утриманню плацдарму на правому березі річки.

Нагороджений орденом Леніна, медалями.

1951 на могилі на багатоступінчастому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис. 2,5 м), який ліву руку поклав на стилізований камінь з написом. На постаменті прикріплено меморіальну дошку (0,55 x 0,45м) з фотографією, зіркою Героя та посвятою. По обидва боки від скульптури встановлено (1956) дві металеві фарбовані в кольорах стели (2,0 x 1,0 м) з меморіальними написами та прізвищами. На одній із них 74 прізвища воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література :

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1387, оп. 2, спр.35. – Арк.23,25,28; ф.1464, оп. 2, спр. 53. – Арк.45; ф.1521, оп. 2, спр. 28. – Арк. 98; спр. 27. – Арк.20, 71,98,115,116, 160,184; ф.58, оп.18002, спр.217. – Арк.188.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 26. – Арк. 37.
3. Вінницький ОВК від. 1. – Облікова картка військового поховання № 497.
4. Герои Советского Союза Краткий биографический словарь. – Кн. – М., 1987. – С.789.
5. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.81 – 85; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.119.
6. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.
7. Бранько Я. Мужній кулеметник. // Ленінський шлях. – 1984. – 4 лютого.

Додаток:

1. Напис на камені: « Вечная слава героям».
2. Посвята на постаменті: «Тут похований Герой Радянського Союзу Крючков Федір Антонович».
3. Меморіальні написи на стелах: «Воїни, які загинули при звільненні села і поховані тут в братській могилі: 52 прізвища та 66 невідомих воїнів, які загинули в боях за Батьківщину 1941 – 1945».
4. «Воїни – односільчани, які загинули під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945: прізвища».
5. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Осична на фронтах Другої світової війни загинуло 84 воїнів – односільчан.

с. Осична

Братська могила радянських воїнів, підпільників та партизанів.

Турський ліс, квартал № 31, виділ № 3, філія Вінницького комунального спеціалізованого лісгосподарського підприємства «Він-

облагроліс» – Оратівський «райагроліс». Тут поховано близько 300 воїнів 37–го та 49–го стрілецьких корпусів 6-ї армії, які загинули в оборонних боях на рубежі сіл Осична – Рожична, Голодьки 22 – 23 липня 1941; 659-го стрілецького полку 155-ї стрілецької дивізії, які полягли в наступальних боях 6 – 8 січня 1944, долаючи опір 6-ї німецької танкової дивізії. Відомі прізвища 83 воїнів. В могилу перенесено прах підпільників: секретаря Тетіївського райкому КП(б) України, організатора підпільних груп на території району Цветкова П.В. і підпільника Ножкіна В.Н., які загинули

в селі Голодьки (Тетіївський р – н Київська область) на конспіративній квартирі в грудні 1942. Серед похованих – партизани із групи Кулагіна Гната (псевд. Жора) Семеновича (пізніше партизанський загін «Іскра»), які загинули в лісі під час боїв з німецькими карателями і поліцаями у червні 1942 та 28 травня 1943. Кількість загиблих невідома. Відоме прізвище партизана Топоровського О.І.

1973 на просторому майданчику, вимощеному бетонними плитами на постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна з відведеною в бік правицею з автоматом і піднятою вгору лівою рукою, на яких тримаються розгорнуті крила (вис.3,0м). На постаменті прикріплено сіру гранітну плиту з присвятою. За скульптурою мурована кам'яна стіна (1,8 x 7,0м), на якій вмонтовано сім шліфованих меморіальних плит (1,2 x 1,0м): у центрі на плиті напис, на інших п'яти – прізвища похованих і допис: «...і біля трьохсот невідомих воїнів». Перед постаментом – три могили, оточені бордюрами. Меморіал з трьох сторін огорожений кам'яною огорожею (вис.1,3м), з фасадної сторони стоять металеві стовпчики, скріплені ланцюгами.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.425, оп.1, спр.359. –рк.1,1зв.,11зв; спр.357. – Арк.11,12,13.
2. Лето 1941 Україна Документи материалы хроника событий. – К., 1991. – С.218,220,223.
3. Історія міст і сіл Української РСР Київська область. – К., 1971. – С.661,674.
4. Баскаков А. В боях за Іллінеччину // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.
5. Фаримец Алла. Партизан Шура. // Вісник Всеукраїнського Центру вивчення Голокосту «Ткума» (Відродження) –№72. – 2007. – серпень.

Додаток:

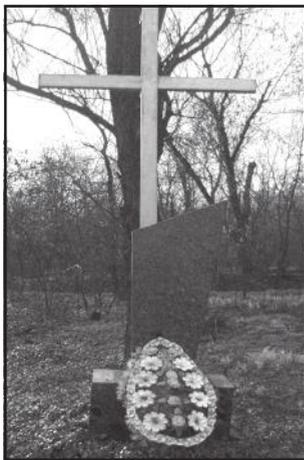
1. Присвята: «Воїнам 6 – ї армії і 155 – ї Станіславської Червонопрапорної, бувшої 4 – ї Московської Комуністичної стрілецької дивізії, партизанам і підпільникам, які полягли в боях з німецько – фашистськими загарбниками під Турським лісом в 1941 – 1944 роках».

2. Напис на плиті: «Дорогий друже! Зупинись, схили голову перед прахом тих, хто віддав своє життя за твоє щастя: Крючков Федір Антонович – Герой Радянського Союзу, рядовий. Цветков Петро Васильович – секретар Тетіївського підпільного райкому партії».

3. За архівними даними Крючков Федір Антонович – Герой Радянського Союзу похований у селі Осична.

Прізвища 41 воїна, викарбувані на плитах цього меморіалу, співпадають з прізвищами воїнів похованих у братських могилах, що в центрі села Осична.

4. Лейтенант Топоровський О.І. поранений був схоплений поліцейськими у Турському лісі і закатований в Тетіїві (можливо Монастирищах). Прізвище його викарбувано на меморіалі.

с. Осична

Могили селян – жертв Голодомору.

На північно-західній околиці села у східній частині старого кладовища в братській та одиночних могилах поховано 301 житель Осичної, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

1993 на могилі встановлено стелу із сірого лабрадориту (вис.1,4м) з викарбуваним хрестом та меморіальним написом: «Жертвам Голодомору. 1932-1933 рр.». За стелою стоїть металевий хрест сірого кольору (вис.4,0м).

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.13. – Арк.158 – 163; спр.4. – Арк.29 – 38; спр.11. – Арк.. – 129 – 131.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.644 – 647.
3. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.72,74,75,79.
4. Довідка Осичнянської сільради №142 від 10.10.1993. .

Додаток:

Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Осична

Осичнянський гідрологічний заказник.

Розташований біля села Осична в долині р. Стара Живка, площа 173,2га. Цінна ділянка сильно обводненого високотравного болота, на якій виявлено велику популяцію пальчатокорінника широколистоного – родини орхідних. Це рідкісна рослина, що занесена до Червоної книги України.

Болото є типовим для лісостепової смуги, має наукову цінність: рослини, що ростуть тут, здатні розкласти хімічні сполуки і нейтралізувати їх згубну дію на живі організми.

За рекомендацією ботаніків воно оголошено з 1999 року гідрологічним заказником, пам'яткою природи місцевого значення. Користувач – приватне орендне сільськогосподарське підприємство «Авангард».

Джерела та література:

1. Рішення 5 сесії 23 скликання обласної ради від 29.04.99.
2. Любчик О.О. Чарівне Поділля. – Одеса., 1990. – С.65 – 66.

**с. Очитків,
центр сільради**

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Фрунзе. У центрі села навпроти сільради поховано 76 воїнів 1010 артилерійського полку 241 – ї стрілецької дивізії 38 – ї армії, 1 – ї гвардійської танкової бригади, 20-ї гвардійської механізованої брига-

ди, 39 – ї гарматної бригади, 269 – го винищувального протитанкового артилерійського полку 8 – го механізованого корпусу 1 – ї танкової армії, які загинули у бою з німецько – нацистськими окупантами при звільненні села та під час оборонних боїв на підступах до села Очитків впродовж 6 січня – 11 березня 1944. Відомі прізвища 70 воїнів.

1963 (1983 реконструйовано) на могилі встановлено бетонний обеліск, увінчаний зіркою(вис.5,0м). У верхній його частині – накладний муляж ордена Вітчизняної війни. До постаменту прилягає бетонна стела (1,8 x 2,5 м), на якій прикріплено три поліровані гранітні плити (1,3 x 0,8 м) з меморіальними написами та прізвищами. На одній із них викарбувано 89 прізвищ воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Стилобат, постамент, надгробок із каменя та бетону.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1522, оп. 2, спр. 43. – Арк.13,24; ф.3060, оп.2, спр.4. Арк.2,4; ф.269, оп.275975, спр.2. – Арк.19; ф.3337, оп.18002, спр.84. – Арк.185.
2. Вінницький ОВК, від. 1. –Облікова картка військового поховання №495.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.85 – 89; там само. – Т.8. – К.,1995.– С.119.
4. Высоцкий Ф., Макухи Ф., Сарычев Ф., Шапошников Н. Гвардейская танковая. – М., 1963. – С.64,65.
5. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С.47.
6. Довідка Очитківської сільради №88 від 14.05.2008.

Додаток:

1. Меморіальні написи на плитах: «Вічна слава воїнам, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.»; «Воїни, які загинули при визволенні нашого села: 73 прізвища»; «Наші односілчани, які загинули в боротьбі з фашизмом: прізвища».

2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із села Очитків на фронтах Другої світової війни загинуло 103 воїнів – односілчан.

с. Очитків

Братська могила радянських воїнів.

На південно – західній околиці села у західній частині кладовища поховано 5 воїнів із 129 – ї окремої розвідувальної роти 155 – ї та 516 – го стрілецького полку 107 – ї стрілецьких дивізій, які загинули у боях з німецько-нацистськими окупантами при звільненні села 6 січня та під

час оборонних боїв на підступах до села впродовж січня – лютого 1944. Прізвища воїнів відомі: Бойдак Леонід Едуардович, Калюшенко Дмитро Іванович, Кулик Григорій Андріанович, Некрасов Аркадій Олександрович, Пінчук Анатолій Сидорович.

1965 на могилі на бетонному кубоподібному постаменті встановлено металевий пірамідальний обеліск, увінчаний зіркою (вис.1,0м), без написів. Перед обеліском – мініатюрний металевий обеліск (вис.0,4м), на якому меморіальна табличка з викарбуваним прізвищем.

Праворуч встановлено ще бетонний чотиригранний обеліск, увінчаний зіркою (вис.1,2м). З чолового боку вмонтовано меморіальну дошку з фотографією та посвятою (0,5 x 0,4м).

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1387, оп.2, спр.35. Арк.28; ф.1296, оп.2, спр.44. – Арк.4.
2. Вінницький ОВК, від.1 – Облікова картка військового поховання №494.

Додаток:

Прізвища та посвята: «Кулик Григорій Андріянович 1905 – 27.01. 1944»; «Бойдак Леонид Едуардович. Пулеметчик, погіб 19 лет 22.02. 1944. Всегда помним тебя, родной. Мама, сестры и г. Калуга».

с. Очитків

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1992 на південно – західній околиці села у центральній частині кладовища в пам'ять про 225 жителів Очиткова, які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено бетонний хрест (вис.2,0м). На нижній поперечці – меморіальний напис: «Жертвам голодомору 1932 – 1933 рр.». Серед померлих – 50 дітей. Братські могили не локалізовані.

Джерела та література:

1. Довідка Очитківської сільради № 119 від 20.06.2008.
2. Синицький В. Страдницькі роки і долі. Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.79.

Додаток:

Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Підвисоке, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Гагаріна. У центрі села в трьох могилах поховано 116 воїнів 340 – ї, 240 – ї стрілецьких, 15 – го гвардійського повітряно – десантного полку 4 – ї гвардійської повітряно – десантної дивізії 40 – ї армії, які загинули у боях при першому звільненні села 10 січня, 28 січня при обороні села та під

час остаточного звільнення с. Підвисоке від німецько – нацистських окупантів 10 березня 1944. 1953 останки загиблих воїнів, які були виявлені на території села, перенесено у братську могилу. Відомі прізвища 87 воїнів.

1958 на могилі на цегляному тинькованому кубоподібному постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м). На постаменті вмонтовано бетонну меморіальну дошку з посвятою(0,65 x 0,45м). Праворуч і ліворуч від скульптури на бетонних підставах під легким нахилом стоять чотири металеві меморіальні дошки (0,65 x 1,0м) з присвятними написами, прізвищами воїнів – визволителів та воїнів – односельчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Написи виконано накладними металевими літерами. Поховання огорожено металевими стовпчиками, скріпленими ланцюгами.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

1992 навпроти меморіалу закладено Алею пам'яті на честь 146 воїнів – односельчан, полеглих на фронтах Другої світової війни 1939 – 1945.

Джерела та література:

1. *Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації.* – Ф.1521, оп.1, спр.34. – Арк.1; ф.1307, оп.1, спр.13. – Арк.76; ф.1657, оп.2, спр.15. – Арк.14,16; ф.1307, оп.2, спр.9. – Арк.150, 150зв.,151,161; ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.47зв.,48,55,89.
2. *Державний архів Вінницької області.* – Ф.Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.3,38.
3. *Вінницький ОВК, від.1.* – Облікова картка військового поховання № 487.
4. *Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник.* – К., 1987. – С.57.
5. *Довідка Підвисоцької сільради № 49 від 11.06.2008.*

Додаток:

1. Текст посвяти: «Вечная слава героям, павшим за Родину в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг.».

2. Присвятні написи на стелах: «Воїни – визволителі, які загинули за звільнення с. Підвисоке в 1941 – 1945 рр. та 51 прізвище»; «Воїни – односельчани, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр. та прізвища».

с. Підвисоке

Братська могила радянських воїнів.

На східній околиці села у східній частині кладовища в кінці центральної алеї поховано 9 воїнів 340 – ї стрілецької дивізії, які загинули у бою при першому звільненні села від німецьких окупантів 10 січня 1944. 1953 останки воїнів, які було виявлено на північ від села в лісі «Пампурин», перенесено у спільну могилу. Відомо прізвище одного воїна – Коломійця Григорія Артемовича (1915 – 1944).

1988 на могилі встановлено металевий чотиригранний багатоступінчастий пірамідальний обеліск, увінчаний зіркою (вис.4,0м). З чолового боку на постаменті накладними літерами напис. В центрі обеліску по периметру розміщено металеві накладні зірки. Могила оточена цегляним тинькованим бордюром.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1657, оп.2, спр.15. – Арк.16.
2. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №489.
3. Довідка Підвисоцької сільради № 49 від 11.06.2008.

Додаток:

Напис на постаменті: «Ім'я твоє – невідоме, подвиг твій – безсмертний. 1941 – 1945 рр.».

с. Підвисоке

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

Східна околиця села. 1992 при вході на кладовище в пам'ять про 107 жителів села, які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено гранітну стелу (1,0 x 2,0м). На кубоподібному постаменті з каменю, бетонній подушці покладено об'ємний пам'ятний камінь неправильної

форми. З лицьового полірованого боку зображено виснаженого голодом чоловіка, який стоїть на правому коліні і зриває колоски, та напис: «Голод – трагедія віку». До стели веде доріжка викладена бетонними плитами.

Джерела та література:

1. Синицький В. *Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.62 – 63.*
2. *Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.647 – 648.*
3. *Довідка Підвисоцької сільради № 334 від 14.07.2008.*

с. Рожична, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Софії Козлової.

У сквері навпроти будинку

культури в двох братських могилах поховано 94 воїни із підрозділів 155 – ї, 240 – ї, 340 – ї стрілецьких дивізій та 87 – го окремого танкового полку , які загинули у боях за звільнення села від німецько – нацистських окупантів 7 січня , 27 – 29 січня при обороні с. Рожична, померли від ран у 433 – м у медико – санітарному батальйоні та під час наступальних дій 10 березня 1944. Відомі прізвища 31 воїна.

1957 на могилі на цегляному тинькованому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна у бронзовому окутті (вис. 2,2м) . Могили оточені бетонними бордюрами , на які укладено металеві меморіальні плити (1,0 x 0,8м) з написами рельєфними літерами. Ліворуч – на двох плитах посвята воїнам – визволителям та прізвища, праворуч – на трьох

плитах посвята та 62 прізвища воїнів-односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

До меморіалу веде Алея пам'яті, закладена на честь полеглих воїнів – земляків.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1387, оп. 2, спр. 35. – Арк.12,23,27,92; ф. 1521, оп. 2, спр. 27. – Арк.55, 67, 72, 89, 98; ф.1657, оп. 2, спр.15. – Арк.87.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 26. – Арк. 3, 42.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 478.
4. Фридман О.Я., Турченко М.М. Им в Харькове танк поручили вести Документальный очерк. – Х., « Прапор». – 1977. – С. 88, 89, 90, 91.
5. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.98 – 101; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.119.
6. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.
7. Довідка Рожичнянської сільради № 88 від 31.07.2008.

Додаток:

1. Текст посвят: « Вечная слава воинам – освободителям , погибшим в борьбе за с. Рожичная 1941 – 1945 (18 фамилий) и 76 неизвестных»; « Вечная слава воинам – односельчанам , погибшим в боях за свободу и независимость нашей Родины 1941 – 1945».

2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Рожична на фронтах Другої світової війни загинуло 66 воїнів – односільчан.

с. Рожична

Могили селян – жертв Голодомору.

На північно – західній околиці села в центральній частині кладовища у братських та одиночних могилах

поховано 410 жителів села Рожичної, які померли під час Голодомору 1932 – 33 від голодної смерті.

На одній із братських могил у 1992 встановлено дерев'яний хрест (вис. 4,0м). Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38; спр.13. – Арк.158 – 163.
2. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище. 2007. – С.62 – 63.
3. Довідка Рожичнянської сільради № 372 від 25.07.2008.

Додаток:

Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Сабарівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Чехова, 32. У сквері в братській та семи одиночних могилах поховано 38 воїнів із підрозділів 155 – і, 340 – і стрілецьких та 12 – го гвардійського повітряно – десантного полку 4 – ї гвардійської повітряно – десантної дивізій, які загинули у боях при першому звільненні села 6 – 9 січня, 28 – 29 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Сабарівка від німецько – нацистських окупантів 10 березня 1944. Відомі прізвища 19 воїнів.

1956 на могилі на багатоступінчастому постаменті встановлено бетонний обеліск (вис.4,0м) з рельєфною зіркою у верхній його частині. Біля підніжжя обеліску бетонна скульптура воїна (вис.2,5м). Праворуч та ліворуч від скульптури у 1988 споруджено дві цегляні стели (2,0 x 2,5м), на яких прикріплено чотири меморіальні сірі гранітні плити (1,2 x 0,6м). На одній із плит – присвятний напис та прізвища похованих; на трьох – викарбувано 104 прізвища воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Поруч з меморіалом закладено Алею пам'яті на честь полеглих воїнів – земляків.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 395, оп. 9136, спр.318. – Арк.17; ф.1307, оп.1, спр.13. – Арк.76; ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.28,92; ф.1657, оп.2, спр.15. – Арк.12; ф.1307, оп.2, спр.9. – Арк.133,134,155,156,160,179.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 26. – Арк. 44.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 480.
4. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.
5. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.104 – 108; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.120.

Додаток:

Присвятний напис: «8 фамилий и 30 неизвестных воинов Советской армии, павших в боях за Родину 1941 – 1945. Партизан – Сокол Даниил Ефимович».

с. Сабарівка

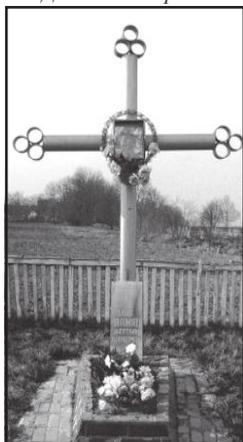
Могила радянського воїна.

На південно – східній околиці села в центральній частині кладовища поховано воїна із 340 – ї стрілецької дивізії, який загинув у оборонному бою з німецько – нацистськими окупантами в кінці січня 1944. Прізвище воїна невідоме.

1964 на могилі встановлено металевий пірамідальний обеліск (вис.1,2м), увінчаний зіркою. Меморіальний напис відсутній.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 482.
2. Довідка Сабарівської сільради № 163 від 19.06.2008.

с. Сабарівка

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1994 на південно – східній околиці села ліворуч від входу на кладовищі в пам'ять про 208 жителів Сабарівки, які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено металевий хрест (вис.3,0м) з меморіальним написом: «Пам'ятний знак жертвам голодомору 1932 – 1933 рр.». В числі померлих – 70 дітей.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.648 – 651.
3. Довідка Сабарівської сільради №162 від 19.06.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Синарна, Стрижаківська сільрада

Братська могила радянських воїнів.

На південній околиці села у південно – східній частині кладовища поховано воїнів 151 – і стрілецької дивізії, які загинули в бою при звільненні села від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944 та померли від ран у полковому медичному пункті, що містився в приміщенні сільської школи. У цю могилу поховано двох жителів села, розстріляних гітлерівцями напередодні його визволення. Кількість похованих невідома. Відомі прізвища шести воїнів: Бузинюк Ф.М., Денисюк І.Г., Дерунець А.І., Петришин Н.К., Сосяк Ф.Г., Челнишов В.М.

1974 на могилі встановлено металевий хрест (вис.2,0м). Меморіальний напис відсутній. Могила упорядкована, огорожена металеву огорожею.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.61,116,120,140,154.
2. Полицук І. От Дняпра до Карпат. – з. Людиново., 1992. – С.49, 70 – 73.

Додаток:

1. Братська могила не перебуває на обліку військових поховань в обласному військовому комісаріаті.
2. Стаття написана за матеріалами пошуку учителів місцевої школи.

с. Синарна

Пам'ятні знаки на честь загиблих воїнів – земляків та жертвам політичних репресій.

Вул. Кірова. У центрі села на майдані, вимощеному бетонними плитами. 1990 на масивному цегляно-

ному тинькованому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.3,5м) з автоматом на грудях та пальмовою гілкою у спушеній донизу лівій руці. На постаменті накладна металева дата: «1941 – 1945», біля підніжжя покладено бетонну плиту з розеткою Вічного вогню. Праворуч і ліворуч від скульптури споруджено бетонні стіни (2,0 x 6,0м), на кожній із яких по дві накладних зірки в обрамленні вінків з лаврового листа та в глибоких нішах вмонтовано по чотири металеві меморіальні плити (1,0 x 0,7м). На провідних плитах білого кольору накладні муляжі орденів Великої Вітчизняної війни та типові меморіальні тексти. На останніх – накладними літерами наведені прізвища 60 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

У західній частині майдану стоїть пам'ятний знак на вшанування 30 жертв політичних репресій, уродженців села Синарна, поляків за походженням, звинувачених у «антирадянській діяльності» і розстріляних на підставі наказу НКВС СРСР від 11 серпня 1937 про ліквідацію «фашистських повстанських і терористичних груп, організованих Польською військовою організацією «ПОВ». Серед репресованих – Годзінський Іван Мартинович, генерал Червоної армії; 12 колгоспників місцевого колгоспу «Серпень» та робітники Бабинського цукрозаводу, розстріляні за рішенням позасудового органу – Трійки управління НКВС по Вінницькій області від 28 вересня 1938. Вироки відносно репресованих

виконувалися у Вінниці.

У 2002 встановлено металеву стелу (вис.2,0м), на якій контррельєфом вирізьблено напис: «Список репресованих 1937 – 1938 рр. по с. Синарна. Прізвища. Вічна пам'ять». Поруч – ажурний металевий хрест (вис.4,0м).

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.6023, оп.4, спр.6783. – 301 аркуш; спр.20717; спр.17090; спр.4846; спр.3882; спр.7006.
2. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.137 – 140.
3. Вінницький мартиролог книга пам'яті жертв політичних репресій на Вінниччині (20 – 50 – і рр. XX ст.) I /А – Г. – Вінниця., 2001. – С.122,163,165,167,252,279,302.
4. Згадаємо всіх поіменно Вони не повернулися в с. Синарну. //Ленінський шлях. – 1990. – 1 листопада.

с.Скоморошки, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Базарна. На північно – західній околиці села у північно – західній частині кладовища зліва від входу у першому ряді. Тут поховано воїнів 119 – і окремої армійської штрафної роти 135 – і, 265 окремої армійської штрафної роти 211 – і, 683 – го стрілецького полку 151 – і стрілецьких дивізій 38 – і армії, які померли від ран в евакогоспіталі № 4399 та в польовому евакопункті № 179, що розмішувалися в клубі Скоморошівського цукрового заводу впродовж січня – березня 1944. Кількість похованих невідома, відомі прізвища 25 воїнів.

1965 на могилі встановлено металевий триступінчастий чотиригранний обеліск, увінчаний зіркою (вис.2,3м). На обеліску прикріплено три меморіальні дошки (0,3 х 0,25м) з присвятними написами та прізвищами похованих. Поховання огорожено металеву огорожею.

Автор та виконавець – місцеві майстри.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1358, оп.2, спр.19. – Арк.137,138; ф.1477, оп.2, спр.21. – Арк.216; ф.1382, оп. 2, спр.39. – Арк.16.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф. 4422, оп.1, спр.28. – Арк.26.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 505.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.112,121,571; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.120.

5. *Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій).* –К.,1965. –С.47.

Додаток:

1. Присвяті написи на дошках: «Учасникам Великої Отечественної війни Касимову М. А. и его боевым друзьям, погибшим 27.01.1944. От Касимовых. Закаталы – Скоморошки»; «Погибшим воинам в Великой Отечественної війне 1941 – 1945 гг.»; «Зверев Иван Васильевич 1924 – 1944».

2. Прізвиська, імена, по батькові похованих:

Дубас Иван Логвинович, Зверев Иван Васильевич, Івлєв Никифор Панасович, Касімов Ахмед Ахмедович, Міхальов Володимир Іванович, Тітаренко Анатолій Павлович, Хащяновський, Платонов Георгій Костянтинович, Сидоров Борис Іванович, Харитонов Прокіп Єгорович, Баранов Хамал, Байматов Абд, Кирилов Андрій Іванович, Комбарчук Михайло Сергійович, Сейсов Алтабай, Кірієнко Сергій Тимофійович, Кривенко Федір Астафович, Баранов Леонід Іванович, Боровков Панас Микитович, Васильєв Пантелеймон Спиридонович, Вацик Левко Євйович, Остапчук Стефан Семенович, Малюк Олексій Петрович, Музика Архип Семенович, Уманець Лука Гаврилович.

с. Скоморошки

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

Вул. Базарна. 1994 біля старого кладовища поруч сільської церкви на високому штучно насипаному пагорбі встановлено залізний хрест (вис.4,0м) в пам'ять про 163 жителів села, які померли під час Голодомору 1932 – 33. У селі траплялися випадки людоїдства та дітоїдства.

У підніжжя пагорба на низькому подіумі – гранітний об'ємний камінь з меморіальним написом на чоловому полірованому боці: «Вічна пам'ять жертвам

голодомору 1932 – 1933 рр.».

Джерела та література:

1. *Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 р.р. Збірник документів та матеріалів.* –Вінниця., 2007. –С.272 – 274,280 – 285.
2. *Мельник В. В пам'яті авторучки.* –Вінниця., 2007. –С.62,64,65,66.
3. *Довідка Скоморошківської сільради № 235 від 07.07.2008.*

с. Скоморошки

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Призаводська. 1969 у сільському парку споруджено меморіал на честь 305 загиблих воїнів – земляків сіл:

Скоморошок, Вербівки, Кам'яногірки. Вхід до меморіалу з боку паркової алеї. Зліва від сходів на низькому гранітному квадратному постаменті стоїть двофігурна бетонна скульптура жінки з дитиною (вис.2,5м). Вона зображена із скорботно притиснутою до грудей лівої руки, права – спущена на плечі дівчинки, чоловим боком звернена до умовних поховань. З обох боків проходу влаштовано великі бетонні площини, на які під нахилом на рівні бордюру покладено 19 меморіальних плит (1,0 x 0,7м). На провідній плиті накладними літерами напис – посвята: «Вічна слава воїнам, які загинули за свободу і незалежність нашої Батьківщини 1941 – 1945». На інших – прізвища 295 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

По вул. Базарній закладено Алею пам'яті, де встановлено металевий пілон (вис.4,0м) з накладною зіркою, смолоскипами на торцях та висаджено дерева по кількості загиблих воїнів – односельців.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.115 – 122; 122 – 126; 126 – 128; там само. – Т.8. – К.,1995. – С.120.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К.,1974. – С.57.
3. Довідка Скоморошківської сільради № 121 від 23. 10. 2007.

Додаток:

За даними сільради на фронтах Другої світової війни з с. Скоморошки загинуло – 168 чол., с. Вербівка – 84 чол., с. Кам'яногірка – 53 чол.

с. Скала, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Північна околиця села. На кладовищі зліва від входу у двох могилах поховано воїнів із підрозділів 38 – ї армії, які померли від ран у медико – санітарному батальйоні, що розміщувався в селі у лютому – березні 1944. Кількість похованих невідома. Відомі прізвища 17 воїнів.

1975 на могилі встановлено металевий одноступінчастий пірамідальний обеліск, увінчаний зіркою (вис.1,5м), без меморіального напису. Поховання огорожено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.28. –Арк.25.
2. В сражениях за победу Боевой путь 38 – й армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. –М., 1974. –С.326.
3. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.109 – 115.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). –К., 1965. –С.47.

Додаток:

1. Прізвища, імена, по батькові похованих:

Алтиев Хаджа, Антонечко А.Є., Білецький А.Т., Джимурад Тамурад, Дудишев Л.В., Загвоздін Д.А., Зайцев М.В., Коротченко В.П., Мануїлов Д.В., Мехалищев М.Н., Муратов Амракул, Опанасенко І.Я., Тюнін О.А., Халмуратов Арахан, Хасанов Генмурат., Шаламов Абдукарім, Шатохін В.М.

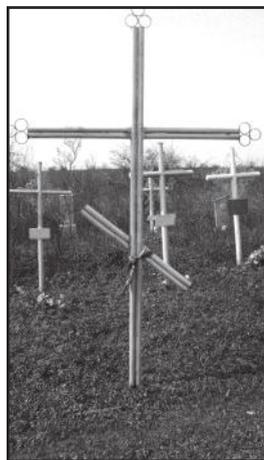
2. Поховання не перебуває на обліку військових поховань обласного військового комісаріату.

с. Скала

Могила селян – жертв Голодомору.

На північній околиці села у західній частині кладовища в братській та одиночних могилах поховано 147 жителів села, які померли протягом

1932 – 33 від голодної смерті. У селі траплялися випадки дітоїдства. 2007 на братській могилі встановлено металевий хрест (вис.3,0м) з меморіальним написом: «Жертвам голодомору 1932 – 1933».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; там само. Спр.4. – Арк.29 – 38.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.651 – 653.
3. Мельник В. В пам'яті авторучки. –Вінниця., 2007. –С.58 – 59,64 – 65.
4. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище. 2007. – С.62 – 63.
5. Довідка Скалецької сільради № 146 від 30.09.2008.

Додаток:

Списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Скала

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села біля будинку культури. 1974 тут на низькому цоколі встановлено бетонний прямокутний пілон білого кольору (вис.7,0м).

У горішній його частині барельєфне зображення погруддя воїна. Перед пілоном на підставах стела (6,7 x 1,0м), на фасадній білій площині якої у центрі чорними фарбами в шести колонках наведено прізвища 121 воїна – односільчанина, які полягли на фронтах Другої світової війни. На передньому плані, по обидва боки брукованої доріжки, на плоских плитах

(1,5 X 1,0м) встановлено червоні бетонні дати «1941 – 1945» та графічні малюнки батального жанру, на одній з яких – орден Вітчизняної війни в кольорах. Меморіал огорожено дерев'яною огорожею.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга Пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.109 – 115; там само. – Т.8. – К., 1995.– С.120; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.

Додаток:

За даними Книги пам'яті України Вінницька область на фронтах Другої світової війни із с. Скала загинуло 147 воїнів – односельчан.

**с. Скибин,
Яблуновицька сільрада**

Братська могила радянських воїнів.

На західній околиці села у північно – західній частині кладовища у першому ряді поховано 30 воїнів із складу 497 – го стрілецького полку 135 – ї, 786 – го стрілецького полку 155 – ї стрілецьких дивізій, які загинули у боях при першому звільненні села 9 січня, 27 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Ступки від німецько – нацистських окупантів 12 березня 1944. Відомі прізвища 17 воїнів.

1956 на могилі встановлено металеву ажурну піраміду, увінчану зіркою (вис. 2,0м). На піраміді прикріплено металеву табличку (0,25 x 0,4 м) з меморіальним написом. Поховання обнесено металевою огорожею.

Автор та виконавець – місцеві майстри.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1358, оп.2, спр.21. – Арк.13,27; ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.27,57,75;

2. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 511.
3. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С. 50, 55.
4. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 17 вересня.
5. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С. 57.

Додаток:

1. Меморіальний напис: «Вічна слава героям – визволителям 1941-1945рр. невідомим і відомим: к – н Краснов І.В. 1914 р.н., м – р Конаєв 1888 р.н.»

2. Прізвища, імена, по батькові похованих:

Агапов М.Н., Ангамбай Турдумбай, Амершнєв Тамбак, Арабанов Хадаржан, Бездельний І.М., Галкін А.Д., Горбатенко І.С., Греченюк І.С., Калашніков М.Р., Миралієв Мажнуй, Миронов А.Л., Носов В.Е., Носовцев А.З., Орехов М.В., Починок С.В., Прохоров С.В., Стародубцев М.В.

с. Сологубівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Перемоги. У центрі села біля школи поховано 126 воїнів, серед них 17 воїнів із підрозділів 6 – ї армії, які загинули у боях з німецькими загарбниками під час оборони села 20 липня 1941. Тут також поховано 109 воїнів 155 – ї стрілецької дивізії 38 – ї армії, які загинули у бою при звільненні села від німецько – нацистських окупантів 3 січня та померли від ран у 148 медико – санітарному батальйоні впродовж лютого – березня 1944, що містився в приміщенні старої школи. 1958 останки воїнів, які були виявлені на садибах, околицях села перенесено у братську могилу. Відомі прізвища 11 похованих: Вакулєнка В.Г., Зотова А.А., Кадєрова Карасага, Карпика Л.В., Лебєдєва А.І., Павленка П.М., Пензера Ф.А., Перєскокова Г.В., Попова М.Ф., Щєрбакова І.В., Чолов'яги І.Г.

1985 на могилі споруджено меморіал на честь воїнів – визволителів та 144 воїнів – односільчан, загиблих на фронтах Другої світової війни: на майданчику, вимощеному бетонними плитами, ліворуч від могили споруджено бетонну стелу літерою «Г» (2,30 x 2,50 x 6,0м), чоловий фасад якої з барельєфами, державною символікою радянських часів; внизу, на виступі накладними металевими цифрами дата: «1941 – 1945». На площині бокового фасаду прикріплено 10

металевих меморіальних плит (0,7 х 0,5м) з викарбуваними посвятами та прізвищами, нижче, на виступі, накладними літерами напис: «ПАМ'ЯТАЄМО». Праворуч від стели – бетонна скульптура жінки – матері (вис.3,5м).

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 334, оп.5307, спр.11. – Арк.289 – 294; ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.92,92зв.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.3,46.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 485. 4. 4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С. 117,128 – 134; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.
5. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава., 1974. – 17 вересня.
6. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К.,1987. – С.57.
7. Довідка Сологубівської сільради № 270 від 23.06.2008.

Додаток:

Посвяти на меморіальних плитах: «Воїни, які загинули за визволення с. Сологубівка: 7 прізвищ і 119 невідомих воїнів»; «Громадяни села Сологубівка, які загинули у Великій Вітчизняній війні: прізвища».

с. Сологубівка

Могили селян – жертв Голодомору.

На південно – західній околиці села у південній та центральній частинах кладовища в двох братських та одиночних могилах поховано близько 720 жителів Сологубівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. В їх числі – 350 дітей.

2007 на могилі встановлено металевий хрест (вис.3,0м) з металевою меморіальною табличкою (0,25 х 0,3м) та написом: «Жертви голодомору 1932 – 1933 рр.».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38.

2. Довідка Сологубівської сільради №271 від 23.06.2008.
3. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.72 – 75.

Додаток:

1. Списки громадян, які померли під час Голодомору, не складені.
2. При підготовці статті використані свідчення старожилів.

с. Стрижаків, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

За 1,3 км на південь від села на відстані 2,5 км на захід від залізничної станції Оратів. На полі сільсько-господарського товариства з обмеженою відповідальністю « Нове життя» поховано 230 воїнів із підрозділів 100 – ї, 107 – ї, 151 – ї, 155 – ї стрілецьких дивізій 38 – ї армії та 50 – ї гвардійської, 103 – ї танкових бригад, які загинули в боях при першому звільненні села 6 січня, 28 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Стрижаків від німецько – нацистських окупантів 12 березня 1944. Прізвища 162 воїнів відомі.

Праворуч від братської могили розташована могила воїна 6 – ї армії Яроша Василя Михайловича (1921 – 1941), останки якого виявлені у 1945 біля залізничного насипу на південний захід від села. На могилі стоїть металевий обеліск , увінчаний зіркою (вис. 1,2м) з металевою меморіальною табличкою (0,15 X 0,25 м). Меморіальний напис зафарбовано.

1962 перед могилою встановлено бетонну скульптуру воїна у бронзовому окутті (вис. 2,7м). На поста

менті з чолового боку – барельєфна червона зірка, дата та напис накладними літерами. Могила (23,0 x 4,0 м) оточена бетонним бордюром. Уздовж доріжки, що веде до поховання, на дві сторони на низьких бетонних постаментах під нахилом укладено 6 сірих гранітних меморіальних плит (1,0 x 0,6м) з викарбуваними прізвищами та написом. Ліворуч від могили встановлено гранітний двоступінчастий чотиригранний з пірамідальним завершенням обеліск (вис.3,0м), на якому меморіальна табличка (0,3 x 0,12м) з фотографією та прізвищем. Поховання обнесено металевою огорожею. Обабіч на невисокому постаменті встановлено прямокутну стелу (вис. 3,5м), вгорі накладними літерами напис: « Солдатське поле». На лицьовій площині стели прикріплено алюмінієву пластину (0,4 x 0,3м) з гравірованим зображенням погруддя воїна.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1277, оп.2, спр.10. – Арк.9.14,29,45; ф.1296, оп.2,спр.44. – Арк.30,32; ф.1382, оп.2, спр.39. – Арк. 9,16; ф. 3144, оп.2, спр.4. – Арк. 73,74; ф.3165, оп.2, спр.28. – Арк.8,9,10,11.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп. 1, спр.12. – Арк. 4.
3. Вінницький ОВК, від. 1. –Облікова картка військового поховання № 483.
4. Полюшук И. От Днепра до Карпат. – г. Людиново., 1992. – С.77.
5. Баскаков А. В Боях за Іллінеччину. // Трудова слава., 1974. – 17 вересня.

Додаток:

1. Напис на постаменті «1941 – 1945. Вічна слава героям».
2. На меморіальних плитах: «44 фамилии . Фамилии остальных 192 воинов неизвестны».
3. Напис на обеліску: «Ст. лейтенант Рыков Геннадий Николаевич 1910 – 14.03.1944».

с. Стрижаків

Могила радянського воїна.

Східна околиця села. На відстані 80м ліворуч від головного входу на кладовищі поховано воїна із складу 50 – ї гвардійської танкової бригади, який загинув в оборонних боях з німецько – нацистськими окупантами в січні 1944. Прізвище його невідоме.

На могилі пам'ятний знак відсутній.

Джерела та література:

1. Вінницький ОВК, від.І. – Облікова картка військового поховання № 484.

с. Стрижаків

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

Вул. Шевченка. Біля будинку культури. 1983 тут споруджено меморіал на честь 78 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни: на триступінчастому бетонованому стилобаті, на цегляному тинькованому п'єдесталі встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м) в бронзовому окутті з автоматом у правій руці, спущеній донизу. Праворуч від скульптури в два ряди на бетонних постаментах під нахилом покладено сім плит. На провідній із них на білому полі накладними червоними цифрами дата: «1941 – 1945», поруч на плиті – горельєфна червона зірка. На п'яти сірих гранітних плитах (1,0 x 0,6м) викарбувано меморіальний текст: «Твой подвиг бессмертен. Вечная слава тебе, советский солдат» та прізвища загиблих воїнів – односільчан.

Автор та виконавець – майстерні Вінницького художнього фонду.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.134 – 137; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.121.
2. Згадаємо всіх поіменно Вони не повернулися в село Стрижаків з Великої Вітчизняної війни. // Ленінський шлях. – 1990. – 27 жовтня.
3. Памятники истории и культуры Украинской СРСП Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.

с. Ступки, Балабанівська сільрада

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків

Вул. Леніна. У сквері поховано двох радянських військовополонених, які були розстріляні гітлерівцями в кінці липня 1941 за непокору. Прізвища воїнів відомі – Блінцов П.М. та Шарапов. Тут також поховано 89 воїнів із 15 – го гвардійського повітряно – десантного полку 4 – ї гвардійської повітряно – десантної дивізії 40 – ї армії, які загинули 27 – 29 січня в оборонних боях та під час остаточного звільнення села від німецько – нацистських окупантів 10 березня 1944. Відомі прізвища 15 воїнів.

1956 на цегляному тинькованому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна у бронзовому окутті з прапором в руках (вис.2,0м). На постаменті прикріплено дві спарені металеві плити (0,46 X 0,74м) з присвятним написом, прізвищами воїнів – визволителів села та прізвищами 15 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 395, оп.9136, спр.318. – Арк.17; ф.1307, оп.2, спр.9. – Арк.3,48,150,151.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.26. – Арк.52.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №461.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К.,1994. – С.24 – 32; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.116.
5. Цибуля А. Нескорені. // Ленінський шлях., 1984. – 2 червня.

Додаток:

1. Присвятний напис: «Вічна слава героям – односільчанам, які загинули смертю хоробрих в боях за звільнення нашої Батьківщини від німецько-фашистських загарбників в роках 1941 – 1945 та воїнам, які загинули за звільнення села Ступки: прізвища і 74 невідомих воїнів».

2. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Ступки на фронтах Другої світової війни загинуло 24 воїнів – односільчан.

с. Тарасівка, Підвисоцька сільрада

Братська могила радянських воїнів.

На південній околиці села поховано воїнів 135-ї, 155 – ї, 213 – ї, 340 – ї

стрілецьких та 9 – го гвардійського повітряно – десантного полку 4-ї гвардійської повітряно – десантної дивізії, які загинули у боях при першому звільненні села 10 січня, 28 – 29 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Тарасівки від німецько – нацистських окупантів 11 березня 1944. Кількість похованих невідома, відомі прізвища 20 воїнів.

1988 на могилі на високому двоступінчастому кубоподібному металевому постаменті встановлено тригранний обеліск, увінчаний зіркою (вис.1.5м). На постаменті прикріплено металеву меморіальну дошку з написом (0,3 X 0,2м). Могилу обнесено металевим бордюром. Поховання огорожено металевою огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.395, оп.9136, спр.318. – Арк.23; ф.1307, оп.1, спр.13. – Арк.76; ф.1358, оп.2, спр.21. – Арк.99,99зв.; ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.92,131; ф.1657, оп.2, спр.15. – Арк.12,14; ф.1307, оп.2, спр.9. – Арк.39,133,134,151.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.26.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №488.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.31,418,577.
5. Довідка Підвисоцької сільради № 49 від 11.06. 2008.

Додаток:

1. Напис на меморіальній дошці: «Пилипчик Кіндрат Маркович та шість невідомих ще воїнів».

2. Прізвища, імена, по батькові похованих: Бойко Олексій Васильович, Буренін Іван Іванович, Брянський Василь Ларіонович, Гончар Василь Павлович, Груздь Абрам Семенович, Кліжев Сучай, Козеров Борис Сергійович, Коротнюк Микола Семенович, Мегдик Іван Лазаревич, Миничулов Галей, Назаров Тимофій Іванович, Нормуратов Хаманд, Ньюкін Петро Олександрович, Пилипчик Кіндрат Маркович (уродженець с. Вел. Ростівка), Рєзников Юхим Федорович, Сурко Павло Іванович, Танасійчук Володимир Корнилович, Холопов Олексій Семенович, Шеремета Федір Лукич, Юлдашев Рузмед.

с. Угарове, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села. У сквері в трьох братських та трьох одиночних могилах поховано 47 воїнів із складу 836 – го стрілецького полку 240 – ї стрілецької дивізії 40 – ї армії, які загинули у боях під час звільнення села та прилеглих територій від німецько – нацистських окупантів 6 січня 1944. 1950 відбулось перепоховання в братські могили праху воїнів, які були виявлені в урочищі Цегельня та на полях (1984, 1998). Відомі прізвища двох воїнів – Мирного Андрія Лавровича та Кириленка Афанасія Миколайовича.

У цьому році на могилі встановлено обеліск , який у 1984 було замінено на бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м). Меморіальні написи та прізвища відсутні.

До меморіалу веде Алея пам'яті, яка закладена на честь 48 воїнів-односілчан сіл: Березівки (27 чол.), Каленівки (18 чол.), Угарового (3 чол.) які загинули на фронтах Другої світової війни.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.43.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 26. – Арк. 19.
3. Вінницький ОВК, від. 1. –Облікова картка військового поховання № 503.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.140 – 143; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.121.
5. Довідка Угарівської сільради № 150 від 25.10. 2007; там само. № 68 від 23.04.2008.

Примітка:

За даними Угарівської сільради в селі Угарове на меморіалі поховано 106 загиблих воїнів, але підтвердити цей факт архівними документами не має можливостей.

с. Фронтівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Леніна. У центрі села біля школи поховано воїнів 50 – го окремого батальйону обслуговування засобів зв'язку 14 – ї стрілецької дивізії 7 – го стрілецького корпусу 6 – ї армії, які загинули у боях з німецькими загартниками при обороні села в кінці липня 1941. Кількість похованих невідома. Відомо прізвище одного воїна – Абдурахімов Матякуб (1920 – 29.07.1941). Також тут поховано 130 воїнів із підрозділів 155 – ї, 240 – ї, 340 – ї стрілецьких дивізій, які загинули при першому звільненні села 8 січня, 27 – 28 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Фронтівки і одноімненої залізничної станції від німецько – нацистських окупантів 10 – 11 березня 1944. Прізвища воїнів відомі. Серед похованих – Герой Радянського Союзу Б. Сордія.

Сордія Бонді Авксентійович (березень 1911, с. Цаїші (тепер Зугдідський р-н Грузія) – 10. 03. 1944 – Герой Радянського Союзу (1943), лейтенант. Закінчив початкову школу. Працював у колгоспі. У Червоній армії з 1941.

Учасник Великої Вітчизняної війни з березня 1942. 1943 закінчив курси молодших лейтенантів. Служив командиром роти 836 – го стрілецького полку (240-а стрілецька дивізія, 38 армія Воронежський фронт). 27 вересня 1943 Сордія на чолі групи із 10 бійців подолав Дніпро біля с. Лютеж (Вишгородський р – н Київська обл.) відкинув ворога від берега і закріпився на зайнятому рубежі. Протягом 10 годин група стримувала контратаки гітлерівців, чим забезпечила переправу стрілецького батальйону. Нагороджений орденом Леніна.

1955 на невисокому цоколі встановлено із бетонних блоків чотиригранний конічний обеліск (вис. 3,5м) та бетонну скульптуру воїна (вис. 2,0м) в бронзовому окутті. Під кутом до скульптури споруджено (1975) дві бетонні стели (2,0 x 2,3м), на яких вмонтовано чотири металеві дошки (1,0 x 0,5м) з посвятами та прізвищами. На одній із них прізвища 73 воїнів – односілчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. Поруч – металева стела на підставах з меморіальним написом.

Обабіч меморіалу закладено Алею пам'яті на честь загиблих воїнів – земляків.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художньо-го фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 135, оп. 9136, спр. 318. – Арк.17; ф. 1521, оп. 1, спр. 34. – Арк. 1; ф. 1307, оп. 1, спр. 13. – Арк. 76 ; ф.228, оп.720, спр 71. – Арк.159; ф.1387, оп.2, спр. 35. – Арк.92зв.,93,116; ф.1521, оп. 2, спр.27. – Арк.38,47,47зв., 52, 53, 89, 92, 93, 109, 110, 111; спр. 28. – Арк. 160; ф.1657, оп. 2, спр. 15. – Арк.34,67.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп. 1, спр. 26. – Арк. 57.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 486.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994.– С.143 – 147; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.121.
5. Герои Советского Союза Краткий биографический словарь. – Кн.2. – М., 1988. – С. 505.
6. Мурадян В.А. Вірність обов'язку Документальна повість. – К., 1988. – С.192.
7. Гвазава Л.А – Санадзе. Вони билися за Дніпро. – К., 1977. – С.38 – 42.
8. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудоваслава., 1974.– 14вересня.
9. Довідка Франтівської сільради № 373 від 20.06.2008.

Додаток:

1. Текст поصات на стелах: « Воїни – визволителі, які загинули при визволенні села Фронтівка у 1944 році: 62 прізвища. Вічна пам'ять героям »; « Воїни – односельчани, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945рр: прізвища».

2. Меморіальний напис:« Здесь похоронены Герой Советского Союза Сордия Бондзи Авксентиевич и воины – освободители , которые погибли при освобождении с. Фронтровка в 1944 году (4 фамилии)».

3. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Фронтівки на фронтах Другої світової війни загинуло 87 односельчан.

с. Фронтівка

Братська могила радянських воїнів.

На південно – західній околиці села в центральній частині кладовища поховано трьох воїнів, які загинули 28 січня 1944 при обороні села від німецько – нацистських загарбників підрозділами 1140-го стрілецького полку 340 – ї, 842 – го стрілецького полку 240 – ї стрілецьких дивізій. Прізвища

воїнів відомі: Батрак Семен Артемович, Веклуч Микола Іванович, Жминько Федот Якович.

1955 на могилі на двоступінчастому цоколі і кубоподібному постаменті встановлено тригранний бетонний обеліск (вис.4,0м) з барельєфною зіркою та написом фарбою.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф. 1657, оп. 2, спр. 15. – Арк.67; ф.1521, оп.2, спр.27. – Арк.43.
2. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 490.

Додаток:

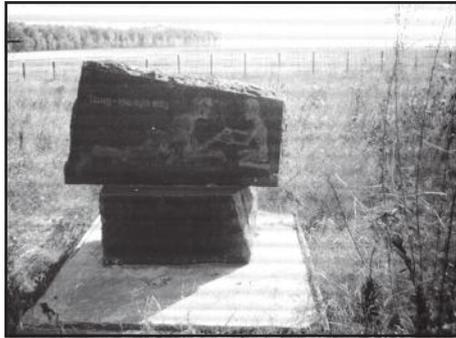
Напис на обеліску: « Миру – мир. Слава неизвестным солдатам».

с. Фронтівка

Могили селян – жертв Голодомору.

На південно – західній околиці села у північно – західній частині кладовища в двадцяти п'ятьох одиночних могилах поховано жителів Фронтівки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. Серед похованих – 13 дітей.

1993 на місці поховання встановлено пам'ятний знак: на бетонний подіум покладено гранітний камінь, на якому лежить полірований об'ємний камінь у вигляді неправильного прямокутника (1,0 x 1,8м). На лицьовій площині – зображення вмираючої від голоду матері, яка протягує руку до виснаженої дитини. Меморіальний напис: «Голод – трагедія віку».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.654.
3. Довідка Фронтівської сільради № 373 від 20.06.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені і зберігаються в сільраді.

с. Фронтівка

Пам'ятний знак жертвам політичних репресій.

Вул. Колгоспна, 9.
На території контори бувшого колгоспу стоїть пам'ятний знак на вшанування 33 жителів села, які впродовж 1931 – 38 ста-

ли жертвами політичних репресій. Це селяни-одноосібники, колгоспники місцевого колгоспу «Праця», робітники, службовці. Серед них – 29 осіб репресовані за участь в т. зв. Українській військовій повстанській організації і розстріляні у Вінниці за рішеннями позасудового органу – Трійки управління НКВС по Вінницькій області від 10 та 21 квітня 1938.

1993 на подіумі на цегляному тинькованому постаменті встановлено об'ємну гранітну стелу (1,0 x 0,8м), з лицьової сторони якої вмонтовано поліровану чорного кольору плиту з написом – присвятою: «Жертвам сталінських репресій 1937-1938 рр. Від рідних і односельчан с. Фронтівки» та абрисне зображення трьох в'язнів концтабору на тлі концентраційного табору. В лівій частині плити прикріплено металеву табличку (0,6 x 0,3м) з прізвищами репресованих.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.6023, оп.4, спр.13720.–306 аркушів; спр.8015. – 161 аркуш; спр.3716. – 31 аркуш.
2. Вінницький мартиролог книга пам'яті жертв політичних репресій на Вінниччині (20 – 50 – і рр. ХХ ст.) 1 / А – Г. – Вінниця., 2001. – С.77,102,159,211,230,231,330.

с. Чагів, центр сільради

Братська могила радянських воїнів, пам'ятні знаки жертвам фашизму та на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села навпроти будинку культури поховано 108 воїнів із підрозділів 100 – ї, 135 – ї, 683 – го стрілецького полку та 153 – ї окремої штрафної роти 151 – ї стрілецьких дивізій, 103 – ї танкової бригади,

90 – го окремого саперного батальйону 9 – го гвардійського танкового корпусу, 121 –го артилерійського полку протиповітряної оборони, які загинули у бою з німецько – нацистськими окупантами за звільнення села від німецько – нацистських окупантів 5 січня, 28 – 29 січня при обороні села та подолання німецьких

оборонних укріплень на південний захід від Чагова в ході наступальних дій 11 березня 1944. Прізвища воїнів відомі.

1955 (1974 реконструйовано) на могилі на багатоступінчастому постаменті встановлено бетонний чотиригранний обеліск (вис.5,0м) з накладним муляжем ордена Вітчизняної війни. Біля підніжжя обеліска – скульптура воїна (вис.2,5м). На постаменті вмонтовано меморіальну дошку із білого полірованого бетону (0,6 x 0,5м) з написом. Перед скульптурою на постаментах укладено під нахилом дві меморіальні плити з прізвищами воїнів – визволителів. По обидві сторони від скульптури 1974 споруджено дві бетонні стели (2.0 x 2,0м), на яких прикріплено по три меморіальні дошки (0,9 x 0,5м). На одній із них напис – посвята та прізвища 17 жителів с. Чагів, розстріляних нацистськими палачами за період окупації. На п'яти плитах викарбувано присвятний напис та 150 прізвищ воїнів – односілчан, які полягли на фронтах Другої світової війни.

За меморіалом у сквері закладено Алею пам'яті на честь загиблих воїнів – земляків.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художньо-го фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1277, оп.2, стр.10. – Арк.45,47; ф.965 стр. полку 135 стр. дивізії, оп.977525, стр.335. – Арк.132зв.; ф.1382, оп.2, стр.39. – Арк.5,14,16,19,23; ф.3165, оп.2, стр.28. – Арк.11зв.; ф.3409, оп.1, стр.26. – Арк.189; ф.121арт.полку протиповітряної оборони, оп.18002, стр.123. – Арк.198.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, стр.26. – 58,67; ф.Р. 1683, оп.1, стр.13. – Арк.257.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання №491.
4. Книги пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.147 – 153; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.121.
5. Полищук И. От Днепра до Карпат. – г. Людиново., 1992. – С.43,46,47,54,58.

Додаток:

1. Напис на постаменті: «Вічна слава героям, які загинули у боротьбі за нашу Батьківщину».
2. Напис-посвята на стелі: «Жертви фашизму 1941-1945: прізвища».
3. Присвятний напис: «Односільчани, що загинули в боротьбі з фашизмом: прізвища».
4. За даними Книги пам'яті України Вінницька область із с. Чагів на фронтах Другої світової війни загинуло 157 воїнів – односільчан.

с. Чагів

Могила селян – жертв Голодомору.

Вул. Заїки. На південній околиці села в центральній частині старого кладовища в братській могилі поховано понад 115 жителів Чагова, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. Серед похованих 28 дітей. У селі траплялися випадки людоїдства.

2007 на могилі встановлено дерев'яний хрест (вис.2,9м) без меморіального напису.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.8. – Арк.65 – 71; спр.11. – Арк.129 – 131.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницької області. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.654 – 656.
3. Довідка Чагівської сільради № 377 від 10.12. 2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, померлих під час Голодомору 1932 – 33, складені у 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Чагів

Могила Заїки Г.А.

Вул. Заїки. На південній околиці села у північно – східній частині кладовища.

Заїка Григорій Андрійович (13.10.1909,с. Чагів (тепер Оратівський р – н Вінницька обл.) – 4.09.1960.)–Герой Радянського Союзу (1943), старший лейтенант. Закінчив сім класів, працював у колгоспі. З 1931 в Червоній армії. 1936 закінчив прискорені курси лейтенантів при Київському військовому піхотному училищі. Учасник Великої Вітчизняної війни з квітня 1942.

Рота 272 – го стрілецького полку (123– я стрілецька дивізія, 67– а армія, Ленінградський фронт) під командуванням старшого лейтенанта Заїки під час прориву блокади Ленінграда сім днів не виходила із бою і відбила всі контратаки танків та піхоти нацистів. 19 січня 1943 разом з бійцями Заїка проник в розташування противника, захопив укріплений рубіж, знищив до роти ворожих солдатів та офіцерів. Нагороджений орденом Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1 – го ступеня.

1945 закінчив курси «Постріл», командував полком. З 1959 підполковник Заїка в запасі. Працював директором Оратівської сільгоспбази.

1961 на могилі встановлено гранітну стелу габро (вис. 1,7м) у вигляді паруса, з фотографією та викарбуваною посвятою. На могилі укладено гранітну об'ємну плиту (1,5 X 0,5м) чорного кольору.

Джерела та література:

1. *Герои Советского Союза Краткий биографический словарь. – Кн.1. – М.,1987. – С.522.*
2. *Овеянные славою имена Герои Советского Союза. Уроженцы Винниччини.- Одеса., 1989. – С.98,99.*

Додаток:

Посвята: «Герой Радянського Союзу Заїка Григорій Андрійович 13. 10. 1909 – 4. 09. 1960. Від односельчан».

с. Чернявка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

На північно – західній околиці села у західній старій частині кладовища ліворуч від входу поховано воїнів, які померли від ран у хірургічному пересувному польовому госпіталю № 4392, який містився в приміщенні старої школи впродовж січня – березня 1944. Кількість похованих невідома. Відомі прізвища 15 воїнів.

1965 на могилі встановлено металевий хрест (вис. 2,0м). Меморіальний напис відсутній. Поховання огорожено дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р. 4422, оп.1, спр.28. – Арк.30.
2. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.162,163,166,167,169.
3. В сражениях за победу Боевой путь 38-й армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. –М., 1974. –С.324 – 326.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1945 –1945 рр. (Хроніка подій). –К., 1965. –С.48.
5. Довідка Чернявської сільради № 126 від 08.08.2008.

Додаток:

1. Прізвища, імена, по батькові похованих:

Галушко Микола Сергійович, Горячев Іван Митрофанович, Діхтяренко Володимир Антонович, Зінковенко Михайло Кузьмич, Непитін Григорій Семенович, Осипов Володимир Георгійович, Остряниця Петро Прокопович, Петраков Василь Іванович, Приходько Михайло Федорович, Поставенський Петро Лук'янович, Соболев Іван Прохорович, Тимчук Федір, Трохимов Микола Іванович, Харахаш Григорій Костянтинівич, Шахрайчук Наталя Іванівна.

2. Поховання не перебуває на обліку військових поховань в обласному військовому комісаріаті.

с. Чернявка

Могили селян – жертв Голодомору.

На північно – західній околиці села в центральній частині старого кладовища в одиночних могилах рядами поховано 293 жителів Чернявки, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. У селі траплялись випадки дітоїдства та трупоїдства.

1995 на місці масових поховань встановлено металевий хрест (вис.2м). з меморіальною табличкою (0,3 x 0,25м) та написом: «Жертвам голодомору 1932 – 1933».

Джерела та література:

1. *Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.656 – 662.*
2. *Довідка Чернявської сільради № 127 від 08.07.2008.*
3. *Мельник В. В пам'яті авторучки. – Вінниця., 2007. – С.64,65.*

Додаток:

Список громадян, які померли під час Голодомору ,складено в червні 2008 і зберігається в сільраді.

с. Чернявка

Могила Снідевич М.К.

На північно – західній околиці села в центрі кладовища.

Снідевич Марія Карпівна (1915, с. Єкатеринівка, Третьяковський р-н Алтайський край (Російська Федерація) –1997). Росіянка. Освіта початкова. 1929 закінчила курси трактористів, працювала в тракторній бригаді місцевого колгоспу. Після війни переїхала на батьківщину чоловіка с. Чернявка (тепер Оратівський р-н Вінницька область), де продовжувала працювати на вітчизняних тракторах та комбайнах. За успіхи, досягнуті в збільшенні виробництва і заготівлі зернових культур, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 червня 1966 Снідевич Марії Карпівні, комбайнерові колгоспу «40 – річчя Жовтня», присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

У 1978 Марія Карпівна удостоєна Всесоюзного призу ім. Паші Ангеліної.

1998 на могилі встановлено металевий хрест (вис.1,5м), прикріплено меморіальну табличку з портретом та написом.

Джерела та література:

1. *Указ Президії Верховної Ради СРСР Про присвоєння звання Героя Соціалістичної*

Праці передовикам сільського господарства Української РСР, які особливо відзначились у збільшенні виробництва і заготівель пшениці, жита, гречки, прося, рису, кукурудзи та інших зернових і кормових культур. //Вінницька правда. – 1966. – 28 червня.

2. Кислова А. Женицины – механизаторы. – М., 1980. – С.116 – 119.
3. Матуцак К. Володарка ниви. // Вінницька правда. – 1968. – 8 червня.
4. Бондаренко Ю. Світло материнської зірки. // Вінницька правда. – 1971. – 14 січня.
5. Довідка Чернявської сільради № 20 від 23.04.2008.

Додаток:

Напис на таблиці: «30.03.1915 – 8.01.1997».

с. Чернявка

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.

У центрі села біля будинку культури. 1976 тут споруджено меморіальний комплекс на честь 286 загиблих воїнів – односілчан. До нього ведуть шестимаршові сходи

та доріжка, вимощена бетонними плитами з боку центральної площі села. Центром меморіалу є напівкруглий майданчик з білим бетонним семиметровим пілоном, у горішній частині якого накладний орден Вітчизняної війни. Біля підніжжя – устрій Вічного вогню, по обидва боки на постаментах різних рівнів встановлено бетонні дати: «1941 – 1945». Праворуч від пілона на постаменті – стела (2,2 x 2,0м), лицьова площина якої викладена гранітним камінням та з накладним барельєфним зображенням погруддя воїна. Ліворуч – бетонна прямокутна стела (5,0 x 1,7м), на якій вмонтовано десять бетонних меморіальних плит (0,7 x 0,3м) з викарбуваними іменами воїнів – односілчан, які полягли на фронтах Другої світової війни.

За меморіалом закладено Алею пам'яті, де на кожного загиблого земляка встановлено пам'ятний знак: бетонний стовпчик – присвята з прізвищем воїна та висаджено дерево.

Автор проекту – скульптор З. Артюх (м. Київ).

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994.– С.160 – 169; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.122.

2. Пам'ятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справ очник. – К., 1974. – С.57.
3. Довідка Чернявської сільради № 126 від 24.06.2008. .
4. Згадаємо всіх поіменно Вони не повернулись у село Чернявку з Великої Вітчизняної війни. // Ленінський шлях. – 1990. – 11 вересня.

с. Човновиця, центр сільради

Могили селян – жертв Голодомору.

Вул. Центральна. У південно – західній частині кладовища в братських та одиночних могилах поховано понад 416 жителів Човновиці, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті.

На місці масових поховань у 1992 встановлено бетонний хрест (вис.3,0м) з написом: «Жертвам голодомору 1932 – 1933 років».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3. спр.8. – Арк.224 – 227.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.658 – 662.
3. Мельник В. В пам'яті авторучки. –Вінниця., 2007. –С.57, 60.
4. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.34,35,36.
5. Довідка Човновицької сільради № 216 від 01.07.2008.

Додаток:

Список громадян, які померли під час Голодомору, складено в червні 2008 і зберігається у сільраді.

с. Човновиця

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Центр села. У сквері біля сільради. 1967 тут споруджено пам'ятний знак на честь 154 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни: на стилобаті встановлено багатоступінчастий чотиригранний конічний обеліск (вис.4,0м) із чорного полірованого граніту, у верхній частині якого вирізьблено контррельєфом п'ятикутну зірку. Пра-

воруч від обеліску – бетонна стела (7,0 x 1,0м), на якій під нахилом вмонтовано шість меморіальних плит (1,2 x 0,8м) із білого шліфованого бетону з іменами загиблих односельців. На провідній плиті, яка розміщена у центрі, викарбувано напис – посвята: «Вечная слава воинам, погибшим за свободу и независимость нашей Родины 1941 – 1945 гг.».

Автори проекту – скульптори: Гречаник, Паливода.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.170 – 177; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.122.
2. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.
3. Довідка Човновицької сільради № 216 від 01.07.2008.

с. Юшківці, центр сільради

Братська могила радянських воїнів.

Вул. Мільошина.

Південна частина села. У сквері в п'яти могилах поховано воїнів 197 – ї гірськострілецької дивізії 6 – ї

армії Вахненка М.С. (1909 – 1941) та Ковтюра М.А. (1921 – 1941), які померли від ран, отриманих у бою з німецько – нацистськими загарбниками 22 липня в районі смт. Оратіва. Тут також поховано 60 воїнів 436 – го стрілецького полку 155 – ї, 842-го стрілецького полку 240-ї стрілецьких дивізій та 12 – го повітряно – десантного полку 4 – ї гвардійської повітряно – десантної дивізії 40 – ї армії, які загинули у бою за звільнення села від німецько – нацистських окупантів 6 січня та оборонних боях впродовж січня – 10 березня 1944. Відомі прізвища 39 воїнів.

1952 на могилі на постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна (вис.2,5м). Перед скульптурою на бетонних постаментах під нахилом укладено дві меморіальні гранітні плити (0,8 x 0,6м) з присвятним написом та прізвищами похованих. Праворуч від скульптури стоїть прямокутна металева стела на підставах (1,5 x 0,5м), на якій чорними фарбами на білому полі написано 20 прізвищ. Поховання огорожено дерев'яною огорожею.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1387, оп.2, спр.35. – Арк.12,16,23; ф.1521, оп. 2, спр. 27. – Арк. 64,65; ф.1307, оп.2, спр.9. – Арк.6,157,157зв.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф. Р. 4422, оп. 1, спр. 26. – Арк. 60.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 507.
4. Пивоваров В. На підступах до Оратова. //Ленінський шлях. – 1984. – 21 квітня.
5. Баскаков А. В боях за Іллінеччину. // Трудова слава. – 1974. – 14 вересня.

Додаток:

Меморіальний напис: «Вечная слава героям Советской армии, павшим смертью храбрых в боях за Родину при защите и освобождении с. Юшковцы в годы Великой Отечественной войны. 19 фамилий и 45 неизвестных воинов».

с.Юшківці

Могили селян – жертв Голодомору.

На південно-західній околиці села в центрі старої частини кладовища у восьми братських могилах поховано понад 565 жителів села Юшківці, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. Серед померлих – 98 дітей. Під час Голодомору траплялись випадки людоїдства та трупоїдства.

1989 на місці масових поховань, на бетонному подіумі встановлено із сірого лабрадориту стелу (вис.1,7м) з меморіальним написом: «Жертвам голоду 1933 –й. Від жителів села Юшківці».

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П. 136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38; спр.13. – Арк.158 – 163; спр.22. – Арк.117 – 119.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.662 – 668, 1288.
3. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.42 – 46, 48 – 53, 62.
4. Довідка Юшківцеької сільради № 117 від 23.06.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Юшківці

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків. (мист.).

Вул. Шевченка. У сквері біля будинку культури. 1974 тут на невисокому природному пагорбі споруджено скульптурно –

меморіальний комплекс на честь полеглих на фронтах Другої світової війни 117 воїнів – односільчан. Вхід до меморіалу з боку центральної вулиці села, до якого ведуть широкі тримаршові бетонні сходи. Головний елемент меморіалу – бетонна скульптура жінки в бронзовому окутті (вис.2,8м) на низькому стилобаті. Вона зображена уклінною із скорботно притиснутою до грудей правою рукою, стиснутою у кулак, права – спущена донизу. Силует постаті формує маленька хустка, накинута на голову та легкий одяг, який огортає її на повний зріст. Праворуч, на одному стилобаті із

скульптурою, – ритуальний майданчик (0,5 x 3, x 2,5м), на який покладено солдатську каску в бронзовому окутті з зіркою на чолі (вис.0,5м). За скульптурою, справа, встановлено бетонну стіну (1,5 x 10,0м), в яку вмонтовано дев'ять чорних гранітних меморіальних плит (0,9 x 0,7м) з викарбуваними прізвищами загиблих та написом – посвятою: «Нашим дорогим воїнам – односельчанам, які загинули на фронтах Другої світової війни 1941 – 1945 рр.». Майдан навколо пам'ятника вимощений бетонними плитами.

На площі біля меморіалу відбуваються урочисті церемонії покладання вінків і квітів та вшанування пам'яті полеглих героїв.

Автори проекту – скульптори Ілля та Валентина Дяченки, уроженці с. Юшківці.

Джерела та література:

1. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.181 – 186; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.122.
2. Довідка Юшовецької сільради №118 від 23.06.2008.
3. Задаємо всіх поіменно Вони не повернулися в село Юшківці. // Ленінський шлях. – 1990. – 13 грудня.
4. Пам'ятники історії и культури Украинской ССР Каталог – справочник. – К., 1987. – С.57.

с. Яблуновиця, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

У центрі села біля сільради поховано 13 воїнів із підрозділів 786 – го стрілецького полку 155 – ї стрілецької дивізії та 50 – ї гвардійської танкової бригади 3 – го танкового корпусу 2 – ї танкової армії, які загинули у боях при першому звільненні села 6 січня, 28 – 29 січня при обороні села та під час остаточного звільнення с. Яблуновиця від німецько – нацистських окупантів 11 – 12 березня 1944. Прізвища воїнів відомі.

1954 на могилі на високому постаменті встановлено бетонну скульптуру воїна у бронзовому окутті (вис.2,5 м). Правою рукою воїн обпирається на стилізований обеліск з написом. На постаменті прикріплено металеву дошку (0,25 x ,45 м) з посвятою. На могилі – металева меморіальна дошка (0,3 x 0,6 м) з присвятним написом та прізвищами. По обидва боки від скульптури споруджено (1974) дві цегляні білого кольору стели (2 x 2,5 м), в нішах яких вмонтовано металеві меморіальні дошки (1 x 1,6 м) з присвятним написом та прізвищами 114 воїнів – односільчан сіл Яблуновиці та Скибина, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Автор та виконавець – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1387, оп. 2, спр. 35. – Арк.26,27; ф. 3144, оп. 2, спр. 4. – Арк.75,84.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.2, спр.12. – Арк.5.
3. Вінницький ОВК, від. 1. – Облікова картка військового поховання № 510.
4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. (Хроніка подій). – К., 1965. – С. 49.
5. Москаленко К.С. На юго-западном направлении. – М., 1975. – Кн.2. – С.257.
6. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.186 – 192; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.122; там само. – Т.9. – Вінниця., 1997. – С.29.
7. Баскаков А. В боях за Іллінецьчину. // Трудова слава., 1974. – 17 вересня.
8. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – справочник. –К., 1987. –С.57.

Додаток:

1. Тексти написів: «Слава героям».
2. Посвята на постаменті: «Вечная слава героям, павшим в боях за Родину».
3. Присвятний напис на меморіальній дошці: «Воїни, які загинули при визволенні території с. Яблуновиця: 9 прізвищ».
4. Присвятний напис на стелах: «Воїни – односільчани, які загинули за Вітчизну 1941 – 1945 рр.».

Прізвища, імена, по батькові похованих:

Абдолін Михайло, Бабієнко Микола, Вовк Антін Андрійович, Ковальов Михайло, Захаров Антін, Малишенко, Окін Василь, Талишкін Іван, Штагерт Данило, Смірнов Василь Федорович, Безукладніков Олександр Володимирович, Домасов Архип Іванович, Кацан Федір Іванович.

с. Яблуновиця

Могили селян – жертв Голодомору.

Вул. Шкільна. На західній околиці села у східній частині кладовища в трьох братських та одиночних могилах поховано 168 жителів села, які померли протягом 1932 – 33 від голодної смерті. Із них – 38 дітей.

1993 на могилі встановлено дерев'яний хрест (вис.4,0м) без меморіального напису.

Джерела та література:

1. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136, оп.3, спр.8. – Арк.103 – 108; спр.4. – Арк.29 – 38.

2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.668 – 669.
3. Довідка Яблунівської сільради № 91 від 21.07.2008.

Додаток:

Неповні списки громадян, які померли під час Голодомору, складені в червні 2008 і зберігаються в сільраді.

с. Якимівка, центр сільради

Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів – земляків.

Вул. Київська. У центрі села біля сільради поховано 380 воїнів із 396 – го стрілецького полку 135-ї, 1142 – го стрілецького полку 340 – ї стрілецьких дивізій та 66 – ї гвардійської танкової бригади, які загинули у боях з німецько – нацистськими окупантами за звільнення села 2 січня та померлих від ран у медико – санітарних батальйонах впродовж січня – березня 1944. У 1953, 2005 та 2006 останки воїнів, які були виявлені на території сільради, було перенесено у братську могилу. Відомі прізвища 13 воїнів.

1954 (1992 реконструйовано) на могилі встановлено триступінчастий бетонний обеліск (вис.4,0м) та бетонну скульптуру воїна у бронзовому окутті (вис.2,0м). Біля підніжжя скульптури на постаменті під нахилом укладено металеву дошку з меморіальним текстом та сімома прізвищами загиблих. 1976 зліва і справа від скульптури на бетонних постаментах під нахилом укладено по три металеві плити (1,4 x 0,65м) з датами «1941 – 1945» та прізвищами 146 воїнів – односільчан, які загинули на фронтах Другої світової війни. На одній із плит – металевий муляж ордена Вітчизняної війни та меморіальний напис.

Автор та виконавець проекту – майстерні Київського художнього фонду.

Джерела та література:

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.1358, оп.2, спр. – Арк.21; ф.1657, оп.2, спр.15. – Арк.33 зв.; ф.3167, оп.2, спр.6. – Арк.36 зв.,37.

2. Державний архів Вінницької області. – Ф.Р.4422, оп.1, спр.26. – Арк.62.
3. Вінницький ОВК, від.1. – Облікова картка військового поховання № 508.
4. Книга пам'яті України Вінницька область. – Т.5. – К., 1994. – С.192–198; там само. – Т.8. – К., 1995. – С.122.
5. Памятники истории и культуры Украинской ССР Каталог – правочник. – К., 1985. – С.57.

Додаток:

1. Меморіальний текст типовий.
2. Меморіальний напис: «Вічна слава героям, полеглим в боях за Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.»
3. Прізвища, імена, по батькові похованих: Белімов Микола Іванович, Белявський Лев Якович, Войтенко Кузьма Іванович, Дубицький Василь, Козлов Петро Миколайович, Плаксій Денис, Попиха Єлисей Потапович, Скрипка Василь Прокопович, Міхальов Степан Андрійович, Михайлов Володимир Іванович, Єсіпов Олександр Іванович, Агапов Василь Іванович, Іцьков Петро Кузьмович.

с. Якимівка

Пам'ятний знак жертвам Голодомору.

1992 у східній частині кладовища, біля входу, в пам'ять про жителів села, які померли під час Голодомору 1932 – 33, встановлено бетонну скульптурну групу (вис. 3,0м) в бронзовому окутті: чоловік в розпачі з безпорадно розведеними руками, жінка – на колінах тримає мертве дитя. Скульптура – на низькому подіумі з цегли і бетону. Меморіальний напис відсутній.

Автор проекту – арх. М. Котко. Споруджено до 60 – річчя Голодомору на Україні.

Джерела та література:

1. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Вінницька область. – Вінниця. – ДП «ДФК». – 2008. – С.669.
2. Голод та голодомор на Поділлі 1920 – 1940 рр. Збірник документів та матеріалів. – Вінниця., 2007. – С.272 – 275; 280 – 285.
3. Синицький В. Страдницькі роки і долі Документи й матеріали про голодомор 1932 – 1933 років, голод 1946 – 1947 рр. в селах Оратівського району Вінницької області. – Монастирище., 2007. – С.23,62,72 – 75.

ДОДАТКИ

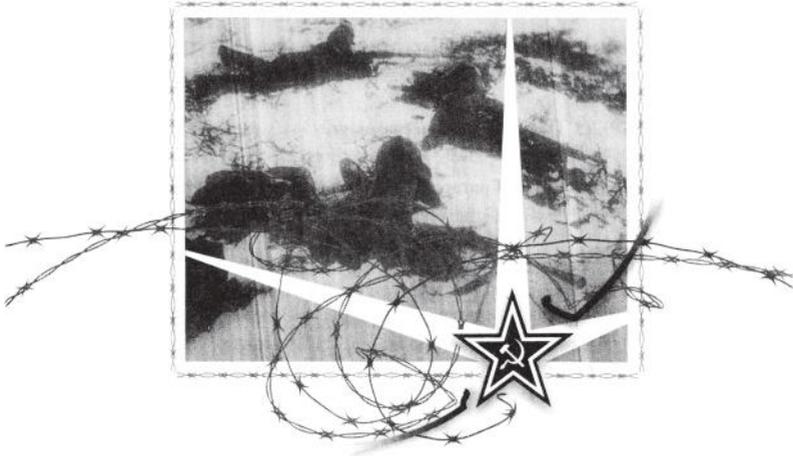

Радянські лижники в прифронтовій смузі. Грудень 1939 р.

Перед атакою фінських укріплень.

ВОНИ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ФІНЛЯНДСЬКОЇ ВІЙНИ 1939-1940 рр.

с. БАЛАБАНІВКА

1. Кременчук Сава Іванович. Загинув 1940р.

Похований у р-ні с. Важенвара.

с. БЕРЕЗІВКА

2. Буровський Іван Якович. Загинув 1940 р.

с. БОГДАНІВКА

3. Васильченко Дмитро Денисович (1916 – 1939).

с. БУГАЇВКА

4. Семчук Деомид Іванович. Пропав безвісти.

с. ВЕРБІВКА

5. Молоткевич Пилип Карпович (1914 – 1940).
6. Молоткевич Юхим Карпович (1913 – 1940).
7. Савченко Костянтин Потапович (1909). Пропав безвісти.
8. Черпонос Василь Семенович. Загинув 2.01.1940.
9. Чорнонос Данило Матвійович. Пропав безвісти.
10. Шпорт Трифон Іванович (1912). Пропав безвісти.

с. ГОНОРАТКА

11. Слободянюк Павло Фокович (1916 – 1939).

с. ЗАКРИНИЧЧЯ

12. Горошко Максим Онисимович (1918 – 1940).
13. Татарчук Олексій Іванович (1916). Пропав безвісти.

с. ПІДВИСОКЕ

14. Міщенко Федір Омелянович (1914 – 1940).
15. Столяр Юхим Данилович (1915 – 1940).
Похований на березі озера Ністяви.

с. КОЖАНКА

16. Поліщук Клим Фокович (1913 – 7.01.1940). Пропав безвісти.

с. МАЛА РОСТОВКА

17. Рудь Іларіон Прокопійович (1904 – 12.02.1940).
Похований у р-ні оз. Хагьялагден-ярві.

с. ОРАТІВКА

18. Слободянюк Павло Хомич (1916 - 24.01.1940).
Похований у р-ні пст. Нятяоя.

с. ОЧИТКІВ

19. Щербанюк Хос... Трохимович. Пропав безвісти.

с. СИНАРНА

20. Тарнавський Петро Іванович (1918 – 9.03.1940).
Похований біля оз. Сауна-ярві.

с. СКАЛА

21. Артемчик Павло Петрович (1912). Пропав безвісти.
22. Воронюк Іван Сидорович (1916 – 1939).
23. Гаврищук Микита Омелянович (1912). Пропав безвісти.
24. Гаврищук Пилип Омелянович. Пропав безвісти.
25. Гріша Юхим Филімонович. Загинув у бою.
26. Колос Олексій Юхимович (1912). Пропав безвісти.
27. Немировський Феодосій Вікторович (1912 – 1939).
28. Павлюк Іван Филімонович. Пропав безвісти.
29. Халимон Григорій Антонович (1911 – 7.01.1940).
Пропав безвісти.
30. Халимон Григорій Онисимович (1911–...02.1940).
Пропав безвісти.
31. Стівбур Архип Савич (1912 – 1940).

с. СКОМОРОШКИ

32. Безпалько Михайло Микитович (1908 – 1940).
33. Безпалько Олександр Микитович (1919 – 1940).
34. Новак Йосип Павлович (1905 – 1940). Пропав безвісти.
35. Олійник Микола Лаврентійович. Загинув 8.02.1940 р.
36. Опанасюк Микола Платонович (1908). Пропав безвісти.

37. Остапчук Андрій Платонович (1907 – 1940). Пропав безвісти.
38. Панасевич Йосип Семенович. Пропав безвісти.
39. Радченко Григорій Леонтійович (1909 – 7.01.1940).
Пропав безвісти.
40. Цеханчук Василь Григорович (1919 – 10.03.1940).
Похований на оз.Хоненкію.

ЧАГІВСЬКА СІЛЬРАДА

41. Габель Федір Данилович (1917 – 1939).
Похований у р-ні с. Ліуола.
42. Поляк Іларіон Прокопович (1906 – 1940).

с. ЧЕРНЯВКА

43. Бабак Іван Дмитрович (1907). Пропав безвісти.
44. Запорожець Василь Петрович (1914 – 1939).
45. Щербанюк Феофан Федорович (1908). Пропав безвісти.
46. Тисячний Тарас Олексійович (1911 – 6.01.1940).
Похований у р-ні с.Парвавара.

с. ЧОВНОВИЦЯ

47. Поліщук Омелян Григорович (1908). Пропав безвісти.

с. ЯКИМІВКА

48. Марищук Филімон Омелянович (1918 – 1939).
49. Революк Кіндрат Денисович (1903 – 1939).
50. Ставничий Олександр Кузьмич (1921 – 1939).

БЕЗ ВИЗНАЧЕНОГО МІСЦЯ НАРОДЖЕННЯ

1. Антонюк Григорій Петрович (1921 – 15.05.1942).
2. Постиренко Іван Григорович (1917 – 11.02.1940).

К-п ім. Сталіна.

Література:

1. Головна редакційна колегія. *Полягли в снігах Суомі: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубіжзем.* – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2004. – Т.2. – 968 с.; там само. – 2005. – Т.3. – 984 с.

**Дані
про військові поховання на території Оратівського р-ну
станом на 01.10.2008р.**

№ п/п	Населені пункти	Кількість братських могил	Кількість похованих	Відомі прізвища	Кількість одиночних могил	Відомі прізвища	Всього поховано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	смт. Оратів	4	323	286			323	Включючи с. Прибережне.
2	с. Балабанівка	3	651	576			651	
3	с. Березівка	1	28	7	1	-	29	
4	с. Бугаївка	2	76	2			76	
5	с. В. Рostівка	2	53	53	1	1	54	
6	с. Вербівка	1	4	4			4	
7	с. Гоноратка	2	75	30			75	
8	с. Дібрівниця				1	1	1	
9	с. Дівочина	2	53	-			53	
10	с. Животівка	1	11	11	1	1	12	
11	с. Заруддя	1	42	7			42	
12	с. Каленівка	2	26	2	1	-	27	
13	с. Кожанка				1	1	1	Могил Асташина М. на обліку ОВК не перебуває.
14	с. Кошлани	3	54	4			54	Братська могила на обліку ОВК не перебуває
15	с. Лопатинка	2	133	133			133	
16	с. Люлинці				1	1	1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
17	с. М. Ростівка	1	3	2			3	
18	с. Медівка	3	219	193			219	
19	с. Мервин	1	63	63			63	
20	с. Новоживотів	5	120	30	2	-	122	Братська могила біля школи на обліку ОВК не перебуває. Могила радянського воїна на кладовищі (Правилівка) на обліку ОВК не перебуває.
21	с. Оратів	1	209	209			209	
22	с. Оратівка	3	195	195			195	
23	с. Осична	2	117	98			117	
24	с. Очитків	2	75	75			75	
25	с. Підвисоке	4	125	88			125	
26	с. Рожична	2	94	31			94	
27	с. Сабарівка	1	38	19	1	-	39	
28	с. Синарна	1	-	6			6	Братська могила на обліку ОВК не перебуває.
29	с. Скоморошки	1	-	25			25	
30	с. Скала	2	-	17			17	
31	с. Скибин	1	30	17			30	
32	с. Сологубівка	1	126	11			126	
33	с. Стрижаків	1	230	162	1	-	231	
34	с. Стулки	1	91	17			91	
35	с. Тарасівка	1	-	20			20	
36	с. Угарове	1	47	2	3	-	50 (106)	
37	с. Фронтівка	2	133	133			133	
38	с. Чагів	1	108	108			108	
39	с. Чернявка	1	-	15			15	Братська могила на обліку ОВК не перебуває.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
40	с. Юшківці	5	62	39			62	
41	с. Яблуновця	1	13	13			13	
42	с. Якимівка	1	380	13			380	
Всього:		84	4090	2716 - 2721	14	5	4104	

Додаток:

На території Оратівського району нині 98 військових поховань, в них покояться більше 4 104 воїнів, імена більше ніж 1 370 воїнів не встановлено. Серед названих поховань 84 братських і 14 одиночних могили, 32 могили залишаються на сьогодні (повністю або частково) безіменними (19 братських і 13 одиночних), на обліку Обласного військового комісаріату не перебувають 4 братських і 2 одиночних могили. Крім того, Вінницька обласна комісія сприяння у роботі Надзвичайної державної комісії з виявлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників у роки Великої Вітчизняної війни в актах Оратівського району записала, що розстріляно – 306 мирних жителів. Повішано – 3. Померло після катувань – 2. Убито бомбами та снарядами – 50. Загибло військовополонених – 37. Всього загинуло 400. Вивезено в рабство 2 467 осіб.

ДАВО. – Ф.Р – 1683. Оп.1. – Спр.5. – Арк.9; Там само. – Спр.10. – 332 арк.

Примітка:

За дослідженнями автора кількість загиблих радянських військовополонених на території району не відповідає дійсності.

**Дані
по Оратівському району про воїнів-земляків,
які загинули на фронтах
Другої світової війни
1939-1945 станом на 01.11.2008 р.**

№ п/п	Населені пункти	Кількість загинлих	Примітки
1	2	3	4
1	смт. Оратів	190	Списки загинлих воїнів-земляків у селищній раді відсутні. Дані наведено з Книги пам'яті України Вінницька область.
2	с.с. Балабанівка та Ступки.	274	Довідка сільради.
3	с. Бартошівка	30	Довідка сільради.
4	с. Березівка	27	Довідка сільради.
5	с. Бугаївка	73	Книга пам'яті України.
6	с. Вел.Ростівка	167	Книга пам'яті України.
7	с. Вербівка	84	Довідка сільради.
8	с. Ганівка	24	На меморіалі.
9	с. Гоноратка	77	Довідка сільради.
10	с. Дібровинці	75	На меморіалі.
11	с. Дівочина	15	Книга пам'яті України.
12	с. Закриниччя	99	На меморіалі.
13	с. Заруддя	120	Довідка сільради.
14	с. Животівка	118	Книга пам'яті України.
15	с. Каленівка	18	Довідка сільради.
16	с. Кам'яногірка	53	Довідка сільради.
17	с. Кошлани	116	Книга пам'яті України.
18	с. Кожанка	103	Книга пам'яті України.
19	с. Лопатинка	84	Алея пам'яті.
20	с. Люлинці	43	Книга пам'яті України.
21	с. Мал.Ростівка	59	На меморіалі.
22	с. Медвідка	177	Книга пам'яті України.
23	с. Мервин	106	На меморіалі.
24	с. Оратів	17	Книга пам'яті України.

1	2	3	4
25	с. Оратівка	42	На меморіалі.
26	с. Осична	84	Книга пам'яті України.
27	с. Очитків	103	Книга пам'яті України.
28	с. Підвисоке	146	Довідка сільради.
29	с. Прибережне	47	Книга пам'яті України.
30	с. Рожична	66	Книга пам'яті України.
31	с. Сабарівка	104	Книга пам'яті України.
32	с. Синарна	60	Книга пам'яті України.
33	с. Скоморошки	168	Довідка сільради.
34	с. Скала	147	Книга пам'яті України.
35	с. Скибин	43	Книга пам'яті України.
36	с.Сологубівка	144	Книга пам'яті України.
37	с. Стрижаків	78	Книга пам'яті України.
38	с. Тарасівка	-	Списки відсутні.
39	с. Угарове	3	Книга пам'яті України.
40	с. Фронтівка	87	Книга пам'яті України.
41	с. Чагів	157	Книга пам'яті України.
42	с. Чернявка	286	Довідка сільради.
43	с. Човновиця	154	Довідка сільради.
44	с. Юшківці	117	Книга пам'яті України.
45	с. Яблуновиця	71	Книга пам'яті України.
46	с. Якимівка	146	Книга пам'яті України.
ВСЬОГО		4402	

Додаток:

1. На честь загиблих воїнів-земляків на території району встановлено 50 пам'ятних знаків.

2. До числа загиблих земляків занесені тільки воїни – односільчани та партизани, які загинули на фронтах Другої світової війни.

3. До «Книги пам'яті України Вінницька область» (-Т.Т.5,8,9) внесені прізвища оратівчан, які були розстріляні гітлерівцями як заложники, рідні партизанів, радянські активісти і даже частково поховані воїни – визволителі, тому число загиблих нараховується бл.4695 чоловік.

С Л О В Н И К
пам'яток археології
Оратівського району

№ п/п	Назва населеного пункту	Назва пам'ятки, датування	3	Місце знаходження пам'ятки	4	Характеристика ілюстративного матеріалу	5	Примітка
1	2							6
1.	с.мт.Оратів, центр районної та селищної рад	Поселення, передкіївський час, VIII–VII ст. до н.е..		Північна околиця селища.				
2.	с.мт.Оратів	Поселення, передкіївський час, VIII–VI ст. до н.е.		За 0,2 км на північ від селища.				
3.	с.мт.Оратів	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI–VII ст. н.е.		Південна околиця селища.				
4.	с.мт.Оратів	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI–VII ст. н.е.		Північна околиця селища.				
5.	с.мт.Оратів	Курганна група (2)		За 5 км на захід від селища.				
6.	с.Бартошівка, Кожанська сільська рада	Поселення, черняхівська культура, III–IV ст. н.е.		За 1 км на захід від села.			1985 – Хавлок П.І. 100 x 350	
7.	с.Бартошівка	Поселення, черняхівська культура, III–IV ст. н.е.		За 0,2 км на південь від села.			1983 – Хавлок П.І. 100 x 400	
8.	с.Бартошівка	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI–VII ст. н.е.		За 1 км на схід від села.				
9.	с.Дібровиці, Кошанська сільська рада	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI–VII ст. н.е.		За 1 км на південь від села.				
10.	с.Животівка, центр сільради	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI–VII ст. н.е.		За 0,5 км на схід від села.				
11.	с.Животівка	Курган.		За 1 км на захід від села.				
12.	с.Заруддя, центр сільради	Курган.		За 2 км на північний схід від села.			1990 – Хавлок П.І. В – 1 м	
13.	с.Заруддя	Курганна група (3), за 3 км на південь від села						
14.	с.Кожанка, центр сільради	Поселення, енеоліт, трипільська культура, VI–III тис.до н.е.		За 3 км на захід від села.				
15.	с.Кожанка	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI–VII ст. н.е.		За 0,3 км на схід від села.				
16.	с.Кожанка	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VIII–IX ст. н.е.		За 3 км на південь від села.			1984 - Хавлок П.І. 300 x 100	
17.	с.Кожанка	Поселення, раннє середньовіччя, слов'янське, VI–VII ст. н.е.		За 0,3 км на схід від села.			1983 - Хавлок П.І. 300 x 100	

1	2	3	4	5	6
18.	с.Копляни, центр сільради	Курган.	За 0.5 км на захід від села.	1990 - Хавлюк П.І. В - 1 м	
19.	с.Лопатинка, центр сільради	Курган.	За 4 км на схід від села.		
20.	с.Медівка, центр сільради	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст.н.е.	Південно-західна околиця села.		
21.	с.Медівка	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст.н.е.	Північна околиця села.		
22.	с. Н. Животів, центр сільради	Курган.	За 1 км на захід від села.	1989 - Хавлюк П.І. В - 2 м	
23.	с. Н. Животів	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст.н.е.	Північна околиця села.	1989 - Хавлюк П.І. 300 x 100	
24.	с.Оратів, центр сільради	Курган.	За 1.5 км на захід від залізничної станції.		
25.	с.Осична, центр сільради	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст. до н.е.	За 4 км на захід від села.		
26.	с.Осична	Поселення, зарубинецька культура, II ст. до н.е.-II ст. н.е.	Західна околиця села.	1989 - Хавлюк П.І. 350 x 100	
27.	с.Осична	Курган.	За 4 км за захід від села.		
28.	с.Очитків, центр сільради	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст. до н.е.	За 4 км на південь від села.		
29.	с.Очитків	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст. до н.е.	За 0.5 км на схід від села.		
30.	с.Очитків	Поселення, раннє середньовіччя слов'янське, VI-VII ст. н.е.	За 0.5 км на схід від села.	1984 - Хавлюк П.І. 300 x 100	
31.	с.Синарпа, Стрижаківська сільрада	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст. до н.е.	За 0.6 км на захід від села.		
32.	с.Синарпа	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст. до н.е.	У центрі села.		
33.	с.Синарпа	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст. до н.е.	У селі.		
34.	с.Синарпа	Курган.	За 2 км на захід від села.		

1	2	3	4	5	6
35.	с.Стрижаків, центр сільради	Поселення, ранній залізний вік, предскіфський час, VIII-VII ст. до н.е.	За 300 м на схід від села, на довгому мисі.	1982 – Хавлюк П.І. 300 x 100	
36.	с.Фронтівка, центр сільради	Курган.	За 2 км на південний схід від села.		
37.	с.Чагів, центр сільради	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст.н.е.	За 3 км на захід від села.		
38.	с.Чагів	Поселення, черняхівська культура, III-IV ст.н.е.	За 300 м на південь від села.		
39.	с.Яблунівця, центр сільради	Курганна група (5).	За 5 км на північ від села.	1990 – Хавлюк П.І. В – 1,5	

С Л О В Н И К
пам'яток архітектури
Оратівського району

№ п/п	Назва населеного пункту	Назва пам'ятки, її адреса, датування	Категорія	Характеристика ілюстративного матеріалу	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.	смт Оратів, центр районної та селищної рад смт Оратів	Палацово-парковий комплекс, XIX ст., вул. Кірова, 14.			
1.1	смт Оратів	Палац Вороновича, XIX ст., вул. Кірова, 14.			
1.2	смт Оратів	Парк, XIX ст., вул. Кірова, 14.			
2.	смт Оратів	Коштовий, 1845 р., вул. Леніна, 80.			
3.	с Бугайівка Якимівська сільська рада	Палацово-парковий комплекс, XIX ст..			Потребує зняття з обліку
3.1	с Бугайівка	Палац, 1893р., центр села.			
3.2	с Бугайівка	Парк, 1863 р., центр села.			
4.	с Бартошівка, Кожанська сільська рада	Парк, XIX ст.			
5.	с Вербівка, Скоморошківська сільська рада	Салиба –палац, XIX ст., вул. Берегова.	Н.в		
5.1	с Вербівка	Палац, XIX ст., вул. Берегова.	Н.в		
5.2	с Вербівка	Парк, XIX ст., вул. Берегова.	Н.в		
6.	с Гоноратка, Зарудянська сільська рада	Баня, XIX ст.	Н.в		
7.	с Дібровинці, Кошпанська сільська рада	Будинок економа, поч. XIX ст., вул. Берегова.			
8.	с Заруддя, центр сільради	Комори, 1914 р., вул. Космонавтів.	Н.в		
9.	с Н. Животів, центр сільради	Церква Покровська (дер.), 1901 р., вул. Набережна.			

1	2	3	4	5	6
10.	с.Кожанка центр сільради	Садибний комплекс, II пол. XIX ст., вул. Шкільна, 22.			
10.1	с.Кожанка	Булинок садиби, XIX ст., вул. Шкільна, 22.			
10.2	с.Кожанка	Парк, XIX ст., вул. Шкільна, 22.			
11.	с.Кожанка	Церква Чесного Хреста, 1885 р.	Н.в., діюча		
12.	с.Любелі	Старовинний парк, дата не встановлена, вул. Перемоги.	Н.в.		Ведеться вирубка.
13.	Очківська сільська рада с.Любелі	Церква Кузьми і Дем'яна, 1906-1908 рр., вул. Перемоги.	Н.в.		
14.	с.Мала Растівка, Чагівська сільська рада	Палацово-парковий комплекс, поч. ХХст., вул. Щорса.			
14.1	с.Мала Растівка	Палац, поч. ХХ ст., вул. Щорса.			
14.2	с.Мала Растівка	Парк, XIX ст., вул. Щорса.			
15.	с.Мала Растівка	Церква (дер.), XIX ст.	Н.в.		
16.	с.Оратів, центр сільради	Загіничиний вокзал, II пол. XIX ст., вул. Миру, 25.			
17.	с.Оратів	Водонапірна башня, II пол. XIX ст., вул. Миру, 25.			
18.	с.Синара, Стрижаківська сільська рада	Церква Святого Дмитрія, 1900-1903 рр., вул. Кірова.			
19.	с.Сабарівка, центр сільради	Мукомельний завод, 1869 р.			
20.	с.Скоморошки, центр сільради	Церква (дер.), Казанської Божої Матері XIX ст., вул. Базарна, 15.			
21.	с.Скала, центр сільради	Водяний млин, 1760 р., центр села.	Н.в.		

1	2	3	4	5	6
22.	с. Скала	Церква (мур.), Михайлівська, 1860 р., центр села.		Н.в	
23.	с. Чагів, центр сільради	Палацово-парковий комплекс XIX ст.			
23.1	с. Чагів	Будинок управителя, II пол. XIX ст., вул. Зайки.			
23.2	с. Чагів	Будинок прислуги, II Пол. XIX ст.			
23.3	с. Чагів	Парк, II пол. XX ст., вул. Зайки.			

Постатейний показчик по Калинівському району

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	м. КАЛИНІВКА		
1.		Братська могила червоноармійців, радянських воїнів та партизанів.	9
2.		Будинки, в яких містилися військові шпиталі.	11
3.		Кладовище:	
3.1.		Могила Антоноюка С.В.	12
3.2.		Могила Димінського І.Й.	13
3.3.		Могила Рубеля П.І.	14
4.		Могила Кондратьєва П.І.	15
5.		Могила Степового М.Ф. та могили радянських воїнів.	16
6.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	18
7.		Пам'ятне місце масових страт громадян та могили жертв фашизму.	19
8.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	20
9.		Пам'ятник партизанам.	21
	с. БАЙКІВКА		
10.		Кладовище:	
10.1.		Могила Бездушного В.І.	21
10.2.		Могила Наумець М.А. та Чайчука Г.С.	22
10.3.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	23
11.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-визволителів та воїнів-земляків.	24
	с. ВЕЛИКІ КУТИЦА		
12.		Могили селян – жертв Голодомору.	26
	с. ВЕСЕЛА		
13.		Могила радянського воїна.	26
	с. ГЕРАСИМІВКА		
14.		Братська могила радянських воїнів.	27
	с. ГЛИНСЬК		
15.		Городище – укріплення (замок), кін. XVI-XVII ст. (археол., іст.).	28
16.		Могили радянського воїна, Басса О.К. та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	28
17.		Могили селян – жертв Голодомору.	30
	с. ГОЛУБІВКА		
18.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	31
	с. ГРУШКІВЦІ		
19.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	32
	с. ГУЩИНЦІ		
20.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	33
21.		Могила Зозулі А.А.	34
22.		Могили радянських воїнів (2).	35

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
23.		Могила радянського воїна.	36
24.		Могили селян та меморіальний комплекс жертвам Голодомору.	36
	с-ще ГУЛІВЦІ (зал. ст.)		
25.		Братська могила жертв фашизму та радянських воїнів.	38
26.		Місце, де знаходилась ставка Германа Герінга «Каменяря».	38
	с. ДРУЖЕЛЮБІВКА		
27.		Братська могила радянських воїнів та мирних громадян.	40
28.		Могила Мушенко М.І.	41
29.		Пам'ятне місце страти мирних громадян.	42
30.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	43
	с. ДРУЖНЕ		
31.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	44
32.		Кладовище:	
32.1.		Могили селян – жертв Голодомору.	45
32.2.		Могила Семенова Б.П.	46
	с.ЖИГАЛІВКА		
33.		Кладовище:	
33.1.		Могила Нечипорука С.М.	46
33.2.		Могили селян – жертв Голодомору.	47
34.		Пам'ятний знак на честь воїнів-визволителів та загиблих воїнів-земляків.	48
	с. ЗАЛИВАНЩИНА		
35.		Кладовище:	
35.1.		Братська могила радянських воїнів та могила Дзвонка Т.Н.	49
35.2.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	50
36.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-визволителів та воїнів-земляків.	51
	с. ІВАНІВ		
37.		Братська могила радянських воїнів.	52
38.		Могила Свиная П.Г.	53
39.		Поховання німецьких солдатів.	54
	с. КАМ'ЯНОГІРКА		
40.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	54
	с. КІРОВКА		
41.		Кладовище:	
41.1.		Братська могила радянських воїнів.	55
41.2.		Могили Макєєва Я.Н. та Мессароша В.М.	56
42.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	57

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	с. КОМУНАРІВКА		
43.		Городище – укріплення (замок), друга чверть XVII ст. (археол., іст.).	57
44.		Могили селян – жертв Голодомору.	59
45.		Пам'ятний знак на честь воїнів-визволителів та загиблих воїнів-земляків.	59
	с. КОРДЕЛІВКА		
46.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	60
47.		Братські та одиночні могили радянських воїнів та могила Бохонка С.Т.	61
48.		Кладовище:	
48.1.		Братська могила радянських воїнів та могила Копкалюка А.Т.	63
48.2.		Могила Столярського О.В.	63
49.		Місце загибелі та братська могила партизанів.	64
	с. КОТЮЖИНЦІ		
50.		Кладовище:	
50.1.		Братська могила радянських воїнів.	65
50.2.		Могили селян – жертв Голодомору.	66
51.		Пам'ятний знак на честь воїнів-визволителів та загиблих воїнів-земляків.	67
	с. ЛІСОВА ЛИСІВКА		
52.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	68
	с. ЛЕМЕШІВКА		
53.		Братська могила радянських воїнів.	68
54.		Пам'ятні знаки жертвам Голодомору.	69
55.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	70
	с. ЛЮЛИНЦІ		
56.		Поховання Йонка Карла та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	70
	с. МАЛІ КУТИЦА		
57.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	71
	с. МІЗЯКІВ		
58.		«Боброве поселення» – зоологічна пам'ятка природи місцевого значення.	72
59.		Братські могили підпільників.(2).	73
60.		Могили селян – жертв Голодомору.	74
61.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	75
	с. МОНЧИНЦІ		
62.		Братська могила радянських воїнів та могила І.Якубова.	75
63.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	76
	с. НАПАДІВКА		
64.		Могили селян – жертв Голодомору.	77
65.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	77

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	с. НОВА ГРЕБЛЯ		
66.		Братська могила радянських воїнів.	78
67.		Братські могили радянських воїнів.	79
68.		Братська могила радянських воїнів.	79
69.		Братська могила радянських воїнів.	80
70.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	80
	с. ПАВЛІВКА		
71.		Братська могила жертв червоного терору.	81
72.		Братська могила радянських воїнів та могила Федотова Д.Г.	81
73.		Кладовище з церквою:	
73.1.		Могила Бабія А.А.	83
73.2.		Могила Гуменчука В.Г.	84
73.3.		Пам'ятний знак жертв Голодомору.	85
74.		Пам'ятне місце загибелі Волинця П.К. та Томчука І.П.	85
75.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	86
	с. ПИКІВ		
76.		Кладовище (вул. Зелена):	
76.1.		Братська могила підпільників.	87
76.2.		Могила Валігури В.А.	88
76.3.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	89
77.		Кладовище:	
77.1.		Могила Олійника М.М.	89
77.2.		Могила Шкорби А.П.	90
78.		Пам'ятне місце масових страт громадян та братська могила жертв фашизму.	91
79.		Пам'ятний знак на честь воїнів-визволителів та воїнів-земляків.	92
	с. ПИСАРІВКА		
80.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	93
	с. ПОЛЬОВА ЛИСІВКА		
81.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	94
	с. РАДІВКА		
82.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	95
	с. РАЙКИ		
83.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	96
	с. САЛЬНИК		
84.		Могила Драбенюка В.П.	96
85.		Пам'ятні знаки жертвам Голодомору.	97
86.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	98
	с. СЛОБІДКА		
87.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	98

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	с. УЛАДІВСЬКЕ		
88.		Братська могила радянських воїнів.	99
89.		Братська могила мирних громадян та радянських воїнів.	99
90.		Комплексу Уладово-Люлинецької дослідної станції (наук.-виробн., мист.):	
90.1.		Могила Семполовського Л.Л.	100
90.2.		Погруддя Семполовського Л.Л.	102
90.3.		Уладово-Люлинецька дослідна станція.	103
91.		Пам'ятні знаки на честь загиблих воїнів-земляків.	106
92.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	106
	с. ХОМУТИНЦІ		
93.		Кладовище:	
93.1.		Могили селян – жертв Голодомору.	107
93.2.		Могила радянського воїна та могила Павла Павлюка	107
94.		Могила радянського воїна.	108
95.		Музей Степана Руданського.	109
96.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-визволителів та воїнів-земляків.	111
	с. ЧЕРВОНИЙ СТЕП		
97.		Братська могила радянських військовополонених.	112
	с. ЧЕРЕПАШИНЦІ		
98.		Кладовище:	
98.1.		Братська могила радянських воїнів, могили Бугера С.Т. та Діденка А.О.	112
98.2.		Могили селян – жертв Голодомору.	114
99.		Земляне укріплення з бастіонами (замок), перша третина XVII ст. (археол., іст.).	115
100.		Могила Будякова А.М. та пам'ятний знак на честь загиблих партизанів.	116
101.		Могила Петренка П.К.	117
102.		Могила Сочнева М.М.	118
103.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	118
104.		Поховання німецьких солдатів.	119
	с. ЧЕРНЯТИН		
105.		Братські та одиночні могили радянських воїнів.	120
106.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	121
107.		Могила радянського воїна.	122
	с. ШЕПІВКА		
108.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	123
	ДОДАТКИ	Вони загинули під час радянсько-фінляндської війни 1939-1940 рр.	125
		Дані про військові поховання на території Капинівського р-ну.	133
		Дані про воїнів-земляків, які загинули на фронтах Другої світової війни.	136
		Словник пам'яток археології.	138
		Словник пам'яток архітектури.	142
		Історико-культурна спадщина села Черепишинці.	146

Постатейний показчик по Оратівському району

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	смт. ОРАТІВ		
1.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	177
2.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків. (с. Прибережне).	178
3.		Братська могила жертв фашизму.	179
4.		Могила Лелеки Л.С. (с.Прибережне).	180
5.		Оратівський замок, пер. пол. XVII ст. (археол., іст.)	181
6.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	182
7.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору та репресій (с. Прибережне).	183
	с. БАЛАБАНІВКА		
8.		Братська могила радянських воїнів, жертв фашизму та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	184
9.		Балабанівський ліс – заповідне урочище (прир.).	186
10.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	186
	с. БАРТОШІВКА		
11.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	187
	с. БЕРЕЗІВКА		
12.		Братська та одиночна могили радянських воїнів.	188
13.		Могили селян – жертв Голодомору.	189
	с. БУГАЇВКА		
14.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків. (іст.)	189
15.		Пам'ятний знак жертвам політичних репресій.	190
16.		Пам'ятний знак учасникам громадянської війни.	191
	с. ВЕЛИКА РОСТІВКА		
17.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	192
18.		Могили селян – жертв Голодомору.	193
19.		Могила Чурсіна Д.З.	194
	с. ВЕРБІВКА		
20.		Братська могила радянських воїнів.	194
	с. ГАНІВКА		
21.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	195
	с. ГОНОРАТКА		
22.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	196
	с. ДІБРОВИНЦІ		
23.		Могила Бодрих Н.М. та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	197
	с. ДІВОЧИНА		
24.		Братські могили радянських воїнів.	198

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	с. ЗАКРИНИЧЧЯ		
25.		Могили селян – жертв Голодомору.	198
26.		Могила Дрикопчука С. Т. та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	199
	с. ЗАРУДДЯ		
27.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	200
	с. ЖИВОТІВКА		
28.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	201
29.		Могили селян – жертв Голодомору.	202
30.		Могила Антонця М.С.	203
31.		Могила Паламарчука І.Д.	204
32.		Могила Хамарасва Амдумфрота.	204
	с. КАЛЕНІВКА		
33.		Братська могила радянських воїнів.	205
34.		Могили селян – жертв Голодомору.	206
35.		Могили Баштанного Ю.М. та Баштанного С.М.	206
36.		Могила радянського воїна.	207
37.		Могила Баштанного В.Ю.	207
	с. КОЖАНКА		
38.		Могили селян – жертв Голодомору.	208
39.		Могила Асташина П.М.	209
40.		Могила Бурлаки І.О.	210
41.		Могила Мацюка В.О.	211
42.		Могила Рабця Ю.В.	212
43.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	213
	с. КОШЛАНИ		
44.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	213
45.		Могили селян – жертв Голодомору.	215
	с. ЛОПАТИНКА		
46.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	215
	с. ЛЮЛИНЦІ		
47.		Могила Клопова І.В.	216
48.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	217
49.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	218
	с.МАЛА РОСТІВКА		
50.		Братська могила радянських воїнів.	218
51.		Малоростівський гідрологічний заказник (прир.).	219
52.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	220

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	с. МЕДІВКА		
53.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	220
54.		Криниця Гонти (прир.).	222
55.		Могили селян – жертв Голодомору.	222
	с. МЕРВИН		
56.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	223
57.		Могила селян – жертв Голодомору.	224
	с. НОВОЖИВОТІВ		
58.		Братська могила радянських воїнів, 1944.	224
59.		Братська могила радянських воїнів, 1941.	225
60.		Животівська фортеця (замок) др. пол. XV – др.пол. XVIIIст. (арх., іст.).	226
61.		Могила радянського воїна та кам'яний хрест «Домникії».	229
62.		Могила радянського воїна.	230
63.		Пам'ятні знаки жертвам Голодомору та політичних репресій.	231
64.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	232
	с. ОРАТІВ		
65.		Братська могила радянських воїнів.	233
	с. ОРАТІВКА		
66.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	234
67.		Могили селян – жертв Голодомору.	235
	с. ОСИЧНА		
68.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	236
69.		Братська могила радянських воїнів, підпільників та партизанів, 1941 - 1944 (Турський ліс).	237
70.		Могили селян – жертв Голодомору.	239
71.		Осичнянський гідрологічний заказник (прир.).	240
	с. ОЧИТКІВ		
72.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	240
73.		Братська могила радянських воїнів.	241
74.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	243
	с. ПІДВИСОКЕ		
75.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	243
76.		Братська могила радянських воїнів.	245
77.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	245
	с. РОЖИЧНА		
78.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	246
79.		Могили селян – жертв Голодомору.	247

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	с. САБАРІВКА		
80.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	248
81.		Могила радянського воїна.	249
82.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	249
	с. СИНАРНА		
83.		Братська могила радянських воїнів.	250
84.		Пам'ятні знаки на честь загиблих воїнів-земляків та жертвам політичних репресій.	251
	с. СКОМОРОШКИ		
85.		Братська могила радянських воїнів.	252
86.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	253
87.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	254
	с. СКАЛА		
88.		Братська могила радянських воїнів.	255
89.		Могили селян – жертв Голодомору.	255
90.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	256
	с. СКИБИН		
91.		Братська могила радянських воїнів.	257
	с. СОЛОГУБІВКА		
92.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	258
93.		Могили селян – жертв Голодомору.	259
	с. СТРИЖАКІВ		
94.		Братська могила радянських воїнів.	260
95.		Могила радянського воїна.	262
96.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	262
	с. СТУПКИ		
97.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	263
	с. ТАРАСІВКА		
98.		Братська могила радянських воїнів.	264
	с. УГАРОВЕ		
99.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	265
	с. ФРОНТІВКА		
100.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	266
101.		Братська могила радянських воїнів.	267
102.		Могили селян – жертв Голодомору.	268
103.		Пам'ятний знак жертвам політичних репресій.	269

№ п/п	Населені пункти	Назва статті	Стор.
	с. ЧАГІВ		
104.		Братська могила радянських воїнів, пам'ятні знаки жертвам фашизму та на честь загиблих воїнів-земляків.	269
105.		Могила селян – жертв Голодомору.	271
106.		Могила Заїки Г.А.	271
	с. ЧЕРНЯВКА		
107.		Братська могила радянських воїнів.	273
108.		Могили селян – жертв Голодомору.	273
109.		Могила Снідевич М.К.	274
110.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	275
	с. ЧОВНОВИЦЯ		
111.		Могили селян – жертв Голодомору.	276
112.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	276
	с. ЮШКІВЦІ		
113.		Братська могила радянських воїнів.	277
		Могили селян – жертв Голодомору.	278
114.		Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків (іст., мист.).	279
	с. ЯБЛУНОВИЦЯ		
115.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	280
116.		Могили селян – жертв Голодомору.	281
	с. ЯКИМІВКА		
117.		Братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків.	282
118.		Пам'ятний знак жертвам Голодомору.	283
	ДОДАТКИ		
		Вони загинули під час радянсько-фінляндської війни 1939-1940 рр.	285
		Дані про військові поховання на території Оратівського р-ну.	288
		Дані про воїнів-земляків, які загинули на фронтах Другої світової війни	292
		Словник пам'яток археології.	294
		Словник пам'яток архітектури.	298

Автор висловлює щирі подяку
за допомогу у виданні цієї книги:

Голові Калинівської районної
державної адміністрації

МЕДЯНОМУ
Олександр Петровичу

Голові Калинівської
районної ради

НАГРЕБЕЦЬКОМУ
Анатолію Івановичу

Голові Оратівської районної
державної адміністрації

ПОКАРУКУ
Петру Федоровичу

Голові Оратівської
районної ради

ОПАЛЮКУ
Анатолію Миколайовичу

Микола Мудраченко – автор даної праці, історик-краєзнавець, педагог, старший науковий редактор робочої групи редколегії тому Зводу пам'яток історії та культури Вінницької області. Провів обстеження пам'яток Калинівського, Оратівського, Погребищенського, Тростянецького та Чернівецького районів. Автор цілої низки публікацій з краєзнавства в обласних та районних виданнях.

Мудраченко Микола Романович народився 24 серпня 1941 р. в селі Волохівка Вовчанського району Харківської області. По закінченні середньої школи навчався в Гірничо-промисловому училищі № 7, а потім працював на шахті № 12/12 «біс» тресту «Краснолучвугілля» Луганської області. Закінчив факультет історії Курського державного педагогічного інституту (1966 р.), працював учителем та директором у школах Шебекінського району Белгородської області Російської Федерації, а з 1971 р. учителем історії та правознавства шкіл № 15 та № 31 м.Вінниці. Очолював методоб'єднання вчителів історії Замостянського району м.Вінниці. Відмінник освіти, ветеран праці.

Меморіальне науково-довідкове видання
Мудраченко Микола Романович

**Пам'ятки історії та пам'ятні місця
на Вінниччині:
Калинівський та Оратівський райони.
(науковий опис)**

Збережено особливості мовного стилю та орфографії автора

*Технічний редактор: Р.В. Главацька
Комп'ютерне верстання та дизайн: І.П. Горбачук
Коректор: В.С. Мудраченко
Фото: О.С. Барнасюк
О.С. Василевич
К.М. Горячкун
О.А. Неприцький*

*Здано до складання 06.07.2009 р.
Підписано до друку 19.10.2009 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Умовн. друк. арк. 18,37
Замовлення № 91
Тираж 300 прим.*

*Видавець ФОП Данилюк В.Г.
м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 92
тел.: (0432) 43-51-39, 57-65-44
E-mail: dilo_vd@mail.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 3510 від 25.06.2009 р.*

*Виготовлювач ФОП Главацька Р.В.
м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 92
тел.: (0432) 43-51-39, 57-65-44
E-mail: dilo2007dilo@rambler.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 3508 від 25.06.2009 р.*